Aja-leht

214157

A-29420 IV

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
EESTI KEELE KATEEDER
KIRJASTUS «PERIOODIKA»

AJALEHT

Õppevahend ajakirjanike kvalifikatsiooni tõstmise kursustele

Koostanud ja toimetanud J. PEEGEL

TARTU 1968

2
TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
2\A\57

Saatesõnu

Heatahtlik lugeja ning lugupeetud kolleeg teab arvatavasti väga hästi, et eesti keeles ei ole veel ilmunud ühtegi õpikut, mis käsitleks nõukogude ajakirjanduse teooria ning praktika kõige vajalikumaid probleeme kutselise ajakirjaniku tasemelt. Saadaolevad venekeelsedki õpikud või käsiraamatud on paraku vananenud ega suuda seepärast alati vastata küsimustele, mis kerkivad tänapäeva ajakirjaniku ette. Seepärast tekkis Tartu Riiklikus Ülikoolis ajakirjandusega tegelevatel õppejõududel ning kirjastusel "Perioodika" mõte koostada just praktika nõudeist lähtudes õppevahend ajakirjanike kvalifikatsiooni tõstmise kursustest osavõtjaile. See seletab mõnetigi käesoleva raamatu iseloomu. Esiteks on siin püütud populaarses esituses anda kaasaegse žurnalistikateooria aabitsatõdesid, selle kõrval aga ka puhtpraktilisi juhendeid, küsimusi järelemõtlemiseks, harjutusi jne. Autorite kollektiiv on hästi teadlik sellest, et õpik ei ole veel laitmatult nõuetekohane, vaid suudab ehk paremal juhul täita hädapärase abivahendi ülesandeid. Arvamegi nii, et tegelikud lehemehed saaksid järgmise väljaande koostamiseks ära teha tänuväärse eeltöö sellega, et nad teeksid põhjendatud ettepanekuid, millises suunas õpiku peatükke süvendada või täiendada, kust kärpida või mida hoopiski uut juurde kirjutada. Oleksime niisuguste ettepanekute eest väga tänulikud ning jäämegi neid ootama.

Koostaja

J. PEEGEL

Pisut ajalugu

Ajakirjanduse tekke kutsus esile areneva ühiskonna informatsioonivajadus. Juba I saj. e. m. a. levitati Roomas tähtlitele päljundatult poliitilist informatsiooni (nn. Acta diurna). Keskaja lõppsajandeil paljundati Lääne-Euroopa suurtes kaubanduskeskustes käsikirjalisi informatsioonilehti, asutati ka vastavaid paljundusbüroosid (näit. Veneetsias). Riikliku postiside tekkimine XV saj. soodustas informatsiooni levitamist, kusjuures kohati (näit. Saksamaal) ka postiametnikud uudiste kogumisest ja levitamisest osa võtsid. Linnades ja kloostrites, rikaste ülikute ja kaupmeeste majades peeti erilisi teadetehankijaid ja virgatseid. XVI saj. lõpupoole ilmusid esimesed trükitud teadaandelehed suurte kaubandussündmuste (nagu näit. aastalaadad) puhul. Venemaal koostati tsaari jaoks käsikirjalisi uudistelehti ("Куранты", vanim a. 1621). Eestiski levitati Rootsi aja lõpul "maakeelseid" ametlikke trükitud teadaandeid.

Esimene paberile trükitud ajaleht ("Di-bao") loodi 725.a. Hiinas. Euroopas ilmusid esimesed trükitud nädalalehed XVII saj. (Saksamaal 1609, Hollandis 1616, Inglismaal 1622, Prantsusmaal 1631). Venemaal ilmus esimene ajaleht 1703 ("Ведомости"). XVII saj. teisel poolel lisandusid neile esimesed päevalehed (Saksamaal 1660, Inglismaal 1702, Prantsusmaal 1777). Samasse aega langeb ka ajakirjade teke (esimesena 1665.a. "Journal des Savants" Pariisis). Algul teadusliku kallakuga, diferentseeruvad ajakirjad ajapikku laadilt ja erialadelt. XVIII saj. algul on Lääne-Euroopas nn. "moraaliajakirjade" õitseng, siis tekivad magasinitüüpi ajakirjad, mis on eelkäijaiks tänapäeva poliitilistele, kultuurialastele ja kirjanduslikele ajakirjadele.

Seoses noore kodanluse feodalismivastase võitlusega muutub ajakirjandus üha rohkem poliitiliseks jõuks, mille

arengule eriti Prantsuse kodanlik revolutsioon kaasa aitab. XIX saj. soodustavad ajakirjanduse arenemist suhteline trükivabadus ja edusammud polügraafia alal. Rahvusvahelise sideteenistuse paranemine loob eeldused uudiste kiiremaks vahendamiseks, asutatakse esimesed telegraafiagentuurid (1835 Havas Pariisis, 1848 Associated Press New Yorgis, 1851 Reuter Londonis). Ajakirjandus omandab üha rohkem ärilist iseloomu ja kaotab ausat objektiivsust, muutub äraostetavaks ning hakkab leviku huvides lugejaile sensatsiooni ja kõmu pakkuma. Juba 1830.aastail tekib USA-s odav sensatsiooniajakirjandus (nn. "uus" a.), mis varsti ka Euroopas jäljendajaid leiab.

Sajandi lõpul algab kodanliku ajakirjanduse hoogne kapitalistlik monopoliseerumine, kujunevad suured ajakirjanduskontsernid ja -trustid (esimestena 1880 Northcliffe Londonis, 1895 Hearst New Yorgis, 1898 Ullstein Berliinis), mis neelavad majanduslikult nõrgemaid ettevõtteid ja kujunevad suurte massiajalehtede väljaandjaina avalikku arvamust suunavaks jõuks. Kaasajal jätkub ajakirjanduse kontsentreerumine kõigis kodanlikes maades, ületades sageli rahvuslikud piirid.

Suured kontsernid kontrollivad peale ajalehtede veel informatsiooniagentuure, pressisündikaate, raadio- ja televisiooniettevõtteid, paberi- ja polügraafiatööstust. Kodanlikul ajakirjandusel on tänapäeval seega selge kaksikfunktsioon: kasumitaotlus ja kodanluse klassihuvide kaitsmine.

XIX sajandil, seoses areneva töölisklassi võitlusega kapitalismi vastu tekib ka töölisajakirjandus. 1820.aastail ilmuvad Inglismaal tšartistide väljaanded, 1827.a. luuakse P.-Ameerikas esimene töölisajaleht, 1847-48.a. ilmub K. Marxi ja F. Engelsi "Deutsche Brüsseler Zeitung", 1848-49 "Neue Rheinische Zeitung". Sajandi teisel poolel tekib sotsialismi ideid levitavaid ajalehti ja ajakirju juba paljudes maades. 1900.a. hakkab ilmuma "Iskra", 1904

"Humanitè", 1912 luuakse "Pravda" näol uut tüüpi marksistlik massiajaleht.

Marksistliku töölisajalehe traditsioone jätkates on sotsialismimaade ja kodanlike riikide progressiivse ajakirjanduse tähtsus sõjajärgsel perioodil üha kasvanud (näit. on "Unità" tiraaži poolest Itaalias esimene, "Humanite" Prantsusmaal kuues ajaleht).

Praegu ilmub maailmas u. 30 000 ajalehte, neist päevalehti u. 8000. Päevalehtede ühekordne kogutiraaž on 253 milj., muudel lehtedel 195 milj. Maailma tiraažikaimad ajalehed on "Izvestija" (8,3 milj.), "Pravda" (üle 7 milj.), "Mainiti Simbun" (Jaapan, 6 milj.), "Daily Mirror" (Inglismaa, 4,7 milj.).

x x

x

Esimesed ajalehed Baltimail olid saksakeelsed (1681 "Rigische Novellen", 1689 "Revalsche Post-Zeitung").Eestikeelse ajakirjanduse ajalugu algab novembrikuuga 1766, millal Põltsamaal hakkas ilmuma nädala-ajakiri "Lühhike õppetus mis sees monned head rohhud ja nouud täeda antakse ..." (autor arst P. E. Wilde, tõlkija A. W. Hupel, kokku 41 numbrit). 1806.a. ilmus G. A. Oldekopi ja J.Ph. V. Rothi väljaandel lühemat aega "Tarto maa rahwa Näddali-Leht". Eesti varasema ajakirjanduse silmapaistvamaid väljaandeid on O. W. Masingu "Marahwa Näddala-Leht" (1821-23, 1825), mis informatsiooni kõrval sisaldas palju rahvavalgustuslikku. Esimeseks eesti populaarteaduslikuks almanahhiks on Fr. R. Kreutzwaldi "Ma-ilm ja mõnda, mis seal sees leida on" (5 annet, 1948-49), mille kõrval ilmub veel mõningaid teisi perioodilisi väljaandeid ("Tallinna koddaniko ramat omma sõbbradele male" 1854-1857; "Leiwakorwikenne" 1847-49; "Sannumetoja" 1848-60).

Järjepidevale ajakirjandusele paneb aluse J.V. Jann-

seni eestvõttel 1857.a. ilmuma hakanud "Perno Postimees", millele kohe järgneb Tartus "Tallorahwa postimees" (1857-59). Jannseni ajakirjanduslik tegevus jätkub 1964.a. ajalehe "Eesti Postimees" väljaandmisega Tartus. Põhja-Eestis on esimeseks ajaleheks "Missioni-Leht" (1858-1862), millel oli ilmalikke teateid ja õpetusi sisaldav lisa.

Lühhikesse õppetusse

mis sees

monned head rohhud ning nouud

teáda antakse,

üksteistkümnes tük.

Nüüd tulleb mulle räkida sest kahjust mis sul ennesel liajomisse läbbi tulleb. Meie ma-rahwas armastawad sedda liajomist wägga; agga kui ep olleks ühtegi keige ma ilma sees, mis sind woiks keelda sedda armastamast, siis on jo need sannad wäggewad ning rasked kül, mis sa Jummala sanna sees loed: et need jodikkud ei pea Jummala riki pärrimas kas sa moistad sedda? kui sul ka ep olleks muud pattud kui liajomisse pat, siiski pead sinna jo selle patto pärrast Jummala rikist ja iggaweselt önnistusest ilma jäma, ning selle liajomisse peäle iggawest janno tundma nüs sind peab waewama kukkatusse patkas. Mõtle sedda järrele, mõtle mis liajomisse peäle tulleb, õppi sedda patto tundma et ta birmus on ning önnetust sadab.

K Ka

Ajakirja "Lühhikke õppetus ..." 11. nr. manitsusega liigjoomise vastu.

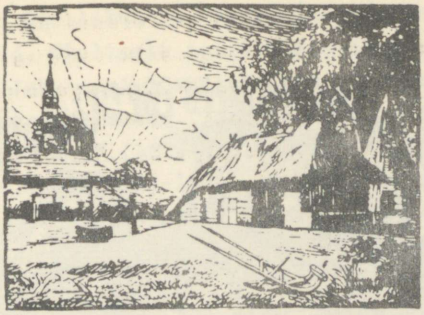

Eesti esimest ajalehte "Tarto maa rahwa Näddali-Leht" kaunistanud illustratsioon

No. 15. 1825.

Marahwa

Näddala = Leht.

April ku 11 päwal.

On lubba antud trükkida.
Lihwlandi=, Eesti=ja Kurama üllema wallitsuse nimmel:
Staatsrath und Ritter G. Ewers.

O. W. Masingu ajalehe päistiitel a-st 1825.

№ 1.
1857.
Perno Postimees ehk Näddalileht.

Pernus, kesknäddal sel 5mal Jani-ku päwal.

PAG. 500. STUD. ESTONORUM. DORPATENS.

Postimehhe essimenne terretaminne.

Terre, armas Eesti rahwas!
Minna, Perno Postimees,
Kulutama ollen wahwas
Keik, mis sünnib ilma sees,
Annan teäda sulle heaks,
Et ka sinno rahwas teaks,
Kuida keik ma-ilma maad
Ellawad ja teggewad.

Awwalikkud kulutussed;
Rigi kässud, seädussed,
Sündind asjad, mällestussed
Ja keik teised teädussed
Sündko siin ehk teises rikis,
Saad siin leida nende likis,
Mis se kirri teäda annab,
Iggamehhe kätte kannab.

Kirrikudest, laste kolist,
Pöllo-tööst ja harrimissest,
Mitmest asjast, iggast polist,
Ellajatte kaswatussest:
Nende terwist, arsti-rohto,
Hädda aial abbi-ohto
Luggedes sa leiad siit;
Agga mitte ebba wiit!

Andko nüüd siis Jummal sull'
Head meelt ja moistust ka,
Joudo, römo, toidust kül,
Wagga ello ellada;
Jummal saatko armust ka,
(Sedda pean sowima:)
Et, kui korra söbraks same —
Hästi kauaks söbraks jäme! —

Sannumed ommalt maalt.

Tänno Jummalale, uus kewwade on jälle kä, päsokessed lendamas, lehhed puus, rohhi on tärkanud, lojuste kellad köllawad waino peäl, karjatsed löwad lulli ja käggo hüab oksa peält ka sekka; igga pöllomees on omma semet lotusse peäle pöldo külwanud ja kes Jummalat tundis ja kartis, on pärrast wimast äästamist weel mütsi kätte wahhele wötnud ja öhkanud: Issand! nüüd on keik Sinno kääs ja wääs. Minna kündsin ja külwasin. Sinna kasta ja kaswata; Sulle auuks ja mulle jouuks.

"Perno Postimehhe" esimene number
5. (17.) juunil 1857.

Kogu varasema ajakirjanduse parimaid traditsioone iseloomustavad õpetlikud ja ranvavalgustuslik-reformistlikud taotlused. Tõeliselt poliitilise ajakirjanduse rajab 1878.a. C. R. Jakobsoni "Sakala", mis alustab võitlust feodaalsete igandite vastu. "Sakala" suunda jätkavad "Tartu Eesti Seitung" (1879-1881) ning selle järglane - J. Järve "Virulane" (1882-1888). Tekib opositsioon kokkulepliku ning saksameelse ajakirjandusega ("Eesti Postimees", "Tallinna Sõber", "Ristirahva Pühapäeva leht").

XIX saj. 80.aastail ilmub juba hulgaliselt ajalehti ja ajakirju. Tähtsamateks kujunevad A. Grenzsteini "Olevik" (1882-1915), mis hiljem hakkab agaralt toetama venestuspoliitikat, "Valgus" (1880-1906) ja "Virmaline" (1887-1898, hiljem "Uus Aeg"). 1886.a. tuuakse "Perno Postimees" Tartusse, kus ta hakkab ilmuma "Postimehe" nime all (toimetaja K. A. Hermann, hiljem J. Tõnisson); 1891.a. saab "Postimehest" 6 korda nädalas ilmuv päevaleht. Teistest ajalehtedest olgu märgitud saksameelne "Kündja" (1882-1891) ja "Saarlane" (1883-1910). Ajakirjadest on kultuuriloolisest märkimisväärsed kirjanduslik-populaarteaduslikud "Meelejahutaja" (1878-1887) ja "Oma Maa" (1884-1891), naisteajakiri "Linda" (1887-1905) ning muusikaajakiri "Laulu ja mängu leht" (1885-1897). Materialistliku maailmavaate tutvustamisel oli tähtis osa "Rahva Lõbu-lehel" (1898-1906). Üldiselt elab eesti ajakirjandus 80.aastail ja 90. aastate algul üle poliitilist mõõnaperioodi.

Sajandivahetuse silmapaistvaimaks päevaleheks saab E. Vilde initsiatiivil asutatud "Teataja" (1901-1905), mille demokraatlik hoiak toob kaasa opositsiooni väikekodanluse ideoloogiat kandva "Postimehega". 1903-1906 ilmub Tartus P. A. Speegi toimetamisel ajaleht "Uudised", mis esindas föderalistlikku suunda eesti töölisliikumises.

1905.-1907.a. sündmused tõid kaasa revolutsioonilise töölisajakirjanduse tekkimise Eestis. Lendlehtedele järgnesid VSDTP Eesti organisatsioonide ajalehed "Edasi"

(1905), "Sotsialdemokrat" (1906), "Kiir" (1906-1907), "Tööline" (1907), millega liitusid revolutsioonilised albumid ja pilkelehed (J. Lilienbachi "Lendlehtede" sari, Ed. Vilde "Kaak" jt.). Aastail 1908-1909 ilmus ametiühingute ajakiri "Töö". Eestikeelseid töölisväljaandeid hakkas ilmuma ka välismaal ("Uus Ilm" New Yorgis jt.). Oktoobrirevolutsiooni-eelse bolševistliku töölisajakirjanduse silmapaistvaimaks väljaandeks on pravdistlik "Kiir", mis 1912-1914 ilmus Narvas mitme eri päistiitli all. Varasematele kogemustele toetudes suudeti 1917.a. kiiresti luua bolševistlik ajakirjandus: "Kiir", "Tööline", "Maatamees" ja "Utro Pravdõ" Tallinnas, "Tartu TSS Nõukogu Teataja" (hiljem "Edasi") Tartus, "Rahvaleht" Narvas, "Rahva Hääl" Võrus, "Töörahva Hääl" Viljandis.

Kodanlikus Eestis jälitati legaalset töölisajakirjandust pidevate repressioonidega, EKP väljaanded ("Kommunist" jt.) ilmusid põranda all. Eestikeelne bolševistlik perioodika jätkas legaalset ilmumist Nõukogude Liidus ("Edasi", "Klassivõitlus" jt.).

Kodanliku Eesti algusaastail tekkis rohkesti poliitiliste erakondade ja rühmituste ajalehti ("Maaliit", hiljem "Kaja", "Sotsialdemokraat" , "Ühendus", "Rahva Sõna", "Maa" jt.); eluõigust hakkas võitma ärilisi ja poliitilisi eesmärke teeniv sensatsioonitaotlus. Eeskätt "Vaba Maa" (1918-1938) eestvõttel levisid kaasaegsemad küljendamisvõtted ning põnev esituslaad. Väliselt objektiivsete suurte päevalehtede ("Päevaleht" 1905-1940; "Postimees") kõrvale tekkisid kõmulehed ("Uudisleht", "Esmaspäev" jt.). Populaarseteks said karikatuurid (O. Krusten, V.Aguri-Gori) ning seeriavested. Seoses poliitilise olukorra pinevusega aastail 1932-1933 saavutab ajalehtede arv Eestis haripunkti (vastavalt 117 ja 121 ajalehte).

1933.a. pandi maksma ajakirjanduse eeltsensuur, mis küll varsti kaotati. Kaitseseisukorra edasi kehtides jäid jõusse paljud erakorralised sätted, mis ajakirjanduse va-

badust tunduvalt kitsendasid. Hiljem suunas ajakirjandust Riiklik Propagandatalitus. 1938.a. reaktsioonilise trükiseadusega fikseeriti need kitsendused juba püsivalt. Valitsuse poolametlikuks häälekandjaks sai "Uus Eesti" (1935-1940).

Seoses erakondade likvideerimise ning ajakirjanduse vabaduse piiramisega langes ajalehtede arv järsult. 1935. a. ilmus 70, 1936.a. 49 ajalehte (neist 8 päevalehte). See arv jäi enam-vähem püsima (1939.a. - 48, 1940 - 47 ajalehte). Kokku ilmus ajavahemikul 1918-1940 440 eri tiitliga ajalehte, neist 75 % eesti keeles. Väga paljude ajalehtede iga oli aga väga lühike (üle 10 aasta suutis ilmuda vaid 78 ajalehte). 1936.a. oli kõikide ajalehtede aastane kogutiraaž 5 232 000; suurima levikuga oli "Päevaleht" (45-50 000), kõmulehtedest "Esmaspäev" (60 000). 1940.a. ilmus iga päev 4 ("Postimees", "Päevaleht", "Uudisleht", "Uus Eesti"), 6 korda nädalas 7, 4 korda nädalas 1 ja 3 korda nädalas 11 ajalehte.

Ajakirjade arv kodanlikus Eestis ulatus üle kahesaja, ligemale 90 % neist olid eestikeelsed, ligikaudu pool neist ilmus kord kuus. Kultuurilooliselt tähtsaimad on "Eesti Kirjandus" (1906-1940), "Looming" (1923), "Eesti Keel" (1922-1940) ja hulk erialaseid ning teaduslikke väljaandeid.

x x

x

Eesti nõukogude ajakirjanduse taasloomine 1940.a. toetus varasematele ajaloolistele kogemustele, aastakümnete pikkustele traditsioonidele. Ühtse ajakirjanduse esimene ideoloogiline kahestumine toimus juba 1878.aastal "Sakala" ilmumahakkamise näol, mis esindas demokraatlikku opositsiooni. Selle suuna jätkamine ("Virulane") tõi möödunud sajandi 80-ndail aastail eesti ajakirjandusse töö-

lisprobleemide käsitlemise. Esimene vene revolutsioon - õieti juba selle eelõhtu - lõi kasvavale töölisliikumisele ning sotsialismi ideede levikule toetudes uue kvaliteedi eesti ajakirjanduse ajaloos - töölisajakirjanduse. Selle silmapaistvaimaks esindajaks Oktoobrirevolutsioonieelsel perioodil oli esimene eesti pravdistlik väljaanne - Narva "Kiir". Pärast tsaarivõimu kukutamist ja Oktoobrirevolutsiooni võitu võisid Eesti bolševikud varasemate võitluskogemustele tuginedes kiiresti taaselustada oma mõjuvõimsa ajakirjanduse ("Kiir", "Tööline", "Maatamees" jt.), mille traditsioonid ei kustunud ka kodanliku Eesti survetingimustes, kus elas edasi illegaalne marksistlik ajakirjandus. Eestikeelne vaba trükisõna jätkas ilmumist Nõukogude Liidus ning selle mõju - kuigi see sai olla vaid üsnagi piiratud - peame samuti arvestama, nagu nõukogude ajakirjanduse mõju tervikuna.

Kõike seda tuleb käsitleda kui eesti nõukogude ajakirjanduse eelajalugu, kui ajaloolist kogemust ja traditsiooni, millele võidi toetuda pärast 1940.a. juunipööret.

Kiir
Edasi
Tööline
Maatamees

1917-1919 ilmunud bolševistlike ajalehtede päistiitleid.

Ajakirjanduse üleminek rahvavõimu kätte toimus 1940. aastal suhteliselt ruttu. Kõigepealt oli EK Partei loonud selleks organisatsioonilised eeldused, suunates toimetustesse kogenud kommuniste, kellel oli ideoloogilise ning poliitilise karastatuse kõrval ka parteilise ajakirjanduse organiseerimise ning toimetamise kogemusi. Just nende inimeste näol toetuti meie kommunistliku töölisajakirjanduse traditsioonidele. Teiseks lõi toimetustes arvukalt kaasa progressiivse intelligentsi esindajaid, kes olid koos rahvaga ning kellelt "vaikiv olukord" oli võtnud võimaluse võitlevalt sõna võtta. Siia kuulusid ka need ajakirjanikud, kes samadel põhjustel rahvavõimu poole üle tulid.

Kolmandaks soodustavaks teguriks oli rahva enese aktiivsus, millele toetus kiiresti kasvav kirjasaatjate võrk, kust kerkis esile hulganisti toimetuste koosseisu täiendavaid aktiviste.

Eesti nõukogude ajakirjanduse lähemat ajalugu võime jagada kolme etappi:

1. Eesti nõukogude ajakirjanduse taasloomine (1940-1941).
2. Eesti nõukogude ajakirjandus NSVL tagalas (1941-1944).
3. Eesti nõukogude ajakirjandus taasvabastatud Eestis (1944-1945) ja sõjajärgseil aastail (alates 1945).

Püüame neid etappe alljärgnevalt iseloomustada.

Otse juunipöörde algul võeti rahvavõimu poolt üle kodanliku Eesti valitsuse poolametlik häälekandja "Uus Eesti", mis juba 22.juunil 1940 ilmus uue ajalehena - päistiitliga "Rahva Hääl". Ajalehe peatoimetajaks sai Arnold Veimer, vastutava ja tegevtoimetaja ülesandeis oli algul Anatoli Männik, hiljem Jaak Ottender, 1941.a. Anton Vaarandi. Toimetuse tööst võtsid osa paljud juhtivad revolutsioonilised tegelased - P. Keerdo, J. ja O. Lauristin,

N. Ruus, J. Saat, A. Uibo, D. Vaarandi, L. Parker jt. "Rahva Häälest" sai alates septembrikuust EK(b)P Tallinna Komitee, hiljem ka Harjumaa Komitee häälekandja.

Juba 21.juunil toimus ka "Postimehe" ülevõtmine Tartus. 22.juuni hommikune väljaanne märgib, et toimetuse töö toimub juba Töölisühingute Keskliidu esindajate osavõtul. Ajalehele andsid uue suuna Max Laosson, V. Hion, A. Uibo, I. Kruus, A. Hint, A. Kaal, L. Illisson. 28.septembrist peale ilmus ajaleht M. Laossoni toimetusel uue päistiitliga "Tartu Kommunist" (EK(b)P Tartumaa Komitee häälekandja), toimetusse kuulusid kirjanikud E. Hiir ja A. Kaal, K. Kivi, S. Lõhmus, H. Kivi, A. Taader, H. Täht jt.

27.juulil ilmus "Päevalehe" asemel esimene number uuest ajalehest "Kommunist", mis oli EK(b)P KK, Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja. Väljaannet toimetasid 1940-1941 N. Karotamm, P. Keerdo, J. Saat.

Lähemate kuude jooksul oli uutele alustele viidud ka maakondlike ajalehtede töö. Juba septembriks on need enamikus hakanud ilmuma uute päistiitlite all, oli kindlaks kujunenud ka nende organisatsiooniline alus (s. o. häälekandja funktsioon), kasutatakse nõukogude ajakirjanduse traditsioonilist püsideviisi "Kõigi maade proletaarlased, ühinege!"

Pärast juunipööret asutatud uutest vabariiklikest ajalehtedest märgitagu eelkõige ELKNÜ (EKNÜ) KK ja Tallinna Linnakomitee häälekandjat "Noorte Hääl", mille esimene number ilmus 18.sept. Esimeseks toimetajaks oli Anton Vaarandi, 1941.a. Rein Alasoo. Toimetuses asusid tööle L. Promet, K. Tamjärv, E. Tartu, I. Pau, kirjanik A.Antson, karikaturist Gori jt.

Venekeelse vabariikliku ajalehena loodi "Trudovoi Putj" (6.VII), mis hiljem (1.XI) hakkas ilmuma "Sovetskaja Estonia" nime all (EK(b)P KK ja ENSV Ülemnõukogu ja Minist-

rite Nõukogu häälekandja; toimetajad 1940-41 D. Kuzmin, L. Aisenstadt, N. Poljakov).

5.oktoobril 1940 ilmus kirjanduse ja kunsti nädalalehe "Sirp ja Vasar" esimene number (toimetajad 1940-41 A. Vaarandi, D. Vaarandi, K. Taev).

1940.a. lõpuks olid niisiis loodud järgmised vabariiklikud ajalehed: "Rahva Hääl", "Kommunist", "Noorte Hääl", "Sovetskaja Estonia", "Talurahva Hääl", "Sirp ja Vasar", "Nõukogude Õpetaja"; maakonna- ja linnalehed: "Tartu Kommunist", "Narva Tööline", "Sovetskaja Derevnja" (Narva), "Punane Virumaa", "Töörahva Hääl" (Võru), "Saarte Hääl" (Kuressaare), "Valga Enamlane" (hiljem "V. Bolševik"), "Töörahva Elu" (Pärnu), "Punane Täht" (Viljandi), "Töötav Läänlane". Eesti rootslastele anti välja ajalehte "Sovjet-Estland". 1941.a. hakkasid ilmuma "Töötav Järvalane", "Eesti Raudteelane" jmt. Loodi ENSV Kirjastuskeskuse Ajalehtede Kirjastus.

Sotsialistlikud ümberkorraldused 1940-1941 hõlmasid loomulikult ka teisi ajakirjandusharusid - teadeteteenistust, raadiot, ajakirju. 1941.aasta alguseks oli välja kujunenud ajakirjadesüsteem (38 nimetust), millele liitusid bülletäänid ja kogumikud.

Oluliseks probleemiks 1940.-1941.a. oli ajakirjandusalase kaadri väljaõpe. 1941.a. märtsis toimus esimene vabariiklik "Noorte Hääle" kaastööliste nõupidamine. Kokku tuli 120 kirjasaatjat, seega oma aja kohta küllaltki suur aktiiv. EKP IV kongressil 1941.a. veebruaris arutati tõsiselt ajakirjanduse tööd, kohustati koondama ning välja õpetama aktiivi, õppima nõukogude ajakirjanduse kogemustest. 1940.a. augustis külastas vabariiki "Pravda" toimetuse liige P. Lidov, kes jagas toimetustele oma kogemusi. "Sovetskaja Estonia" toimetusse suunati tööle kogenud ajakirjanikke Vene Föderatsioonist, tihenesid sidemed ajakirjanduse vahendusel jne.

Noor nõukogude ajakirjandus oli suuteline käsitlema kõiki olulisi probleeme, mis neil päevil rahva elus esile kerkisid. Majanduse ümberorganiseerimine sotsialistlikele alustele, marksismi-leninismi ideede propaganda, võitlus kodanlike iganditega, maareformi läbiviimine, valimised NSVL Ülemnõukogusse - kõiki neid ja teisi olulisi ideoloogilisi, poliitilisi ning majanduslikke probleeme käsitles 1940.-41.a. oma veergudel taasloodud nõukogude ajakirjandus Eestis. Tõsi küll, oli eksimusi, jäi puudu ajakirjanduslikust meisterlikkusest, segasid vana ajakirjanduse tavad, sageli põrkuti umbusule ning eelarvamustele, kuid oma ülesandeid suudeti täita, sest nõukogude ajakirjanduse printsipiaalne erinevus kodanlikust ajakirjandusest - toetumine rahvale ning vastutus oma lugeja ees - aitas neid raskusi võita.

Niisuguses väljakujunemise ning kasvu olukorras tabas vabariiki ja selle ajakirjandust 1941.a. juunikuus Suur Isamaasõda. Ajakirjandus asus rahvast mobiliseerima võitlusse fašismi vastu. 23.VI 1941.a. avaldatakse "Rahva Hääle" ja "Kommunisti" ühises väljaandes EKP ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu üleskutse kõigile vabariigi töötajaile fašistliku Saksamaa reeturliku kallaletungi puhul, kutsutakse rahvast relvile. Sõnavõttudega esinevad paljud kirjanikud ja kultuuritegelased. Kõigis ajalehtedes saab peateemaks nõukogude rahva ennastsalgav võitlus.

Seoses okupantide sissetungiga hävib ka kohapealne ajakirjandus. Nii ilmub "Valga Bolševiku" viimane number 3.juulil, Võru "Töörahva Elu" 7.juulil, "Punane Virumaa" 5.augustil, viimane "Saarte Hääl" 18.augustil 1941. "Tartu Kommunist" jätkas ilmumist veel Rakveres 1941.a. juulikuus. "Kommunisti" viimane number ilmus 25.augustil, otse enne linna langemist okupantide kätte. Väga paljud ajakirjanikud astusid hävituspataljonidesse (võitluses langes näit. "Noorte Hääle" toimetaja R. Alasoo), osa evakueeris tagalasse, et seal võitlust jätkata. Fašistide ning nende

käsilaste kätte jäänud nõukogude ajakirjanikke ootas aga vangla ning enamasti ka hukkamine.

Saabus raskeim periood eesti nõukogude ajakirjanduse ajaloos.

Okupeeritud Eestis taastati maakondades endised kodanlikud ajalehed, mida toimetati fašistlikus vaimus. Ainsaks päevaleheks oli Tallinnas "Linna Teataja", mis hiljem jätkas ilmumist "Eesti Sõna" nime all ning teenis truualamlikult okupatsioonivõimude huvisid. Ajakirjadest ilmus ainsana okupatsiooniaja lõpul "Eesti Pildileht".

Eesti nõukogude ajakirjanduse taasloomine tagalas algas juba 1941.a. sügiskuudel Leningradis, kuhu oli evakueerunud vabariiklike ajalehtede toimetuste liikmeid. 13.nov. 1941 moodustati Leningradi rinde poliitvalitsuse käskkirjaga eritoimetus, mida juhtisid J. Ottender ja A. Vaarandi. Toimetusse kuulusid veel A. Lukin, E. Kippel, K. Taev ja A. Saan. 1941.a. lõpul ning 1942.a. algul ilmus selle toimetuse väljaandel kokku seitse numbrit "Rahva Häält" (tiraaž á 10 000). Ajalehte levitati peamiselt Leningradis töötavatele eestlastele ning okupeeritud Eesti ida- ja keskosas.

Alates jaanuarist 1942 kuni 1944.a. l.maini anti välja ka Nõukogude Informbüroo eestikeelseid teateid (vast. toimet. algul K. Kure, 1944.a. E. Murdmaa, tööst võtsid osa M. Raud, H. Haberman, J. Vseviov, E. Jürna, A. Tutt, B. Haab, J. Kärner, M. Jürna, L. Resev, D. Vaarandi, E. Humal, A. Hiir). Väljaanne ilmus Tšeljabinskis kaks korda nädalas väikese tiraažiga (500 eks.).

1942.a. suvel hakati Leningradis välja andma rindelehte "Nõukogude Eesti Eest", mille toimetuses töötasid A. Vaarandi, A. Saan, K. Taev, L. Remmelgas, E.Goldschmidt ja A. Uibo. Ajalehte ilmus vaid kolm numbrit ning see ei olnud kuigi laialdase levikuga.

EKP Keskkomitee eestvõttel hakati 1943.a. lõpus organiseerima suurema keskse ajalehe väljaandmist, õieti

"Rahva Hääle" ilmumise jätkamist. See saigi teoks, nii et 30.XII 1942 ilmus ajaleht taas, seekord juba Moskvas, kuhu toimetus oli üle viidud (vast. toimet. A. Vaarandi; toimetuses töötasid M. Laosson, K. Taev, A. Saan, V.Kruus, D. Vaarandi, M. Prääts, A. Korsen jt.). Tiraažiks oli 8000, 1943.aasta jaanuarist peale hakkas ilmuma erivälja-anne okupeeritud kodumaa jaoks 25 000-lises tiraažis. (1.juunist 1944 mõlemad väljaanded ühendati). Ajaleht ilmus algul üks, 1.VI 1944 alates aga kaks korda nädalas. Moskvas anti "Rahva Häält" välja kuni 1944.a. veebruarini, siis kolis toimetus kodumaale lähemale - blokaadirõngast vabastatud Leningradi. Sama aasta septembris aga siirdus toimetus juba vabastatud Võrru. "Rahva Hääle" mõju sõja-aastail tagalas töötavate ning Punaarmees võitlevate eestlaste hulgas oli tohutu suur. Ajalehe kaastööliste hulka kuulusid peaaegu kõik tagalas viibinud kirjanikud, paljud kunstnikud, teaduse- ja kultuuritegelased.

"Sovetskaja Estonia" taaselustus 19.II 1944 Leningradis (vast. toimet. D. Rudnev). Ajalehte anti välja kaks korda nädalas. Tiraaži (10 000) levitati vabastatud Eesti piirirajoonides, rahvuskorpuses ja teistes Eesti NSV vabastamisel võitlevates väekoondistes. 1944.aasta 29.veebruaril hakkas Leningradis ilmuma ka "Taluranvaleht" (vast. toimet. A. Aben).

Lisaks sellele ilmus sõjapäevil veel neli rindeajalehte: 7.laskurdiviisis "Punaväelane" (hakkas ilmuma 8.II 1942); 249.diviisis "Rünnakule" (19.IV 1942; alates 1942.a. oktoobrist "Tasuja"); 63.eesti tagavara-laskurpolgus "Punaväelane - Krasnoarmejets" (23.XII 1942) ning eesti partisanide häälekandja "Tasuja". Almanahhi-tüüpi väljaannetest tuleks kindlasti esile tõsta "Sõjasarve", mida 1943-1944 ilmus kokku 6 numbrit, millest esimene oli pühendatud Jüriöö ülestõusu 600.aastapäevale.

Neil raskeil aastail sai eesti nõukogude ajakirjanike kaader tõelise karastuse, tagala- ja rindetoimetustes kas-

vas ning sai oma esimesed kogemused ka uus, noor aktiiv, keda n.-ö. käigu pealt võidi kasutada eesti nõukogude ajakirjanduse taasrajamisel vabastatud Nõukogude Eestis. Ideoloogilise relvana andis Suure Isamaasõja-aegne eesti nõukogude ajakirjandus oma - küllaltki kaaluka osa - võitlusse fašismi purustamise ja Nõukogude Eesti vabastamise eest.

Tallinnas ei olnud veel kustunud tulekahjud, kui 24. sept. 1944.a. hakkas ilmuma väike kaheleheküljeline ajaleht "Päevauudised" (vast. toimet. A. Slutsk), mida jagati elanikkonnale tasuta. Ajaleht tõi vajalikku informatsiooni sõjategevusest, nõukogude organite teadaandeid ning korraldusi. "Päevauudiseid" ilmus kokku 5 numbrit. 29.septembril aga ilmus juba esimene "Rahva Hääle" number, mille andis välja Võrust kohalejõudnud operatiivgrupp A. Vaarandi juhtimisel. Samal päeval ilmus taas Tallinnas ka "Sovetskaja Estonia". 5.oktoobril hakkas Tallinnas ilmuma "Noorte Hääl" (vast. toimet. R. Aarma) ja 22.okt. "Talurahvaleht".

Ka Tartus suudeti otsekohe pärast okupantide väljakihutamist ajalehte välja andma hakata. Linn oli veel sakslaste tule all, kui ilmus "Uue Postimehe" esimene number (31. aug. 1944). Ajalehte levitati ka fašistliku rinde tagalas. Toimetuse tööd juhtisid esimestel sõjajärgsetel aastatel M. Laosson ja E. Hiir. Kohe pärast Pärnu vabastamist 29. septembril ilmub siingi rohkem kui kolmeaastase vaheaja järel jälle nõukogude ajaleht "Töörahva Hääl". Nii oli see teisteski linnades: Võrus taastati nõukogude ajaleht 22.aug. Viljandis 3.okt., Kuressaares 24.okt. jne.

Nõukogude ajakirjanduse kiire taastamine oli võimalik tänu EKP Keskkomitee poolt pühendatud tähelepanule ja organiseerimisele. Juba varem ajakirjanduslikke kogemusi omavale kaadrile lisaks võidi rakendada rindeajalehtede toimetustes või kirjasaatjate aktiivis kasvanud kaadrit. Väga paljudest omaaegsetest rindelehtede töötajaist ning kirjasaatjaist on hiljem saanud nimekad kirjanikud (P. Kuusberg, V. Gross, M. Kesamaa, I. Sikemäe, A. Saar, R. Parve jt.).

Kuigi meie vabariigi territoorium oli taas vaba, jätkus veel sõda. Rahvamajanduse taastamise kõrval oli ajakirjanduse pealoosungiks ikka veel: "Kõik jõud vaenlase purustamiseks!"

Pärast Suure Isamaasõja võidukat lõppu on eesti ajakirjandus kuni tänaseni läbi käinud pika ning raske arengutee, aidates rahval ületada taastamistöö raskusi ja üles ehitada sotsialistlikku majandust ning kultuuri. Ajakirjanduse kui poliitilise ning ideoloogilise relva tohutu suurt osa neil aastail ei saa keegi eitada, kuigi siin on olnud oma tõusu- ja mõõnapäevi. Viimane aastakümme sellest pakub kõige rõõmustavamat pilti: süvenenud on ajakirjanike loomingulised otsingud, paranenud nende erialane ettevalmistus ning meisterlikkus. Püütakse teaduslike meetoditega leida teid väljaannete loetavuse tõstmiseks, ikka rohkem suhtutakse ajakirjanduslikku töösse kui loomingusse, mis peab toetuma teaduslikule teooriale.

Kui vaadelda ainult väljaannete arvu, siis on see olnud mõnetigi kõikuv, seoses administratiivsete ja tootmisalaste ümberkorraldustega (näit. tõusis ajalehtede arv tunduvalt, seoses rajoonide moodustamisega ning masina-traktorijaamade ajalehtede loomisega; rajoonide koondamine ning MTJ-de ajalehtede ilmumise lõpetamine vähendas tunduvalt ajalehtede arvu) ning ei kajasta igakord veel meie vabariigi ajakirjanduse sisulist kasvu. Arvulistest näitajatest on vahest ehk kõnekam ajalehtede tiraaži kasv, mis näitab loetavuse tõusu, järelikult ka ajakirjanduse populaarsuse kasvu, mis võib põhiliselt toetuda ikkagi ainult sisulise taseme paranemisele. Kui 1950.a. ilmus 34 ajalehte aastatiraažiga 85 384 000 eks., siis 1965.aastal olid vastavad arvud 37 ja 168 582 000. Vabariiklike ajalehtede ühekordsed tiraažid ulatuvad üle 100 000, mõne sugugi mitte "juhtiva" rajoonilehe 20 000-line tiraaž pole praegu mingi erandnähtus. Tiraažid võiksid olla palju suuremad, kui neid ei piiraks suhteline paberivähesus.

Ajakirjade, bülletäänide ja teiste perioodiliste väljaannete arv meie vabariigis on pidevalt kasvanud (1950 - 28; 1958 - 95; 1960 - 115; 1954 - 131; 1965 - 128), nende aastane kogutiraaž on 2 069 000 eksemplarilt 1950.a. kasvanud 14 131 000 eksemplarile 1965.a. Iga 100 elaniku kohta meie vabariigis tuli 1965.a. 61 eks. ajalehti ja 55 eks. ajakirju - need arvud on suurimad Nõukogude Liidus. Kui arvestada veel välismaiste ajalehtede-ajakirjade levikut, siis on meie vabariik oma ajakirjandusliku lugemuse poolest vaieldamatult esikohal maailmas.

Eesti nõukogude ajakirjanduse viimase aastakümne hoogne areng lubab meid kindlasti loota, et ajakirjanduse ning rahva sidemed edaspidi üha tugevnevad, et ajakirjanduse kui ideoloogilise ning kultuurilise mõjuteguri osa tulevikus veelgi kasvab ning sel kombel üha suureneb ka tema osa uue ühiskonna inimese vormimisel.

S. UUS

Nõukogude ajakirjanduse teooria ja praktika probleeme

I. NÕUKOGUDE AJAKIRJANDUSE PÕHI-PRINTSIIBID

Pool aastasada tagasi sündinud nõukogude ajakirjandus avas ajakirjanduse ajaloos vastse peatüki. Ta on uut tüüpi ajakirjandus. Nõukogude ajakirjanduse printsipiaalne erinevus kodanlikust avaldub kokkuvõtlikult järgmises:

1) ta on läbinisti demokraatlik, ei väljenda üksikute rühmituste huve, vaid seisab kogu rahva teenistuses;

2) ta on avalikult parteiline ajakirjandus;

3) ta on tõeliselt vaba ajakirjandus.

Nõukogude ajakirjandusele iseloomulikud jooned kujunesid suures osas välja ammu enne Oktoobrirevolutsiooni. 1901.aastal "Iskras" avaldatud artiklis "Millest alata?" kirjutas V. I. Lenin: "Ajaleht on mitte ainult kollektiivne propagandist ja kollektiivne agitaator, vaid samuti ka kollektiivne organisaator."

Need omavahel tihedalt seotud funktsioonid püsivad tänaseni, kusjuures märgatavalt on kasvanud ajakirjanduse organisaatori osa kõige mitmesugusemate majandus-, kultuuri- ja kasvatusprobleemide lahendamisel. Ajakirjanduse konkreetsed ülesanded eri perioodidel on mõistagi olnud erinevad. Praegu, kui meie maa on asunud rajama kommunismi alusmüüri, võiks põhiülesanded kokku võtta nõnda:

- kaasa aidata kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisel;
- kasvatada uut inimest;
- aidata kujundada uusi ühiskondlikke suhteid.

Neid ülesandeid täidetakse lähtudes nõukogude ajakirjanduse põhiprintsiipidest.

▶ Esimeseks ja tähtsaimaks põhiprintsiibiks loetakse p a r t e i l i s u s t.

1905.aastal bolševike legaalses ajalehes "Novaja Žizn" ilmunud artiklis "Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus" nõudis V. I. Lenin, et kogu kirjanduslik tegevus peab saama parteitöö koostisosaks. "Ajalehed peavad muutuma mitmesuguste parteiorganite häälekandjateks."

Nõukogude ajakirjanduse parteilisus avaldub praegu selles:

et enamik meie ajalehti-ajakirju on parteiorganite häälekandjad, ajakirjanduse töö planeerimine on seotud parteiorganitega, oma tegevusest antakse aru kommunistlikule parteile, partei suunab ja kontrollib ajakirjandust;

et ajakirjandus lähtub kommunistliku partei poliitikast, propageerib partei otsuseid ja direktiive, aitab igati kaasa nende elluviimisel;

et kõiki sündmusi ja elunähtusi hinnatakse parteilistelt positsioonidelt lähtudes.

Partei XXIII kongressil nimetati ajakirjandustöötajaid tunnustavalt partei kullafondiks.

▶ Parteilisuse nõudest kasvab välja nõukogude ajakirjanduse teine põhiprintsiip - k õ r g e i d e e l i s u s.

NLKP Keskkomitee tervituses Nõukogude Liidu Ajakirjanike Liidu II kongressile öeldakse: "Töötajate ideelis-poliitiline kasvatamine kõrge kommunistliku teadlikkuse, nõukogude patriotismi, meie maa rahvaste vennaliku sõpruse ja proletaarse internatsionalismi vaimus on nõukogude ajakirjanduse, raadio ja televisiooni esmane kohus."

Nende ülesannetega saab ajakirjandus korralikult toime tulla üksnes siis, kui ta ise peab ühtsoodu kinni õigest ideelisest joonest, lähtub marksismi-leninismi põhiseisukohtadest, partei poliitikast. Kõrge ideelisus peab iseloomustama mitte ainult marksismi-leninismi teooriat käsitlevaid kirjutisi, vaid kõiki ajakirjandusmaterjale.

Ka ajaviiteks pakutavad, meelelahutuslikud kirjutised ja saated pole erandiks: nad on seda sisukamad, mida mõjuvamalt toetavad põhimaterjali, mingil juhul ei tohi nad

propageerida meile võõrast mõttelaadi.

KK 1946.aasta tuntud otsuses "Ajakirjadest "Zvezda" ja "Leningrad" öeldi selgesõnaliselt, et "meie ajakirjad, olgu nad teaduslikud või kunstilised, ei saa olla apoliitilised. Ka rida hilisemaid otsuseid on pühendatud meie ajakirjanduse ideelise taseme tõstmisele (näiteks "Tõsistest puudujääkidest ajakirja "Ogonjok" sisus" (1958), "Ajakirjast "Sovetskaja Petšatj" (1959)), nendest probleemidest on kõneldud kongressidel, pleenumitel ja nõupidamistel, suunaandvalt kirjutatud keskajalehtedes. Üks värskemaid sellelaadseid väljaastumisi oli "Pravda" artikkel "Kui jäädakse ajast maha" 27.jaanuaril 1967 ajakirjade "Novõi Mir" ja "Oktjabr" kohta, kus heidetakse ette kõrvalekaldumist õigest ideelisest joonest.

Kõrge ideelisus tähendab mitte ainult õigete ideede propageerimist, vaid ka väärade, kodanlike ja revisionistlike ideede ründamist , nende ebaõigsuse tõestamist. Näiteks sobib terav, argumenteeritud kriitika Hiina juhtkonna revisionistliku poliitika pihta või järjekindlus USA agressorite tegude paljastamisel Vietnami sõjas, "räpase sõja" õigustamise katsete valelikkuse näitamisel.

Ideoloogiline võitlus maailmas on äärmiselt terav ja ulatuslik, kusjuures ta on varasemate aastatega võrreldes muutunud märksa komplitseeritumaks. Sõimu ja tobelihtsate väljamõeldiste serveerimise asemel levitab kodanlik propagandamasin meile vaenulikku ideoloogiat paindlikumalt ja maskeeritumalt, püüdes eeskätte mõjutada nõukogude noorsugu. See kohustab meie ajakirjandust tugevdama ideelist selgust kõigi nähtuste hindamisel ja käsitlemisel, olgu tegemist suurte või väikeste asjadega, sise- või välissündmustega.

▶ R a h v a l i k k u s on nõukogude ajakirjanduse kaalukamaid põhiprintsiipe. Avaldub see kõigepealt asjaolus, et ajakirjandus seisab kogu rahva teenistuses. Eriti viimasel ajal on keskse kohal inimene oma murede ja rõõmudega. Rahvalikkus avaldub ka ajakirjanduse kättesaadavuses:

ei takista hind ega keelebarjäärid. Enne Oktoobrirevolutsiooni Kasahstanis, Turkmeenias, Tadžikistanis, Kirgiisias ja Moldaavias polnudki ajalehti oma keeles, Valgevenes ja Usbekistanis ilmus kõigest 2 lehte põhirahvuse keeles. Praegu antakse Nõukogudemaal ajalehti välja rohkem kui poolesajas Nõukogude Liidu rahvaste keeles ja 8 võõrkeeles. 1967. aasta alguses jõudis ajalehtede-ajakirjade ühekordne trükiarv 240 miljoni eksemplarini, ületades esmakordselt elanike arvu. Ajakirjanduse üha elavnev levik näitab tema populaarsuse ja autoriteedi tõusu.

Ajakirjanduse rahvalikkus avaldub ka töötajate aktiivses osavõtus ajakirjandustööst. Ühtsoodu suureneb kirjade hulk toimetuste postkastides. Kirjasaatjate ja mittekoosseisuliste korrespondentide pere ning aktiivsus on viimasel aastakümnel tunduvalt kasvanud, toimetuste juures tegutseb ühiskondlikke osakondi, nõukogusid jm. Kindlasti tuleb rahvalikkusele toeks see, et ajakirjandus on lakanud olemast monoloog: on astutud esimesed, teedrajavad sammud auditooriumi tundmaõppimiseks, tema soovide selgitamiseks ja nende arvessevõtmiseks igapäevases töös.

▶ Tõepärasus

Erinevalt kodanlikust ajakirjandusest, kus fakte tihtipeale väänatakse nii, nagu valitsevatele ringkondadele vaja, veel enam - silmagi pilgutamata mõeldakse neid välja, peab meie ajakirjandus andma lugejale objektiivset, tõepärast informatsiooni.

"Pravda" esimese numbri juhtkirjas väideti: "Töölisklassile on vaja tõde! Töölisajaleht "Pravda" peab vastama oma nimele ..."

Tõepärasus eeldab elu realistlikku, tõetruud kajastamist kogu tema vastuolulises. See ei tähenda kaugeltki mitte, naturalistlikku kopeerimist, pisiasjadesse uppumist. Elusündmusi on vaja analüüsida ning õigesti lahti mõtestada, leida nähtuste põhjused ja liikumapanevad jõud. Kui me plaa-

nile allavandunud tehast kritiseerides märgime võlgujäämise peamise põhjusena loidu sotsialistlikku võistlust, "unustame" aga selle, et hankijad väga halvasti varustavad teda materjalidega, oleme tõepärasusest kaugel.

Tõepärasus on lahutamatult seotud konkreetsusega.

"Pravdas" 1918.aastal ilmunud artiklis "Meie ajalehtede iseloomust" rõhutas V. I. Lenin, et liiga palju antakse ajakirjanduses ruumi poliitilisele sõnakõlksutamisele, liiga vähe uue elu ehitamise faktidele. Lenin nõudis ajakirjanduselt rohkem ökonoomikat, ülesehitustöö faktide hoolikat kogumist ja uurimist. Ajakirjanduse peamiseks ülesandeks kapitalismilt kommunismile ülemineku ajal pidas Lenin "rahvahulkade kasvatamist kõigilt elualadelt võetud elavate, konkreetsete näidete ja eeskujude najal..."

Meie perioodika ja raadio töö on viimasel ajal vaieldamatult muutunud asjalikumaks, elulähedasemaks, sihipärasemaks. Suur osa oli ajakirjandusel näiteks teoksiloleva majandusreformi - uue planeerimise ja majandusliku stimuleerimise süsteemi rakendamise - ettevalmistamisel. Keskajalehtedes ("Pravda", "Ekonomitšeskaja Gazeta" jt.) arutati vaieldi mitu aastat. Paljud ettepanekud kajastuvad 1965.a. septembripleenumi otsuses. Asjatundlikult ja asjalikult arutatakse paljusid probleeme.

Paraku ei saa väita, et lood tõepärasusega oleksid meil korras olnud. Stalini isiku kultuse aastail muutus meie ajakirjandus üsnagi eluvõõraks, aitas luua pettepilti üldisest heaolust meil ja kiirest, pidevast allakäigust mujal. Ajakirjanduse osa elunähtuste lahtimõtestamisel, üldistamisel, majandus- ja kultuurielu edasiviimisel kahanes. Dogmatism ja tsitatoloogia, isikukultuse taimelavast võrsunud subjektivism ja voluntarism progressi ei soodusta. Veel käesoleva aastakümne alguseski pakkus ajakirjandus mõnikord tõeluse asemel kauneid, aga kahjuks eluvõõraid soove ning unelmaid. Sageli on ajakirjandussagaralt kaasa aidanud iga-

sugu algatuste ülespuhvimisel, hiljem need aga unustanud. Meenutagem kasvõi kurikuulsaks saanud kõmu Rjazani rajooni ümber; laineid lõönud arutlust "tööpassist"; ühekülgset maisiülistamist ja põldheina "mahamatmise" katseid. On juhtunud sedagi, et ajakirjandus on kangelase otsimise asemel ise kangelasi teinud. Rudimentidena esineb säherdusi asju praegugi. Lihtne näide: valimiste eel on kõik saadikukandidaadid leheveergudel ja raadios lausa musterinimesed, kust tulevad aga need saadikud, keda peab tagasi kutsuma, sest nad pole väärilised rahvast esindama?!

Vihastavalt naiivsel viisil ignoreerivad tõepärasuse nõuet mõned fotograafid. Kes poleks näinud fotosid ajalehtede ühislugemisest. Tegelikult on see üks haruharva juhtuv asi meie kirjaoskajal ajal. Ja veel: ajalehe nimi on säherdustel fotodel tihti lugejale näha, järelikult on "ettelugeja" silme ees spordisõnumid või kuulutused, mitte tähtis uudis, mis paikneb esiküljel! Või pildid välismaalt: kõrvuti komfortne kõrghoone ja armetu ubrik, mis fotograafi arvates peab näitama kapitalistliku maailma vastuolusid. Aga ... samasuguseid pilte võiks teha peaaegu igas meiegi linnas!

Kuigi sõnakõlinat ja loosungite tulevärki on meie ajakirjanduses tublisti vähemaks jäänud, oleks ehk liiga optimistlik öelda, et oleme sõnainflatsiooni minetanud. Eriti tähtpäevade ja suurte sündmuste eel hakkab see silma. Toogem näide televisioonist. Ekraanil on ilmselt tööst väsinud ja istumisest tüdinud inimesed, reporter aga kinnitab, et "koosolek toimus suure poliitilise aktiivsuse õhkkonnas". Kahjuks ei valmista analoogiliste näidete leidmine ajalehtedest mingit raskust. Rõõmustavalt asjalikult kirjutatakse ajakirja "Žurnalist" esimese numbri juhtkirjas: "On vaja resoluutselt vastu seista valvepateetika haigusele."

Mida tõetruumalt ja asjalikumalt pöördub meie ajakirjandus oma auditooriumi poole, seda tugevam on tema autoriteet ja mõju. Igale ajakirjandustöötajale olgu juhtnööriks

sõnad Keskkomitee tervitusest Ajakirjanike Liidu II kongressile: "Vähem paraadlikkust ja kära, vähem võltspaatost, rohkem asjalikkust, tähelepanu inimese, tema töö, elukondlike vajaduste ja nõuete suhtes..."

▶ Tõepärasuse nõudest võrsub järgmine põhiprintsiip - k r i i t i k a ja e n e s e k r i i t i k a. Eeldab ju tõepärasus mitte ainult headest asjadest kõnelemist, vaid ka avameelset, ausat juttu puudustest ning vigadest. Kuigi meie ühiskonnas puuduvad antagonistlikud vastuolud, käib areng ikkagi uue ja vana võitluse kaudu. Selles võitluses aitab uuel, edasiviival võidule pääseda iganenu, tagasikiskuva kritiseerimine. Kui nõukogude ajakirjandus, parteiline ajakirjandus taunib puudusi partei ja nõukogude töös, majandus või kultuurielus, on tegemist enesekriitikaga. Partei XV kongressil, kus enesekriitika loosung püstitati, leiti, et ka altpoolt tuleva kriitika arendamisel on suur osa ajakirjandusel. Mida rohkem inimesi puudusi näeb ja neile osutab, seda kiiremini suudame need ebakohad kõrvaldada. Partei KK tervituses NSV Liidu Ajakirjanike Liidu I kongressile öeldi samuti: "Kriitika ja enesekriitika on meie ajakirjanduse tähtsamaid meetodeid." NLKP programmis toonitatakse, et igati tuleb arendada kriitikat ja enesekriitikat kui vigade ja puuduste väljaselgitamise ning parandamise, samuti kaadri õige kasvatamise teed.

Loomulikult tuleb silmas pidada seda, kuidas puudustest kõnelda. Meie kriitika peab olema edasiviiv, vaba sensatsioonitaotlusest. Kriitika olgu terav, kuid õiglane ja asjatundlik. Puuduste registreerimise asemel on tarvis püüda mõista nende olemust, leida teid olukorra parandamiseks. (Alati, näiteks följetonis, pole see muidugi mõeldav. Mõnegi ajalehe satiirinurgas kahjuks ei peeta seda aga silmas ja rikutakse žanrinõudeid.) Kriitika toon sõltub puuduste ja eksimuste iseloomust. Kord tööle hilinenud noorukit ei passi kõrvu seada paadunud luusuriga, oskamatusest eksinud töölist tituleerida "praagimeistriks". Loomulikult peab

kriitika vastama absoluutselt tõele. Kui kriitilises kirjutises kasvõi tühiseim fakt on vildak, kasutatakse seda kindlasti, et kogu jutu õigsust kahtluse alla seada. Teiselt poolt ei ole ajakirjanikul õigust heita varju kellelegi, kes pole seda ära teeninud. Faktide hoolika kontrollimise vajadust toonitati Keskkomitee otsuses ühe "Pravdas" avaldatud ekslíku fõljetoni kohta (1959.aastal). Selle autorit karistati. (Lähemalt võib sellest lugeda kogumikust "Советская печать в документах" lk. 306). Laimu eest võidakse ka kohtulikule vastutusele võtta. Eesti NSV KrK § 129 lg. 2 näeb karistusena laimu eest trükitootes ette vabadusekaotuse kuni 1 aastani või paranduslikke töid niisama pika aja jooksul või kuni 100 rubla suuruse rahatrahvi.

Mida kritiseerida? Lühike vastus: kõike, mis segab ja pidurdab uue ühiskonna ehitamist. Kui siiski mõne sõnaga lähemalt selgitada, siis on kindlasti kriitikaobjektiks kodanlikud igandid (ahnitsemine, tööpõlgus, intrigeerimine jne.), aga ka meie oma süsteemis välja kujunenud pahed (sõnakõlkustamine koosolekuil, tühjade lubaduste jagamine, ürituste korraldamine "linnukese" pärast, ebakultuurne teenindamine jm.) ning muidugi igasugune ebamajanduslikkus.

Millal kritiseerida? Puudused tuleb päevavalgusele tuua alati kohe, ükskõik millal nad ajakirjaniku või ajakirjanduse pilgu ette jäävad. Mingid konjunktuurikaalutlused (tähtsate sündmuste lähedus jmt.) ei tohi siin mõjutada. "Žurnalisti" avanumbri juhtkirjas, mida eespool juba mainisime, on ka selle kohta toetust ja järgimist vääriv arutlus: puudused ei muutu seepärast meeldivamaks, et on juubeliaasta. Pigem vastupidi.

Keda kritiseerida? Juba V. I. Lenin rõhutas, et kritiseerida tuleb vaatamata isikule. Ka hiljem on tihti korratud, et süüdlasi tuleb kritiseerida olenemata sellest, missugusel ametikohal nad istuvad. Näiteks Keskkomitee otsuses "Ajalehe "Nõukogude Tšuvašsia" tööst" (1954) märgiti, et

selle lehes valitses ebaõige praktika. Paljud kriitilised kirjad pandi arhiivi ilma neid avaldamata või lahendamata. Soovides autonoomse vabariigi juhtkonnaga häid suhteid hoida saadeti kriitilisi materjale avaldamise asemel edasi mitmesugustele organisatsioonidele. Ajalehes kritiseeriti ainult reatöötajaid ja väikesi asutusi.

Säherdune praktika mõisteti hukka, nõuti, et ajalehes tehtaks asjalikku, printsipiaalset kriitikat.

Igakord pole see mõistegi lihtne. Inimene on juba kord selline olevus, kes oma puudustest-vigadest avalikult kõnelemist ei taha. Kriitika lämmatamise vastu tuleb võidelda maksimaalse resoluutsusega. 1954.a. pärineb Keskkomitee otsus "Kriitika lämmatamise faktidest Orlovi oblasti Kromõ rajooni parteiorganisatsioonis." Nimetatud rajoonikomitee võttis süüdlasi oma kaitse alla, sundis ajalehte õiendusi avaldama ka siis, kui kriitika pidas paika. Toimetusel keelati kirjade kontrollimine, milles kritiseeriti teatud isikuid. Toimetus pidi kõik kriitilised signaalid enne kontrollimist ja avaldamist esitama rajoonikomiteele, et saada esimeselt sekretärilt luba. Püüdes rajooni elu paremas valguses näidata, nõudsid parteikomitee sekretärid kriitika mahendamist jne. Oblastikomitee toe-

tas rajoonikomiteed, toimetaja lasti ametist lahti. Keskkomitee ennistas ta tööle, süüdlasi karistati.

Paraku on ka pärast seda otsust ette tulnud ajakirjanike tagakiusamist, vallandamist, kohtu alla andmist ja isegi kinnimõistmist. Alles "Pravda" (või koguni Keskkomitee) vahelesegamine on mõnigi kord õigluse jalule aidanud (vt. "Sovetskaja Petšatj" 1965.a. nr. 6 "Kuidas minu üle kohut mõisteti..."). Sellised asjad aga ei tohi ajakirjanikku araks lüüa. Tal peab igas olukorras jätkuma julgust tõe eest välja astuda ja sõdida lõpuni. (Arvestada tuleb, mõistagi, väljaande mõjupiire. Näiteks rajooniajaleht ei saa kritiseerida mingi ministeeriumi tööd tervikuna, sest ta pole kompetentne. Kritiseerida ei saa ka seda parteikomiteed või täitevkomiteed tervikuna, kelle häälekandja ta on, küll aga nimetatute üksikuid osakondi.)

Toimetus peab võitlema oma kriitika mõjuvuse eest, taotlema, et puudused tõepoolest kõrvaldataks. Partei on rakendanud rea abinõusid ajakirjanduskriitika mõjuvuse suurendamiseks. 1962.aastast on Keskkomitee otsus "Nõukogude ajakirjanduse seisukohavõttude efektiivsuse tõstmisest", milles antakse suunad kriitika arendamiseks ning juhtnöörid kriitika summutajate vastutusele võtmiseks. Meie vabariigi ajakirjanikel on tarvis tingimata tunda ülevaadet arutlusest EKP Keskkomitee Presiidiumis, mis avaldati pealkirja all "Vabariigi ajakirjanduse väljaastumise mõjujõust" (märts 1963). Selles kohustati parteikomiteesid pidevalt kontrollima ajakirjanduses ilmuvate materjalide efektiivsust. Märgiti, et kõik juhtivad töötajad peavad operatiivselt reageerima igale ajakirjanduse seisukohavõtule, ilma et nad ootaksid toimetuselt meeldetuletust. Isikud, kes töötajate kirjadele ja ajalehematerjalidele reageerimises lubavad venitamist ja formaalsete vastuste andmist, tuleb võtta parteilisele ja administratiivsele vastutusele. Reageerimata ei tohi jätta ühelegi kriitika pärast tagakiusamise juhule.

Toimetustelt aga nõuti võitluse tugevdamist igasuguste antisotsiaalsete elementidega ning nende soosijatega. Märgiti, et on tarvis tõsta iga ajakirjaniku vastutustunnet materjali tõhususe eest.

Julgemalt ja osavamalt kuluks kasutada satiirirelva. Paraku mitmetes meie vabariigi rajoonilehtedes satiirinurka pole või see ilmub ebaregulaarselt. Tihtipeale ei tunta satiiriteooriat või ei peeta sellest kinni. Kui mõni kirjutis poleks satiirinurgas või ei kannaks rubriiki "Följeton", lugeja ei teakski, et tegemist on satiiri- või huumoritaotlusega.

Rohkem löövust tahaks näha ka kirjutistes rahvakontrolli töömailt.

Juttu kriitikast tahaks lõpetada vastuväitega neile, kes soovivad, et ajakirjanduse väljaastumine oleks nagu nõiavits, mille mõjul puudused paugupealt kaovad. Kui ajakirjandus toob avalikkuse ette suuri, teravaid probleeme, ei saa keegi neid päevapealt lahendada (kui kriitika ja probleemidenägemine käib "vihmaveetoru ja kojamehe tasemel", siis küll). On aga väga teretulnud, kui sellel probleemil silm peal hoitakse ja lugejaid-kuulajaid informeeritakse, kuidas asjad arenevad. Seda ongi meie ajakirjandus hakanud üha rohkem tegema, järjekindlusest kõnelevad rubriigid "Samal teemal", "Varem käsitletud teemal" jt.

▶ Nõukogude ajakirjanduse põhiprintsiipide hulka tahaks lisada ka o p e r a t i i v s u s e (enamikes käsitlustes rõhutatakse küll operatiivsuse olulisust, kuid põhiprintsiibiks seda ei peeta). Miks? Sellepärast, et ajakirjandustöö ei kannata hilinemist. V. I. Lenin märkis, et ajaleht, mis jääb maha, on määratud hukkumisele, ajaleht peab sammuma kõige ees. Paraku meie ajakirjandus, eriti perioodika, operatiivsusega ei hiilga. Ajakirjanduse ülesanne on tuua avalikkuse ette probleemid, mis on muutunud n.-ö. lahendamisküpseks. Palju huvitavaid, akuutseid päeva-

probleeme magab meie ajakirjandus mitmesuguseil põhjusil maha, hakkab neist valjul häälel kõnelema alles siis, kui asi on vastavais instantsides juba lahendatud, vähemasti otsustatud, või ei räägi neist üldse. Analoogiline on lugu informatsiooniga. Pole haruldane, et pikem ülevaade mõnest koosolekust jõuab lehte või eetrisse nädal-paar hiljem, seni aga on mõni otsuse punkt võib-olla juba teoks tehtud. Liiga vähe kohtame lehtedes sõna eile, liiga palju figureerivad hiljuti, neil päevil, mõni päev tagasi. Veel halvem on asjaolu, et me nagu ei oskagi sellest midagi paha näha! Sellega leppida enam ei tohi, sest aeglus, sündmustest tükk maad tagapool sörkimine kahandab ajakirjanduse autoriteeti, vähendab tema väljaastumiste mõjukust, olgugi kõik teised põhiprintsiibid kenasti silmas peetud.

Psühholoogia kinnitab, et arvamust on kergem tekitada kui seda muuta. Kui efektiivse informatsiooni hilinemise tõttu kujundavad arvamuse ebaõiged kuuldused või koguni valed, on selle negatiivset mõju hiljem raske täielikult kõrvaldada. Vaieldamatult mõjub see halvasti meie propagandatööle. Võiks tuua väga lihtsa näite. 1967. aasta alguses kirjutasid kõik meie lehed elatustaseme langemisest, hindade tõusust Austrias. Ka "Edasi". Järgmisel paaril päeval helisesid toimetuses telefonid: "Austriast kirjutasite küll, aga sellest pole lehes midagi, et meil koor kallimaks läks!" Tegelikult koor kallimaks ei läinud: nomenklatuur laienes ja müügile jõudis suurema rasvasisaldusega koor. Kaubandusvalitsus aga ei informeerinud ei ajalehte ega tartlasi sellest õigeaegselt ja selgitav jutt ajalehes ilmus siis, kui kuulujutud olid palju pahandusi teinud.

Tihtipeale on süüdi inertsus, lugejate mitteusaldamine. Näiteks Taškendi maavärisemise ajal mõned kohalikud juhtivad töötajad esietsa keeldusid ajakirjanikke informeerimast, põhjendades, et pole vaja kirjutada, tekitab

pasnikat. Justkui maavärinad oleksid mõeldavad igal pool mujal, ainult mitte Nõukogude Liidus! Samasugune oli lugu tulekahjuga Tartu ülikoolis 1965.aasta talvel. Raadio teatas hommikupoole ööd peahoones puhkenud kahjutulest alles õhtul, ajalehed vaikisid ka järgmisel päeval! Kelle veskile see veeks oli, seda kirjeldab väga tabavalt J. Sookase följeton "Soeng "Fantaasia"" (vt. kogumik "Vanaisa püss", Tallinn 1967). Meie ebaoperatiivsus, saamatus või tölplus pakub häid tegutsemisvõimalusi meie vaenlastele raja taga. 1966.a. veebruaris tekkis Moskvas Šeremetjevo rahvusvaheliselt lennuväljalt õhkutõusmisel lennukil TU-114 avarii. Välismaa korrespondendid andsid Moskvast kohe edasi katastroofi üksikasju, kusjuures need olid vastukäivad ja liialdatud. Kui meie

teadeteagentuurid ja raadio oleksid juhtunust operatiivselt teatanud, poleks välismaa ajakirjanikul õnnestunud liikuma lasta laimu- ja kõmulaviini. Ja moskvalasedki oleksid õnnetusest kuulnud meie raadiost, mitte "Ameerika Häälest" või BBC-st.

Nendest probleemidest kõneldi väga teravalt II üleliidulisel ajakirjanike kongressil 1966.a. septembris.

Aruandekõnes märgiti: "Me peame uut moodi suhtuma ülesandesse informeerida nõukogude üldsust sellest, mis maailmas tehakse, ja oma tööd tunduvalt parandama. Selleks kohustab meid NLKP Keskkomitee, kes neil päevil juhtis tähelepanu sellele, et keskajalehed, informatsiooniagentuurid, raadio ja televisioon ei informeeri alati õigeaegselt nõukogude ja välismaa lugejaid tähtsamatest sise- ja välismaa sündmustest, alahindavad informatsiooni operatiivsust."

Järeldused sellest tuleks teha aga igal toimetusel, igal ajakirjanikul. Ilmselt ootab veelkordset süvenenud järelemõtlemist ka meie senine suhtumine õnnetusjuhtumitesse üldse (mitte ainult suurtesse). Tšehhoslovakkia ajalehtedes näiteks on rubriik "Must kroonika", milles informeeritakse autoõnnetustest, avariidest, õnnetusjuhtumeist. Kui teeme näo, et meid õnnetusi ei juhtu, on raske kasvatada inimestes valvsust ja hoolikust.

II. TOIMETUSE TÖÖ ORGANISEERIMINE JA PLANEERIMINE

Ajalehe sisukus, tema ideeline tase ja õigeaegne ilmumine sõltuvad suuresti toimetuse töö organiseerimisest. Toimetus peab töötama nõnda, et ajalehe iga number oleks aktuaalne, mitmekesine ja operatiivne. V. I. Lenin kirjutas 1912.aastal "Pravda" toimetusele, et "ajaleht peab ise otsima, ise õigel ajal leidma ja avaldama huvitava materjali. Ajaleht peab otsima ja leidma talle vajalikud sidemed." See ei tähenda aga, et ajakirjandus tegutseks sootuks omapead. Nagu eespool juba juttu oli, on nõukogude ajakirjandus parteiline ajakirjandus. Üldpoliitiliste väljaannete toimetused töötavad nende parteiorganite otsesel juhtimisel, kelle häälekandjaks väljaanne on. Erialaste

ja ühiskondlike organisatsioonide väljaandeid suunavad vastavate ametkondade parteiorganisatsioonid (näiteks nädalalehte "Sirp ja Vasar" kirjanike liidu, kunstnike liidu ja heliloojate liidu parteiorganisatsioonid).

PARTEILISE JUHTIMISE MEETODID

1. Kaadri valik ja kasvatamine.

Ajakirjandustöötajate valikul tuleb silmas pidada inimeste erialaseid, poliitilisi ja moraalseid omadusi. Toimetaja kinnitab ametisse vastav parteikomitee. Näiteks rajoonilehe toimetaja pannakse kohale partei rajoonikomitee pleenumil. Toimetuse juhtivad töötajad (asetäitja, vastutava sekretäri, osakondade juhatajad) võtab tööle toimetaja oma käskkirjaga, parteikomitee büroo kinnitab. Ülejäänud töötajate ametissemääramisel on toimetaja sõna lõplik. Ajalehe toimetaja kuulub vastava parteikomitee büroosse või on selle liikmekandidaat. See tagab tiheda sideme parteikomiteega.

Ajakirjanikke koolitatakse praegu 19 ülikooli žurnalistikateaduskondades või -osakondades. Paraku pole lood ajakirjanike haridusega veel soovitud järjel. 1966.a. sügisel Nõukogude Liidu Ajakirjanike Liitu kuulunud 43 000 liikmest oli kõrgem haridus 17 071-l, neist spetsiaalne ajakirjandusalane haridus 9604-l. Eesti NSV Ajakirjanike Liidus oli 1966.a. 1.augustil 606 liiget, neist kõrgema haridusega 282 ehk 46,4%, lõpetamata kõrgema haridusega 126 (20,8%), keskharidusega 198 (32,6%).

Žurnaliste õpetatakse välja ka parteikoolide vastavais osakondades. Tegevajakirjanikele korraldatakse täienduskursusi ning organiseeritakse kogemuste vahetamist.

Edaspidi nõuded kasvavad. Nõukogude Liidu Kirjastuskomitee esimehe käskkiri 25.jaanuarist 1965 esitab komitee süsteemis ametikohtade komplekteerimisel kindlad haridusnõuded. Peatoimetajaist alates kuni kaastöölisteni on ette nähtud kas erialane või ajakirjanduslik kõrgem haridus.

Mõnedel ametikohtadel (vastutava sekretäri asetäitjad, korrespondendid) on nõutav just žurnalistika-alane kõrgem haridus.

Ajakirjanike ettevalmistamine vajab tõhustamist, õppima-astujaid tuleks teistmoodi valida kui praegu (selgitada loomingulised jm. eeldused ajakirjanikutööks), õppeprogrammidki on ideaalsest veel kaugel. Luua tuleb ka stabiilne, teaduslikult põhjendatud süsteem ajakirjanike kvalifikatsiooni tõstmiseks.

Kohtade komplekteerimisel soovitatakse üha rohkem konkursimeetodit.

2. Üldiste juhtnööride andmine.

Meie ajakirjanduse kogu tegevuse aluseks on kommunistliku partei poliitika, üldisteks juhtnöörideks tema kongresside ja pleenumite otsused, parteiorganite uued direktiivid, otsused ajakirjanduse kohta.

Partei VIII kongressi (1919) otsuses toonitati, et parteikomitee peab toimetustele andma üldised poliitilised direktiivid ja juhised ning jälgima nende täitmist, kuid tal ei tule sekkuda toimetuse igapäevase töö pisiasjusse. Viimane tähendaks toimetuse initsiatiivi ja vastutuse ahendamist, loomingulise õhkkonna halvamist.

Keskkomitee otsuses "Rajooniajalehtedest" (1940) aga mõõgitakse: "Kohustada partei rajooni- ja linnakomiteede esimesi sekretäre isiklikult juhtima kohalikke ajalehti, iga päev jälgima nende sisu ja suunama ajalehte järjekordsete poliitiliste ja majanduslike küsimuste lahendamisele, mis seisavad rajooni ees."

Kaks kõnealust otsust pole üksteisega vastuolus, nagu esimesel pilgul võib näida. See, et ajakirjanduse juhtimine pandi esimesele sekretärile, näitab, kuivõrd oluliseks seda peetakse. Aga see ei nõua toimetustöö pisiasjusse tungimist. Näiteks juhib sekretär toimetuse tähelepanu vajadusele rohkem tähelepanu pühendada elamuehitusele. Kuidas,

missugustes vormides seda teha, kes sellega tegelema panna, jääb ikkagi toimetuse otsustada. Et praktikas siiski sageli mõistetakse parteikomitee osa ajalehe suunamisel ebaõigesti, sellest annavad tunnistust mitmed kirjutised "Žurnalistis" rubriigis "Seltsimees on hädas" jm.

Kuivõrd ajaleht on parteikomitee häälekandja, pole tal õigust kahtluse alla seada viimase otsuseid või nendele vastu vaielda. Keskkomitee otsuses "Ajalehe "Za Novõi Sever" toimetajast sm. Zadovist" (1939) märgiti, et mainitud toimetaja tegi jämeda vea, avaldades Komi oblastikomitee büroo otsuse kohta toimetuse märkuse ja avas nõnda oblastilehes poleemika oblastikomitee vastu. See oli põhikirja rikkumine, sest põhikirja kohaselt juhib jalehte parteikomitee. Kui toimetaja polnud päri büroo otsusega, tulnuks tal pöörduda oblastikomitee või partei Keskkomitee poole. J. Zadov vabastati toimetaja ametist ning ta sai noomituse.

Parteikomitee töö puudustest võib tema häälekandja kirjutada parteikonverentside või pleenumite ülevaadetes, kui delegaadid teevad sellekohaseid kriitilisi märkusi. See on kooskõlas demokraatliku tsentralismi põhimõtetega, sest konverents (pleenum) on antud parteiorganisatsiooni kõrgem organ.

3. Toimetuse töö aruannete ärakuulamine.

Eespool juba kõne all olnud dokumendis "Vabariigi ajakirjanduse väljaastumise mõjujõust" soovitati, et parteikomiteed vähemalt kord kvartalis arutaksid kohalike ajalehtede tööd ja ajakirjanduses ilmunud seisukohavõttude mõjujõudu. Praktikas seda soovitust enamasti ei täideta, toimetuse tööd arutatakse harvem ja, mis veel halvem, tihtipeale pole arutelud piisavalt ette valmistatud. Kuigivõrd süstemaatiliseks pole kujunenud toimetuse üksikute osakondade töö analüüsimine. Osakonnajuhataja kutsutakse partei-

komiteesse aru andma tavaliselt ikka siis, kui midagi on viltu läinud.

Kasulikum oleks, kui büroo istungil arutamise asemel vahetevahel kuulataks toimetaja aruanne ära pleenumil. Seal on arutajate ring laiem, mitmepalgelisem ning tulu, mõistagi korraliku ettevalmistuse korral, suurem.

4. Tööplaanide läbivaatamine ja kinnitamine.

Toimetuse kuu- või kvartaliplaanid vaatab läbi, parandab-täiendab, kinnitab vastava parteiorgani büroo. Sellega peaks kaasnema eelmise plaani täitmise kontrollimine.

5. Igapäevane kontroll ja abistamine.

Selleks on keskkomiteedes ja oblastikomiteedes ajakirjandussektor, teistes parteikomiteedes tegeleb ajakirjandusega agitatsiooni- ja propagandaosakond.

Esimese sekretäri osast juba kõnelesime. Tähtsamaid kriitilisi materjale tuleb arutada büroo istungeil, nõuda kritiseerituilt puuduste kõrvaldamist. Arutada kuluks ka tuumakaid positiivseid kirjutisi, toetada neis esitatud ettepanekute ning kogemuste rakendamist ja levitamist. Seda aga kuigi sageli ei tehta.

Headeks parteilise juhtimise moodusteks on juhtivate parteitöötajate esinemised toimetuse töötajaile, osavõtt nõupidamistest toimetustes, samuti parteikomitee töötajate ja ajakirjanike ühisnõupidamised. Ajalehele peaksid aktiivselt ja asjalikult, ametikohale väärilisel tasemel kaastööd tegema parteikomitee töötajad sekretäridest instruktoriteni välja. Parteikomiteed abistagu ka materiaalselt toimetuste majanduslike probleemide lahendamisel, toimetusele korraliku töötingimuste loomisel jm.

6. Ajakirjanduse ülevaated.

Nende koostamisega tegelevad parteikomiteede ajakir-

jandussektorid, samuti kesk-, vabariiklikud ajalehed jt. Optimaalne oleks ülevaade iga lehe kohta koostada kord kvartalis, tegelikult seda ei tehta. Väljaannetele on määratud retsensendid kogenud ajakirjanike ja parteitöötajate hulgast. Oma retsensendiga tasuks iga väljaande toimetusel sidet pidada.

Trükisõnas avaldatakse ülevaateid rubriigis "Ajakirjanduse ülevaade", kas ühe ajalehe kohta, mõne probleemi käsitlemise kohta ühes või paljudes lehtedes. Üheks vormiks on ka rubriigis "Kohalike ajalehtede veergudelt" väljavõtete või tervete, üldsusele huvipakkuvate lugude äratoomine kohalikest väljaannetest.

Juhtimine on inimtegevuse üks keerukamaid sfääre. Mõistagi kehtib see ka mitmepalgelise, keerulise ajakirjandustöö parteilise juhtimise kohta. Sellepärast ongi päevakorras parteilise juhtimise meetodite täiustamine. Võimalusi selleks pakub teaduse osa suurenemine partei- ja ajakirjandustöös, eeskätt sotsioloogia ja sotsiaalpsühholoogia areng.

TOIMETUSE STRUKTUUR

Toimetuse töö organiseerimine oleneb toimetuse struktuurist, see omakorda ajalehe tüübist, ülesannetest, ilmumispaiga majanduslikest ning kultuurilistest iseärasustest. Toimetuste koosseise on aja jooksul korduvalt muudetud, viimased üldised reformid olid aastail 1965-1966.

Mida suurem ajaleht, seda keerukam on toimetusaparaadi struktuur ja suurem toimetuse pere. Näiteks "Pravda" toimetuses töötab tublisti üle 100 inimese. Eesotsas seisab peatoimetaja, kellel on esimene asetäitja ja 2 asetäitjat. Mitu asetäitjat on ka vastutaval sekretäril. Osakondi on paarkümmend: partei elu; propaganda; tööstuse, transpordi ja kaubanduse; põllumajanduse, kirjade ja massilise töö; informatsiooni; kirjanduse ja kunsti; pressi;

teaduse; koolide ja kõrgemate koolide; sõjanduse, följetonide; korrespondentide; kriitika ja bibliograafia; illustratsioonide osakond. Edasi rida välisosakondi, ajakirja "Rabotši-krestjanski korrespondent" toimetus jt. Osakondade suurus on mitmesugune. Suurimate hulka kuuluvad kirjade osakond, partei elu osakond. Viimase eesotsas näiteks seisab toimetaja, tal on 2 asetäitjat. Kirjanduslikke kaastöölisi töötab partei elu osakonnas 6.

Vabariikliku ajalehe toimetuse tüüpiliseks näiteks sobib "Sovetskaja Estonia". Osakonnad: partei elu; propaganda, nõukogude töö; tööstus; põllumajandus; informatsioon; kultuur ja teadus; kirjandus ja kunst; kirjad, korrespondendid ja kirjasaatjad; illustratsioonid. Osakonnas on 1-4 töötajat.

Rajoonilehtede (ilmuvad 3 korda nädalas) struktuur on märksa lihtsam, koosnedes 2-4 osakonnast. Kirjutava koosseisu suurus kõigub keskmiselt 7-10 inimese piires. Sellesse kuuluvad toimetaja, toimetaja asetäitja (tavaliselt juhib partei elu osakonda), vastutav sekretär, kirjade osakonna juhataja, põllumajandus- või tööstusosakonna juhataja (olenevalt kohapealseist tingimustest), kirjanduslikud kaastöötajad (kuuluvad mõnda osakonda või tegelevad mõne elulõiguga). Kirjanduslikud kaastöölised jaotuvad kolme kategooriasse: noorem kirjanduslik kaastööline, kirjanduslik kaastööline ja vanem kirjanduslik kaastööline.

Linnalehtedes, õhtulehtedes jt. eri ilmega lehtedes on koosseis erinev. Nn. mnogotiražkade (ettevõtete, asutuste, majandite ajalehtede) toimetustes pole osakondi ja palgalisi töötajaidki on tavaliselt ainult üks-kaks.

Mõnede väljaannete toimetustes on otstarbekamate lahenduste otsinguil tüüpstruktuurist kõrvale kaldutud. "Rahva-Hääle" toimetuse struktuur oli varem ligilähedane "Sovetskaja Estonia" omale. Nüüd on tal ainult 5 osakonda: 1) partei elu osakond; 2) majandusosakond, mis jaguneb omakorda: a) tööstussektor, b) põllumajandussektor, c) teaduse

ja tehnika sektor, d) elukondliku teenindamise sektor; 3) ideoloogilise töö osakond: a) propagandasektor, b) kirjanduse ja kunsti sektor, c) haridus- ja kultuuritöö sektor, d) rahvusvahelise elu sektor; 4) kirjade osakond; 5) informatsiooniosakond.

Vahepeal oli "Rahva Hääle" struktuur veel selgem: ka partei elu küsimuste käsitlemine kuulus ideoloogiaosakonna kompetentsi.

Möödas on ajad, millal toimetajal polnud õigust isegi osakondade suurust muuta, ükspuha kui vajalik see ka oleks olnud. Säherdune jäikus tõi ajakirjandusele palju kahju. Praegu võivad toimetajad ettenähtud koosseisu piires vabamalt paigutada inimesi vastavalt kohalikele oludele ja vajadustele. See annab igale toimetusele võimaluse leida oma struktuur, selline, mis kõige paremini võimaldab lehte teguvõimsamaks ja operatiivsemaks muuta.

TOIMETAJA

Ajalehe väljaandmine on keerukas ja pingeline töö. Edu sõltub paljudest asjadest. Eeskätt sellest, kuidas suunatakse toimetuse tegevust. Eesotsas seisev toimetaja (peatoimetaja) juhib isiklikult kogu toimetuse tööd ning vastutab selle eest. Toimetajalt nõutakse printsipiaalsust ja parteilisust. Ta peab olema teoreetiliselt hästi ettevalmistatud, haritud inimene, kes pidevalt süvendab oma teadmisi ning avardab silmaringi. Iga päev puutub ta kokku kõige erinevamate majanduslike, poliitiliste ja muude küsimustega. Ta peab neis suutma orienteeruda, oskama suurest sündmustehulgast välja valida aktuaalse, kaaluka. Mõistagi peab ta põhjalikult tundma ajalehetööd, selle spetsiifikat. Ideaalne on, kui ta oskab ka ise hästi kirjutada ning kasutab seda oskust. Toimetaja peab tundma inimesi, oskama nendega suhelda, sest teisiti ei ole tal võimalik optimaal-

selt ülesandeid jaotada, paigutada alluvaid just sellistele kohtadele, kus nad suudavad ajalehe heaks kõige rohkem teha. Ajalehe sisu ja nägu sõltub otseselt sellest, kas ja kuidas toimetaja õhutab kollektiivi otsima päevaprobleeme ja neid köitvalt serveerima, kas ta toetab kaastöötajate initsiatiivi. Selleks kõigeks peab tal endal olema selge, mida ajaleht taotleb, missuguste eesmärkide poole püüab, missugused on tema iseloomulikud "näojooned".

Igapäevaste ülesannete hulka kuulub materjalide lugemine ja ladudā andmine, jooksvate numbrite kokkuseadmine. Ajuti tuleb toimetajal sirvida toimetuse posti, et näha, millest kirjutavad välisautorid, missuguste muredega pöörduvad inimesed ajalehe poole. Siit näeb ta lugejate arvamusi, leiab teemasid ning saab võimaluse jälgida, kuidas toimetuse osakonnad sissetulnud kirjutisi kasutavad. Paljudes toimetustes määrab toimetaja ka honorari. Honorar on tasu töö eest ning vahend võimekate autorite kaasatõmbamiseks. Sellepärast ei rakendata meil tavaliselt reatasu, vaid kirjutise pikkuse kõrval peetakse silmas ka selle kvaliteeti: küsimuse kaalukust, aktuaalsust, esitamise huvitavust jne. Honorarifondist tuleb vähemalt 60% maksta välisautoreile, ülejäänu koosseisulistele. Sellest proportsioonist kinnipidamist kontrollitakse rangelt. 1958.aastal võttis Keskkomitee vastu otsuse, milles mõisteti hukka honorarifondi ebaõige kulutamine Kirgiisi NSV vabariiklikus ajalehes "Kirgiziston Hakikati".

Toimetaja peab oskama oma tööd nõnda seada, et tal leidub aega käia parteikomitee büroo istungitel, pleenumitel, istungjärkudel, lugejatega kohtumistel jm. Nende kaudu püsib ta kõige hõlpsamini kursis olulise ja pakilisega. Aega vajab ta ka autoritega vestlemiseks, ise kirjatöö jaoks materjali kogumiseks ning kirjutamiseks.

Et toimetaja otseselt vastutab ajalehe sisukuse ja mõjuvuse eest, ei tohi talle anda ülesandeid, mis ta pikaks ajaks toimetusest eemale viivad. Keskkomitee otsuses "Aja-

lehe "Stavropolskaja Pravda" toimetaja ebaõigest kasutamisest" (1948) juhiti tähelepanu asjaolule, et Stavropoli kraikomitee saatis krai ajalehe toimetaja igasuguste kampaaniate puhul pikaajalistesse komandeeringutesse, eemale põhitööst, ning ajaleht hakkas halvemini täitma oma ülesandeid.

Aga ka siis, kui toimetaja ühtsoodu tööl on, ei suuda ta kõike, mis teha vaja , üksi ära teha. Sellepärast on tal a s e t ä i t j a või a s e t ä i t j a d. Tööjaotus võib olla mitmesugune. Üks moodus: jagatakse ära osakonnad, mida keegi juhib ja mille materjale loeb ning käiku annab. Teine: jagatakse ära numbrid, üks mees tegeleb jooksva numbriga, teine järgmisega jne.

Toimetajale on tõhusaks abiks ka toimetuse k o l l e e g i u m. Keskkomitee otsuse põhjal loodi nad 1946. aastal kolme oblastilehe toimetuses. "Moloti", "Volžskaja Kommuna" ja "Kurskaja Pravda" kogemused näitasid, et kolleegiumist oli kasu. 1948.a. kohustas Keskkomitee otsusega "Toimetuskolleegiumide loomisest vabariiklikes, krai- ja oblastiajalehtedes" vastavaid parteiorganeid moodustama nimetatud lehtede toimetusis 5-7 kogenud ajakirjanikust koosneva kolleegiumi. Sellesse kollektiivse juhtimise organisse kuuluvad lisaks toimetajale, asetäitja(te)le, vastutavale sekretärile ka tähtsamate osakondade juhatajad. Kolleegiumi koosseis kinnitatakse vastavas parteikomitees.

Kolleegium on nõuandev organ. Ta suunab toimetuse aparaadi tegevust, samuti koostööd trükikojaga. Suuremates toimetustes tuleb kolleegium iga päev kokku, et sekretariaadi visandi põhjal lõplikult kavandada järgmine lehenumber (nn. планёрка). Kolleegiumi liikmed juhivad graafiku järgi ka õhtust brigaadi, kes laseb välja järjekordse numbri, on seega toimetaja funktsioonides (valvetoimetajad).

Kolleegium korraldab koosolekuid, niihästi plaanilisi kui ka jooksvaid, kui selleks tekib vajadus. Koosolekutel kolleegium arutab:

- osakondade ja toimetuse kuu- ning perspektiivplaane;
- tähtsamaid materjale enne nende avaldamist;
- osakondade juhatajate, korrespondentide, isegi kaastööliste aruandeid nende tööst või eriti tähtsate ülesannete täitmisest;
- toimetuse töötajate ametisse võtmist, ümberpaigutamist, vallandamist;
- aruandeid kirjade kasutamisest, honorarifondi jaotamisest;
- kriitika efektiivsust;
- finantsplaani ja muid lehe väljaandmisega seotud küsimusi.

NB! Kolleegiumi otsustele annab jõu toimetaja oma käskkirjaga.

Kolleegium korraldab ka tööd lugejatega, konverentse, aktiivi nõupidamisi, suuremaid, mitme osakonna ühiseid kontrollretki jne. Ta juhib kollektiivi loomingulisi otsinguid niihästi sisu kui vormi vallas.

Kolleegiumi suurus, koosseis ja töövormid sõltuvad konkreetsetest oludest, mingit šablooni ei tohiks siin olla.

On loodud ka kolleegiume, kuhu lisaks toimetuse töötajatele kuuluvad juhtivad töötajad ja aktivistid väljastpoolt. Enamasti pole nad, vähemalt meie vabariigis, püsivat õigust siiski võitnud. "Edasi" toimetuses loodi niisugune kolleegium 1963.aasta kevadel. Plaane ta arutas, samuti osakondade tööd ja haruharva ka mõnesid olulisi kirjutisi. Jooksvast lehetööst jäi ta aga eemale, probleemide operatiivsest arutamisest polnud juttugi. 1965.a. kolleegium reorganiseeriti. Sellesse kuulub 7 meest toimetuse perest ning ta osatähtsus toimetuse elus on tunduvalt tõusnud. Varem väljastpoolt kolleegiumi kuulunutest moodustati toimetuse nõukogu, kes tuleb harva kokku, et arutada plaane või mõne osakonna tööd. Neis asjus on toimetusel temast tõepoolest abi.

Rajoonilehtedes, kus ajakirjanikest toimetuse kolleegiumi moodustamine ei tule kõne alla, võib selline nõukogu (ükspuha, kuidas teda nimetatakse) üpris kasulik olla, kui talle seatakse reaalsed ülesanded ega taotleta, et ta teeks kõike seda, mida kolleegium peaks tegema.

Toimetustes kasutatakse veel mitmesuguseid kollektiivse juhtimise vorme. "Edasis" on nendeks osakonnajuhatajate igalaupäevased nõupidamised ning ajalehe arutelud esmaspäeviti (üle nädala). Viimaseid tuntakse kirjanduses " летучка " nime all, korraldab neid kas kolleegium või ametiühingukomitee nn. tootmiskomisjon. Arutelude (operatiivnõupidamiste) kasuteguri tõstmiseks on tulus neil lisaks viimase perioodi lehenumbrite analüüsimisele võtta kavva ka mõni keskse probleem, kusjuures viimaste plaan tuleks kokku seada pikema aja peale ning teatavaks teha. Kasulik on vahetevahel kutsuda inimesi ka väljastpoolt: kirjasaatjaid, spetsialiste, lugejaid.

Päevalehtede toimetustes (alates keskajalehtedest ning lõpetades linnalehtedega) etendab olulist osa

SEKRETARIAAT.

Esotsas seisab vastutav sekretär, kellel on (sõltuvalt lehe tüübist) üks või mitu asetäitjat. Sekretariaadi koosseisu võivad kuuluda ka kirjanduslikud kaastöölised (näiteks erikorrespondent, publitsist, följetonist). Vastutavale sekretärile alluvad väljalaskjad, korrektorid, tehnilised korrektorid, kunstnik-retušöör, fotograafid, masinakirjutajad, raamatukoguhoidja jt. Eri lehtedes on sekretariaadi koosseis ja ülesanded erinevad. Põhilised ülesanded aga on kõikjal ühesugused:

1) toimetuse töö üldine organiseerimine ja planeerimine,
2) töö jooksva numbri väljalaskmisel.

Sekretariaati võiks kutsuda toimetuse staabiks, sekretäri staabiülemaks. Sekretariaat koordineerib ja suunab

osakondade ja teiste toimetuse lülide tegevust. Sekretariaadil peab ühtsoodu olema ülevaade materjalide liikumisest toimetuses, toimetuse "portfellist". Üheks olulisemaks ülesandeks on osakondade tööplaanide alusel toimetuse koondplaani koostamine ja plaanide, samuti kolleegiumi otsuste täitmise kontrollimine. Sekretariaat peab hoolitsema mõnel pool ka külaliste vastuvõtu eest jne.

Sekretariaadi vahendusel lähevad osakondade materjalid ladumisele. Mõnedes toimetustes on sekretariaadi koosseisus ka kirjanduslik sekretär, kõrgesti kvalifitseeritud töötaja, kes annab viimase lihvi. Vastutav sekretär või tema asetäitjad loevad kõik kirjutised läbi, annavad nad vajaduse korral tagasi täiendamiseks või kärpimiseks, korras lood aga suunavad ladumisele, määrates trükikirja, lao laiuse, pealkirjade šrifti jne. Üksnes tähtsamaid kirjutisi tutvustatakse eelnevalt toimetajale. Väiksemates toimetustes on praktika teine, sisuliselt loevad kõiki materjale toimetajad, sekretariaat suunab käsikirjad vaid trükikotta. Sekretäril või tema asetäitjal peab aga siingi tingimata olema ülevaade kõigist kirjutistest, sest muidu ei saa sekretariaat kokku seada vormilt ja sisult mitmekesist lehenumbrit. Vastutava sekretäri asetäitja või sekretär ise seab kokku numbri maketi, võttes arvesse tööplaani, osakondade soove, tähtpäevi, operatiivseid materjale jm. Makett esitatakse läbivaatamiseks toimetajale või kolleegiumile.

Sekretariaat hoolitseb lehe illustreerimise eest (fotod, joonistused, skeemid, diagrammid jne.).

Sekretariaat peab ühendust ka trükikojaga, koostab sellega seltsis graafiku, milles pannakse kirja materjalide ladumisele andmise, veergude ja nn. mustade külgede tõmmiste korrektuurilugemiseks tagasisaamise, "puhaste" külgede lugemise ja trükiloa andmise ajad. Graafik on kooskõlas toimetuse ja trükikoja lepinguga. Leping paneb mõlemale poolele kindlad kohustused, mille mittetäitmise korral võidakse trahvida. Toimetuse täisvoliliseks esindajaks trükikojas

on väljalaskja, kes juhendab lehetegemise trükikojapoolset osa, hoolitseb graafikust kinnipidamise eest kuni signaaleksemplari valmimiseni.

Sekretariaadis koostatakse ka valve(revisjoni-)lugejate või õhtuste brigaadide graafikud nädalaks-paariks.

Mõnel pool kuulub sekretariaadi ülesannete hulka parimate ilmunud materjalide väljaselgitamine. "Pravda" toimetuses on selleks komisjon eesotsas vastutava sekretäriga. Vastutava sekretäri kompetentsi kuulub tihtipeale ka honoreerimine, sidemepidamine korrespondentidega jne. "Edasis" on tal üks isemoodi ülesanne: ajalehes ilmunud kriitiliste lugude mõjuvuse selgitamine, kriitikanõudmiste väljasaatmise ja vastuste lehtejõudmise jälgimine.

Toimetustes, kus sekretariaati pole ette nähtud, lasuvad eespoolloetletud ülesanded vastutaval sekretäril. Vastutav sekretär peaks hästi inimesi tundma. Eriti oluline on see väiksemas toimetuses, kus sekretär on ühelt poolt ülemus, teiselt poolt aga n.-ö. oma mees. Ta peab need kaks vastandpoolust suutma otstarbekalt ühte sulatada, sest kui ükskõik kumb liigselt domineerib, ei tule see toimetuse tööle kasuks. Vastutava sekretäri organisaatorivõimeist ja juhioskustest oleneb suuresti, et toimetuses valitseks asjalik ja rabelemisvaba töömeeleolu, milleta on mõeldamatu teha head lehte.

Põhilisteks sisulist tööd tegevateks lülideks toimetuses on

OSAKONNAD.

Osakond peab pidevalt lehte muretsema sisukaid ja aktuaalseid kirjutisi sellelt elualalt, millega ta tegeleb. Selle eest vastutab eelkõige osakonnajuhataja. Sellele ametikohale pannakse enamasti kogenud, kõnealust ala hästi tundev ajakirjanik. Tema üheks olulisemaks ülesandeks on osakonna töö otstarbekas organiseerimine, kohustuste täpne

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

ning kaastööliste võimetele ja huvidele vastav jagamine. Tulus on, kui osakonna iga töötaja tegeleb paari kindla küsimusteringiga, sest see soodustab süvenemist ning asjatundlikkust.

Osakonnajuhataja kohustuste hulka kuulub kontaktipidamine parteikomitee ja täitevkomitee vastavate osakondadega. Tema mureks on, et tööplaanid saaksid õigel ajal kokku seatud, et kaastööd ja kirjad ei jääks osakonda kauaks seisma, et töötajate kirjades esitatud küsimused lahendataks ning kirja saatnuid informeeritaks jne.

Osakonna töö edukus sõltub sellest, kui suur ja võimekas välisautorite ring osatakse kujundada. Kui abimehi on vähe ja nende kirjaoskuski napp (ajakirjanduslikus mõttes), siis kulub ajakirjanikul palju aega nende vähestegi kaastööde redigeerimiseks-kontrollimiseks ja oma lugusid tuleb neil kirjutada jooksujalu (plaan ja sekretär kummitavad!). Järelikult jääb selle eluala käsitlemine lehes nõrgaks või ebajärjekindlaks. Aeglustub või lakkab ka ajakirjanike areng. Sellepärast peaks aktiiviga, kaasa arvatud ühiskondlikud osakonnad, nõukogud jm., tegelemine iga osakonnajuhataja töös seisma olulisel kohal. Kuigi osakonnajuhataja kohustused on mitmekesised, on ta eelkõige ajakirjanik. Järelikult peab ta aktiivselt kirjatööd tegema, tooma lehe veergudele kaalukaid probleeme oma valdkonnast, otsima uusi teemasid ja vaatenurki, uusi vormivõtteid ning suunama sedasama tegema kaastöölisi.

Osakonnas võib olla üks või mitu kirjanduslikku kaastöölist. (Viimasel juhul on üks neist tavaliselt vanem kirjanduslik kaastööline ja võib täita ka osakonnajuhataja asetäitja funktsioone). Kirjanduslikud kaastöölised (või ... töötajad, nagu neid on ka soovitatud eesti keeles nimetada) peavad hästi tundma neile määratud elulõiku, olema kursis kõige uuega. Eeskätt nendel tuleb oma valdkonnast leida autoreid ning konsultante. (Mõnedes suurtes toimetustes on juba osakonna koosseisus spetsialist-konsultant). Kaastöö-

line lahendab ka kirjades sisalduvaid küsimusi, mis puudutavad tema valdkonda, vastab kodanikele jne. Organiseerimise ja redigeerimise kõrval tuleb igal kaastöölisel vilkalt ise kirjutada. Töö osakonnas peab olema nõnda korraldatud, et igal osakonna töötajal jääks piisavalt aega objektidel liikuda. Osakond aga ei tohiks millalgi olla päris tühi: külastaja peab esimesel katsel jutule pääsema, jooksva numbriga ühenduses võib osakonnale küsimusi tekkida jne.

Kaastöölise kirjutatud või redigeeritud kirjutise vaatab osakonnajuhataja läbi, parandab, laseb täiendada kui vaja ja saadab edasi kas keelelisele korrektorile, sekretariaati või osakonna šefile toimetajate hulgast (olenevalt töökorraldusest mingis toimetuses). Kuigi osakonnajuhataja materjali ladumisele ei saada (vahetult pärast sõda ta mõnel pool, näiteks "Rahva Hääle" toimetuses, tegi seda), vastutab ta kirjutise korrektsuse, faktide ja nende käsitluse õigsuse eest. See paneb teda omakorda kaastöölistelt täpsust ja korrektsust nõudma.

Väiksemates toimetustes pole ette nähtud osakondi kõigi elualade järgi. Toimetaja oma käskkirjaga võib näiteks kooliprobleemide valgustamise eest vastutajaks määrata mõne vanema kirjandusliku kaastöölise. Sisuliselt täidab nimetatu siis osakonnajuhataja funktsioone, võib suunata-juhtida ka kaastöölist.

Et ükski oluline elulõik ei jääks toimetuse huviorbiidist välja, selleks peab toimetaja osakondade ülesanded ja funktsioonid täpselt kindlaks määrama. Funktsioonide piiritlemine on oluline ka informatsiooni hankimise ja lehtetoimetamise puhul (kas see on üksnes informatsiooniosakonna ülesanne või peavad lühisõnumeid muretsema ka teised osakonnad, jne.).

Paljude toimetuste koosseisu kuulub veel üks rühm sisulisi töötajaid, kelle ameti nimeks on

KORRESPONDENT.

Tuntakse korrespondente (собственный корреспондент) ja erikorrespondente (специальный корреспондент ehk разъездный корреспондент).

Korrespondendid on suurte ajalehtede, informatsiooniagentuuride, raadio ja televisioonistuudiote esindajad kohtadel, niihästi omal maal kui ka välismaal. "Pravda" toimetusel näiteks on korrespondendid kõigis liidu- ja autonoomsetes vabariikides, kraides ja oblastites. Reas linnades (Leningradis, Kiievis jm.) tegutsevad korrespondendipunktid.

Eesti NSV-s on praegu oma korrespondent mitmel keskajalehel ("Pravda", "Izvestija", "Selskaja Žizn", "Komsomolskaja Pravda"). Korrespondendid on ametis ka vabariiklikel ajalehtedel ("Rahva Hääl", "Sovetskaja Estonia", "Noorte Hääl"), samuti Eesti Raadiol, Eesti Televisioonil ning ETA-l.

Korrespondendi tähtsaimaks ülesandeks peetakse organisatsioonilist tööd, laialdase toimetusevälise aktiivi loomist. Selgesti on see kirja pandud Keskkomitee otsuses "Oblasti-, krai- ja vabariiklike ajalehtede koosseisudest" (1940). Ta peab kohapeal leidma autoreid, kes asjatundlikult käsitleksid mitmesuguseid majandus- ja kultuurielu probleeme, asjatundlikult suunama ning abistama neid (see abi ei tohi aga muutuda artikli valmiskirjutamiseks autori eest ega selliseks kaasautorsuseks, kus partnerilt pärineb üksnes allkiri).

Korrespondent peab süstemaatiliselt organiseerima ka kirjasaatjate kokkutulekuid (kooskõlastatult toimetusega), kas suuremates või väiksemates rühmades, et neid juhendada ja lasta neil üksteiselt kogemusi üle võtta, samuti suunata mittekoosseisuliste korrespondentide tegevust. Mida arvukam ja tugevam on aktiiv, seda paremini edeneb korrespondendi töö.

Toimetuse esindajana kohapeal tuleb tal tegelda ka töötajate kirjades esitatud küsimuste ja kaebuste kontrollimise ning lahendamisega, korraldada lugejate konverentse, selgitada nende arvamusi lehe kohta.

Mõistagi peab korrespondent ka ise kirjatööd tegema, pakkuma oma toimetusele kvaliteetset, põhjalikku ja huvitavat materjali, tihtipeale sellist, mida ükski mittekoosseisuline autor ei suuda kirjutada. Kirjutada tuleb tal kõigest: tööstus- ja põllumajandusprobleemidest, partei- ja nõukogude tööst, kultuuri- ja teaduse aktuaalsetest küsimustest. See nõuab korrespondendilt laia silmaringi ja pidevat teadmiste täiendamist, süvenemisoskust. Ajakirjanikuna peab ta arendama oma kirjanduslikke võimeid, kirjutama kõigis žanrides, rikastama sõnavara, varieerima stiili. Eeskätt temalt õpivad ju kohalikud kirjasaatjad ja mittekoosseisulised korrespondendid.

Sõltuvalt toimetuse tööplaanist peab korrespondent koostama isikliku tööplaani. Kolleegium vaatab selle läbi ja kinnitab. Võidakse teemasid ka lisada või maha tõmmata (kui näiteks mitu korrespondenti pakuvad analoogilisi materjale). Plaanis paneb korrespondent kirja niihästi need teemad, mida kavatseb ise käsitleda, kui ka need, mida tellib autoreilt.

Korrespondendi ülesanded ei lõpe sellega, kui ta on mõne autori või enda sisult ja vormilt korrektse kirjutise toimetuse poole teele läkitanud. Ta peab huvituma sellest, mis edasi sai, kriitiliste materjalide puhul taotlema nende efektiivsust niisama nagu iga teine toimetuse töötaja. Toimetus omakorda on kohustatud teda pidevalt informeerima, teatama põhjuse, kui mõni materjal ei sobinud, analüüsima korrespondendi tööd. Korrespondendi saadetud kirjutistega ei tohi omavolitseda, teha seal meelevaldseid parandusi. Neid ümber teha või täiendadavõib üksnes korrespondendiga kooskõlastatult. Muidu võib korrespondent sattuda kohapeal väga piinlikku olukorda: kirjutab niisuguseid asju, millest

talle räägitud pole või mida halvemal juhul pole olemaski. Ka autor, kes oma kirjutist lehes ära ei tunne, ei soovi edaspidi enam koostööd selle korrespondendiga.

Toimetuse ülesandeks on korrespondenti alatasa ins trueerida, jagada talle näpunäiteid, vähemalt kord kolme kuu jooksul tuleb korrespondendid toimetusse kokku kutsuda nõu pidama. Viimasel ajal praktiseeritakse ka moodust, et korrespondent kutsutakse mõneks ajaks toimetusse tööle, pannakse mõnda osakonda. See süvendab tema teadmisi mõnel alal, soodustab meisterlikkuse tõusu. Toimetuse juhtivad töötajad ning erikorrespondendid peavad korrespondente abistama ka kohapeal, tema tööpiirkonnas, kirjutama kahasse mõne loo, viima teda kurssi toimetuse eluga. Korrespondent peab iga hetk tunnetama, et ta on toimetuse täieõiguslik liige, et tema tööst huvitutakse, tema initsiatiivi toetatakse, teda kontrollitakse ja abistatakse.

Kuigi korrespondent on kõrgema parteiorgani häälekandja esindaja, tuleb tal toetuda ka kohalikele organitele, tegutseda nendega käsikäes. See ei tähenda, et ta vajaduse korral ei võiks nimetatuid kritiseerida. Vastupidi, temalt nõutakse printsipiaalsust, leppimatust puudustega.

Oluline on ka korrespondendi hea side kohaliku ajakirjandusega. Kohalikke väljaandeid korrapäraselt lugedes püsib ta kõigiga hästi kursis, leiab probleeme, teemasid, inimesi, isegi huvipakkuvaid kirjutisi, mida oma väljaandele edasi saata. Korrespondendid löövad kaasa ajakirjanduse ülevaadete koostamisel. Ühtlasi on tema kohuseks kohalikke kolleege nõu ja jõuga abistada. Kui näiteks rajoonilehe kriitika mõne "paksu nahaga" ülemuse peale ei mõju, võtku vabariikliku ajalehe korrespondent asi käsile. Korrespondent võib kirjutada ka kohalikus lehes (kõigi teemade vastu tema oma toimetus ei tunne võib-olla huvi), kuid nõnda, et see tema põhitööd ei kahjusta. Ja "nuputreialiks" hakata tal ka ei passi.

Eespool juba rääkisime, et korrespondent peab olema

hea organisaator ja kirjamees ning teadmistelt omamoodi entsüklopedist. Lisaks kuluvad talle marjaks tehnilised oskused: korrespondendile kuuletugu fotoaparaat, kirjutusmasin, mootorratas või auto. Võõrkeelte valdamise vajadus suureneb samuti.

Üksipäini, toimetusest eemal töötamine nõuab korrespondendilt ka tugevat enesedistsipliini. Kõike eeltoodut silmas pidades pannaksegi korrespondendina ametisse enamasti kogenud, võimekad ajakirjanikud.

Erikorrespondentide funktsioone kajastab juba nende nimi. Tavaliselt nad ei kuulu ühegi osakonna koosseisu (kui puudub korrespondentide osakond), vaid tegutsevad sekretariaadi juures ja täidavad kogu toimetuse tellimusi, mis nõuavad sõitmist kohtadele. Nendele antavad ülesanded nõuavad sageli erilist ettevalmistust ja suurt ajakirjanduslikku meisterlikkust ("Izvestija" tuntud erikorrespondent A. Agranovski näiteks leiab, et on tublisti tööd teinud, kui kirjutab kuu-pooleteise jooksul ühe kapitaalse loo). Mõnikord täidavad nad aga ka lihtsamaid ülesandeid, nimelt kui kohapeal pole korrespondenti või see on seotud mõne kiireloomulise tööga. Erikorrespondentide kirjutised on enamasti lehenumbri naelaks, nendel on oluline osa lehe näo kujundamisel. Sellepärast on viimasel ajal ka mõnedes meie vabariigi toimetustes, kus erikorrespondente pole ette nähtud, mõni võimekam ajakirjanik katsutud vabastada igapäevasest, "mustast" toimetustööst ning panna "naelu" sepistama. Erikorrespondendi funktsioonides on ka iga ajakirjanik, kes komändeeritakse kuhugi mõne kindla ülesande täitmiseks (näiteks baaslaevaga ookeanile, suurtele võistlustele, kultuuripäevadele vennasvabariiki jne.).

Meie vabariigis harva, keskajalehtedes aga tihtipeale võib kohata ka nimetust "kollektiivne korrespondent". Selles osas võivad esineda kas rühm kirjasaatjaid, elukutseliste ajakirjanike grupp, või mõne teise ajaleht-ajakirja toimetus. Toimetus esineb kollektiivse korrespondendina

kas kõrgemalseisvas või endaga samal tasemel asuvas väljaandes. Kollektiivse korrespondendi iseloomulikuks jooneks ja eeliseks on asjaolu, et ta väljendab suure hulga inimeste mõtteid nende probleemide kohta, mis nõuavad operatiivset ja sügavat analüüsi ning üldistusi.

Mittekoosseisulistest korrespondentidest veel mõni sõna edaspidi.

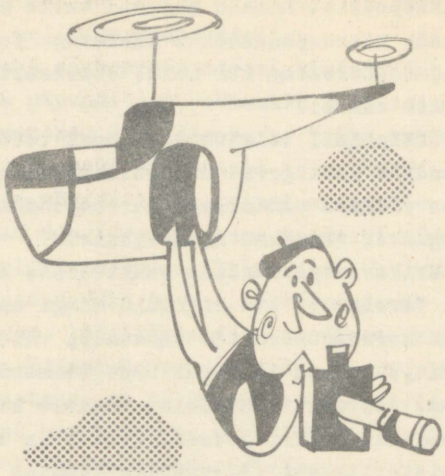

TOIMETUSE TÖÖ PLANEERIMINE

Mingist tööst ei võrsu väärt vilja, kui seda tehakse kuidas juhtub, ilma selge sihita, tänasest päevast kaugemale vaatamata. Ajakirjandustöö pole erand, kuigi leidub žurnaliste, kes leiavad, et see on loominguline tegevus, milles pole võimalik nädala pealegi ette näha, rääkimata pikemast ajast. Toimetuse töö muudab sihipäraseks ja edukaks selle arukas, läbimõeldud planeerimine. Plaan võimaldab tähelepanu koondada olulistele probleemidele, väldib ühekülgsuse ning sündmustel sabassõrkimise ja vähe tulu toovad sekeldamised, võimaldab ajakirjanike ja väli-

autorite võimeid-võimalusi maksimaalselt kasutada, jne. Mõistagi tuleb planeerimisel silmas pidada ajalehetöö spetsiifikat.

Plaan koostatakse lähtudes aktuaalsetest üldriiklikest ja kohalikest ülesannetest ning probleemidest. Ajalehes peab domineerima kohalik elu, sellepärast tuleb ka üldisi probleeme plaani ja paberile panna kohalike olude põhjal.

Planeerimine olgu operatiivne, paindlik ja konkreetne. Lisaks teemadele tuleb (võimaluste piires) fikseerida ka autorid ja tähtajad.

Kindlaks määratakse ainult põhilised, kaalukamad teemad. Ka parimasse plaani toob elu muudatusi, pakiliste teemade käsitlemiseks peab jääma jõu- ja ajareserv.

Hea on see plaan, mis tagab ajalehe sisulise ja žanrilise mitmekülgsuse.

Plaan tuleb koostada nõnda, et seda aitavad täita ka välisautorid ja kirjasaatjad. Plaanis kajastugu mittekoosseisuliste osakondade tegevus.

Plaani koostamisel on vaja silmas pidada geograafiat.

Toimetuse tööplaani pannakse kirja ka olulisemad organisatsioonilised üritused.

Universaalset, kõigile ajalehtedele sobivat planeerimise süsteemi ei saa olla. Planeerimine sõltub ajalehe iseloomust, ilmumissagedusest, toimetuse koosseisust jm. Tüüpiline on järgmine planeerimise põhisüsteem:

- kuuplaan,
- nädalaplaan,
- ajalehenumbri plaan (makett).

Kuuplaan koosneb toimetuse osakondade kuuplaanidest. Plaani kokkuseadmine on kollektiivne töö. Osakonna kõik töötajad esitavad oma ettepanekud ja soovid. Peetakse nõu ka aktiiviga, samuti astutakse ühendusse parteikomitee vastava osakonnaga. Nõnda saadakse teemasid ja autoreidki. Plaanis fikseeritakse teema (mitte kirjutise pealkiri!), autor (on hea, kui seda saab kõigil lugudel) ja aeg. Toi-

metustes, kus on olemas kolleegium, vaatab viimane osakondade plaanid läbi, vajaduse korral parandab ja täiendab neid ning siis koostab vastutav sekretär toimetuse tööplaani. See kinnitatakse vastava parteikomitee büroo koosolekul.

Nädalaplaani koostamine käib analoogiliselt kuuplaani tegemisega. Erinevusi toob lehtede iseloom.

"Edasi" toimetuses pannakse nädala lõpul liikuma trükitud nädalaplaani plank. Iga osakond märgib (päevade kaupa) missugused põhimaterjalid ta järgmise nädala numbritesse pakub. Sekretär vaatab kirjapanekud üle, täpsustab (iga numbri jaoks peab näiteks olema avalugu) ja siis läheb plaan masinakirjabüroosse paljundamisele. Plaan arutatakse läbi ning tehakse viimased korrektuurid päris töönädala lõpus aset leidval osakonnajuhatajate nõupidamisel. Nädalaplaan muudab osakondade töö rütmiliseks, väldib dubleerimist (muidu võib juhtuda, et mitu osakonda valib huviobjektiks ühe ja sama ettevõtte või tegeleb ligilähedaste probleemidega).

"Töörahva Elu" (Võru) toimetuses aga esitavad kõik sisulised töötajad neljapäeval oma ettepanekud järgmise nädala 3 lehenumbri kohta. Mõistagi on jutt põhimaterjalidest. Märgitakse ligilähedane pikkus ja aeg, millal kirjutis jõuab toimetaja lauale. Nende ettepanekute alusel teevad toimetaja ja vastutav sekretär lehenumbri plaani.

Ajalehenumbri plaani ehk maketi koostamisel lähtutakse suuremais toimetusis nädalaplaanist, kusjuures "roheline tee" on ka värskel informatsioonil ning vahepeal valminud operatiivsetel kirjutistel, mida nädalaplaani koostamise ajal ei teatud kirja panna. Lisaks tehnilistele tõdedele, millel siinkohal ei pruugi peatuda, tuleb makteerimisel silmas pidada mõningaid sisulisi momente. Iga lehenumber peab olema omaette tervik. Taotleda tuleb niihästi sisulist kui ka žanrilist mitmekesisust. Igas numbris peaks olema üks lõõv, kaalukas kirjutis (lehe "nael"). Ainuüksi sõnumitest ei saa korralikku lehte kokku seada,

ainult pikkadest "lohedest" samuti mitte. Jälgida tuleks muidki proportsioone. Üksnes positiivsetest lugudest võib koos seista küll ainult pidupäevaleht. Selline lehenumber, kus üks kriitiline lugu on teise kukil, ei tule aga üldse kõne alla. Tasakaal valitsegu ka välisautorite ja ajakirjanike kirjutiste vahel, üheski numbris ei maksa liialdada TASS-i, APN-i ja ETA „firmamärki" kandvate materjalidega, koosolekuülevaadetega. Pole hea, kui ühes numbris on mitu kirjutist ühest ja samast majandist või ettevõttest, veel hullem, kui ühes pakutakse eeskuju, teine lugu paikneb satiirinurgas.

Ei tohi kopeerida teisi lehti, igal olgu oma nägu!

Käsitletud 3 plaani kõrval leidub teisigi. Perspektiivplaan koostatakse pikema aja peale. Paljudes toimetustes tehakse ta lisaks kuuplaanile, paljudes on asunud viimase asemele. Perspektiivplaan koostatakse enamasti kvartaliks, rajooniilehtedes tihtipeale kaheks kuuks. Perspektiivplaan on möistagi vähem detailne kui kuuplaan. Tema voorused: võimaldub tellida kirjutisi, mille valmimisaeg on pikk, kasutada ka "laisku" autoreid, pühendada rohkem tähelepanu mõnele olulisele probleemile ("Edasi" toimetuses peab iga osakond planeerima 1-2 telgprobleemi, mille kohta antakse kvartalis rida materjale, tihtipeale tõmmatakse otsad kokku Loominguliste Kohtumiste Klubis või vestlusringis. Kõik see soodustab järjekindlust, probleemide lõpuni arutamist).

Perspektiivplaani üheks variandiks võib pidada kampaaniaplaani. Seda tuleb vaja näiteks valimiste puhul, koristus- ja külviperioodidel, mitmesuguste tähtsate sündmuste (parteikongressid, pleenumid) eel ja järel.

Pidupäevanumbrite plaan. Pühade ajal tõmbab igamees peenemad riided ülle ja ajalehtegi taotsetakse teha pidupäevasemalt. See nõuab pikemat ettevalmistust ja hoolikamat läbimõtlemist kui argipäevanumbrid.

Sageli koostatakse eraldi organisatsiooniliste

ürituste plaan. Selle ülesandeks on vältida kuhjumist ja dubleerimist (käsikäes ühiskondlike aluste laiendamisega ajakirjandustöös on igasugu ettevõtmiste arv jõudsalt kasvanud). Väiksemates toimetustes pole sellise plaani järele igas kuus või kvartalis erilist vajadust. Küll võiks ta kokku seada pikema aja peale. "Edasi" toimetuses näiteks koostatakse organisatsiooniliste ürituste perspektiiv. plaan sügisest suveni. Iga kuu alguses täpsustatakse, mis ja millal ette võetakse.

... Ka headest plaanidest on vähe kasu, kui neid koostatakse lihtsalt sellepärast, et peab koostama, täitmist aga piisavalt ei nõuta ega kontrollita. Kes seda on kutsutud ja seatud tegema, sellest eespool juba kõnelesime. Lisada võiks ühte: ka kontrollimine ei tohi olla formaalne. Ei piisa sellest, et osakond andis mingi planeeritud kirjatüki ära. Tuleb vaadata, kas lugu oli põhjalik, missugust mõju ta avaldas, kas kriitikale vastati, oli vastus asjalik, jõudis ta lehte ning otsustada, kas käsitletud probleem võib lugeda lahendatuks või ta jääb päevakorda ning tema juurde peab naasma. Niisugune kontrollimine tagab plaanide sisulise ning õigeaegse täitmise, samuti nende läbimõeldud koostamise.

TÖÖ LUGEJATE JA AKTIIVIGA

Nõnda võiks ehk nimetada toimetuste seda tegevust, mida vene keeles kutsutakse "массовая работа редакции". Tähttähelt ümberpandud "toimetuse massilist tööd" ei saa kuidagi pidada õnnestunud terminiks. Võtame kõigepealt vaatlusele töö lugejatega, mille peamiseks eesmärgiks on ühiskondliku arvamuse uurimine, elanikkonna (resp. lugejaskonna) eri gruppide soovide-arvamuste väljaselgitamine. Selleks on meie ajakirjanduses kasutusel mitmesuguseid vorme ja mooduseid. Tuntuim ja levinuim on küllap kohtumine lugejatega. Seda võib korraldada mitmeti ja mitme-

suguse eesmärgiga.

Kui põhieesmärgiks on ajakirjanike ja lugejate vastastikune tutvustamine ja sellega käsikäes arvamuste-hinnangute saamine lehe kohta, korraldatakse kohtumine klubis või rahvamajas. Esimeses, n.-ö. ametlikus osas kohalikud inimesed ütlevad, mis neil lehes meeldib ja laidavad seda, mis ei meeldi ning esitavad oma soove ja ettepanekuid. Mida kaalukam on just kriitika ja ettepanekute pool, seda suurem on kohtumise kasutegur. See nõuab aga hoolikat ja õiget ettevalmistamist. On tarvis tutvuda kohapealsete ärksamate inimestega, teha neile selgeks kohtumise eesmärk ning paluda neid valmistuda asjalikuks ülesastumiseks. Aineala valik jätkem võimalikult sõnavõtjatele endale. Hoolitseda on vaja üksnes selle eest, et toimetust eeskätt huvitavad teemad, rubriigid, kirjutised kõnest välja ei jääks, et kuuldaks hinnanguid nende kohta.

Selliste kohtumiste koostisosaks passib ülihästi "elav ajaleht" kohalikel teemadel. Kutseliste ajakirjanike reportaažide, portreede, olupiltide, artiklite kõrval kuluvad tingimata ära kirjutised kohalikelt autoreilt. Soovitav on, et iga kirjatüki kannaks ette selle looja, sest sellest peale lakkab kirjamees lugeja jaoks olema ainult nimi lehe veerult, ta muutub lihast-verest inimeseks. Lugeja suhtumises muudab see mõndagi meile kasulikus suunas. "Edasi" sellelaadsetel kohtumistel lugejatega on alati "lehes" olnud ka satiirinurk "Herilane". Muu seas esitavad kohalikud ja toimetuse isetegevuslased pilkelaule kohalikel teemadel, kusjuures viis "laenatakse" mõnelt tuntud laulult, samuti estraadistseene jne. Karikatuuride näitamiseks kasutatakse epidiaskoopi. Parem, üldsusele huvi pakkuv osa "elavast ajalehest" jõuab pärislehes kõigi lugejateni.

Teist liiki kohtumised on märksa kitsamaringilised. Kohvi-, tee- või õllelauda kogunevad ühe ettevõtte või majandi esindajad. Kõnesid ei peeta, arvamusi avaldatakse sundimatus vestluses, tihti naljaga pooleks. Nõnda saavu-

tatakse märksa parem kontakt ja tulemused on tõhusamad. Mõistagi sobivad ka sellisele kohtumisele laul, tants. Kirjeldatud kohtumise võib pühendada ka mõne konkreetse kitsama teemaderingi või teema populaarsuse selgitamiseks. "Edasi" toimetuses on viimasel ajal just see laad eelistatum. 1966.a. sügisest 1967.a. kevadeni korraldatud kohtumistest kuulus 5 siia rühma. Osakondade ergutamiseks kuulutati välja võistlus. Hinnati kohtumist ennast ja seda, kuidas õnnestus niihästi sisuliselt kui ka kujunduselt ülevaatelehekülg. "Täna ... Vara kolhoosis (... kaubandusvalitsuses, ... kliinilises haiglas, ... füüsika ja astronoomia instituudis ... jne.)" ajalehes.

Kolmas liik kohtumisi on mõeldud mõne ettevõttega põhjalikumaks, kõigekülgseks tutvumiseks. Kuigi peamised küsijad on sedapuhku ajakirjanikud, ei jäeta ka lehest kõnelemata. Vastastikused küsimused on otstarbekas aegsasti kokku koguda (panna selleks üles kast, lasta ringi käia küsimusleht jne.).

Nimetatud kohtumised toimuvad lugejate juures. Ent lugejaid kutsutakse ka toimetusse. Korraldatakse lugejate konverentse, lahtiste uste päevi, palutakse lugejaid lehte analüüsima jne. Kõige kirjeldatud ettevõtmiste tulemusena kasvab ajalehe populaarsus, tugevnevad tema sidemed lugejatega, värvatakse juurde kirjasaatjaid ning autoreid, kuuldakse arvestatavaid soovitusi, mis aitavad lehte paremini teha.

Arvamuste, soovide ja mitmesuguste andmete saamiseks pruugitakse tihtipeale ka ajalehte ennast (ankeedid, pöördumised lugeja poole jne.).

Lugejate aktiviseerimiseks, nende huvi ülalhoidmiseks lehe vastu kasutatakse veel mitmesuguseid vorme ja võtteid. Nimetagem mõistatuste ja male- ning kabeülesannete lahendamise võistlusi, samuti spordivõistlusi ajalehtede rändauhindadele. Näiteks on üleliidulise populaarsuse võitnud "Edasi" korvpallikarikavõistlused. Laialt tuntakse Võru

"Töörahva Elu" karikale peetavaid võrkpalliturniire jne.

Kui toimetus valib lugejatega suhtlemise vormidest endale sobivaimad ja oma ettevõtmised asjalikult läbi kaalub ning hoolikalt teoks teeb, on kasu vaieldamatu. Kuid siiski jääb kõigest eeltoodust väheks. Ajakirjanduse hoogus areng ja sellega seaduspäraselt kaasnev lugeja nõudlikkuse kasv nõuab usaldatavamat ja ammendavamat auditooriumi uurimist. On ju selge, et kohtumistel kuuldud kõiki soove ja ettepanekuid arvestada ei ole võimalik ega õige. Pärast kolhoosnikutega kohtumist võib näida, et rohkem ruumi tuleb pühendada põllumajandusele ja kirjanduslikud leheküljed sootuks ära jätta. Pärast kohtumist kirjanike-kriitikutega aga tundub, et õigem oleks toimida risti vastupidiselt. Nii võibki toimetus sattuda Albikära Antsu ossa. On aeg appi võtta teadus ja seda ongi hakatud tegema. Meie vabariigis tõid auditooriumi uurimisse uue kvaliteedi Eesti Raadio ja "Rahva Hääl", korraldades juba sihipäraseid küsitlusi. Esimesena Nõukogudemaal viis ulatusliku (1997 vastajat) representatiivse küsitluse läbi aga "Edasi" toimetus. "Edasi" ankeet "Teie arvamus?" on eeskujuks olnud mitmete üleliiduliste ajalehtede ("Izvestija", "Trud", "Komsomolskaja Pravda" jt.) ankeetide koostamisel. Ankeetküsitlus on aga ainult üks osa sotsioloogiliste uurimuste programmist, mille eesmärgiks on selgitada "Edasi" lugejaskonna koosseis, tema huvid, suhtumine ajalehesse jne., samuti "Edasi" osa massikommunikatsiooni vahendite hulgas. Siinkohal sellest lähemalt pajatada pole võimalust, sedastagem vaid, et sotsioloogia tugevdab üldse ajakirjanduses oma positsioone ning laiendab neid. See on hea, sest ilma tagasisidemeta pole ajakirjanduse edukas töö enam mõeldav.

"Edasi" toimetuses on juba palju aastaid üheks efektiivsemaks asjatundlike inimeste lehetöösse kaasatõmbamise vormiks Loominguliste Kohtumiste Klubi. Klubiõhtutel arutatakse kõige mitmesugusemaid üldhuvitavaid aktuaalseid probleeme (näiteks töö ja talent, haridus ja töötasu, maa-

asulate projekteerimine, teadlase osa ühiskonnas, eesti rahva arvu kasv, peremehetunne, saunakultuur). Tihtipeale sõimitakse klubis kokku mingi eelnenud mõttevahetuse otsad. Klubiõhtutel teeb antud küsimuses kompetentne autoriteetne inimene lühikese sissejuhatava ettekande (minutit 10-20). Näiteks, kui arutati kohalike riigivõimuorganite osatähtsuse tõstmist, juhatas arutelu sisse Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja A. Ansberg. Sageli on ettekanne TRÜ teadlastelt, vahel linna ja rajooni juhtivatelt töötajatelt, jne. Edasi järgneb vaba arutelu, kus igaüks võib oma mõtetega välja tulla. Ülevaade arutelust ilmub erilehekülje na ajalehes. Et Loominguliste Kohtumiste Klubi õhtutele tuleb rohkesti asjatundjaid, on sellised arutelud enamasti viljakad, osutavad kitsaskohtadele ning pakuvad lahendusi. Haritud inimesele avaldab kõige paremini mõju just poolt- ja vastuvaidete esitamine, mitte valmistödede serveerimine. Ka see on üks põhjus, miks kõnealused leheküljed on väga populaarsed. Ankeetküsitlus näitas, et alati loeb neid küsitletuist 782 inimest, tavaliselt 555, neid aga, kes

Tal
kul
tootm
palju
jaoks
te
tootm
hakk
heao
määr
nend
valt
misc.
aasta
seda

Aktiivi on sobiv ka
niiviisi tutvustada

kunagi ei loe, leidus kõigest 35 (s. o. 1,7%), enamasti vähese haridusega vanemad inimesed.

Klubisse võib tavaliselt tulla iga soovija, teema tehakse lehes teatavaks. Mõnigi kord on huvilisi nii palju, et toimetuse nn. suur tuba ei mahuta kõiki soovijaid, osa kuulab eesruumis. Loominguliste Kohtumiste Klubi õhtuid katsub toimetus korraldada just oma ruumes, sest inimesed on harjunud sinna kokku tulema ja n.-ö. neutraalsel pinnal on mõttevahetus kõige sundimatum.

Erialasemate, kitsamate probleemide arutamiseks aga korraldatakse vestlusringe, kuhu kutsutakse vaid asjatundjad või asjaosalised. Ühes vestlusringis vaidlesid näiteks filosoofid ja vaimulikud elu mõtte ümber. Teisi teemasid: pestitsiidide kahjuliku mõju vältimine, vähihaiguse olemus ja ravi, võitlus alkoholismiga.

Klubide-vestlusringide üks voorus on see, et lehte jõuavad paljude inimeste mõtted, keda on raske mõjutada neid ise paberile panema. Kuuldakse ka uusi teemasid, uusi ideid, samuti hinnanguid lehe kohta. Toimetusel on kogunenud terve hulk inimesi, kes meelsasti aitavad klubiõhtuid või vestlusringe korraldada, teevad ettekande, löövad aktiivselt vaidlustes kaasa. Tihtipeale võtavad nad ka sulepea pihku. Sellepärast võib öelda, et eelkirjeldatu on enam mitte töö lugejaga, vaid juba aktiiviga. Analoogilise töövormi on muide kasutusele võtnud paljud toimetused (""Rahva Hääle" vestlusring", ""Õhtu "Õhtulehe" toimetuses" jt.). Üleliiduliselt on tuntud "Izvestija" osa selliste töövormide otsimisel.

Toimetuse aktiivi hulka kuuluvad eelkõige muidugi kirjasaatjad ja autorid, aga ka kõik teised, kes korduvalt on toimetusele nõu ja jõuga abiks. Tööle aktiiviga andis tublisti hoogu juurde Keskkomitee otsus "Ühiskondlike aluste edasisest laiendamisest nõukogude ajakirjanduses ja raadios" (1960). Aktivistide rakendamiseks leidub rohkesti organisatsioonilisi vorme, need arenevad, täiustuvad.

Juba üle 6 aasta tegutseb "Edasi" toimetuse tööstusosakonna juures ühiskondlik kvaliteedinõukogu. Sinna kuulub ülikooli õppejõude, insenere, kaubandustöötajaid, kunstnikke, töölisi. Vajaduse korral värbab nõukogu endale abimehi spetsialistide hulgast (vastavalt uurimisobjektile). Nõukogu seab kokku tööplaani, planeerides keskelt läbi ühe ürituse kvartalis. Kui objekt on valitud, jaotatakse liikmete vahel ülesanded. Kontrollimise tulemustest tehakse kokkuvõte kvaliteedinõukogu koosolekul (kas toimetuses või otse ettevõttes), kuhu lisaks asjaosalistele võivad tulla ka kõik huvitatud, sest arutusele tuleb ettevõte või probleem tehakse aegsasti ajalehes teatavaks. Ühe ulatuslikuma ettevõtmisena võiks nimetada Tartu toitlustusettevõtete töö ja toodangu kvaliteedi kontrollimist. Külastajate arvamuste väljaselgitamiseks laskis nõukogu trükkida ankeedi, mida levitati sööklais, kohvikuis, restoranides. Arvamusi saadi ka ajalehe vahendusel. Kvaliteedinõukogu iga liige jälgis kuu aja jooksul ühe toitlustusettevõtte tööd.

Korduvalt on luubi all olnud elukondlik teenindamine, samuti ehitus- ja projekteerimistööde kvaliteet. Tööstusettevõtteist kontrolliti viimati Tartu Konservitehast ja Tartu Metsakombinaati. Kvaliteedinõukogu koosolekust avaldatakse ülevaade ajalehes, mis saadetakse ka asjaomastele organitele. Rakendatud abinõudest informeeritakse lugejaid. Kvaliteedinõukogu liikmed on toimetust aidanud ka mõnede kvaliteedialaste kaebuste klaarimisel jne. Teadlased aga on käsitlenud optimaalse kvaliteedini jõudmise ja muid kvaliteedi täiustamisega seotud probleeme. Tänu ühiskondliku kvaliteedinõukogu agarale abile on "Edasi" kvaliteediküsimusi, mis on kaasajal ühed olulisemad, suutnud mitmekülgselt ja üsnagi põhjalikult valgustada.

Analoogilised nõukogud tegutsevad teistegi osakondade juures. Näiteks partei elu osakonna abimees - ateismiinõukogu aitab välja anda lehekülgi "Tänane päev on eilsest targem". Omalaadne on kirjasaatjate nõukogu, kes on toime-

tusel, eelkõige kirjade osakonnal abiks kirjasaatjate juhtimisel-kasvatamisel. Nõukogu korraldab kirjasaatjate kontrollretki (reide), lööb kaasa kirjasaatjate õpetamisel, arutab nende eksimusi (haltuura, faktide lohakas kontrollimine ja ebaõigete andmete serveerimine, ärplemine kirjasaatja nimega jne.) ning kasutab neid. Selleks on nõukogul oma sektsioonid. Nõukogu aktiivsus oleneb loomulikult sellest, kui agarad ja organiseerimisvõimelised inimesed tema etteotsa trehvavad. Praegu on ta töö suhteliselt tagasihoidlikum kui mõni aeg tagasi.

Samasugune on lugu ühiskondlike osakondadega (toimetustega). Neid kutsutakse ellu ka toimetuse koosseisuliste osakondade abistamiseks, enamasti aga mõne eluala valgustamiseks, millekohast osakonda pole toimetuses ette nähtud. Ühiskondlikud osakonnad annavad nõu tööplaanide koostamisel, kirjutavad ja organiseerivad kaastööd, mõnel pool seavad kirjutisi ka trükivalmis ning koostavad erirubriike ja -leheküIgi. Kui aktivistidel jätkub selleks entusiasmi, aega ja oskusi, on muidugi väga hea. Kuid materjalide redigeerimist ja muud sellist ajakirjanduse "kõigepoolset" tööd nõuda ei ole alati õige, sel juhul peaksid toimetuse töötajad minema omakorda aktivistidele appi nende kutsetööd tegema ...

Esimene mittekoosseisuline osakond (tööstus- ja transpordiosakond) loodi Stavropoli krai Mineralovodõ linna lehes "Kommunist" kümmekond aastat tagasi ja sealne õnnestumine pani asjad liikuma paljudes toimetustes. Peab aga ütlema, et mõnel pool satuti ühiskondlike osakondade ja nõukogude jms. loomisega hasarti, neid võrsus nagu seeni pärast sooja vihma. Näiteks kiideti millalgi Haapsalu lehe "Töörahva Lipp" toimetust agara mittekoosseisuliste osakondade loomise eest; neid tegutses seal tervenisti 7! Paratamatult kerkib kuri kahtlus, kas niisuguse hulga puhul ei muutu nende suunamine toimetusele juba koormavaks ja nõnda sünnib kasu asemel kahju või jäävad need osakonnad tegutsema üks-

nes paberil.

Perspektiivikas tundub ühiskondlike osakondade loomine mingi ajalehe mõjupiirkonna teistes keskustes (linnades, töölisasulates), kes läkitaksid toimetusele sealt korralikke, kontrollitud-täiendatud kaastöid. Lähedased sellistele osakondadele on ühiskondlikud korrespondendipunktid. Lisaks kirjutiste muretsemisele kontrollivad nad kriitilisi materjale, korraldavad kontrollretki jne.

Uudsematest aktivistide rakendamise moodustest tuleks veel nimetada suurematel toimetustes ellukutsutud nn. ühiskondlikke vastuvõtutube (общественная приёмная). Aktivistid aitavad külastajaid vastu võtta, kuulavad ära kaebused ja ettepanekud, annavad ise nõu ehk juhatavad toimetuse sobivasse osakonda või mõnesse teise asutusse. Ühiskondliku vastuvõtutoa aktivistid kontrollivad signaale ja kirju ning võtavad ajalehes sõna teemadel, mida külastajad on pakkunud või mis nende kaebustest-ettepanekutest tulenevad.

Aktiivi rakendamise vanematest, tuntumatest vormidest nimetagem kontrollposti, kelle ülesandeks on hoida toimetust-lugejaid pidevalt kursis asjade käiguga mõnel tähtsal ehitus- või muul objektil. Hea, kui posti koosseisu kuulub 3-4 inimest (tööline, insener jt.), sest siis suudetakse põhjalikumalt asju uurida ja ajalehe väljaastumine on mõjuvam. Kontrollposti materjalide avaldamise ulatus ja sagedus sõltub alati konkreetsest olukorrast.

Kõigis eespool loetletud ühiskondlikes organites, aga samuti mittekoosseisuliste korrespondentidena, mittekoosseisuliste instruktoritena vajab ajakirjandus mitte lihtsalt entusiaste, vaid entusiaste, kes ajakirjandustööst ühteteist teaksid. Kirjasaatjatele teadmiste andmiseks korraldatakse neile nõupidamisi ja seminare, kas ühiseid või rühmiti (näiteks maakirjasaatjatele eraldi). Paljudes toimetustes tegutsevad kirjasaatjate koolid (esimese sellise lõi vabariigis "Edasi" toimetus 1956.aastal). Nendes põimitakse

teoreetilised õppused (žanride tutvustamine, õpetused materjali kogumiseks-kontrollimiseks jms.) praktilistega.

"Edasi" toimetuses asendati 1965.a. sügisel kirjasaatjate kool rahvaülikooli žurnalistikaosakonnaga, kus õppused kestavad 2 aastat (keskmiselt 2 korda kuus a 2 t.). Kavas on ka loengud ajakirjanduse ajaloost, kaasaegsest välismaisest ajakirjandusest, pressi, raadio ja televisiooni suhetest jne.

Õppurite nimekirjas oli alguses sadakond nime, lõputunnistus anti 39-le. Programmi üheks puuduseks, mis osa inimesi eemale peletas, oli asjaolu, et praktilisi õppusi ja kirjatöö tegemist tuli kaua oodata, algul oli paar kuud ühtejärge loenguid. Kogemustest tehti järeldused, algteadmised kaastöö tegemiseks antakse õppetöö alguses.

Praktika on naidanud, et vaid osast kõnealustes koolides õppinuist saavad aktiivsed kirjasaatjad. Kuid ega asjatundliku lugeja koolitamine pole ka päriselt mahavisatud vaev.

Väga oluline on kirjasaatjate juhendamine osakondades, kellele nad kõige rohkem kaastööd teevad. Siin saab rohkem silmas pidada igaühe teadmiste taset, oskusi ja huvi tugevust ajalehetöö vastu. Ka kirjasaatjate kooli õppureid tuleb suunata osakondadesse, sest enamasti pole võimalik teisiti õppusi diferentseerida. Osavõtjaid on ju paljudelt aladelt ja igalt napivõitu, nii et eri rühmi moodustada ei saa. Küll oleks hea rühmad moodustada haridust silmas pidades: algharidusega lukksepale ja diplomeeritud insenerile on paljusid asju keeruline nii õpetada, et ühel poleks igav või teisel liiga raske.

Jõudsime ühe ülimalt aktuaalse kogu Liidu ajakirjanikke huvitava probleemini. Kes siis on tänapäeval kirjasaatja (рабселькор)? Ajakirjas "Žurnalist" polemiseeriti selle ümber kolmveerand aastat. Ühe leeri esindajad kaitsesid kirjasaatjat tema n.-ö. klassikalisel kujul ja leidsid, et mida rohkem inimesi, kes suudavad ja tahavad paar

ridagi paberile panna (olgu see või kaebus läbijooksva katuse üle), seda parem. Teine leer arvas, et tänapäeva ajakirjandus vajab rohkem asja tundvaid ja sellest ladusalt kirjutada oskavaid autoreid. Kokkuvõte (vt. "Žurnalist" nr. 10 1967.a.), millega igas tükis ehk päri olla ei tahaks, tehti ootuspäraselt saalomonlik: vaja on nii ühtesid kui teisi. Toimetus ei saa töötada ilma "silmade ja kõrvadeta", nagu kirjasaatjaid kutsutakse. Oleks igati teretulnud, kui ajalehe mõjupiirkonna igas vähegi olulises ettevõttes-asutuses leiduks kirjasaatja, kes informeeriks lugejaid neist sündmustest oma kollektiivi elus, mis pakuvad laiemalt huvi. On ju kirjasaatja teatavasti inimene, kes eelkõige kirjutab oma töökohast, asjadest, mida ta tunneb. (Teistesse kohtadesse kirjatööd tegema saadab toimetus neid, keda vajalikuks ja niisugusteks lähetusteks võimelisteks peab.) Kirjasaatjad kirjutavad meie päevade kroonikat, jäädvustavad nii häid kui ebameeldivaid fakte. Ilma selle kroonikata oleks meie ajakirjandus palju vaesem. V. I. Lenin rõhutas korduvalt kirjasaatjate suurt osa ajakirjanduses. Ja "Pravdas" näiteks avaldati esimese ilmumisaasta jooksul 11 000 tööliste jt. kirja. Tuntud on Lenini mõte, et iga viie kutselise literaatori kohta peaks olema 5000 ajakirjanduses kaasalöövat mitteliteraatorit.

Aktiivi avardamise vajalikkuses ei kahtle tänapäevalgi keegi. Nõukogude ajakirjandus aga ei saa piirduda üksnes informeerimisega, ta on kutsutud ja seatud kaasa aitama probleemide avalikkuse ette toomisel, nendele lahenduste otsimisel. Selleks vajabki ta üha rohkem niisuguseid aktiviste, keda tavalisest informaatorist, kirjasaatjast eraldamiseks on hakatud kutsuma autoreiks. Missugune peaks olema optimaalne proportsioon kirjasaatjate ja autorite vahel? Et sellele küsimusele ammendavalt vastata, selleks on igal toimetusel vaja uurida oma "toodangu" tarbijaskonda, teada selle haridustaset, huvisid jne. "Edasi" lugejate hulgas näiteks on keskharidusega inimesi 35,8%, lõpetamata kõrgema

ja kõrgema haridusega 27,7%. Seega on peaaegu 2/3 "Edasi" lugejaist haritud inimesed ja toimetus peab seda niihästi autorite kui ka teemade ja nende serveerimise viiside valikul arvesse võtma.

Üldiselt võiks vist öelda, et mida laiema piirkonna jaoks ajaleht on mõeldud, seda rohkem on tal vaja publitseerida autorite kirjutisi, sest need enamasti pakuvad huvi suuremale hulgale inimestele (kirjade avaldamist limiteerib ka lehtede napp ruum). Keskajalehti või vabariiklikke ajalehti lugedes paistab see kenasti silma, kuigi kirjade vool neisse on suur (allpool sellest lähemalt).

Kirjasaatjaid ja autoreid ei ole aga õige vastandada, nad on ühe ahela eri lülid. Mida arvukamalt leidub kirjasaatjaid, seda rohkem on nende hulgas ka võimekaid sulemehi, autoreid. Ja kirjasaatja, kellel on eeldusi ning huvi, võib ajapikku kujuneda arvestatavaks autoriks.

Mis puutub aga kirjasaatjate, veel rohkem autorite kaasatõmbamisse, siis praktika on näidanud, et neid ei saa värvata sundkorras (näiteks pole mingit edu olnud parteikomiteede büroode otsustel, et igas majandis tuleb üks inimene kinnitada ajalehe kirjasaatjaks). Ajakirjanike ülesanne on seal, kus kirjasaatjaid iseenesest ei ei võrsu, otsida ja leida inimesi, kel on huvi ja eeldusi kirjatööks. Ajakirjanik peaks iga kord "objektil käies" mõtlema ka tööle aktiiviga. Kampaania korras asju ajades ei maksa hüva lõikust oodata.

Kirjasaatja-autor peab olema lugupeetud inimene. Seda tuleks silmas pidada mitte üksnes uute aktivistide värbamisel. Nende aktivistide kasutamine, kellel ühel või teisel põhjusel pole autoriteeti, kisub alla ka toimetuse, ajalehe autoriteeti. Paraku leidub neid, kes kirjutavad ainult selleks, et raha teha või selleks, et nime trükituna nägemine tugevdaks nende prestiiži või on lihtsalt grafomaanid. Lohakatest me siinkohal ei räägigi. Raske on anda retsepti kuidas vabaneda neist, kes ei mõista, et ajalehe aktivist

olla tähendab suurt vastutust kanda, eeldab teadmisi ja intelligentsust. Aga vaja neist vabaneda on. Selle küsimuse lahendamisel oleks ilmselt suur abi ka väikse grupi uurimisest, mis meil aga on alles algastmes. (Samal ajal on iga toimetus kohustatud välja astuma oma aktivistide kaitseks, kui neid kriitiliste kirjutiste pärast hakatakse taga kiusama.).

Prestiiži tuleks silmas pidada ka teemade juures. Kui vajaliku teema prestiiž on lugeja silmis madal, on vaja leida autor, kelle prestiiž on nende arvates, kellele kirjutis mõeldud, hästi kõrge. Vastasel korral pole edu loota. Paraku pole prestiižiprobleemidega seni kuigivõrd tegeldud.

Lõpetuseks mõni sõna aktivistide ergutamisest. Äraproovitud võtteks on mitmesuguste võistluste korraldamine. Näiteks korraldasid "Noorte Hääl" ja "Punalipp" (Jõgeva) Oktoobrirevolutsiooni juubeliaastal kirjanduslike portreede võistluse. "Pärnu Kommunist" algatas konkursi "Kuidas Sinu kollektiiv valmistub kodumaa juubeliks". "Edasi" traditsioonilistele jutustuste, luuletuste ja följetonivõistlustele lisandus 1966.aastal uudsena eesti ajakirjanduse ajaloos joonealuste juttude võistlus, millest üllata-

valt elavalt osa võeti. Pärast võistlustulemuste teatavaks tegemist korraldatakse toimetuses laureaatide austamise õhtu, kus neile antakse üle auhind ning vastav tunnistus. Õhtul kõneldust jõuab tuumakam osa lehe vahendusel lugejateni.

1966.a. seati üheaegselt toimetuse töötajate rinnamärgiga sisse ka märk silmapaistvamatele väliskaastööliste-le. Ajakirjanduspäeva puhul esitatakse aktiviste linna- ja rajoonikomitee aukirja saamiseks, mõned saavad toimetuse kolleegiumi aukirja.

Väga hästi võtsid "Edasi" autorid vastu 1967.a. sisse-seatud tava: kõigile väliskaastöölistele, kelle kirjutis asetatakse ""Edasi" parima" tahvlile või märgitakse seal ära, saadetakse sellekohane nägus trükitud teatis toimetaja allkirjaga. Autahvel uuendatakse iga 2 nädala tagant.

Mitmes toimetuses koondatakse võimekamaid kirjamehi kirjandusringidesse, kus arutatakse omaloomingut, paremik sellest jõuab lehte, sisustades kirjandus- või puhkepäeva-lehekülgi. Eriti paistab silma "Kommunismiehitaja" toimetus, kus on jõutud mitmete iseseisvate raamatuteni. Satiirikogu-miku kutseliste lehemeeste ja aktivistide loomingust seadis kokku "Edasi" toimetuse juures tegutsev Eesti NSV Ajakirja-nike Liidu Lõuna-Eesti osakonna satiirisektsioon. Perspek-tiiv oma kirjatükke kaante vahel näha ergutab kindlasti iga-üht.

Nõukogude Liidu Ajakirjanike Liidu kongressil märgiti, et on aeg läbi viia töölis- ja maakirjasaatjate üleliiduline kongress ja seal läbi arutada selle massilise ühiskondliku liikumise probleemid, nende hulgas ka liikumise nimetus ise. Niisugused kongressid, samuti ülevabariigilised konverent-sid peaksid toimuma regulaarselt. Ühelt poolt aitaksid nad aktuaalseid küsimusi operatiivselt läbi arutada, tei-selt poolt oleksid parimatele hüvituseks ja tunnustuseks.

TÖÖ KIRJADEGA. KIRJADE OSAKOND

Kirjade hulk, mida toimetus saab, on pikka aega olnud üheks peamiseks kriteeriumiks, mille järgi tema tööd hinnatakse. Kui kirjade vool kasvas, kiideti, kui kahanes, laideti. Seda ei vaevutud vaatama, mis laadi kirjutistega oli tegu. Tihtipeale on kirjade hulga suurenemine aga tingitud mitte toimetuse leidlikkusest ja agarusest aktiivi kasvatamisel, vaid monede teiste asutuste töö halvenemisest: kasvas nurinate hulk. Näiteks talve eel saab iga toimetus hulgaliselt kaebusi majavalitsuste jt. pihta, kelle ülesandeks on talveks ettevalmistuste tegemine. Säherduste kirjade saatjad enamasti pole huvitatud oma läkituse avaldamisest, vaid sellest, et asi joonde aetaks, et ajaleht oma autoriteediga neid abistaks. Ka sellised kirjad pakuvad toimetustele loomulikult huvi. Neist nähtub, missugused elulised probleemid erutavad lugejaid ja toimetus saab (ning peab) neid teemade valimisel arvestama, kasutab neid kirjade kokkuvõtetes, satiirinurkades, tihtipeale avaldab neid ka omaette.

Üksnes niisuguste kirjade varal aga head lehte ei tee. Lugejaid ei köida ju üksikute puuduste üleslugemine, vaid teda huvitavad nende põhjuste väljaselgitamine ja lahenduste otsimine-pakkumine, ta soovib kuulda kõigest heast, uuest, mis meie piirkonnas sünnib, ta soovib mõtiskleda igasuguste probleemide ümber jne. Selleks pakuvad materjali mitte ainult kutseliste ajakirjanike, vaid ka toimetuse aktiivi sõnumid, reportaažid, artiklid jne. Sellepärast tehakse vahet kirjade ja kaastööde vahel. Käsitluse lihtsustamiseks võib aga esiotsa kõike, mis toimetuse postipaun sisaldab, nimetada kirjadeks.

Töö kirjadega on toimetuse töö üheks olulisemaks osaks. Kirju toimetusele on nimetatud rahvahulkade riigivalitsemisest osavõtu vormiks. M. I. Kalinin märkis, et töötaja kiri

toimetusele pole erakiri, vaid ametlik dokument ja sellega tuleb nõnda ka ringi käia. Sellepärast on igas toimetuses (välja arvatud asutuste-vabrikute ajalehed) kirjade osakond. Olenevalt lehe suurusest kõigub selle osakonna töötajate arv 1-st rajoonilehtedes ca 40-ni "Pravdas". Sellest hoolimata on nende funktsioonides palju ühist.

Kõigepealt kirjade arvestamine.

Oluline on leida oma võimalustele ja kirjade hulgale vastav kirjade arvestamise vorm. Tuntakse paljusid moodusid. Peamiselt väiksemates toimetustes on levinud kirjade registreerimise raamatu (kausta) kasutamine. Sellesse märgitakse kirja number, saabumise kuupäev, autori nimi, aadress, kirja tuum (sisu), osakond, kuhu suunati. Edaspidi lisanduvad andmed selle kohta, mis kirjast sai: lehe nr., kui üksköik kuidas avaldati; arhiiviandmise või autorile tagastamise kuupäev. Kiri ise varustatakse numbri, kuupäeva ja osakonna nimetusega, kuhu ta suunati.

Suuremates toimetustes pruugitakse kaartide süsteemi ("Pravda" eeskujul). Iga kirja kohta täidetakse kaart (pass) kahes eksemplaris. Sisaldavad nad põhiliselt samu andmeid, mis kirjade registreerimise raamat. Sellel kaardil, mis kirjaga koos liigub, märgitakse lisaks eeltoodule kes redigeeris, samuti missugused olid kirja kasutamise tulemused. Teine kaart jääb kirjade osakonda autorite alfabeetilisse kataloogi.

On teisigi võimalusi: 3 kaarti (3. paigutatakse geograafilisse kataloogi), kaart + raamat, raamat + kartoteek jne.

Kõigil neil süsteemidel on üks puudus - näitavad vähe: kes saatis, kust, millest ligilähedaselt käib jutt jne. Raske on sisuliselt analüüsida, millest kirjutatakse, mis probleemid mingis kohas kõige rohkem erutavad jne., kui päevas saadetakse ligemale 1000 kirja ("Pravda", "Izvestija") või mitusadagi. Järelikult on raske suunata aktiivi nende probleemidega tegelema, mida toimetus vajalikuks peab.

Tohutu hulk teemasid ja mõtteid jääb surnud varanduseks, sest lehte jõuab ju ainult osa. Vabariiklikud lehed näiteks avaldavad keskmiselt ühe viiendiku-kuuendiku kirjadest, keskajalehed mõistagi veel palju vähem.

Samal ajal võimaldavad perfokaardid informatsiooni märksa otstarbekamalt säilitada ja töödelda. Kõige lihtsama - käsi- (või varras-) perfokaardigi efekti iga teise moodusega võrreldes loetakse 9-kordseks! Meie vabariigis võttis need esimesena kasutusele Eesti Raadio.

1965.a. I kvartalist alates kasutatakse ka "Edasi" toimetuses kirjade arvestamiseks kahekordse ääreperforatsiooniga kaarte (K-5). See võimaldab fikseerida autori tööala ja ameti, elukoha, kirja sisu, žanri, osakonna, kuhu suunati ja edasise tee (avaldati, pandi arhiivi, vastati autorile või läkitati tagasi, saadeti abinõude rakendamiseks). Perfokartoteek võimaldab hõlpsasti (vaja on vaid sobivat varrast) suhteliselt kiiresti mitmekülgselt analüüsida kuu või mistahes pikema perioodi kogu posti. Lihtne on näiteks vajaduse korral selgitada, mis elualadelt või kust külanõukogust tuleb vähe kirju, kas lahendamisele saadetud kirjadele vastatakse ajalt jne. Pidevalt analüüsitakse aga iga kuu posti, selleks on trükitud vastav raamat. Kirjade arvestamisel perfokaartidega muutuvad kirjad omamoodi ühiskondliku aktiivsuse, sotsiaalsete protsesside ja ühiskondliku arvamuse baromeetriks ning nõnda peaksid huvi pakkuma mitte ainult toimetusele, vaid ka nõukogude ja parteiorganeile.

"Edasi" töötajad on oma kogemusi käinud edasi andmas paljudes vabariigi rajoonilehtede toimetustes, paljudest toimetustest on tuldud "Edasisse" õppima. Esimesena võttis samasuguse süsteemi kasutusele "Pärnu Kommunist". (Teine perfokaart võimaldab analüüsida "Edasi" sisu, materjalide suunitlust, kvaliteeti jne. Kahe kaardi andmed annavad muu tulusa hulgas kätte juhtnöörid tööks aktiiviga).

Perfokaartide kasutuselevõtmisel ei tohi pimesi igas detailis kopeerida teise toimetuse kaarti. Konkreetsed tingimused dikteerivad enamasti ainult ühele toimetusele optimaalse variandi. Ja veel: see, kas kaart õnnestus, selgub tema kasutamise ajal, kõike on võimatu ette näha. "Edasi" toimetuses on mõlemat perfokaarti tulnud muuta, andmeid lisada ja ära jätta.

Kirjade osakond vaatab toimetuse posti igal hommikul läbi, otsustab, missugused kirjutised missugusesse sisulisse osakonda läkitada. Üks osa kirju jäetakse endale. Need on sellised, mis osakondadele huvi ei paku, kuid mille kasutamine on mõeldav kirjade kokkuvõttes, samuti sellised, mis ilmselt on vaja saata kohe lahendamiseks teistesse ametiasutustesse. Tavaliselt kuulub kirjade osakonna kompetentsi ka mõne elualaga tegelemine. "Edasis" näiteks paljud elu-olu probleemid. Nende klaarimiseks on osakonnal mitmesugused rubriigid: "Arutame. Selgitame. Lahendame", "30-75 pärib aru", ""Edasi" postipaunast", rääkimata nendest, kuhu võib paigutada muudegi osakondade materjale ("Ajakirjaniku märkmik", "Häbipingis", "Izvestija" mõjul üldlevinud "Ühe kirja jälgedes", "Kiri kommentaariga"). Kirjade osakonna valduses (peamiselt) on ka satiirinurk "Herilane", mille sisustamiseks post pakub tihtipeale ohtrasti materjali.

Teised kirjad-kaastööd rändavad osakondadesse. Seal tuleb informatsioonilised sõnumid käiku anda samal päeval, teiste kirjatükkide saatus otsustada paari päeva vältel. Neid kirjutisi, mida kuidagi kasutada ei saa, ei maks soendada osakonnas, vaid nad antagu kohe arhiivi (mõistagi koos ärakirjaga vastusest autorile). Osa kirjutisi on vaja saata edasi lahendamiseks, tavaliselt ärakirjana. Kriitilistel jäetakse autori nimi enamasti ära, kusjuures märgitakse, et autor on toimetusele teada. Sellisel puhul palutakse muidugi vastata toimetusele. Kui autori nime saladuses hoidmiseks pole vajadust, võib paluda vastata otse temale ja samal ajal ka toimetusele (muidu ei saa ju jälgida, kas vastati ja

kuidas vastati). Kui kiri saadetakse lahendamiseks, tuleks kirja saatnut sellest kas kirjalikult, telefoni teel või suuliselt informeerida. Kui vähegi võimalik (töökoormus mõnikord ei anna mahti), tuleb autorile teatada ka siis, kui tema kirjutist kavatsetakse küll avaldada, aga mitte lähemas tulevikus.

Kriteeriumid, mida avaldamiskõlblikkust otsustades silmas peetakse:

1) kas sisu pakub huvi laiemale üldsusele;
2) viimasel ajal pole avaldatud seda laadi materjale;
3) kas vastab täielikult tõele (viimane kriteerium ei tule arvesse möttevahetuste puhul, sest poleemika ei teki, kui pole vastakaid arvamusi).

See, missuguseid kirjutisi ja mis kujul toimetus avaldab, suunab kirjasaatjaid ja autoreid paremini kui mõnigi otsene juhend. Sellepärast on oluline, et toimetus lehte mineva materjali valikul ja redigeerimisel lähtuks mingeist ühistest, kindlatest printsiipidest.

Mõned neist. Esiteks - autori isiku ja töö austamine. Toimetuse töötajal pole õigust kirjutist niimoodi kärpida, et see kahjustab sisu edasiandmist, veel vähem ümber teha ja omalt poolt juurde panna. Sisulisi parandusi tohib teha üksnes autori nõusolekul. Elementaarne nõue: kui artiklit tuli tugevasti redigeerida, peab seda enne avaldamist autorile näitama. Paraku selle vastu sageli eksitakse.

Teiseks - avameelsus, ausus ja tõepärasus. Kui toimetus püüab tegelikkust kujutada mitte nõnda, nagu see on, vaid ilustatult, kaotab ta paljude lugejate usalduse, kompromiteerib inimest, kelle allkirjaga kirjutis avaldatakse ning kompromiteerib toimetust selle autori silmis. (Teiselt poolt on tegelikkuse moonutamine ka see, kui toimetus kirjaoskamatust mäkerdisest asja teeb või kui ajakirjanik kirjutab kellegi eest ja tolle nime all lugu lehte läheb).

Kolmandaks - mõlemapoolne vastutus. Paraku on praegu lugu nõnda, et vastutavaks peetakse enamasti toimetust. Kui kolhoosiesimees näiteks esitab mittetõepäraseid andmeid või tuleb välja seisukohtadega, mis ei meeldi põllumajandusvalitsusele, süüdistatakse kõigepealt ajalehe toimetuse põllumajandusosakonda või koguni toimetajat. Ometi peaks iga autor eelkõige ise teadma, mida kirjutab ja missugused tagajärjed sellega kaasnevad ning vastutama.

Neljandaks - autorisaladuse hoidmine, kui autoril on mõjuvad põhjused oma nime mitte avaldada ning ta pole tõe vastu eksinud. Autorisaladuse rikkumist kvalifitseeritakse muide kriminaalkuriteona ning see võib kaasa tuua karistuse.

Kirjade osakonna ülesanne on jälgida kirjade liikumist toimetuses. Iga kuu alguses tuleks tingimata teha koondkokkuvõte eelmisel kuul saabunud kirjutiste kasutamisest ning seda analüüsida. Lisaks sellele kuluks vahetevahel kontrollida mõne osakonna majapidamist, vaadata, et kirju-kaastöid ülemäära kaua seisma ei jääks ning autoreile vastamine ei veniks. Kirjade liikumine toimetuses peaks olema selliselt korraldatud, et iga kirja kohta võib iga hetk öelda (näit. kui kärsitu abivajaja nõuab), kus ta parasjagu on. Keskkomitee otsuses "Puudustest töös töötajate kirjadega ajalehe "Sovetskaja Sibir" toimetuses" (1949) heideti muu hulgas ette, et kirjade hoidmises puudus igasugune kord ja nende liikumist ei jälgitud.

See jälgimine ei lõpe momendiga, kui kirjatükk on ilmunud. Kirjade osakond peab huvituma sellest, et ajalehe väljaastumised oleksid mõjuvad. Mõnes toimetuses on vastuste nõutamine ja lehtetoimetamine täielikult kirjade osakonna ülesandeks. Väiksemates toimetustes pole see otstarbekas, kirjade osakonnale jäägu üksnes ajaleheväljalõigete ja kriitikameeldetuletuste teelesaatmine, muu peaks tegema sisuline osakond, kelle kaudu materjal lehte jõudis.

Omapärane, eesti lehtedes kuuldavasti mittekasutatud vorm kirjades esitatud probleemidele vastuse ja lahenduse

nõutamiseks on " листок действия ". "Sovetskaja Rossija" on selleks lasknud teha erilised plangid, mille pealdiseks on ajalehe nimi. Sellele lüüakse masinakirjas kiri või muu kirjutis ja saadetakse "listok" ettevõttesse, keda ta puudutab, et seal avalikult välja pandaks. (Nõnda võib teatavaks teha ka positiivseid kirjutisi, mis toimetusse saabuvad, näiteks tänuavaldusi, mida kõiki kuidagi lehte panna ei jõua). Kiievi oblasti mitu rajoonilehte pruugib samuti kõnealust moodust. Seal saadetakse mõnda avaldatud materjaligi, et kohapeal kõik nendega tutvuksid. Sellel "listokil" teatatakse kõigepealt ka abinõudest, mis on rakendatud puuduste likvideerimiseks.

Neid asutusi-isikuid, kes ajalehe kirjutistele või kirjadele, mis toimetus edasi saatis, korduvalt reageerida ei suvatse, võib korrale kutsuda parteikomitee abil, võib selleks kasutada ka leheveerge. "Edasis" on seda tehtud "Herilaseski": kantakse vaikija "Vaikijate klubi" nimistusse. Nii või teisiti, aga iga toimetus peab saavutama, et rubriigid "Meie materjale jälgides" või "Avaldamata materjale jälgides" (nimed on igas lehes enamasti ise moodi) oleksid sageli lehes. Vastasel korral pole sellel väljaandel kuigi tugevat mõju ega autoriteeti. Avaldada ei maksa aga sellíseid vastuseid, milles ilmselt on tegu puru silmaajamisega, tegelikult väärnähteid ei kõrvaldatud. Tuleb olukorda kontrollida ja veel kord sõna võtta.

Kui seni mõtlesime kirja all igasugu kirjutisi, mis toimetus saab, siis nüüd jätame kõrvale sõnumid, artiklid jm. ning räägime mõne sõna sellest, kuidas kasutada kirju selle sõna kitsamas tähenduses. Osa neist avaldatakse rubriikides "Meile kirjutatakse", "Toimetuse postist" jt. üksi või rühmiti. Osa jõuab lehte koos ajakirjaniku kommentaariga (mis võib mõnikord olla pööratud ka kirja saatja vastu!). Osa kasutatakse juhtkirjades, artiklites jne. Palju kirju jõuab ümbertöötatult satiirinurkadesse või on sealsete materjalide signaaliks. Kõigil neil juhtudel ei sobi

kirja autorit ära unustada, kui on käes honoreerimisjärg.

Neist kirjadest, mis mingil moel kasutamist ei leidnud, tehakse lehes kokkuvõte. See peaks meie oludes ilmuma mitte harvem kui kord kuus. Kirjade kokkuvõte võib olla ka temaatiline. Ajuti kuluks lehes analüüsida sedagi, miks paljud kirjad (ja kaastööd ka) jäid kasutamata. Niisugustest kokkuvõtetest ja analüüsidest sünnib muuhulgas üks mitmeti kasulik asi: pikema perioodi posti süvenenud lugemine juhib probleemide-teemade juurde, osutab sageli ka ajalehe lünkadele. Populaarne on kirjavahetus lugejaga: küsimustele, mis pakuvad üldist huvi, vastame mitte kirja teel, vaid ajalehe kaudu.

Huvitavat moodust selleks, et panna töötajaid toimetusele kirjutama oma muredest ja rõõmudest on pruukinud "Rahva Hääl". Paaris Tallinna tehases seati üles "Rahva Hääle" kirjakast, mida regulaarselt käidi tühjendamas. Avaldamiseks paslikele küsimustele-kirjadele anti vastus ajalehes, teised klaariti muidu.

Veel ulatuslikumalt ja järjekindlalt on analoogilist moodust kasutanud Moldaavia ühe vabariikliku ajalehe toimetus. Kišinjovis on tal väljas 5 kirjakasti. Lisaks on veel mitu n.-ö. rändkirjakasti, mis pannakse üles ehitusobjektil, vastavalminud elamurajoonis, sööklas või mujal, kus asjad pole korras. Saadud materjali kasutatakse süstemaatiliselt lehes.

Üks puhtpraktiline näpunäide: tuleb hoolitseda, et toimetuse kirjakast poleks tavaliste postkastidega ühte nägu, pintseldame ta teist värvi, kirjutame suurelt peale ajalehe nime jne. See hoiab ära sekeldamised kirjadega, mis pole üldse toimetusele adresseeritud.

Veel ühest kirjade liigist on vaja juttu teha - anonüümkirjadest. Nendega tegelemist ei saa toimetuselt nõuda, nii et soovi korral võib nad rahumeeli kohe arhiivi panna. Ent õige ajakirjanik ei jäta siiski neisse pilku heitmata. Leidub veel põhjusetult (aga ka põhjusega) argu inimesi,

kes kirjutavad meile anonüümselt asjadest, millega tasub tegelda. Kui näiteks ühest ettevõttest tuleb järjest anonüümkirju, tasub vaadata, mis seal siis lahti on. Ajakirjaniku vaev ei lähe tühja isegi siis mitte, kui kirjades pole õiget juttu: selliste "kirjade" sepitsejatele vastuastumine on kõigi, eeskätt ajakirjanduse ülesanne. Eriti efektiivne on see muidugi siis, kui anonüümsuse kaitsekilp suudetakse purustada. "Edasist" on meelde jäänud üks säherdune laineid löönud lugu "Intervjuu Anonüümsega".

Otsuses "Sovetskaja Sibiri" kohta ja mujalgi on sõnaselgelt toonitatud, et töö kirjadega on toimetuste kõigi osakondade tähtsaim ülesanne. Suurem raskus langeb siiski kirjade osakonnale. Ei saa pooldada nende ajakirjanike arvamust, kes leiavad, et töö kirjadega pole õige ajakirjandustöö ja kirjade osakondki pole "ajaleheosakond". Ilma hästi töötava kirjade osakonnata pole ühegi toimetuse edukas töö mõeldav. Kirjade osakond on raske osakond, selle eesotsas peaks seisma energiline, tasakaalukas ja madala valulävega kogenud ajakirjanik. Noorele ajakirjanikule aga on töö kirjade osakonnas heaks kooliks: ta puutub kokku mitmesuguste probleemidega, õpib suhtlema inimestega ja saab selgeks faktide kontrollimise tähtsuse, arendab analüüsimisoskust ning järjekindlust jne. Ükskõik, missugusesse osakonda ta hiljem püsima jääb, kõikjal tulevad need oskused kasuks.

Keskkomitee otsuses "Töötajate kirjade läbivaatamise ja töötajate vastuvõtu organiseerimise parandamisest" (1967) toonitatakse taas kirjadega tehtava töö tähtsust kõigis asutustes ja rõhutatakse ajakirjanduse funktsioone selles valdkonnas.

Kirjade osakonna teisest suurest ülesannetekompleksist - aktiivi avardamisest ja õpetamisest - oli eespool juba juttu.

Kirjade osakond on olemas igas toimetuses, teiste osakondadega on pilt kirjum. Lisaks on nende töös lehe tüübist

ja ilmumiskohast tingitud üsna suured erinevused, samuti oleneb väga palju sellest, missugused ülesanded mingil elualal on parajasti aktuaalsed. Sellepärast polnud nende käsitlemine siinkohal võimalik ega otstarbekas.

Küsimusi ja ülesandeid

1) Kas meenub meie viimaste aastate ajakirjandusest põhiprintsiipide ignoreerimise näiteid?

2) Jälgige 2-4 nädala jooksul, kas ja kui operatiivselt informeerivad teie kandi olulisematest sündmustest vabariiklikud ajalehed (raadio, televisioon).

3) Kuidas suunatakse teie ajalehe tööd? Suhted parteikomitee ja täitevkomiteega?

4) Teie toimetuse struktuur? Ülesannete jaotamine töötajate vahel?

5) Toimetuse töö planeerimine, plaanide kontrollimine?

6) Missuguseid lugejatega tegelemise mooduseid kasutatakse teie toimetuses?

7) Kuidas avardatakse, õpetatakse ja ergutatakse aktiivi?

8) Missugused ühiskondlikud osakonnad, nõukogud jne. tegutsevad?

9) Analüüsige oma toimetuse aktiivi koosseisu:
   a) autoreid ...,
   b) neist pidevalt (vähemalt 5 korda aastas) kirjutavaid ...,
   c) pidevalt kaastööd tegevaid kirjasaatjaid...,
   d) autorite jagunemine elualade järgi.

10) Analüüsige ühe kuu posti:
   a) kes (elualade järgi) kirjutavad,
   b) millest kirjutatakse,
   c) kas kaastööde geograafia rahuldab.

11) Missuguseid mooduseid kasutatakse teie ajalehes ilmunud kirjutiste efektiivsuse tagamiseks? Tulemused?

J. PEEGEL

Ajalehežanrid

I. MÕNINGAID TEOREETILISI ALGTEADMISI

1. Ajakirjanduslik kolmnurk.

Niikaua, kui ajaleht on ilmunud ja niikaua kui ta veel üldse ilmub, keerleb kogu žurnalistikateooria ja praktika kolmnurga ümber. Selle kolmnurga nurkadeks on: o b j e k t - a u t o r - l u g e j a. Tõepoolest, kogu žurnalistika probleemistik on koondunud nende kolme "nurga" ümber, sest nendes sisalduvad ajakirjanduse olemus, funktsioonid, põhiprobleemid:

Objekt — s.t. millest kirjutada (uudised, sündmused, inimesed - teemad, probleemid);

Autor — s.t. kes kirjutab ja kuidas ta seda teeb (ajakirjanik või kirjasaatja, tema ettevalmistatus ja andekus, tema maailmavaade, ellusuhtumine, nägemis-, analüüsi- ja sünteesivõime, eruditsioon, ajakirjanduslik meisterlikkus; siia kuulub ka loomulikult ajakirjanduse žanride probleemistik);

Lugeja — s.t. kellele kirjutada (elanikkonna eri gruppide arvestamine, nende gruppide teadlik suunamine, mis on ajakirjanduse põhifunktsiooniks; teede ja võtete kasutamine, kuidas lugejat kõige efektiivsemalt mõjutada).

Kõik need nurgad on omavahel vastastikku väga tihedasti seotud. Graafiliselt näeks see välja niimoodi:

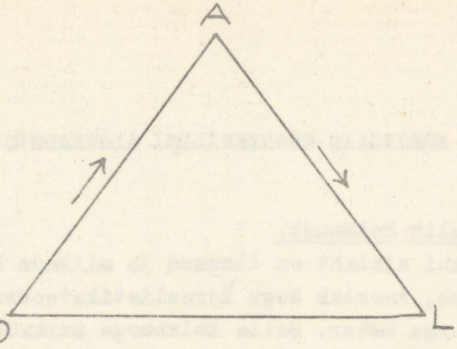

Lugeja informeerimise ja suunamise tee on niisiis järgmine: objekt - autor - lugeja ehk teiste sõnadega, tegelikkuse faktid jõuavad lugejani ajakirjaniku vahendusel. Sellel teel, mis pealtnäha on üsna lihtne, juhtub aga niisuguseid asju, mida me praegu põhjani seletada ei suuda. Kolmnurgas, mis nii lihtsana ülal on ära toodud, toimub muudatusi ja nihkeid, mida peame teadma ning teadlikult ette arvestama. Vaatleksime neid muudatusi siinkohal vaid ajalehežanride seisukohalt.

Võtame näiteks tavalise lühisõnumi:

> **Moskva lõikeinstrumentide tehases «Frezer» on ettevõtte juhtimine täielikult automatiseeritud. Automaadid teevad siin ära kogu vajaliku töö raamatupidamises, töötasu arvestamisel, perspektiivplaanide koostamisel, varustamisel jne. Automatiseerimine aitab ettevõtte juhtkonnal märksa täpsemalt juhtida tootmistegevust ning paremini kasu-**

Võrdleme sellega üht lõiku olukirjeldusest:

Seal, kus me juba taevase taadi nime tarvitasime, tuleb kombaini nurga tagant välja mees, must kui elus kurat ise. Agu! Kuidas sa küll ennast nii kenasti oled osanud ära määrida?

«See, kurat, tahtis pildistada, ma ütlesin, et pildista tõrvatud telefoniposti, seisab paremini paigal ja on puhtamalt must. Tere kah siis. Sa neid poisse tunned?»

Noh, niivalju ikka tean, et too pechem on Jüri ja paksem tälle Jaan.

«Me seame nüüd kombaine korda, teeme järelkontrolli, nagu sina kirjutad... aga sa võiboolla tahad mind lehte panna, et ma vahel niimoodi, noh, tead küll. Ära mängi, ütlen, või pane pealegi, ega ma sellest heaks või paremaks muutu. Ise tead ja tunned.»

Kuulnud olen, natuke tean ka, kes siis Miina Härmas Agut ei tea. Masinate peale nagu kõrelahutaja. Ennistki mehed rääkisid, et aja Agu une pealt üles,

Milles on vahe?

Pole raske ütelda, et lühisõnumis (nagu tavaliselt teisteski puhtinformatsioonilistes žanrides) e i o l e näha a u t o r i o s a; selles mõttes on sõnum oma sõnastuse poolest neutraalne, a u t o r n a g u p u u d u k s ja me nagu ei tunnetagi seda puudust, me võtame informatsiooni vastu nagu ilma vahendajata. Kolmnurk näeks välja niisugune:

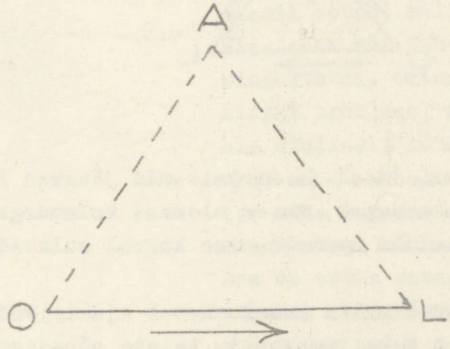

Seejuures säilib objekti (teatava fakti) ja lugeja vahel võrdlemisi pikk distants - lugejat vaid informeeritakse, talle esitatakse n.-ö. objektiivset materjali, ei taotleta seda, et ta esitatavale emotsionaalselt kaasa elaks (olenevalt faktist võib ju see juhtuda, näit. rõõmustab meid väga, kui just meie meeskond võidab esikoha, kuid meid rõõmustab ikkagi fakt ise, fakti esituslaad aga meid ei mõjusta).

Teisel puhul aga tunnetame autori kohalolekut (NB! seda taotletakse juba näit. mina-vormis jutustusega), taotletakse seda, et objekti lugejale lähedale tuua, lugeja kujutluses pilti luua, teda kaasa elama-mõtlema panna ning sel kombel teda aktiivselt mõjustada. Kõike seda ei saa autor muidu teha, kui peab objektisse sisse elama, ise n.-ö. asja sees olema. Kolmnurk näeks sel puhul välja hoopis niisugune:

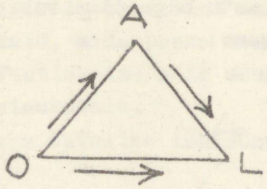

Informatsioon, ideed ja emotsioonid jõuavad lugejani selgelt autori vahendusel, ta on olemas; kolmnurga küljed on lühikesed (täieliku kaasaelamise korral sulavad nurgad õieti ühte).

Niisiis - eri žanride puhul muutub ajakirjanduslik "igavene" kolmnurk üsna tugevasti, teiste sõnadega - žanride kasutamine on objekt - autor - lugeja omavaheliste suhete probleem, mille oskuslikust lahendamisest sõltub suurel määral lugeja mõjustamise efektiivsus.

2. Lugeja mõjustamise faktorid.

Nõukogude ajakirjandusteoorias pole siiani veel üksikasjaliselt ning süsteemipäraselt fikseeritud neid põhilisi faktoreid, mida tuleb arvestada lugejate sihipärasel mõjutamisel. Ometi on need objektiivselt olemas ning neid peab iga ajalehemees teadma, enne kui ta kirjutama hakkab. Need lugeja mõjutamise põhifaktorid on järgmised:

A. T Ä H E L E P A N U. Ükskõik millise informatsiooni või idee pakkumiseks peab lugeja olema viidud vastuvõtuolukorda - s.o. tema tähelepanu peab olema koondatud esitatavale. Seda saavutatakse mitmesuguste võtetega - kaasakiskuv pealkiri ja kirjutise algus, kirjavalik, koht ajalehes, foto või illustratsiooni lisamine jne.

B. O O T U S. Suurima mõjukuse saavutab kirjutis, mis käsitleb niisugust probleemi, mida lugejate enamik ootab, milleks ta on sotsiaalselt või psüühiliselt ette pingestatud. Ootus on n.-ö. õhus rippuv probleem, mis väga paljusid eluliselt puudutab, kuid mida ei ole veel sõnastatud (ja mida lugejad võib-olla ise ei oskakski sõnastada); praktikas on ootus samastatav elust enesest väljakasvanud v ä g a a k t u a a l s e p r o b l e e m i g a ning paljudel puhkudel seotud ka uudislikkusega.

C. U U D I S L I K K U S. Iga ajalehekirjutis peab olema uudise väärtusega, s.o.

- sisaldama informatsiooni, mida vähemasti lugejate enamik veel ei tea või teab puudulikult. Praktikas toob see kaasa värskuse ja operatiivsuse nõude.
- Pakutav informatsioon peab ise objektiivselt olema uudislik selles mõttes, et esitatavad faktid peavad tuhandetest teistest tüüpilistest faktidest siiski erinema m i l l e g i e r a k o r d s e p o o l e s t. Muidugi ei lähe nõukogude ajakirjandus odava sensatsiooni ja kõmu otsimise teed, kuid uudislikus faktis peab elu oma tüüpilisuses ja arengus siiski avalduma seevõrra eredana ja markantsena, et ta sunnib kirjutama just antud faktist, mitte aga mõnest teisest, mis võib oma olemuselt olla küll eelmisega sarnane. On loomulik, et mida suurem on uudisliku fakti ühiskondlik sisu, seda suurem on ta loetavus.

D. V A H E L D U S.

Ajaleht oma teatud ilmumisperioodi (aasta, kuu, nädal), üksik ajalehenumber

ja ka iga üksik kirjutis peab arvestama seda, et lugejate tähelepanu lugedes paratamatult langeb ning et ta mälumaht on piiratud. Tähelepanu ja huvi nüristumise peamisi soodustajaid on ü h e t o o n i l i s u s. Kui kõik ajalehenumbrid sarnaneksid üksteisega, kui üksikud leheküljed oleksid ühtemoodi, kui kõik kirjutised oleksid enam-vähem võrdse pikkusega ja ühesuguses kirjas pealkirjadega, kui lehes oleks vaid sõnaline osa ja ei ühtki illustratsiooni, kui kõik kirjutised oleksid ühes maneeris - siis väsiks lugeja väga ruttu ning tal oleks võimatult raske meeles pidada, kus kohal millest kirjutati. Raske oleks ka otsida huvitavat ning leida tähtsamat. Seepärast on niihästi üksik lehekülg, ajalehenumber ja numbrid omavahel võrreldes vaheldusprintsiibil koostatud.

Vaheldusprintsiipi tuleb arvestada aga ka üksikkirjutise, eriti pikemate puhul (juba väliselt suur trükipind tuleb liigendada, et ta ei oleks üksluine!), kus on vaja näit. pinget vaheldada n.-ö. puhkepausidega, s.o. rahulikumas stiilis kirjutatud lõikudega, tuleb vältida ülekoormamist

arvudega; igal kirjutisel peab olema oma sisemine dünaamika, tempo, mis ei lase tekkida ühesugust halli, venivat lohisemist; vastavalt meeleolule ja sündmuste tempole peab vahelduma ka autori stiil jne.

Eri probleem on meie ajalehekirjutiste pikkus, mis on otse traditsiooniliselt venitatud. Meil ei osata veel ökonoomselt kasutada sõna ega nappi ajaleheruumi. Näit. mahutab üks Saksa DV ajaleht võrreldes meie vabariigi lehtedega sama ruumi (4 lk.) ulatuses ligemale 2 korda rohkem kirjutisi, s.o. meie lehtede materjalivaheldus on poole väiksem ehk teiste sõnadega: valik, mida lugeda, on meie lugejal kaks korda väiksem. Kas ei tasuks selle üle mõelda - see on siiski v ä g a suur probleem.

Niihästi uudislikkust kui vaheldust tuleks eriti silmas pidada korduvate teemade puhul. Lugejaile juba tuttavate faktide mehhaaniline, samal tasapinnal kordamine annab eeldatavale veenmisele hoopis vastupidise tulemuse. Seepärast tuleb korduva teema või probleemi puhul ikkagi otsida, mis selles on uut ja avastatavat, tuleb varieerida lähenemislaadi, kirjanduslikku vormi jne.

E. K O N K R E E T S U S. Üldine jutt on vähe veenev, iga fakti puhul vajame konkretiseerimist (mis? kes? kus? millal? kuidas? miks?); veenvust suurendab see, kui informatsiooni konkretiseerib autoriteetne isik (näit. intervjuus, vrd. prestiiž kui mõjustustegur!) või kui sündmust kirjeldab sellest vahetu osavõtja (näit. reportaažis).

Konkreetsuseprintsiipi järgime väga rangelt enamikus ajalehežanrides (välja arvatud "väljamõeldud" lood - näit. ajaleheromaan, följeton täpse aadressita vms.), kusjuures me siin ei mõtle mitte ainult fakti objektiivset esitamist, vaid ka selle kommenteerimist, faktide omavaheliste seoste avamist, põhjendamist, argumenteerimist, hinnangute andmist ning järelduste ja üldistuste tegemist. Kõik see toimub konkreetsuse pinnal, sest väljamõeldud või tõestamata faktid ja üldsõnalised deklaratsioonid ei veena lugejat.

F. L Ä H E D U S. Lugeja huvidering algab temast endast kui tsentrist; kõik, mis on lähedane geograafilises (näit. huvitab eelkõige kodulinna, -rajooni või -vabariigiga seoses olev), sotsiaalses

(näit. tööala, palk) rahvuslikus jne. mõttes pakub rohkem huvi kui selles suhtes kaugem informatsioon. Seepärast on arusaadav, et Tartus elunevat lugejat huvitab hoopis rohkem kohaliku teatri või lasteaia valmimine kui näit. põud Indias.

Tuleb arvestada ka seda, mida me nimetame lähedaseks n.-ö. inimlikus mõttes (toit, tervis, korter, riietus, lapsed, eriharrastused jms.), mis seovad igapäevaselt väga paljusid inimesi. Võib näit. juhtivat riigitegelast iseloomustada ametliku biograafiaga, kuid palju meeldejäävam on niisugune kirjutis, kus ta saab meile inimlikult lähedaseks (näit. kui jutustatakse tema eriharrastustest, perekonnast, tuuakse "inimlikke" detaile või episoode).

Inimliku läheduse alla võime mahutada ka autori lähenemise lugejale psühholoogiliselt pinnalt, s.o. apelleerimise lugejate tunnetele ning kujutlusele, mis mõnikord annab paremaid tulemusi kui veenmine arutluse teel.

3. ARUSAADAVUS. Ajakirjanik ei tohi kunagi kirjutada nii, nagu ta veenaks iseennast ja teeks asja enesele selgeks. Veenda tuleb lugejat ja selgeks teha tuleb talle, s. o.

ajakirjanik peab alati olema teadlik kirjutise suunitlusest, s.o. kellele, m i s s u g u s e l e l u g e j a t e g r u p i l e on tema kirjutis adresseeritud. Kirjutatu tuleb läbi töötada ja mõtelda sellesse gruppi kuuluva inimese seisukohalt, tema "mudelist" lähtudes (arvestades tema hariduslikku taset, majanduslikku olukorda, eelarvamusi, huvisid jne. jne.)

Arusaadavuse all esitame loomulikult mõuded ka keelele ning stiilile, mis peab olema lihtne, konkreetne, täpne, kahesugust tõlgendamist mittelubav. M e t a f o o r s u s j a k u j u n d i k ü l l u s e i o l e a j a l e h e s t i i l i l e i g a k o r d v e e l v o o r u s e k s. Vaimukalt ja täpselt saab ja peab kirjutama ilma liigse literatuuritsemiseta. Küll tuleb aga vältida kulunud sõnu, millel liigse ja ebakohase kasutamise tõttu puudub juba konkreetne sisu (aktiivne osavõtt, massiline esinemine, helge tulevik, konkreetne sisu jms.).

H. P R E S T I I Ž.

Pole ükskõik, kellele ajalehes sõna anda. Näit. kui oma eriala küsimuses võtab sõna tunnustatud teadlane, tubli agronoom või kolhoosiesimees, siis usub lugeja

neid rohkem kui mõnd vähem tuntut. Hoopis halb on see, kui antakse sõna n.-ö. läbikukkunud inimestele. Nad võivad antud puhul kõnelda ka sula tõtt, kuid neid ei võeta tõsiselt. Mõnigi kord määrab prestiiži mitte niivõrd esineja tegelik pädevus, kuivõrd tema eeldatav pädevus või eetilis-moraalne käitumine. Näit. võib mõni pedagoog väga hästi ja õigesti kirjutada laste kodusest kasvatamisest. Kui aga selgub, et tal endal üldse lapsi ei ole, langeb kirjutise prestiiž enamiku lugejate silmis (loomulikult siis, kui nad sellest teada saavad). Noor ajakirjanik-tütarlaps kirjutas hästi sõjast, sõjaveteran kirjutas sel teemal palju halvemini, kuid teda usutakse rohkem, sest eeldatakse, et ta on kompetentsem. Hoopis halvasti on lood siis, kui näit. moraaliküsimusi käsitleb inimene, kelle enda moraal pole sugugi kiita, kui kirjutab teadlane, kellest teatakse, et ta on vaid "konjunktuuritegelane" jne.

Ajakirjanik peab endale prestiiži kätte töötama. Ta peab olema aus töös ning laitmatu eraelus, ta peab kirjutama hästi, julgesti ja õigesti. Lugeja peab teda usaldama. Prestiižita ajakirjanikku

ei tohi töötada lasta, sest tema mõju lugejaile on väga väike (või pole seda üldse).

Need tegurid on üldarvestatavad kõigis žanrides, kuigi nad kõik ei tarvitse alati koos esineda - nad kombineeruvad omavahel, kuid kindel on see, et niisugust kirjutist, kus pole arvestatud ühtki ülaltoodud tegureist, ei tasu üldse ajalehte panna.

3. VEENMISE KOLM PÕHIMEETODIT

Nagu öeldud, arvestame lugeja mõjustamisel või veenmisel paljusid mõjutegureid, milledest mõnedkitoimivad koos. Kuid erinevais kirjutistes - olenevalt käsitlusobjektist ja suunitlusest - kerkivad oluliselt esile teatud mõjustustegurid, mis määravad kogu kirjutise põhilaadi ning enamasti ka kirjutise žanrilise kuuluvuse. Seega realiseeruvad eeltoodud mõjustustegurid praktikas teatud kombinatsioonides, kusjuures üks faktoreist kujuneb nagu dominandiks.

Vastavalt sellele võiksime kõnelda lugeja veenmise kolmest põhilisest meetodist. Need oleksid järgmised:

FAKT

Veenmine fakti enese vahendusel, s.o. lugejale esitatav fakt oma konkreetsuses ja tüüpilisuses on ise seevõrra paljuütlev, et lugeja enam kommentaare ei vaja. Selle meetodi põhižanr on S Õ N U M.

ARGUMENTATSIOON

Veenmine faktide sisu avamise ja omavahelise seose (tingitus, põhjuslikkus, tagajärg jne.) näitamisega loogilise argumenteerimise ja arutlemise teel. Selle meetodi põhižanr on A R T I K K E L.

EMOTSIOON

Veenmine lugeja tundeid mõjustades, teda kaasa tundma ning elama pannes. Kuigi ka siin

jääb püsima faktiline alus, avatakse faktide sisu ning omavaheline seos mitte niivõrd arutluse teel kui emotsiooni ja allteksti kaudu. Sellest meetodist lähtuvad P U B - L I T S I S T L I K U D - K I R J A N D U S L I K U D žanrid.

Neid mõjustamismeetodeid on võimalik kasutada ainuliselt. Tihtipeale aga kombineeruvad põhimeetodid omavahel. Artiklis võib tugevat veenmisjõudu omada ka fakt ise (ja peabki omama!), argumentatsiooni ülesandeks on seda mõju kinnistada ning süvendada.

Publitsistika peaks oma mõjujõult olema õieti ajakirjanduse "kuninganna", sest siin liitub hästi valitud fakti veenmisjõule sageli ka veel argumentatsioon (näit. publits. artiklis) ning kujundi või pildi vahendusel veel emotsionaalne mõjustamine (näit. olukirjelduses või följetonis).

Veenmismeetodid erinevad omavahel ka üldistusastme poolest. Sõnumil üldistus puudub või tavaliselt ei ole kuigi laiahaardeline, artiklil ning kirjanduslikel-publitsistlikel žanridel on üldistusaste suhteliselt kõrge.

Publitsistliku mõjustatuse kõrgeim aste on see, kui lugeja hakkab loetu põhjal t e g u t s e m a. - Tegutsemise all mõistame seda, kui lugeja

mõtleb loetu üle järele;
võtab omaks autori mõtted, kaitseb neid ja vaidleb nende eest kui omaenese mõtete eest;
kujundab nende järgi oma käitumist ning arvamust;
emotsionaalse mõjustamise puhul elab esitatule kaasa (identifitsee-

rub e. sarnastub loo kangelasega) ning võtab sel kombel omaks ka sisendatavad ideed.

Laiemas mõttes võime sarnastumise all mõista üldse seda, kui lugeja nõustub autori seisukohtadega.

Lugeja tegutsemise ja sarnastumise saavutamine on igale ajakirjanikule kõrgeimaks eesmärgiks tema töös.

4. AJAKIRJANDUSLIKUD VAHENDUSELEMENDID[x]

Selleks, et informatsiooni, arutluse või emotsiooni kaudu vastavaid ideid lugejani viia, valib ajakirjanik žanri, mis näib tema kavatsuste realiseerimiseks kõige sobivamaid võimalusi pakkuvat.

Iga žanr (mida võime vaadelda kui ajalooliselt praktikas kujunenud vahendusvormi) koosneb teatud vahenduselementide või võtete süsteemist. Tegelikult ei ole neid võtteid, millega ajakirjanik vahendab informatsiooni, mõtteid ja ideid, eriti palju. Põhilised vahenduselemendid on:

---

x Vahenduse all mõeldakse siin ja edaspidi informatsiooni ja ideede edasiandmist lugejale ajalehele omaste meetodite ja vormidega.

1. KONSTATEERING
(fakti teatamine)

Neutraalselt

DAMASKUS, 26. 8. (TASS). Pärast läbirääkimisi, mida siin pidasid Nõukogude kaubandusdelegatsioon eesotsas NSV Liidu väliskaubanduse ministri N. Patolitševiga ja Süüria delegatsioon eesotsas Süüria AV majanduse ja väliskaubanduse ministri Zuheiral-Haniga, kirjutati alla protokollile, millega 4. novembril 1965 sõlmitud pikaajalisi kauba- ja makselepinguid pikendati aastaiks 1969—1970.

Suhtumise resp. hinnanguga

Ta võttis küüniliselt õigeks, et kontrrevolutsionäärid hirmutasid kommuniste ja ähvardasid terroriga neid, kes kiitsid heaks viie sotsialistliku maa tegevuse. Ühtlasi olid kontrrevolutsionäärid tema sõnade järgi teinud aegsasti ettevalmistusi selleks, et aidata kõige paadunumatel antisotsialistlikel elementidel pögeneda Tšehhoslovakkiast.

Seoses rahariikliku III preemia võitmisega otsustati ka põllurahvast meeles pidada 1000-rublase preemiaga. See on heaks ergutuseks pingerikkal koristusperioodil.

REFEREERING

Ettekandega esines EKP Keskkomitee liige, Keskkomitee propaganda- ja agitatsiooniosakonna juhataja V. Ranne. Ta ütles, et Soome Kommunistlik Partei, kes rajati marksismi-leninismi kindlal alusel, on möödunud 50 aasta jooksul läbi käinud kuulsusrikka tee võitluses rahvahulkade huvide eest, sotsiaalse progressi ja demokraatia eest. Ettekandes räägiti üksikasjalikult Soome KP ajaloolistest kogemustest ning rõhutati, et selle partei kogu tegevus on tihedalt seotud töötajate võitlusega, kes taotlevad rahu ning Soome ja Nõukogude Liidu sõpruse tugevnemist.

2. DEKLARATSIOON

Lõpuks tähendas V. Ranne:

«Tähistades täna pidulikult maailma kommunistliku liikumise ühe koostisosa — Soome Kommunistliku Partei — 50. aastapäeva, soovime soome seltsimeestele raugematut energiat ja uut edu partei eesmärkide realiseerimisel.

Me ühineme täielikult NLKP Keskkomitee poolt Soome KP Keskkomiteele saadetud tervitusläkituse sõnadega, et «Soome kommunistid annavad väärilise panuse rahvusvahelise kommunistliku liikumise monoliitsuse tugevdamisse ning kommunistlike ja töölisparteide uue rahvusvahelise nõupidamise ettevalmistamisse, mis saab kahtlemata tähtsaks etapiks võitluses nüüdisaja kõigi revolutsiooniliste jõudude konsolideerimise eest.»

3. SELETUS

(fakti kommentaar)

Ameerika teadlased informeerisid oma huvitavatest uuringutest põlevkivi maa-alusel utmisel. Allmaautmise korral ei ole tarvis põlevkivi kaevandada, purustada ja transportida, õhk ja vesi saastuvad minimaalselt ning saadava tooröli kvaliteet tuleb kõrgem. mistõttu USA spetsialistid peavad seda menetlust paljutõotavaks.

EPA rohumaaviljeluse kateedri algatatud töö on väga vajalik. Rohumaade kasutamine tuleb seada kindlale alusele. Ainult siis saame hakata rääkima kõrgesaagilistest kultuurkarjamaadest ja heinamaadest. Oleks tarvis, et meie rajooni majandid looksid EPA-ga tihedama kontakti. Miks peavad üliõpilased käima Võrus uurimas, kui meilgi vaja sama töö ära teha peaaegu kõigis kolhoosides ja sovhoosides?

«Jaapani ärriline ekspansioon välismaal on läinud palju kaugemale kui tema sõjaline ekspansioon veerand sajandit tagasi.»

«Business Week», november 1967.

Jätkub kapitali ja tööstuse kiire kontsentratsioon. Ainuüksi septembris pankrotistus 686 kompaniid võlgadega igaüks üle 3,6 miljardi jeeni. Toodang on Jaapanil endiselt soliidne — 2 300 000 autot, 51 miljonit tonni terast aastas. Jaapan on harituim riik maailmas. 800 kõrgemas õppeasutuses õpib 5 miljonit üliõpilast. Tööjõu probleemi on suurel määral mõjustanud jaapanlase keskmise eluea pikenemine 47-lt 68-le viimase 30 aasta jooksul, vaatamata noorte suhtelisele vähesusele sõja tagajärjel.

4. ARUTLUS
(resp.mõtisklus)

Objektiivses laadis

aja veetmise tingimused — seda loetelu võiks pikalt jätkata. Eks igal pool ole oma mured ja kitsaskohad. Vanemate seltsimeestega aru pidanud, leidis meie komsomolikomitee, et kõigepealt tuleks meil mõelda selle üle, kuidas kasvatada noortes armastust elukutse vastu ja näidata, et Tallinna Tööstuskaubastus

Miks noor inimene mõnikord töökohta ei taha pidada — seda on sotsioloogid uurinud mitmel pool ja mitme majandusharu lõikes. Ka põhjusi on leitud mitmesuguseid. Korterinappus ja raskused pisipere lastesõime paigutamisega, huvi puudumine ameti vastu ja ebaterve õhkkond kollektiivis, vähesed võimalused ennast täiendada ja viletsad puhke-

Ma ei kasutanud eespool juhuslikult sõna «avastama». Kuuleme tihti väidet, et kunsti eesmärgiks on luua uusi maailmu. Kaldun aga arvama, et kunsti eesmärgiks (õieti ainsaks võimaluseks) on avastada uusi aspekte ja seoseid olemasolevas lõputus maailmas. Iga mõtet ja kujundit saab vaataja mõõnda vaid siis, kui temas on selle võimalus juba olemas. Ta ainult ei teadnud veel, et selline mõte või kujund eksisteerib.

Subjektiivses laadis

Sest vaadake. Loeme muidugi lehest Aafrika noorsoo võitlusest imperialismi ja neokolonialismi vastu ning elame nende probleemidele kaasa kä. Ent kokkuvõttes on see siiski juba geograafiliselt kauge, sageli väga umbmäärane tunne. Teine asi on oma silmaga näha neidsamu kaugeid aafriklasi (või ka noori Venetsuelast, Kolumbiast, Tšiilist või ka Koreast, Laosest, Kambodžast või mujalt), kuulda nende kummalist kõnet, näha nende kuumi, kirglikke tantse.

5. KIRJELDUS

-olustik:

Aasta tagasi sumasin kummisaabastega poole meetri sügavuses pruunis mudas Firenze kesklinnas, käe otsas raske kanister veega, mille olin saanud sõjaväe joogiveeautolt. Tuhandetel üleujutuse tõttu peavarjuta jäänud inimestel polnud gaasi, valgust, vett ega ulualust.

Hiljuti käisin jälle samu tänavaid pidi ega tahtnud uskuda oma silmi. Äride vaateaknad olid vist küll veel elegantsemad ja rikkalikumad kui enne 4. novembrit 1966. Katastroofi jälgi ei hakanud peaaegu üldse silma. Siin ja seal rippus ainult mõni marmortahvel, mis näitas, kui kõrgele oli tookord vesi tõusnud. Niisiis on Firenze tulvavee silmaga nähtavatest tagajärgedest toibunud. Kas aga võib olla kindel, et selline katastroof ei kordu?

-sündmus:

...Meri oli sel hommikul ebasõbralikult tuuline. Noorarmeelased võtsid kohad sisse mereäärsel kõrgendikul. Sealt oli tulevane võitlusväli hästi näha. Näidati üht osa piirivalvuri argipäevast. Ohvitser saatis vahiposti piirile täpselt nii, nagu seda iga päev tehakse. Mõni aeg hiljem avastati merel tundmatu laev. Kõlas häire. Kutsuti välja helikopter. Seejärel heideti rannale dessant. Piiri «rikkunud» laeva asus jahtima rannavalvelaev. Operatsioonist võtsid osa ka piirivalvuritel külas olnud piirivalvurite noored sõbrad Narvast ja noorarmeelased Uljanovskist. Nemad moodustasid haarangugrupi. Ring «piiririkkuja» ümber sulgus. Teenistuskoer oli leidnud jälje ja enam ei olnud pääsu. «Piiririkkuja» osutas veel vastupanu, kuid see murti peagi. Kaasakiskuva demonstratsiooni lõpus autasustati tublimaid pioneere ja piirivalvureid. See oli küll õppus, kuid sama võib korduda ka tegelikkuses. Siis läheb vaja seda ladusat koostööd ja kiirust, millega operatsioon läbi viidi.

Pidurüüs kuuse juures ja küünlavalgusel võtsid saali toodud laudade taha istet külalised Moskvast, Leningradist, Donetskist, Tallinnast, Narvast, Pärnust ja mujalt. Kohvilaua taga järgiti «Vanemuise» balletisolistide Urve Petti, Villu Vähi ja Hillar Rätsepa etteastumisi. Rohkete aplausidega avaldati tunnustust kultuurihoone solistidele Laine Nõmmele ja Eduard Kiiskülale ning Tartu kommunaalettevõtete kombinaadi naisansamblile. Külaliste üksmeelne arvamus oli: sellist vastuvõttu aasta lõpul pole nad näinud kogu Nõukogude Liidus.

Sõitsin jalgrattaga Ropkast Nõkku. Nõo surnuaia juurest mäest alla sõites nägin haruldast pilti. Vasakul pool maantee ääres oli lehm, mullikas ja naine, kes oli lehma lüpsnud. Naise lähedal oli veel üks väike loom. Lähemale jõudes nägin, et see on metskits. Enne mind olid mööda sõitnud autod, kuid metsloom neid ei kartnud. Algul arvasin, et see on mõni metskitse tall, kelle ema on hukkunud. Tulin jalgrattalt maha ja

-loodus:

Mida veel lisada? Ei mõika. Hommik on udune ja põldki nagu põlluke ikka — kastemärg viljavälja siiluke lepavõsaste piiripeenarde vahel. Pikkust pole just kuigi palju ja laiustki võib ainsa pilguga mõõta. Veidi mõrkjas lõhn ripub niiskes õhus, viljapead on nukralt longus. Ei avarust ega ülevust. Vaikus ja rahu.

(seõses meeleoluga)

PÄRAST öist äikest häälitses hoolekägu hoopis erksamalt ja teeäärne kaasik lõhnas. Seda lõhna ei oska sõnadesse seada, seda pead lihtsalt isikliku haistmisorgani ehk maakeelse nina kaudu mõistma.

- iseloomustus: (portree)

Sinu kõrval astus hallide juustega piiga (hallid piigad taastavad looduses tasakaalu, mille on rikkunud tõeliselt hallipäised naised, kes on end punaseks värvinud). Piiga lesis sinu õlal, hüpiskles moodsalt ja demonstreeris intiimsust. Viimase piirini avaras dekoltees pulbitses büst. Ühesõnaga, piiga oli peadpööritav. Teatavasti aga mida peadpööritavam neiu on, seda totram nägu on äkitsi tabatud mehel, kelle käevangus neiu ripub. Kui meie pilgud kohtusid, tekkis sinu näole niisugustel puhkudel tavaline ilme, mis ühendab orgaaniliselt viha neiu vastu, raevu minu vastu ja enesega rahulolu.

6. DIALOOG

Naine avastas perekonna ühises kassas puudujäägi ja pinnib mehelt: «Jõid maha?»

«Ei ole joonud.»

«Laenasid kellelegi?»

«Ei ole laenanud.»

«Ostsid rauapoest mingit rämpsu? Ei julge. nüüd näidata.»

«Ei ole ostnud.»

«Kuhu sa siis raha panid? Kaotasid ära?»

Ja mehel ei jää muud üle, kui üles tunnistada:

«Valgeid villaseid sukki müüdi. Näe, ma võtsin sulle ka ühe paari.»

Nägin fašisti. Istusime temaga kõrvuti bussis Tartust Ahjani. Mitte täna kakskümmend viis aastat tagasi, vaid 1968. aasta veebruarikuus. Ebamäärastes aastates mees, võibolla 50, võibolla 60 või ka kusagil selle vahepeal. Intelligentse väljanägemisega, väga viisakas, argipäevaselt, aga soliidselt riides, üsna kergelt vägijoogi mõju all. Seda viimast poleks ehk arugi saanud, kui ta ise poleks ütelnud. Kaks napsi «Võidu» baaris ammuse sõbraga kohtumise puhul.

«Ärge pange pahaks, et ma teid oma jutuga tülitan.»

Ta on peaaegu galantne, tõmbab akna kinni, haarab põrandale libisenud ajalehe.

«Silmaga võite näha mõndakümmend, enamik töötab maa alla ulatuvates tsehhides montaažitöödel. Kui õhtuti bussidega linna hakkavad sõitma, siis alles on näha, kui palju siin rahvast.»

«Kui palju ühõpilasi siin praegu töötab?»

«Ligi nelikümmend: Usbeki NSV-st, Tartu Riiklikust Ülikoolist ja Tallinna Polütehnilisest Instituudist.» Muide, TRÜ-st on

● **1957. aasta loteriid nimetati komsomoliloteriiks. Huvitav, kuidas viimase loterii sissetulekuid kasutati?**

«Kõigepealt muidugi festivali korraldamiseks. Lisaks sellele rajati rahvusvahelised turismilaagrid Gurzufis, Sotšis, Jerevanis, Bakuus, Taga-Karpaatias, Leedumaal ja Lätimaal. Uute loteriipiletitega on muide võimalik nendesse laagritesse tuusikuid võita. Loteriist saadud sissetuleku arvel ehitati ka Lenini mägedes Pioneeride Palee, mitmes oblastis, krais ja vabariigis aga koolivälised lasteasutusi.»

7. TSITAAT

«Meie läbirääkimistel andsid meile jõudu teie usalduse arvukad ilmingud,» jätkas president. «Täname teid nende eest siiralt. Oleme veendunud, et me õigustasime seda usaldust. Meid abistas tasakaalukus ja distsiplineeritus, mida näitasite üles teie kõik, tšehhid ja slovakid, töötajad ja meie väeosad.»

«Sõdurina tean ma hästi, kui

«Sõjajärgne periood on lõppenud.»
L. Erhard, SFV kantsler, 1965. a.

«Kuni Okinava ei kuulu Jaapanile, pole sõjajärgne periood meie maale lõppenud.»
E. Sato, Jaapani peaminister, 1965. a.

Paistab, et Tõusva Päikese Maa hakkab tõepoolest kriipsu alla tõmbama oma sõjajärgsele perioodile. Nähtavasti siiski olu-

KAIRO, 19. 8. (TASS). «Grupp natsionalistlikult meelestatud juudinoorukeid korraldas eile õhtul pogrommi Jeruusalemma okupeeritud osas,» teatab Reuter. Tunginud linnaosadesse, kus elunevad araablased, hakkasid huligaanid sisse lööma majade aknaid ja kauplusevitriine, pöörama üm-

J. Kaljas ei saanud teisiti, kui hankis Liivi «Luuletused». Seda meenutades räägib pensionär:

«Kui ma lugesin:
«Must lagi on meie toal,
on must ja suitsuga,
seal ämblikuvõrku, seal nõge,
on ritsikaid, prussakaid ka ...»
— kui ma seda lugesin, siis tõmbus süda valust kokku, see oli ju meie ammune lapsepõlvekodu. Või:

«Üks suu, nii vana
kui mullake;
ja mõttes nägu
nii vagune ...»
— selline oli ju minu enda ema. Aga:

«Karjapõli —
nälg,
mehepõli — võlg! ...»
— nii algas ju minu enda elutee. Luuletuses «Kui tume veel kauaks ka sinu maa» oli tohutu südamevalu ja kirgliku elutahtega ühte

Miina Härma nimelise kolhoosi agronoom Nikolai Pilv vaatab niisuguse näoga otsa, nagu oleks ta just maisipõllu maa sisse kündnud. Süüdlaslik on see nägu. Tegelikult on asi nii, et ajakirjanik seisab toanurgas tummalt nagu vahtkustuti: kolhoosis on lõikus läbi.

Öelge teiegi, mis maksab üks ajakirjanik lõikusajal lõikuseta. See ajakirjanik ei maksa midagi. Temaga kõlbab sel juhul kuidagi katust tõrvata, ja ongi kõik.

Ei ole lõikust.

Aga mina seisin kogu oma puhta hingega juba kujutelmades keset voogavat odrapõldu ning vahtisin uduse pilguga silmapiiri poole, kust varsti-varsti pidid paistma hakkama purpurpunaste põllulaevade mastiotsad. Mina kujutlesin, kuidas nad tulevad pota-pota, lopalopa mööda hõljuvat viljaeevälja ja kõik kaptenid ning madrused uurivad kaugusest mu kogu, kes ma kui truu naine

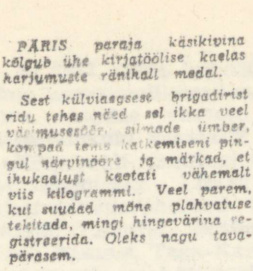

PÄRIS paraja käsikivina kõlgub ühe kirjatöölise kaelas harjumuste ränihall medal.

Sest külviaegsest brigadirist ridu tehes näed sel ikka veel väsimusesõõre silmade ümber, kompad temo katkemiseni pingul närvinöörs ja märkad, et ihukaalust kaotati vähemalt viis kilogrammi. Veel parem, kui suudad mõne plahvatuse tekitada, mingi hingevärina registreerida. Oleks nagu tavapärasem.

Võime kindlalt väita, et auväärsel maestrol tõesti südames põleb, väga tugevasti põleb. See laululeek kandub koori kaudu publikusse ja nakatab. Nakatab nii et kuulad, satud vaimust tahad samas koh See on nast kar d

Neile elementidele on omane muidugi ka erineva stiili kasutamine.

Erinevatel vahenduselementidel on oma sisuline eesmärk. Konstateerimine rikastab meie mälu ja teadmisi uute faktidega, seletus ja arutlus suunavad lugeja loogilist mõtlemist, kirjeldus ja dialoog püüavad restaureerida tegelikkust, luua visuaalset või akustilist kohalolekuefekti jne. Niisiis viivad vahenduselemendid põhiliselt välja lugeja mõjustamise kolme põhimeetodi juurde, mille realiseerimise teenistuses nad tegelikult ka on.

5. KAKS VAHENDUSTASANDIT

Kui analüüsime vahenduselemente, siis võime need autori suhtumise poolest vahendatavasse jagada kahte gruppi: o b j e k t i i v s e t e k s ja s u b j e k t i i v s e t e k s. Vastavalt sellele võime kõnelda kahest põhilisest vahendustasandist lugejale informatsiooni vahendamisel ning ideede sisendamisel. Skemaatiliselt võiks seda kokku võtta järgmiselt:

OBJEKTIIVNE (või neutraalne) TASAND

Vahenduselemendid:	Esituse laad:
konstateering deklaratsioon objektiivne arutlus, olustiku või sündmuse kirjeldus, dialoog, tsitaat;	oli, toimus, tehti, meile teatatakse, nagu teatab TASS, nagu selgus, seega võime järeldada jne. jne.
Grammatiliselt: 3.pööre, impersonaal, minevik.	

SUBJEKTIIVNE TASAND

Vahenduselemendid:	
looduse või meeleolu kirjeldus, iseloomus- tus, alltekstiga detail, ka dialoog, subjektiivne arut- lus;	ma nägin seda, ma tegin seda, ma võtsin osa, minuga juhtus, ma arvan nii, mulle tundub, minu arvates on see õige; lugeja, kui sa ...
Grammatiliselt: 1. ja 2. pööre, sage- dasem olevik.	jne. jne.

6. KOLM PÕHILIST KOMPOSITSIOONI-PRINTSIIPI

Ajakirjanik esitab informatsiooni ja ideed alati organiseeritud sõnalises vormis, s. o. mingi kompositsiooniprintsiibi alusel. Näit. on artikli algul vajalik sissejuhatav lause või lõik, mis viib lugeja probleemi juurde ning äratab temas huvi, sellele järgneb arutlus ning lõpuks kokkuvõttev või üldistav osa. Anekdoot või följeton lõpeb alati naerutekitava puändiga - seda ei saa kuidagi loo algusse panna, sest siis lakkaks anekdoot olemast.

Igasuguse esituse aluseks on nii või teisiti faktide e e l v a l i k. Ajakirjanik valib kogutud materjali hulgast informatsiooni või idee seisukohalt kõige tähtsamad faktid. Juhuslikud ning ebaolulised faktid jäetakse kõrvale. Eelvalik on niisiis kirjutise kujunemise esimene aste. Eelvalik algab tegelikult juba märkmete tegemisel blokknooti, sest juba siia ei märgita kõike üles.

Kuidas aga fakte edaspidi järjestada?

Ajakirjanduse praktikas on välja kujunenud kolm kompositsiooniprintsiipi:

1) kronoloogiline;
2) koondvalikuline;
3) tähtsusjärjestuslik.

Kronoloogilise kompositsiooni määrab faktide-sündmuste ajaline järjestus. Sel printsiibil me kirjutame tavaliselt reportaaži, reisikirjeldusi, aga ka sõnumeid või ülevaateid. See on ajalehejutustuse või romaani ülesehiüldine printsiip.

Koondvalikulise kompositsiooni puhul valib autor (juba eelvalikuga sõelutud faktide hulgast) kõige tähtsa-

mad ja seob ning järjestab need loogiliselt (näit. probleemide kaupa), et need toetaksid tema argumentatsiooni ning aitaksid esile tuua ideed. Nii on see näiteks artikli puhul. Aga samuti talitame tavaliselt mingist koosolekust või nõupidamisest ülevaadet tehes, kus tavaliselt hülgame sõnavõttude kronoloogilise järjestuse ning valime neist vaid olulisema ning koondame selle vastava probleemi ümber. Ligikaudu samasugust teed käib autor ka retsensiooni või kommentaari kirjutades. Koondvalikulise kompositsiooniprintsiibi puhul võime fakte-probleeme järjestada kahel viisil: minna vähem oluliselt olulisemale või - vastupidi.

Tähtsusjärjestuslikku printsiipi järgides reastab autor faktid tähtsuse järgi.

Fakte ei seo ega järjesta siin mitte niivõrd probleem, mitte ka kronoloogiline järgnevus, vaid nende informatsiooniline sisukus. Järjestada võib fakte nende tähtsuse järgi kahel viisil: minna tähtsamalt (resp. huvitavamalt) vähem tähtsale (või vähem huvitavale) või vastupidi. Näit. esitatakse alguslõigus kõige olulisem fakt, järgnevad lõigud toovad sellele laiendavaid-täiendavaid detaile. Seesugune vorm on ennast õigustanud informatiivsetes žanrides. Soovitatakse alustada tähtsaimast, eriti siis kui eeldatakse, et lugejail on kirjutise vastu vähene huvi.

Võidakse aga kirjutada ka vastupidiselt: alustada vähem olulisest ning minna siis olulisemale (näit. artiklis, kus algul esitame tõestusfaktid ning siis teeme järelduse).

7. KAKS PÕHILIST KOMPOSITSIOONI ÜLDSKEEMI

Eeltoodud kompositsiooniprintsiipide tegeliku rakenduse võime viia kahe üldise kompositsiooniskeemi alla.

Lugeja mõjustamise seisukohalt ei ole sugugi ükskõik, kus ja millal esitatakse talle see, mida autor kõige olulisemaks peab. Siin tuleb arvestada väga mitmesuguseid psühholoogilisi tegureid, nagu

- lugeja tähelepanu fookustamist;
- tema huvi pingestamist (põnevuse tõusu või langust) ja tähelepanu ning huvi võimalikku väsimist (on vaja vaheldust ka ühe - eriti pikema - kirjutise raamides!);
- vajadust sisendada lugejale põhiline informatsioon resp. idee märkamatult, ilma pealetükkivuseta

jne. jne.

Põhiprobleemiks kirjutise struktuuris on alati see: k u h u j ä ä b k i r j u t i s e s s e e k õ i g e o l u l i s e m n i n g k u i d a s l u g e j a t s e l l e j u u r d e v i i a.

Vastavalt sellele on kujunenud kaks põhilist kompositsiooniskeemi:

- püramiid;
- ümberpööratud püramiid.

Graafiliselt kujutaksime seda nii:

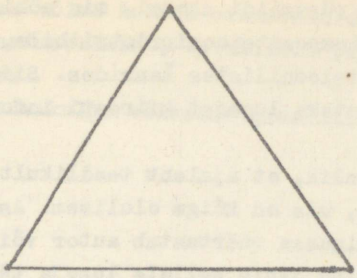

"Raskem", olulisem osa oleks siin püramiidi põhi (kolmnurga alus), "kergem", ebaolulisem osa püramiidi tipp.

Püramidaalse struktuuri järgi on üles ehitatud följeton, enamasti ka artikkel või kommentaar, kus olulisem osa (järeldus, üldistus, ettepanek) asub lõpus, see on anekdoodi, novelli, olukirjelduse või ajalehejutustuse, ka reportaaži tavaline ülesehitusplaan. Tihti käivad selle skeemi alla kronoloogilise kompositsiooniprintsiibi järgi kirjutatud lood, näit. spordireportaažid, kus pinge võistluse jätkudes järjest kasvab.

Sageli täiendab püramiidi sissejuhatus, mille ülesandeks on lugeja tähelepanu koondamine ning huvi äratamine:

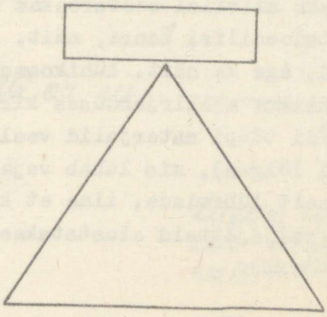

Ümberpööratud püramiidi skeemi, mis põhineb tähtsusjärjestuslikul kompositsiooniprintsiibile, kasutatakse eeskätt informatsioonilistes žanrides. Siin on oluline, et ajaleht aitaks lugejat kiiresti informeerida kõige tähtsamast.

On päris loomulik, et ajaleht teadlikult suunab lugejat selle juurde, mis on kõige olulisem. Asetades olulisema kirjutise algusse väärtustab autor või toimetus kõige olulisemat ning juhib sellele lugeja tähelepanu (lugema hakatakse ju ikkagi algusest!). Kõige olulisemale järgnevad siis vähemolulised, täiendavad-laiendavad faktid tähtsuse järjekorras. Seesuguse struktuuri puhul on arvestatud ka seda, et kui sõnum lugejat ei huvita, s. o. kui ta seda lõpuni ei vaevu lugema (või kui tal selleks aega pole), on ta esimese lõiguga tahes-tahtmata saanud ikkagi teada selle kõige olulisema. See aga ongi toimetuse eesmärk: isegi väga ebasoodsa vastuvõtu korral lugejale siiski sisendada seda, mida toimetus oluliseks peab.

Eelduseks, et lugeja sõnumi siiski lõpuni loeks, on see, et - saanud teada algul esitatud kõige tähtsama fakti - tahab ta teada rohkem täiendavaid fakte ning detaile, mida talle siis järgnevalt ka esitatakse. On arusaadav, et seesuguse struktuuriga loo algus peaks olema kirjutatud nii, et ta ärataks lugeja huvi ka järgnevate täiendavate-laiendavate faktide läbilugemiseks.

Nagu öeldud, oleks niiviisi otstarbekas kirjutada eeskätt just informatsioonilisi žanre, näit. sõnumit, ülevaadet, intervjuud, aga ka näit. lühikommentaari.

Kaasaegses kodanlikus ajakirjanduses kirjutatakse ümberpööratud püramiidi tüüpi materjalid veel rangelt lõiguti (iga fakt eri lõigus), mis lubab vajaduse korral kirjutatut mehaaniliselt lühendada, ilma et kõige olulisem välja langeks (väljajätteid alustatakse tagantpoolt, s.o. kõige vähem tähtsast).

Praktikas võime kohata erinevate struktuuriprintsiipide kontamineerimist, tavaliselt pikemat esitust nõudvates žanrides.

Lugeja huvikulgu võiksime graafiliselt kujutada järgmiselt:

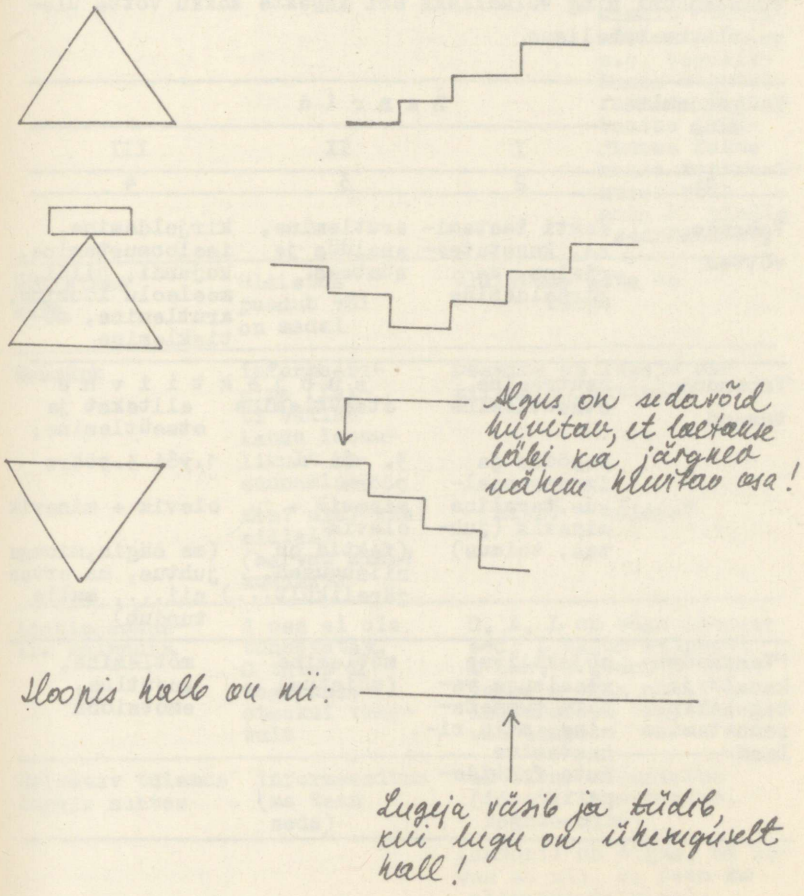

8. ŽANRIDE LIIGITAMISE ALUSED. ŽANRIDE PÕHIRUHMAD

Eelnevast teoreetilisest sissejuhatusest on ehk enam-vähem selgunud ka need olulised tegurid, tunnused ja erijooned, mis eristavad ajalehežanre. Püüaksime nüüd neid tunnusjooni ning võimalikke eri aspekte kokku võtta ülevaatlikku tabelisse

Liigendamise alus	Žanrid		
	I	II	III
1	2	3	4
Vahendusvõtted	fakti teatamine, konstateerimine, ka kirjeldamine	arutlemine, analüüs ja süntees	kirjeldamine, iseloomustamine, kujundi, pildi, meeleolu loomine, arutlemine, mõtisklemine
Vahendustasand	neutraalne otseütlemine	s u b j e k t i i v n e otseütlemine	alltekst ja otseütlemine;
	3.pööre ja impersonaalsus, tavaline minevik (juhtus, toimus)	3. või 1. pööre minevik + olevik (faktid on niisugused, järelikult...)	1.või 3.pööre olevik + minevik (ma nägin, minuga juhtus, ma arvan nii..., mulle tundub)
"Vastuvõtukanal" ja tegelikkuse tunnetamise laad	objektiivse reaalsuse vahetu tunnetamine, mälu rikastamine uute faktidega	mõtlemine (mõistus)	mõtlemine, kujutlus, emotsioon

1	2	3	4
Faktiline alus	tegelikkuses esinevad faktid	tegelikkuses esinevad faktid, mille omavahelised seosed on avatud	
		loogilise arutlemise teel	arutlemise teel ja emotsiooni ning kujundi vahendusel; "juurdemõtlemine" või ainult "väljamõtlemine", s.o. tegelikkuses kogutud faktide üldistamine (kusjuures fakte nende konkreetsuses võib anda ka kindla "aadressita")
Üldistuse aste	üldistus puudub või on madal	üldistuse aste on kõrge	
Eesmärk	informeerimine (fakti valiku kaudu loomulikult ka suunamine)	peamine on lugeja aktiivne mõjustamine	
	kes? mis? kus? millal? (harvem miks? kuidas?)	miks?	kuidas?
Ajakirjanduslik kolmnurk	A osa ei ole tunnetatav, O tuleb L teadvusse otsekui vahetult	O, A, L on väga lähedased; L tajub selgesti A osa; O jõuab L teadvusse A väga aktiivse isikupärase tegevuse vahendusel	
Eeldatav tulemus lugeja suhtes	informeeritus (ma tean seda)	aktiivne mõjustatus (identifitseerumine, tegutsemine)	
		(autoril on õigus, ma arvan ka nii, ma pean ka niiviisi toimima);	

1	2	3	4
			ma vihastan vôi naeran koos autoriga, s.o. jagan autoripoolset emotsionaalset hinnangut
Keel ja stiil	napisônaline, asjalik, kujunditu, isikupäratu	asjalik, konkreetne, kujundivaene, kuid isikupärane	isikupärane, vôimalik kirj. kujundite kasutamine

Siit kokkuvôte:

Informatsioonilised	Arutlevad	Publitsistlik-kirjanduslikud
ž a n r i d		

Niisiis jôudsime kolme žanrigrupini. Informatsioonilisi, arutlevaid ja publitsistlik-kirjanduslikke žanre kutsutakse põhižanrideks. Žanre, kus esinevad koos mitme põhižanri elemendid, kutsutakse segažanrideks.

Sel kombel võiksime siis ajalehežanre liigendada järgmiselt:

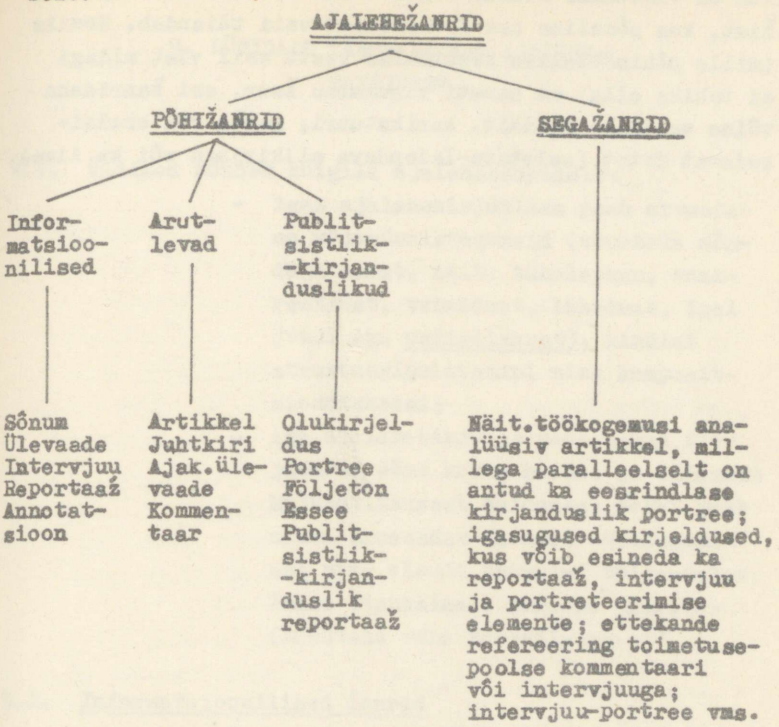

Muidugi, žanride liigendussüsteeme on palju, olenevalt sellest, mis on võetud liigendamise aluseks. Kui näit. eeltoodud süsteemi asemel rakendada meie traditsioonipärast sisulis-temaatilist jaotust, siis tuleks skeemile lisada eri žanrina näit. korrespondents ja retsensioon. Eeltoodud liigenduses aga kuuluksid nad artikli alla kui selle alaliigid. Kui aga retsensioon on tugeva isikupärase maneeriga, kõrgema erudeerituse ning üldistuse tasemega, kirjutatud emotsionaalselt ning espriiga, peaksime teda pigem käsitama esseena.

Oleme siiamaani vaadelnud puhtsõnalisi vorme. Aja-

lehes aga võib kasutada ka niisuguseid žanre, kus ülekaalus on visuaalne element. Nii võime kõnelda fotoreportaažist, kus sõnaline osa fotoseeriat vaid täiendab. Komiks (mille põhimõttelise kasutamise vastu meil vist midagi ei tohiks olla) on samuti visuaalne žanr, eri žanridena võime vaadelda ka näit. karikatuuri, sarži või eraldiseisvat fotot (seletava-laiendava allkirjaga või ka ilma).

9. LÜHIDALT TÄHTSAMATEST AJALEHE-ŽANRIDEST

9.1. Üldised nõuded kõigile ajalehežanridele:

- igas ajalehekirjutises peab arvestama mõjustamistegureid (vähemalt mõndagi neist, näit. tähelepanu, konkreetsust, vaheldust, lähedust, igal juhul aga uudislikkust), kindlat struktuuriprintsiipi ning kompositsiooniskeemi;
- iga ajalehekirjutis peab olema kirjutatud sõnu kokku hoides ja liigsest kujundilisusest hoidudes; tekst peab olema arusaadav esmasel läbilugemisel ning ainult ühtviisi tõlgendatav, lause visuaalselt korraga haaratav (kasutada vähe kõrvallauseid!)

9.2. Informatsioonilised žanrid

9.2.1. Sõnum

Eesmärk: lugeja informeerimine faktidest, millel on uudise väärtus; lugeja suunamine nende faktide abil.

Peamine mõjustamistegur: konkreetsus. Lugejat veenab fakt ise oma konkreetsuses (kes? mis? kus? millal? kuidas? (ja miks?)), seeparast on eriti oluline uudisliku fakti valimine. Hinnang või üldistus puudub (või on vaid möödaminnes märgitud), sest fakt peab ise enda eest kõnelema.

Kompositsioon:	tähtsusjärjestuslik
Kompositsiooni üldskeem:	ümberpööratud püramiid.
Keel ja stiil:	neutraalne (isikupäratu), lakooniline, kujunditu.

9.2.2. Ülevaade

Eesmärk:	lugeja informeerimine sündmusest, millel on uudise väärtus (näit. konverents, koosolek, nõupidamine, vestlusring).
Peamine mõjustamistegur:	konkreetsus, ka autoriteet (sõnavõtja pädevus ning tuntus).
Kompositsioon:	koondvalikuline, tähtsusjärjestuslik (lõpus kokkuvõtva osaga).
Kompositsiooni üldskeem:	ümberpööratud püramiid, aga võimalik ka püramiid (sel juhul, kui kavatsetakse lugejat viia vähemtähtsalt tähtsamale).
Keel ja stiil:	vt. sõnum, kuid siin võib olla ka kõrvalekaldeid isikupärasuse suunas (näit. kui ei kasutata sõnavõttude refereeringuid, vaid tsitaate sõnavõttudest). Võib sisaldada ka intervjuud või kommentaare.

9.2.3. Intervjuu

Eesmärk:	lugeja lähem informeerimine tähtsast, uudise väärtusega probleemist või sündmusest; arvamuse teadasaamine mõne aktuaalse probleemi kohta; lugeja tutvustamine huvitava ini-

mesega (tavaliselt on ka sel puhul tegu probleemiga või ideega).

Peamine mõjustamistegur: prestiiž; küsitletav on antud küsimuses väga pädev ja autoriteetne (teadlane, riigimees) või kujutab endast huvitavat isiksust (vana revolutsionäär, eesrindlane-traktorist, tore eakas kolhoosnik vms.); loomulikult veenab ka konkreetsus.

Kompositsioon: tavaliselt tähtsusjärjestuslik, koondvalikuline.

Kompositsiooni üldskeem: ümberpööratud püramiid aga ka püramiid huvitava algusega.

Keel ja stiil: dialoogivorm; intervjueeritava jutustamismaneer võimalikult säilitada; mitte esitada üldisi ning tühje ja juba eeldatavat vastust sisaldavaid küsimusi. Intervjuuv vorme on mitmeguseid (näit. protokollintervjuu, nn. "ümmarguse laua" intervjuu, ankeetintervjuu, portree-intervjuu jt.). Intervjuule võib liituda ka kommenteerimine.

9.3. Arutlevad žanrid

9.3.1. Artikkel

Eesmärk: lugeja veenmine loogilise arutlemise teel, analüüsides ning seostades fakte või sündmusi ning tehes arutlusest ümberlükkamatu kokkuvõtte üldistuse.

Peamine mõjustamistegur:	argumentatsioon, loogiline järjekindlus, konkreetsus, autori prestiiž (või toetumine arutluses teistele, üldtuntud autoriteetidele).
Kompositsioon:	koondvalikuline, tavaliselt ka tähtsusjärjestuslik.
Kompositsiooni üldskeem:	püramiid.
Keel ja stiil:	konkreetne, asjalik, vähe kujundilisust. Printsipiaalselt erinevad ei ole sellest skeemist ka artikli tähtsamad eriliigid (juhtkiri, ajakirjanduse ülevaade). Küsimus võib olla vaid loogilise arutluse meetodis. Nii on induktiivse tee (üksikult üldisele) puhul kõneldud korrespondentsist, deduktiivset meetodit (üldiselt üksikule) on aga käsitatud kui artiklile (juhtkirja, ajakirjanduse ülevaate) omast erijoont.

93.2. Kommentaar

Eesmärk:	fakti (mis on tavaliselt juba informatsiooni kaudu tuttav) lähem selgitamine, selle fakti sisuline ning põhjuslik seostamine või vastandamine teiste faktidega-sündmustega ning vastavate üldistuste tegemine.

Peamine mõjustamistegur:	vt. artikkel
Kompositioon:	vt. artikkel.
Keel ja stiil:	vt. artikkel; eriti tuleks veel rõhutada nõuet sõnu kokku hoida - kommentaar ei tohiks ühelgi juhul paisuda artikliks (ajalooliselt on kommentaar tekkinud ju selgitavast märkusest).

9.2.4. Reportaaž

Eesmärk:	lugeja väga aktiivne informeerimine sel kombel, et ta tehakse sündmusest otsekui vahetuks osavõtjaks.
Peamine mõjustamistegur:	emotsioon, vaheldus, mis toetub konkreetse sündmuse enese dünaamikale.
Kompositsioon:	tavaliselt kronoloogiline.
Kompositsiooni üldskeem:	püramiid.
Keel ja stiil:	dünaamiline, õhkkonda ning huvipinget markeeriv, isikupärane, esineb kujund. Selles suhtes erineb reportaaž teistest informatsioonilistest žanridest. Kui siia liitub veel autori kommenteeriv-üldistav osa, mis avab faktide olemuse ning teeb üldistuse (kas otseselt või n.-ö. "alltekstina"),siis muutub re-

portaaž publitsistlik-kirjanduslikuks žanriks.

9.4. Publitsistlik-kirjanduslikud žanrid

9.4.1. Olukirjeldus

Eesmärk: lugeja aktiivne mõjustamine (taotlus lugejat kaasa elama panna ning talle sel kombel märkamatult ideed sisendada).

Peamine mõjustamistegur: tegelikkuses esinevate konkreetsete faktide (mis ei tarvitse küll alati täpse "aadressiga" esitatud olla) veenmisjõule liitub veel kirjandusliku sõna emotsionaalne veenmisjõud, autori omapärane vaatenurk ning ütlemisviis ja ka faktide loogika.

Kompositsioon: koondvalikuline

Kompositsiooni üldskeem: tavaliselt püramiid.

Keel ja stiil: isikupärane, kujundiline (kuigi on ka otseütlemist), nn. "alltesti" esinemine.

9.4.2. Följeton

Eesmärk: vt. olukirjeldus

Peamine mõjustamistegur: tegelikkuses esinevate koomiliste vastuolude avamine, mispuhul tekib naer, millega antakse naerualustele nähtustele emotsionaalne hinnang (autoriga kaasa naer-

	des asub lugeja autoriga ühele ning samale seisukohale, s.o. võtab märkamatult omaks tema idee).
Kompositsiooni üldskeem:	püramiid (puänt on alati lõpus!)
Keel ja stiil:	följetoni vormil on eriline osa, sest sellest sõltub koomiliste vastuolude värskus ning ootamatus; stiil peab olema vaimukas ning väljalangemisteta informatsioonilise ütlemise sfääri, sõnavara paindlik, kogu väljendusmaneer isikupärane; idee ei tohi olla antud otseütlemisena (mingit konstruktiivset ettepanekut olukorra parandamiseks följeton ei tee!).

Mõni sõna ka portreest, mille eesmärgiks on tutvustada kaasaja inimesi, et nende positiivse eeskuju kaudu mõjustada lugejaid, s.o. portreteeritav peaks saama ideed kandvaks publitsistlik-kirjanduslikuks karakteriks. Praktikas on selle žanri puhul oluline silmas pidada seda,et see ei kujuneks vaid üldistavate joonte kogumiks, vaid et säiliks elav inimene oma individuaalsuses. Pole vist mõtet taotleda igakülgse portree andmist, palju otstarbekam on piirduda mõne huvitava, hästi karakteerse detailiga, mis toob portreteeritava lugejale palju lähemale kui üldine pingutatud iseloomustus, kus paratamatult korduvad juba üldtuttavad iseloomujooned (töökus, tagasihoidlikkus, ausus jmt.). Niisugused omadused ü h e n d a v a d paljusid inimesi, portrees aga on vajalik näidata, mis seda inimest teistest karakteerselt e r i s t a b

kui omapärast isiksust.

Põhiliselt toetub artikli kui žanri nõudeile publitsistlik artikkel (vene k. pissatelskaja statja), kuid siia liitub autori vahetu sekkumine esitatavasse, tema aktiivne tendentslikkus, mis tingimata peab väljenduma subjektiivses stiilis ning isikupärases lähenemises teemale. Tuleb meeles pidada, et publitsistikas peab autor olema k i r j a n d u s l i k i s i k s u s. On ju publitsistika eesmärgiks lugeja kaasatõmbamine tegutsemisele; lugeja aga saab kaasa minna vaid siis, kui tal on kellegagi minna - s.o. kui on olemas mõjukas autor.

10. AJALEHEKIRJUTISE ANALÜÜSI PÕHIJOONED

Tänapäeval oleks kohatu ning väär ühele või teisele artiklile, olukirjeldusele või följetonile hinnangut andes lähtuda subjektiivsest "ma arvan nii"-printsiibist. Sellega kaugele ei jõua, sest väljaspool väga kitsast isiklikku arvamust eksisteerib palju objektiivseid tegureid, mis ütlevad konkreetse ajalehekirjutise õnnestumise või ebaõnnestumise kohta üsna palju. Käesolevaski pisukeses raamatus antud teoreetiliste seisukohtade rakendamine ajalehe analüüsimisel peaks aitama pisut lähemale jõuda objektiivsele tõele. Alljärgnevalt püüamegi neid, meile juba tuttavaid tõdesid rakendada analüüsi põhijoonte väljatoomisel (muidugi on nende ridade autor kaugel sellest arvamusest, et allpool esitatud süsteem on ainuke ning parim).

1. Kirjutis ja ajalehenumber.

Ükskõik millises žanris kirjutatud lugu on nii või teisiti selle ajalehenumbri osa ning ammendava analüüsi

puhul pole meil õigust seda vaadelda lahus ajalehenumbrist kui tervikust, kus ta ilmus; seepärast tuleks analüüsi algul leida vastused järgmistele küsimustele:

- missugust osa kannab analüüsitavas numbris (on see keskne, tähtsaim, aktuaalseim või kõrvalise tähtsusega);
- kas kirjutis on iseseisev tervik või osa sarikirjutistest;
- kas on selle autor toimetusest või väljaspoolt;
- missugune on toimetuse suhtumine analüüsitavasse kirjutisse (on see koha ja kujundusega esile tõstetud või mitte, kommenteeritud või mitte) jne.

Eeskätt tuleks kirjutise ning ajalehenumbri vahekorda vaadelda materjali aktuaalsuse (s.o. ka ootuse) seisukohalt.

2. Autori arvatav taotlus ja selle teostamine.

Me ei saa sellele küsimusele küll ammendavalt vastata, sest tavaliselt me autori eesmärki täpselt ei tea; võime sellest kõnelda vaid kirjutise enda põhjal. Analüüsimisel tuleks siis kindlaks teha, millist e e s m ä r k i artikkel ilmselt taotleb, niisugune on selle idee. Järgnevalt tuleb analüüsi kõige olulisem osa - kas ja kuidas on autor suutnud analüüsitava kirjutisega eesmärki tabada, oma ideed lugejasse sisendada. Selleks tuleb määratleda kõigepealt kirjutise

3. Žanr, kaaludes seejuures küsimust, kas antud žanri valik on parim, s.o. kas valitud žanr võimaldab eesmärki parimini saavutada (näit. oli kirjutatud fõljeton, võib-olla oleks parem olnud probleem lahendada artikli vormis). Teiseks: kuidas on autor osanud kasutada valitud žanri võimalusi (kas kasutab traditsioonilisi võtteid või on rikastanud neid mõne uue joonega; kas arvestab

žanri põhinõudeid, näit. on följeton koomikal põhinev žanr - kas analüüsitavas kirjutises on koomiline vastuolu jne.).

Kolmandaks: missuguseid publitsistliku mõjustamise tegureid (ning kuidas) on autor antud žanris rakendanud? Kas kompositsioonis on arvestatud lugeja huvipinget? Missugused vahenduselemendid ja mõjustamismeetodid on valdavad, millised puudujäägid selles osas on ilmsed (näit. vahenduselementide vaesus)?

4. Ajakirjanduslik kolmnurk, s.o. autori, objekti ja lugeja suhe (kas autor on eemalseisja või probleemi sekkunud, kas objekt jõuab lugejani või mitte).

5. Autori isikupära, s.o. tema vaatenurk ja käsitlusmaneer, keel ja stiil, üldine arusaadavus.

6. Kokkuvõte.

KÜSIMUSI,ÜLESANDEID,HARJUTUSI

Toimetusse saabus alljärgnev kaastöö.Mis te sellega peale hakkate?Analüüsige seda žanri seisukohalt ja motiveerige oma otsust.

Eesrindlikud metsatöölised.

Juba paistab päike kevadiselt, sulatades lund ja pannes räästad tilkuma. Metsagi, kus raielankidel vinguvad saed ja müriseva traktorid, on tulnud nagu kevadist muhelu: rõõmsamini häälitsevad linnud, töömeesteski on rohkem reipust ning nakatavat töölusti peegeldub nende päevitunud nägudelt. Peravere metsameeste brigaad, kes siin Kõnnu laantes töötab, võib juba praegu 1968.a. I kvartali raieplaani täitmisele joone alla tõmmata: langetatud ja välja veetud on 8400 tm ehituspuitu. See on eeskätt tubli brigadüri Artur Kase ja eesrindlike tööliste Juhan Kadaka, Karl Saare, Peeter Pedaka jt. teene, kes päevanorme pidevalt ületavad. Sotsialistlikus võistluses kuulub sm. Kase brigaadile kindel esikoht. Edu töös on saavutatud tööprotsessi läbimõeldud organiseerimise, tehnika oskusliku kasutamise ning kõigi mehhanismide otstarbeka rakendamisega.

K. Paakspuu

Karl Paakspuu,
Kõnnu sidejsk.

Kirjutage järgnev informatsioon ümber ümberpööratud püramiidi põhimõtte järgi.

Põlevkiviteadlaste rahvusvahelisel sümpoosionil

TALLINN, 30 augustil (ETA). Paljude maade geoloogide, keemikute, tehnoloogide ja energeetikute ühiste jõupingutustega on lahendatud paljud küsimused, mis on seotud põlevkivi tööstusliku kasutamisega. Siiski vajavad põlevkivi klassifitseerimise ja muud probleemid spetsialistidelt veel põhjalikku uurimist. Seda uurimissuunda käsitleb sümpoosionil kerogeeni geokeemia sektsioon, mis täna alustas tööd. Sektsiooni tööprogrammis on Hollandi, USA, Austraalia, Jugoslaavia ja NSV Liidu esindajate ettekanded.

Maailma põlevkivivarud, mis moodustavad üle 500 miljardi tonni, on tohutu energeetika- ja keemiareserv, nagu rõhutasid Nõukogude teadlased. Põlevkivitööstuse arenguperspektiiviks on selle tooraine orgaanilise ja mineraalse osa kompleksne kasutamine. Teadlased esitasid põlevkivi tööstusliku klassifi-

katsiooni skeemi, mis peab aitama valida põlevkivi tööstuslikku kasutamise peasuundi.

Täna esitati huvitavaid ettekandeid põlevkivi kõrvalproduktide kasutamise valdkonnas. Viimase kümne aasta jooksul on jõudsalt arenenud pindaktiivsete pesemisvahendite tootmine. Nende sünteesimise ratsionaalseid meetodeid on välja töötatud ka Eestis. Teadlased andsid informatsiooni põlevkivi baasil loodud uutest antiseptikumidest, mis ei jää oma omaduste poolest maha kivisõeõlist, samuti sünteetilistest parkainetest ja põlevkivi baasil loodud põlümeersetest vaikudest.

Homse päeva veedavad sümposionist osavõtjad Kohtla-Järvel ja Narvas.

Jälgige viie kaksis-W seaduse kasutamist järgnevas sõnumis.

Tallinn, 14. septembril (ETA). Täna algas Toompeal Eesti NSV Ülemnõukogu kuuenda koosseisu üheksas istungjärk.

Istungjärk on kokku tulnud ajal, mil on saavutatud esimesed võidud NLKP XXIII kongressil seatud ülesannete täitmisel. Üha laiema ulatuse võtab sotsialistlik võistlus Suure Oktoobri 50. aastapäeva auks. Samuti nagu kõik nõukogude inimesed, taotlevad vabariigi töötajad häid näitajaid tööviljakuse tõstmise, toodangu kvaliteedi parandamise ja tootmise rentaabluse alal. Iga päev toob kaasa uusi algatusi, mis kõnelevad rahvahulkade loomingulisest initsiatiivist, meie rahva püüdest töötada järjest paremini.

...Kell 10 hommikul asusid eesistuja laua taha Eesti NSV Ülemnõukogu juhataja rahvasaadik V. VÄLJAS, juhataja asetäitjad rahvasaadikud J. SEMPER ja S.-R. TOHV.

Loožides olid Eestimaa KP Keskkomitee esimene sekretär J. KÄBIN, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees A. MÜÜRISEPP, Eestimaa KP Keskkomitee teine sekretär A. VADER, Eestimaa KP Keskkomitee sekretärid L. LENTSMAN ja F. UŠANJOV, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitjad A. ANSBERG ja M. KLEMENT, Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe esimene asetäitja E. TÕNURIST, Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitjad H. ALLIK ja A. GREEN, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär B. TOLBAST ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi liikmed.

Eesti NSV Ülemnõukogu juhataja V. Väljas kuulutas istungjärgu avatuks. Tema ettepanekul austasid rahvasaadikud ja külalised leinaseisakuga surnud rahvasaadiku Feliks Voolensi mälestust.

Seejärel kinnitati järgmine päevakord:

1. Kultuuri- ja elukondlike objektide ehitamise ning elanikkonna teenindamise parandamisest maal.
2. Eesti NSV Ülemnõukogu kaubanduse ja ühiskondliku toitlustamise komisjoni aruanne oma tööst.
3. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste kinnitamine.

Päevakorra esimeses küsimuses esines ettekandega Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja rahvasaadik A. GREEN.

Läbirääkimistel võtsid sõna rahvasaadikud A. BLUM (Tallinna valimisringkond nr. 32), E. AAVA (Rannu valimisringkond nr. 155), P. NEEROT (Tallinna valimisringkond nr. 22), J. TÕNUVERE (Otepää valimisringkond nr. 158), K. IRD (Vanemuise valimisringkond nr. 76), E. LEHEPUU (Padise valimisringkond nr. 97), D. KUZMIN (Viljandi linnavalimisringkond nr. 163), H. SISASK (Kesklinna valimisringkond nr. 74), E. MIHKELSON (Õisu valimisringkond nr. 113), Pärnu rajooni Tori külanõukogu esimees P. REMMEL, NSV Liidu Ülemnõukogu saadik H. KUUSK, rahvasaadikud G. VALGUR (Mustvee valimisringkond nr. 101) H. MÄNNIK (Nissi valimisringkond nr. 98), V. SÄÄSK (Kuressaare valimisringkond nr. 112), ETKVL-i aseesimees J. KÕRV.

Homme, 15. septembril, Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärk jätkub.

Milliseid vahendusvõtteid on kasutatud allpool toodud kirjutistes?

«Keskrajooni Miilitsaosakond. Korrapidaja kuuleb... Saab korda, olge mureta... Mehed, sõitke välja!»

Kell on 22.00.

Minut vahet jälle telefoni helin

Samas sõidab ukse ette miilitsaauto. Kamp purjus noorukeid ronib välja. Nad tõstavad häält, nõudes «õigust» taga.

Omal jalal ilmub luugi taha keskealine mees. Ta püüab midagi rääkida, aga keel on pehme. Kuuldavale tulevad vaid üksikud kat-

kendlikud sõnad: «...kaotasin... 250 rubla... palgapäev... võtsime.... 250 rubla.»

Korrapidaja-inspektor leitnant Aavo Aavingu üritab mitmendat korda küsitlust alustada, et asjasse selgust tuua, aga «kannatanu» ei jõua kaugemale sõnadest «...palgapäev... 250 rubla».

Tuleb kleenuke naistaksojuht turske mehega. «Kangelasel» arve tasumata. Pole raha. Sõitku taksojuht naise töö juurde, naine tasub. Autojuht pole nõus rohkem sõitma. Dokumente mehel kaasas pole. Korrapidaja A. Aavingu selgitab olukorda rahulikult ja kannatlikult. «Kus te töötate?» Vastus on pikk ja segane. Tuleb kontrollida. Mõne minuti jooksul on isik kindlaks tehtud ja akt koostatud. Arve peetakse sõitjal palgast kinni ja taksojuht võib rahulikult edasi töötada.

«...250 rubla...„» õiendab mees ja raputab luugi raame.

«Jänes» on vahepeal kuraasi täis läinud. Kärgib ja ähvardab. Ta tuleb magama saata.

Kell on 23.00.

Jälle väljakutse.

«Sõitke, Maakri tänav...»

Kaklus. Perekonnapea on mürgeldama hakanud. Palutakse miilitsa abi.

Hommikul ilmub naine. Õine lahing on unustatud. Naine kurjustab, et miilitsad pole õiglased ja hoiavad tema meest alusetult kinni.

Siin võib ju inimestest üsna halb mulje jääda.

Inimesi ei või hinnata ainult pahede järgi. Terane silm näeb, kes on kes. Mõni satub siia juhuslikult — esimest ja viimast korda.

«Mõnikord kohtame aga inimesi, kes tahavad

siingi käsutada, ähvardavad meil paguneid maha võtta ja igale poole kaevata.»

Tuleb ette ka teistsuguseid juhtumeid.

Ööl vastu 10. maid helises Keskrajooni Miilitsaosakonnas järjekordselt telefon. Toiduainete kauplusse «Paide» oli sisse tungitud. A. Aavingu ruttas kohale. Aken oli purustatud, kauplusest sees käidud, joodavat ja sigarette kaasa võetud.

Miilitsaauto sõitis edasi. A. Aavingu jäi sündmuskohale operatiivtöötajate saabumiseni. Mida teha? Kui saaks koera... Korraga märkas ta, et vastasmaja aknast viipas keegi ja näitas käega puude suunas. Seal vilksatas tume kogu. Varas püüdis põgeneda, kuid see ei õnnestunud. Nüüd on kohus otsuse langetanud.

Siinkohal meenutas miilitsaleitnant tänulikkusega inimest, kes teatas vargusest ja aitas hiljem varast tabada.

Kell on 24.00.

Autod on välja saadetud, väljakutsed edasi antud. Mõned minutid vaikust. Nüüd saab veidi juttu ajada.

Viie aasta eest lahkus A. Aavingu tehasest «Volta», kus ta töötas treialina-seadistajana. Töö tehases oli tuttav, meeldiv ja ka palga üle ei saanud nuriseda. Oleks ehk tänasenj seal edasi töötanud. Aga ükskord kutsus tehase parteikomitee sekretär A. Aavingu enda juurde: «Oled meil hinnatud töömees, aus ja õiglane. Tahame sind miilitsateenistusse soovitada.» Ettepanek tuli ootamatult. Polnud lihtne otsustada, seda enam, et uus amet ei ole kerge.

Hiljem oli sellest ka partei linnakomitees juttu. Selgus, et miilitsasse on vaja suunata kommuniste, [illegible]

★

Et ÜLKNÜ juubelile pühendatud näituse komplekteerimisel oli kaks erinevat põhimõtet — noorte loodud tööd üldse ja vanemate kunstnike tööd noortest — siis on loomulik, et väljapanek pole kitsas möttes temaati-

line. Sellest ka üldpildi mitmekesisus, mis aga ei määra näituse kvaliteeti ega kontakti tugevust vaatajaga.

Mis puutub esimesse muljesse — see tundub meeldivana. Seda tunnet süvendab teoste eksponeerimine. Kahjuks läheme sellest omaette loominguliigist sageli vaikides mööda või vaatleme seda anonüümse looja tööna. Antud juhul oli kujundaja kunstnik Olev Subbi, kelle hea värvi- ja kompositsioonimeel on väljapanekule tugeva jälje jätnud. Hea ruumimõjuga liitub iga üksiku teose omapära esiletoomine — kaalutud «naabruse loomine», värvi ja vormielementide vastastikuse mõjuvuse arvestamine. Seda soodustab ka eksponaatide suhteliselt hõre asetus.

Näituse üldpilt ei erine oluliselt eelmistest. On töid erinevate kunstiliste tõdede, tunnetus- ja sellest sõltuvalt erinevate väljenduslaadidega: loodust järeleaimavast realismist kuni uute kunstiliste maailmade loomiseni, kus kõige äärmuslikumas on jõutud kõige abstraheeritumate vormideni; on n.-ö. küpseid, ebaküpseid, poolele teele seisma jäänuid, on väljakujunenud käekirjadega ja kujunemisprotsessis olevaid; võib tabada teatavat rahelemist, kramplikku otsisklemist, mis väljendub kord pikemaajalises enese mitteleidmises, kord juba üsna kindlakskujunenud käekirja kaotamises. Tippteoseid — kunsti üldarengu seisukohalt vaadelduna — peaaegu et ei leidu. Kuid ka päris nõrku mitte. Sellest üldpildi näiv ühtsus, mis vaatajat liigselt ei eruta, kuid ka ükskõikseks ei jäta.

Analüüsige alljärgnevat följetoni vastuolude kasutamise seisukohalt.

Kui mu naine leidis keldrist tosina viskipudeleid, käskis ta need kõik viimseni valamusse tühjendada. Mul ei jäänud muud üle kui sõna kuulata ja kurva protseduuri kallale asuda.

Tõmbasin esimeselt pudelilt korgi ja kallasin pudeli sisu valamusse, tõsi küll, peale ühe klaasi, mille ma ära jõin.

Võtsin korgi teiselt pudelilt ja tegin täpselt samuti, heites ühele klaasile armu ja seda tühjaks juues. Võtsin korgi kolmandalt pudelilt ja kallasin viski valamusse, välja arvatud üks klaasitäis, mille ma ära jõin. Võtsin korgi neljandalt pudelilt, tühjendasin pudeli sisu klaasi ja jõin ära. Võtsin pudeli järgmiselt korgilt, jõin ära ühe valamutäie ja ülejäägi kallasin klaasi. Võtsin valamu järgmisest klaasist, kallasin korgi pudelist välja ja tühjendasin klaasitäie endale suhu. Võtsin korgi suust ja kallasin valamutäie pudelisse.

Kui viskiga oli lõpp, hakkasin ühe käega kokku lugema pudeleid, korke, klaase ja valamuid, teisega toetasin lagunema kippuvat maja. Sain kokku 29. Siis lugesin kindluse mõttes veel uuesti, aga nüüd oli neid juba 74! Parajasti hakkas maja jälle vaarumа, aga ma lugesin ikka kõik uuesti üle — kõik need majad, pudelid, korgid ja valamud, välja arvatud üks maja ja üks pudel, mille ma tühjaks jõin.

Määrake kompositsiooni üldskeem.

«Vene linn, kuhu kõik tahavad sõita» — sellise pealkirja all avaldas Milaano kodanlik ajakiri ühes viimases numbris rikkalikult illustreeritud ülevaate Togliatti autotehase ehitusest, millest võtab osa Itaalia autokontsern FIAT. Tegemist on ühe ulatuslikuma koostöölepinguga, mis erineva sotsiaal-poliitilise süsteemiga riikide vahel kunagi on sõlmitud.

«Tehas Volga kaldal, mis kasvab mitte päevadega, vaid tundidega, on ette nähtud 600 000 sõiduauto valmistamiseks aastas,» märgib «L'Epoca». «Ehitustööd kulgevad hoogsas tempos, isegi praegu, talvel, mil valitsevad pakaselised ilmad (20—30 kraadi alla nulli). Vundamendid on juba valmis, samuti tsehhide terasarmatuurid, mõne aja eest valmis esimene hoone — 500 kohaga tehasesöökla. Kogu kompleksist ei saagi esimesel pilgul ülevaadet, ta laiub territooriumil, mis ulatub 800 hektarini, olles neli korda suurem Moskva ülikooli maa-alast Lenini mägedel.

Rõhutades Nõukogude autotehase ehituse mastaape, ei jäta ajaleht nimetamata ka seda, missuguse rahuldusega nenditi fakti, et tööd kulgevad graafiku kohaselt — see oli siis, kui kontserni FIAT juhataja Giovanni Agnelli ja peadirektor Gaudenzio Bono viibisid Moskvas ja Togliattis.

Praegu aga kihutab mööda Nõukogude Liidu maanteid juba 12 autot FIAT-124, läbides päevas keskmiselt 500 kilomeetrit. Iga auto peab ühtekokku katma 60 000 kilomeetrit ja tegema seda kõige erinevamates maastiku- ja ilmastikutingimustes. «See aitab valida Nõukogude spetsialistidel parimaid bensiini- ja õlitüüpe,» kirjutab ajaleht. Tehase ümber kerkib moodne linn, kus jätkub elamispinda 150 000 inimesele.

Analüüsige alljärgnevat portreed. Mis on teie arvates portrees peamine? Milliseid praktilisi võimalusi pakub see žanr?

Lapsepõlve mängumuru. Sealt viib iga inimene kaasa midagi sooja ja heila, millel on mälestustelaekas oma kindel koht. Tiiu lapsepõlv möödus Nasva jõe kallastel. Suvel uitas ta õngeridvaga hommikust õhtuni jõe ääres, oodates hinge kinni pidades: «Ehk näkkab!» Kodus polnud värskest kalast puudus, jätkus perele ja kassilegi. Kuid tüdruk, ise alles tilluke nagu

peahari, ei mallanud toas istuda, sest loodusel olid tema jaoks oma võlud. Eks sellepärast väike rüblik tikkunud isaga püügireisilegi kaasa. «On midagi nimetu kallist, mida seletada ei saa, selles sõnas karehallis, hea on lausuda Saaremaa!» meenutab Tiiu nüüdki, aastate pärast, lapsepõlvepaiku oma kodusaare poetessi sõnadega.

Mandrile tulek polnud emale, väikevennale ega Tiiule kerge. Kuid nii oli tarvis... ja Tiiu mõistis ema. Õhtuti unistasid nad oma toanurgakesest, pidasid tulevikuplaane, kõnelesid koolist ja õpingutest.

Ärevust tõid kaheksanda klassi kevad, esimesed eksamid. Õhtul enne eksamit istus Tiiu kaua oma klassi tüdrukutega majâtrepil. Nad elasid tookord Aasa tänavas. Närisid noori, mahlakaid rabarberivarsi, mis tegid hambad hellaks, ja hoidsid üksteise võidu pöialt, et eksamid hästi läheksid. Videvik laotas vaiba linnale, magama minna oli raske. Tüdrukute silmad läksid alles siis säravat naeru täis, kui eksamid jäid õnnelikult seljataha.

Tiiu on nüüd jõudnud kümnendasse. Et emal oleks kergem, läks ta üle õhtukeskkooli ning hakkas käima tööl. Tunnistus selle all ei kannatanud, see on endiselt hea. Hommikul tuleb vara tõusta ja rutata läbi unise linna pesumajja, sest Tiiu tööpäev algab juba kella kuuest. Seal ta sorteerib pesu, teinekord võtab vastu ja kirjutab kviitungeid.

«Mulle meeldib, kui päevas pole ühtegi tühja tundi,» ütleb Tiiu. Tema päevades neid tõesti ei ole. Neli õhtupoolikut nädalas käib ta spordikoolis võrkpallitreeningutel, kuulub KETA võrkpallinaiskonda. Treeningud lõppenud, on vaja minna õhtukooli.

«Kui keskkool läbi, läheksin heameelega edasi õppima. Tahaksin saada spordipedagoogiks või treeneriks,» unistab tütarlaps. Selle üle on aru peetud ka sõbratariga. Tiiu ise on tüdruk nagu tulesäde. Sõbratar on tasasema loomuga. Kuid Juhan Liivi vaikne lüürika köidab mõlemaid. Toredad on need õhtutunnid, kui jääb aega lugeda, loetu üle muljeid vahetada või akordioniklahve sõrmitseda. Tiiu on mõelnud ka muusikakooli minekule, kuid siis peaksid päevad olema pikemad, sest praegu ei anna kuskilt aega juurde näpistada, ja sellest on tütarlapsel nii kahju.

Ema arvab, et tütar võiks tutvust teha ka õmblemisega, sest elus

läheb praktilisi oskusi kka tarvis. Kuid Tiiu ei kärsi õmblusmasina taga istuda ja nokitseda. Õmblusmasinat lahti võtta ning uuesti kokku panna, see on tema meelest palju huvitavam. Ema õmbles kord väikevennale matkalemineku jaoks sooja ja kerget tuulejakki. Prõks! Ja töö läi pooleli, sest masin ei kuulanud enam sõna.

Järgmisel õhtul, kui ema oli veel tööl, võttis Tiiu masina käsile. Kõhe tunne oli küll, kui kirjutuslaud sai kruvisid täis. Mine tea, kuidas kokkupanemine läheb? Üks kruvi jäigi üle, kuid õmmelda saab hästi. Teekond parandustöökotta jäi ära.

Tänavu valisid pesumaja kommunistlikud noored Tiiu oma grupiorganisaatoriks. Ühised ettevõtmised, päevasündmuste ja filmide arutelud — kõik see liidab nende väikest kollektiivi. Huvipakkuvaks kujunes ateismiteemaline õhtu. Kohvilauas kuulati loengut, lahendati viktoriini «Inimene ja religioon», vaadati filme. Viktoriini lahendamisel sai Tiiu teise koha ning auhinnaks raamatu.

Talvel kutsuvad Tiiut lumised suusarajad. «Rannametsas on talvel nii ilus ja suusatajaid rohkesti. «Kahju, et sinna pole rajatud talispordibaasi, kust saaks laenata suuski, juua tassi kuuma teed või kohvi,» arutleb tütarlaps.

Detsembris korraldatakse Tallinnas noorte teenindajate vabariiklik kokkutulek. Sinna sõidab ka kommunistlik noor Tiiu Salm, et koguda uusi mõtteid, uusi tähelepanekuid.

Jälgige ja iseloomustage pinge kulgu järgnevas reportaažis.

Autoralli kuulub nende väheste spordialade hulka, millel peaaegu puuduvad pealtvaatajad (välja arvatud nn. lisakatsed). Sellepärast ei teeni temale tänases lehes eraldatud ruum ainuüksi ühe võistluse kirjeldamise eesmärki, vaid tahab autorallile ka uusi sõpru võita aidata. Ühte pakub autoralli peale võistlusmomendi veel — loodust. * * *

Laupäeva õhtu. Kell 20 ja 15 minutit. Mandaatkomisjon ja tehniline komisjon on oma töö teinud, masinad ootavad kinnises pargis võistluste algust. Autobaasi liikluskabinet sarnaneb hetk enne distantsiülema Avo Kilgasti ja autobaasi direktori Karl Lihteni avasõnu raamatupidajate eksamile. Lauad on paksult pabereid ja kaarte täis, vabu toole pole — võistlejad upuvad marsruutkaartidesse, rajaskeemidesse, mõõdavad, mõtlevad ja arvutavad ning igaüks leiab enda arvates ainuõige lahenduse, kus ja kui kiiresti sõita tuleb, et kontrollpunktidesse varem või hiljem jõudmise eest mitte karistuspunkte saada.

Kell 20.45 Istume kolmekesi — distantsiülem Avo Kilgast, Mauno Rusch ja allakirjutanu kohtunikeautosse (seesama «Volga», mis laupäeval ja pühapäeval Võru tänavatel liikus, autoralli sinikollane embleem ees, punane lipp ühel, kollane lipp teisel küljel). Enne esimese võistlusmasina jõudmist kontrollpunktidesse peavad need embleemi ja lippudega tähistatud olema ning kohtunikud (Antsla, Valga, Petseri või muu kandi mehed) seal kontrollkaartidega ootama.

21.39. Antsla. Selle linna mehed on ammused autorallide kohtunikud. Keskväljakul ootab vigursõiduks valmisseatud plats ja meestesumm. Parima aja saab «Moskvitšil» Tartu 20. autobaasi paar ms. H. Vanari ja I järgu sportlane H. Viira masinal nr. 6 Võrulased M. Kiudsoo ja A. Kalk (nr. 13) on kolmandad. «Volgadel» on ülekaalukalt esimesed meistersportlased H. Aava — J. Purret (nr. 4) — Tartu ATB nr. 20. Veomasinatel võidab nr. 31 — T. Bernstein ja A. Ranniku (Tartu ETKVL).

Edasi! Tagapool sõitvates võistlusmasinates tiksuvad samal ajal omavalmistatud arvutusmasinad, liigutatakse arvutuslükateid, peetakse silmas kella ja kaarti. Kui õigest teeotsast mööda kihutada, kaob kõige kallim — aeg. Kasvab põnevus ja võidujanu. Üle kuuekümne inimese kontrollpunktides, kohtunikeautodes ja Võrus paneb kõik kirja, et pärast öelda, kes oli parim. Bussijuht Lembit Mõts sõitis näiteks spetsiaalselt keskööks Sangaste pargi äärde, et seal mitu tundi kohtunikuna tegutseda. Hommikul ootab aga igapäevane töö. Huvi peab olema, ega ta muidu oleks tulnud! Otepää mehed pole aga unehõlmast valla pääsenud ja Mauno Rusch peab neid asendama jääma.

22.38. Kooraste. Ralli meeldivam hetk: hämaruses vupsab üle metsatee kitsepaar. Väikese kitsetalle jõud ütleb aga teepervest üle hüpates üles ja ta potsatab kõhuli. Peatame auto ja saame esiistmele tõstetud väikest kitsetalle silitada. Vana vuhistab sel ajal mõni meeter eemal põõsaste vahel läbi ninasõõrmete, küllap kutsub. Kitsetall läheb talle kekseldes järele. Head teed!

Jänesed, rebane, kiivitajapojad... Õigus jah! Täna on ju Valgas, Võrus ja Viljandis rahvakunstiõhtud ja metsaperel nüüd hea ümber sirelitesse uppunud kuuvalguses talude silgata.

Raadios laulab tšehh. Millest?

Sõnadest ei saa aru, aga küllap vist armastusest, millest laupäeva õhtul ikka lauldakse!

23.34. Pühajärve. Restoran särab tuledes. Seal hakitakse kümneseid peeneks.

Pagana tore see õine tee. Ei tolma.

Tee ääres valendab uus plokkmaja, aknasilmades esialgu vaid kuuvalguse peegeldus. Näib, et varsti enam mitte. Künka otsas kükitab hall külakirik. Peadki hall olema, muud pole sul inimesele pakkuda!

01.20. Pikasilla. Mis asi see on? Võistlusmasin nr. 3 meist ees? Need mehed on küll kuskilt «otse teinud»! Peame kinni ja selgub, et ongi nii. Keeravad oma eksitust taibates otsa tulist kurja kirudes ringi ja kihutavad tuldud teed tagasi. Nimekirjast järele vaadates selgub, et need olid pär-

nakad, I järgu sõitjad, staažikad Eduard Aal ja Jüri Kaelussoo. Võrru nad ei jõudnudki. Juhtub!

01.22. Tõrva magab. Ainult kaks neidist lilledega tänavanurgal. Kes kinkis? Ei ole aega küsida ja ega nad ütlekski.

01.35. Ala. Poisid tõstavad rahvariides tüdrukuid autolt. Turistide lõke tee ääres. Auto esiakna taga voolab maastik vastu nagu laiekraankinos. Kahju, et sirelid juba pudenema hakkavad. Kuum!

02.00. Äniküla. Kontrollpunkti kohtunikud ootavad meid ehtsa laevakellaga.

02.20. Lätimaa piir. Juba valge! Uni hakkab tulema. Keegi võpatab halli mütsaku peale, mis vist teest üle jooksis.

«Mis see oli? Kass?»

Tagaistmelt ühmatakse:

«Miks oli? Ta on praegu ka kass. Ega me teda alla ei ajanud.»

02.32. Ruijena. Patsidega tüdruk. Miks nii hilja? Kahel pool sirelitemeri. Saab siis magada?

03.00. Lüpsjad lähevad tööle, nagu Eestiski.

03.24. Valka. Üksik siilisoenguga vesivõsu, üksik kojamees (Võrus tolmutavad keskpäeval), üksik mees spinninguga, üksik öövaht.

Raudtee ülesõidukohal teeb silma punaste laternatega automaat.

04.15. Masin ütles üles. Metsas algab lindude hommikukontsert. Ootame ära esimese võistlusmasina ja sõidame U. Aava ja J. Purretiga edasi.

05.45. Kaika. Meie autojuht on vahepeal veast jagu saanud ja siia otse vastu tulnud. Antsla meeste brigaad on valmis nn. spetslõigu läbiviimiseks. 6 km tuleb kihutada aja peale mööda konarlikku teed. Esikohad jagunevad nii:

«Moskvitšid» — nr. 22, A. Tilga ja R. Muna (ATB 20). «Volgad» — nr. 4, U. Aava ja J. Purret. Veomasinad — nr. 34, H. Engelsberg ja A. Uri.

6.00. Hommik! Tallinn ja Moskva alustavad raadiosaateid

7.35. Petseri. Täna peetakse siin traditsioonilist kevade ja töö pidu. Seda on näha välisilmestki.

7.56. Moskvast tulev rong «Estonia» kihutab mööda. Juubeliaastapäevale tuleb külalisi juba praegu.

9.04. Põlva. 1 km kiiruskatsete tulemused: «Moskvitšide» esimene — nr. 22, A. Tilga ja R. Muna. «Volgadest» nr. 5 — Selma Berkis ja Janis Ribkenis Valgast.

Munamäe lähedal rullusid nad oma masinaga üle pea ja uuesti ratastele, jätkasid ja said lõpuks 7. koha. Hästi! Veoautode parim — nr. 39 — A. Ruul ja A. Maidla (Tartu ETKVL).

9.45. Võru. Vilja tänaval korraldatud rattavahetus: «Moskvitšid» I — nr. 14, V. Nemvalts ja J. Urboja (ATB 20), II — nr. 13, M. Kiudsoo ja A. Kalk (Võru). «Volgad» — I nr. 4, U. Aava ja J. Purret, II — nr. 24, J. Mill ja M. Laiv (Võru). Veoautod I — nr. 31, T. Bernstein ja A. Ranniku (ETKVL ATB).

* * *

ÜTLEMISI:

Kahekordsed NSV Liidu tšempionid Uno Aava ja Johannes Purret:

«Rada oli huvitav, hästi valitud, kusjuures rajameistrite poolt kasutati oskuslikult ära olemasolevate teede võrk (vahemärkus: trassi äärmiste punktide vahe oli ca 120 km, kogupikkus aga ligi 600 km). Ühepäevase ralli kohta paras. Palju aitas skeem-kaart.

Autoralli on NSV Liidus viimastel aastatel populaarsuse võitnud, sellega tegelejate arv kasvab kiiresti.»

Mainime siinjuures, et need mehed pole sugugi elukutselised autojuhid. U. Aava töötab Autoremonditehases nr. 1 insenerkonstruktorina, J. Purret autobaasis nr. 20 vahetusmeistrina.

* * *

KUIDAS KOKKUVÕTTES LÄKS?

Osa võttis 6 «Moskvitši», 14 «Volgat» ja 9 veoautot Pärnust, Tartust, Võrust, Valgast, Tallinnast, Haapsalust ja mujalt. Lõpetas 27. Autobaas nr. 3 ja eeskätt Avo Kilgast tulid ettevõetuga hästi toime ja Võru autoralli otsustati traditsiooniliseks muuta. Oleks järgmine kord Võrust vaid rohkem võistlejaid! Seekord meie linna esindanud autosportlased sõitsid hästi, ka need, kes esmakordselt sel alal võistlesid.

Nagu ette võis arvata, satuti kõige rohkem segadusse Sännas, Lüllemäe-Karula rdtj. vahel, Rõuge-Haanja teel ja Pukas. Seal on palju teeotsi ja õiget pole kerge leida.

Sõiduautode võistkonnale pani autobaas nr. 3 välja rändauhinna, mis kujutab endast Suure Munamäe torni miniatuuris. Napilt sai selle esimeseks hoidjaks ATB 20. Võrulased jäid maha vaid 1,76 punkti. Kolmas oli Valga SAM. Veoautodele määratud samasuguse auhinna sai ETKVL Tartu ATB, teiseks jäi ETKVL ATB, kolmandaks ATB 20.

Individuaalselt olid parimad: «Moskvitšid»: I M. Kiudsoo — A. Kalk (Võru), II V. Nemvalts — J. Urboja, III A. Tilga — R. Muna (kõik ATB 20). «Volgad»: I U. Aava — J. Purret (ATB 20), II J. Mill — M. Laiv (Võru), III A. Raudsepp — K. Mikfeld (Tempo I). Võrulased E. Pilt ja E. Kukker platseerusid kuuendaks. Veoautod: I T. Bernstein — A. Ranniku (ETKVL ATB), II A. Ruul — A. Maidla, III A. Mõõk — T. Koorits (kõik ETKVL Tartu ATB).

Analüüsige alljärgnevaid kirjutisi, võttes aluseks õpikus toodud analüüsi üldskeemi.

2. Meie palati õde

Olgu muuga kuidas on, aga Tema suhtes valitseb meie muidu nii vastuolulises palatis täielik üksmeel. Kui protseduuriõe kui «ülehaiglalise nähtuse» välja arvame, kuulub ilusaima ja osavaima tiitel ainuüksi ja vaidlematult Temale.

Ei tea, kuidas suhtuvad niisugusesse hindamisse, kus ilu osavusest ettepoole pannakse, mitut mesti moralistid (pealegi kui hindajaiks haiged, kelle tervis oleneb ennekõike hinnatava osavusest ja alles selle järel võib-olla pisut ka tema ilust!). Ei tea. Kuid polegi tähtis teada. Hoolimata ja olenemata moraaliapostlitest leiab elus sajandist sajandisse kinnitust praktika: kus meestepunt pikemalt koos, hinnatakse kõigepealt ära kõigi nähtavate, nähtud ja nähtamatute (s.t. kujutletud) naiste ilu. — Pole siin miskit parata...

Tema on meie palati õde. Vaikiv ja punastav. Osav ja kindlameelne.

Tema rühist peaks kirjutama eriuurimuse või luuleloo, sest kõik, mis ta's klassikalise ilu ideaalist puudu jääb, korvab rüht. Nagu hea muusika. Nagu...

Stopp! Palatiuks avaneb kuidagi eriliselt. Teame: nii tuleb ainult Tema. Jutuajamine katkeb. Mehed panevad lugemisvara kõrvale ja süvenevad.

Pehme, aga mitte lõtv.
Sujuv, aga mitte liialdatud.
Õrn, aga mitte hajuv.
Naiselik, aga mitte teeseldud.
Kindel, aga mitte järsk.
Lihtne, aga mitte labane.
Uhke, aga mitte upsakas.

See on liikumiskunsti talent. Nauditav nagu iga loomulik anne igas kunstis.

Müoloputus on proosaline toiming. Kunstiga pole tal midagi ühist. Paar liitrit lahust kallatakse lehtri ja kummivooliku kaudu ning ühendatud anumate põhimõttel makku, kust ta sama seaduse põhjal jälle välja voolab.

Lust vaadata, kui libedalt läheb see lihtne protseduur meie palati õe käes. Kaval katusepärandaja — tema on see ohver, aga ta on eriline, kriitiliselt suhtuv ohver — jääb nii rahule,

et ei mühatagi (tema esmane pahameeleavaldus).

Aga umbes ühel kolmandikul koostervenemise päevadest on kogu palat hommikuti rahutu. Siis pole meie oma kohal, siis tegelevad haigetega valveõed. Kuidas keegi, aga kui järjekordne loputusvedelikuports enne sööki katuseparandaja makku loksuma jäetakse, oleme mõne osavusetusest nördinud. On siis nõnda keeruline vedelik lehtrisse ilma katkestamata kallata või voolik enne lehtri tühjenemist kinni suruda ja alla kaussi panna?!

Iga uut valveõde, kes hommikuti loputuskannu ja kausiga palatisse astub, tervitame pingsa tähelepanuga.

Kes ja mis ta on?

Esimesel korral me vastata muidugi ei julge, aga kahest veerandtunnisest tähelepanust momentvõtteks juba jätkub, ja ikka selgemaks muutuvad kontuurid. Kontrastsuse tugevuse järjekorras ilmuvad ja saavad teravaks intelligentsi ja kohusetruuduse, tööarmastuse ja hoolsuse, headuse ja vahel veel külmne muugi omaduse piirjooned.

Tavaliselt õdedel meie palatis maoloputus teist korda ei ebaõnnestu. Me lihtsalt ei lase.

Erandjuhtudel oleme abitud.

«Ärge mind õpetage! Mina tean ise, mida teen!»

Sihvakas ja mõnes mõttes naguski, teeb ta kogu protseduuri sama järsult, sama kindlakäeliselt ja sama valesti nagu esimeselgi korral. Paneme talle nimeks veltveebel, sest kes on näinud, et veltveeblid teistel peale ohvitseride ennast õpetada lubavad. Ja see hääl, ja need liigutused... Andku naised andeks, aga veltveebel jääb veltveebliks, olgu või naissoost!

Kolmandat puhku, kui ta ülikõrgekontsalised koridorist metalset ja kättemaksuhimulist rivisammu kuulutavad, oleme üsna vait. Mida rääkidagi inimesega, kellest teada, et kogu tema kõnelemise mõte ja eesmärk krampub viimase-sõna-õigusesse.

Vaikiv opositsioon käib sellel õel üle mõistuse. Suu nagu sütik kitsaks triibuks surutud, ootab ta kas või ühte sõna. Näiliselt ei tee ta palatist välja, kuid isegi valges kitlis selg räägib pingsast, närvilisest ootusest. Vaikime nagu kokkuräägitult, kuigi ta kallamise korduvalt katkestab ja lehtrit õigel ajal alla ei lase. Iga kord seisatab veidi ja kuulatab, olles valmis jalamaid teravalt, hävitavalt reageerima. Kuid ei midagi

Loputuseveest ei välju tilkagi. Võitlusvalmilt seisab ta mõne sekundi, kuid isegi katuseparandaja ei mühata, ja suutmata kogutud laengu jõudu taluda, põrutab veltveebel välja minnes ukse nii kõvasti kinni, et krohvi pudeneb. Ikka midagi!

Hakkame kergendatult naerma. Selles naerus on, mis kellelgi on, kuid heameel m e i e p a l a t i õ e üle on kindlasti.

Mina tunnen kaasa käreda, sõrmustatud õe abikaasale. Aga objektiivselt pole kaastundeks põhjust: vabatahtlikult valitud naine. Kui vitsad peksavad, siis ainult omad. Haigeil niisugust lohutust pole, palatiõdesid ei valita. Kui sihuke su peale päevad läbi kärgib ja paugub, siis on see päris tragöödia.

Mõtlemapanev lugu.

Viimasel ajal on moodi läinud teaduslike distsipliinide järgi rajatavad eriklassid (andekate klassid) ja isegi erikoolid (Nõo). Mõnede alade, näiteks täppisteaduste juurde pääsemiseks on filtriks kohati päris peeneauguline sõel. Enne kui õppima saab, peavad selguma erialased eeldused, töökus ja andekus.

See on hästi kavatsetud, ometigi...

Tahad või ei taha, kuid tekib muigamapanev mõte, et inimene kannab niiviisi rohkem hoolt robotite kui iseenese tuleviku eest. Pedagoogilistesse ja meditsiinilistesse koolidesse ja instituutidesse, ülikoolide vastavatesse . teaduskondadesse, parteikoolidesse ja muudesse õppeasutustesse, mille lõpetajad otseselt inimestega tegelema hakkavad, võetakse küll tublisid noori, aga mitte s p e t s i a a l s e v a l i k u järgi, nagu füüsikuid või matemaatikuid. Eriklasse ei ole, ei sõeluta välja eriti andekaid inimestega suhtlejaid, taktitundelisi ja n.-ö. psühhotehniliste eeldustega noori, et neid siis eriklassidesse või -koolidesse suunata.

Meditsiinikooli võib minna igaüks, kes on kaheksa klassi lõpetanud ja sisseastumiseksamid ära teeb. Võib olla ükskõik kui ükskõikne inimeste suhtes, ükskõik kui saamatu ja tuim tema mõistmisel, ükskõik kui taktitundetu ja isegi jõhker, ometi võib saada inimese õpetajaks, kasvatajaks, ravitsejaks.

Põhjendatud valikut ei tehta. Veel mitte.

Kahjuks.

Meie palati õel on mitu-mitu õpilast meditsiinikooli praktikantide hulgast. Üldiselt toredad tüdrukud. Püüdlikud, hoolsad. Ja olgugi et pulssi katsudes mõnel käsi väriseb, et süstal, mida internaadi patjadesse proovi pärast pistetakse, inimese lihasesse nii kindlalt ei lähe, et haiglate pahatihtised külalised — agoonia ja surm — võivad esialgu moraalselt lömmi lüüa, — need kõik on möödaminevad nähtused.

Kahe praktikandi suhtes võib aga pikemata nentida meditsiiniõeks sobimatust.

Tunnen juhuslikult veel kaht niisugust, varasemat lõpetanut, kes on elukutse valikul ränga eksisammu teinud. Kui vestlus nende töö objektile kandub, lendavad laused, nagu «vastik väine, muudkui oigab, nagu t e m a l oleks k õ i g e v a l u s a m», «ei taha mitte tööle minna, vahi virilaid nägusid», «...öeldakse,

tunne kaasa, ei tea, kes meile kaasa tunneb».

Nii esimene, mustasukaline ja vastumeelselt suhtlev, kui teine, pika praktikaga paar, veltveebel ja mõni veel, võiksid arvatavasti edukalt töötada «Sangaris» särgitegijaina. Siia nad ei sobi. Mis vastane on talle haige inimene? Aga on. Enesele ja mõnikord teistelegi märkamatult, salapärasel, esialgu seletamatuna näival viisil on ravialused muutunud selliste ravitsejate vaenlasteks, vihaalusteks. Miks?

Miks ometi?!

Ei tea.

Nende enda meelest tuhandel põhjusel, millest ükski lähemal vaatlusel ei kannata tõsist kriitikat.

Oleks minu tegemine, valiksin meditsiiniõe kandidaatideks ilusad, osavad, taktitundelised ja huumorimeelsed noored. Ühesõnaga ja kokkuvõttes niisugused nagu meie palati õde, kellest — nagu tihtipeale positiivsetest kangelastest — vähem juttu tehti, kui ta väärt on.

★

Kui teeninduskombinaadi «Kalev» Elva juukselõikla neiu Silvi Annus südatalvisel ajal puhkuse võttis, ei osanud tema töökaaslased midagi erilist arvata — inimene puhkab, ja kõik. Ja kuigi Silvit nähti kellegi Hiiumaalt mehe seltsis, ei öelnud ka see veel midagi. Siis aga läks jutulaine liikvele — pulmad püsti! Ja laupäeval viis Murmanski traallaevastiku mehhaanik Edgar Kaugesalu oma Silvi perekonnaseisuametisse Hilja Marjapuu ette ja pani sõrmuse sõrme. Kas ta nüüd nooriku kohe merele viib, see ei ole veel teada.

Elva haiglas aga oli oma rahvale kõik algusest peale näha ja teada. Mõlemad iga päev silma all. Pandi kohe tähele, et siseosakonna vanemõde Valve Kutsar ja kiirabi velsker Õnnev Karjus teineteisele meeldisid. Õigel ajal pandi kingituseks raha kokku ja telliti lilled. Laupäeval läksid kolleegidest paljud tähtsast sündmusest osa saama.

Leivatehase «Tootja» Elva tsehhi töötaja Maie Poorits ja Rõngu tehase autojuht Jaan Mekk hoidsid juba tükk aega ühte, laupäeval said nemadki nõnda kaugele, et leivad täielikult ja lõplikult ühte kappi lõid.

«Olge õnnelikud!» — nii ütles Hilja Marjapuu neile, kes laupäeval Elvas perekonda kokku seadsid.

JÄRJEKORDNE HIIGLANE

Sirgala karjääris jõuab lõpule arvult kolmanda sammuva ekskavaatori ES-15/90 monteerimine. Eile pandi kohale vägilase 90 m pikkune nool ja mõne päeva pärast alustab ta teekonda esimesele töökohale.

★

Kultuuriasutuste sotsialistlik võistlus Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva tähistamiseks on kestnud tublisti üle aasta. Kuidas on siis võistlus kulgenud Tartu rajoonis? 1966. a. kuue kuu kokkuvõtted pakuvad mõndagi rõõmustavat. Tööd on alustanud rajoonis 40 uut ringi, etendusi ja kontserte anti 312 korral. Iga aastaga muutuvad üha populaarsemateks temaatilised õhtud. Kui mullu korraldati aasta jooksul 146 temaatilist õhtut, siis tänavu on üksnes I poolaastal olnud neid 128.

Klubilistest asutustest on kõige jõudsamate arengusammudega astunud edasi Ilmatsalu maakultuurimaja, mille isetegevuslaste pere moodustavad Tartu näidissovhoosi töötajad. Üksnes võistlusperioodil on isetegevuslaste pere suurenenud oma poolesaja inimese võrra. Majanduslikult abistab Ilmatsalu maakultuurimaja Tartu näidissovhoos. Muretseti esinemisriided rahvatantsurühmale, mitmed pillid, magnetofon. Et tänavu anti oma jõududega 16 etendust ja kontserti, korraldati 6 temaatilist õhtut, siis tunnistas sotsialistliku võistluse rajoonikomisjon ka Ilmatsalu maakultuurimaja (juhataja A. Songisepp) I poolaasta tulemuste põhjal kõige paremini töötanud klubiliseks asutuseks.

Värsked tuuled puhuvad kultuurielus üha tugevamalt Puhja maakultuurimajas. Lisaks olemasolevatele ringidele organiseeriti estraadiansambel, rahvatantsuring, alustas tegevust muusika- ja tervishoiualane kinolektoorium. Tükk tööd tehti ära ühiskondlikus korras lauluväljaku lõplikuks väljaehitamiseks. Et 13 ringi on haaratud 205 osavõtjat, siis jätkub siin tegevust igaühele. Noorte seas on populaarne tehnikaring, kus õpitakse puutööd.

Sisukalt tegutseb ka Rõngu maakultuurimaja. Nõukogulike traditsioonide juurutamisel on tehtud mõndagi märkimisväärset.

Kiitma peab ka Elva linna kultuurimaja töötajaid. Et tänavu on kultuurimaja arvel 37 loengut, 13 temaatilist õhtut, 51 etendust

ja kontserti, mis on kordaläinud üritused, siis kommentaarid on siin ülearused. Hästi töötanud kultuurikolletest võiks nimetada veel Võrtsjärve kolhoosiklubi, Meerapalu rahvamaja jt.

Üldse on rajooni majandite poolt 1966. a. eraldatud klubilistele asutustele majanduslikku abi rohkem kui 11 000 rubla ulatuses.

Raamatukogudest töötavad nagu kord ja kohus Vara ja Meeri külaraamatukogu, mis on juba aastaid tõelised parteitöö tugipunktid kohtadel.

Nii on Vara külaraamatukogus (juhataja L. Valgma) võetud arvele järgmised lugejate grupid: mehhanisaatorid, farmitöötajad, politharidusvõrgus töötajad, kommunistliku töö liikumisest osavõtjad, noored kommunistid. Nii korraldas raamatukogu parteiharidusvõrgus õppijatele lugejate konverentsi V. I. Lenini eluloo teemal. Sisukas oli temaatiline õhtu NLKP XXIII kongressi materjalidest. Huvitavalt ja elavalt möödus kirjandusõhtu «Suur Isamaasõda kirjanduses». Raamatukogu juhataja on koostanud lugemisplaanid 7 kommunistliku töö liikumisest osavõtjale. Põllumajanduslikusimuste paremaks valgustamiseks on raamatukogu juhataja koos majandi spetsialistidega koostanud ajalehtede artiklitest (eriti aktuaalsed!) kartoteegi.

Meeri külaraamatukogu mitmekülgses tegevuses (1966. a. 9 bibliograafilist ülevaadet, 15 raamatunäitust, 4 temaatilist õhtut) on oma kindel koht kohtumisõhtutel. Nii on kirjandussõprade keskel viibinud kirjanikud E. Maasik ja H. Kiik, dotsent E. Raudam jt. Elujõuline on kodukultuuriring.

Et laenutuste arv on rajoonis, võrreldes mullusega, langenud 15 000 võrra, siis räägib see olulistest vajakajäämistest kirjanduse propageerimisel. Viga peitub kindlasti selles, et raamatukogud ei võitle innukalt uute lugejate juurdevõtmise eest, rohkem tähelepanu tuleb pöörata näitlikule raamatupropagandale.

Kuigi sotsialistliku võistluse käigus on saavutatud kultuurielus mullusest rohkem kordaminekuid, ei ole rahuloluks vähimatki põhjust. Võistluse käigus ettejõudnute kõrval on sabassõrkijaid (Mäksa ja Lähte maakultuurimaja, Kärevere ja Lääniste rahvamaja, Ilmatsalu külaraamatukogu), kelle tööga ei saa rahule jääda. Kui juba võistelda, siis ikka nii, et kõik paneksid maksimumi välja.

Enne tavalist äratust

Päike ei ulatunud veel puulatvadeni. Tavaliselt on sel kellaajal vaikne. Päevakorra järgi oli äratuseni tublisti aega. Kuid selle pühapäeva varahommik oli erandlik. Juba enne kuut läksid sõdurid ja ohvitserid klubi poole, kus asus väeosa valimisjaoskond.

Kes olid siinsed valijad? Vastata võib lihtsalt: noormehed, kes kaitsevad meie maa julgeolekut ning rahu.

Pilk jäi valimisjaoskonnas peatuma kolmel sihvakal noormehel, kelle inentšidel kaardiväelase märkide kõrval helkisid tehnikumide lõpumärgid ja Lenini siluetiga komsomolimärgid.

Nad sündisid suurel võiduaastal — Eino Väli Tallinnas, Arvo Erik Räpinas ja Agu Hanson Sindis. Kasvasid rahuaastatel, käisid koolis. Eino Väli õppis Tallinna Ehitus- ja Mehaanikatehnikumis tööriistade tootmise tehnoloogiks, Arvo Erikust sai Võru Tööstustehnikumis mööblitööstuse tehnik-tehnoloog, Agu Hansonist koolitati Tihemetsa tehnikumis põllumajanduse mehhanisaator. Siin, väeosas, aga algas nende sõdurisõprus.

«Tõsi küll, algul oli harjumata,» ütles Eino Väli. «Võtame kas või takistusriba. Et väga head hinnet saada, tuleb minuti ja 35 sekundiga joosta rakmeis 60 meetrit, hüpata üle kaevikute, roomata, heita granaati, tassida lahingumoona jne. Algul mõtlesime, et seda normi küll ei täida, aga näe, terve rühmaga saime hakkama.»

«Kuid higi kulus selleks enne küll mehemoodi,» täiendas Arvo Erik ning jutustas, kuidas normajast võitu saadi. Esimese järgu sportlane Eino Väli soetas juba esimestel päevadel kasarmusse vedrud, hantlid ning sangpommid. Loosungiks seati: sõduri püüdluseks olgu tervis ja tugevus! Tekkis kaks äratusaega: mitteametlik, kui tõusti ning sangpommidele ja hantlitele vatti anti, ja ametlik, kui käsklus rivisse kutsus.

Sport on sõduri tervise pant. Seepärast on siin sõjaliste teadmiste ja oskuste kõrval spordiharrastus tähtsal kohal. Võtame näiteks rakendusliku jooksu. Väga hea hinde saamiseks tuleb kolm kilomeetrit joosta vähem kui 12 minutiga. Kõik pidid jooksma, sest kaalul oli rühma au. Kui Nikolai Kaptelov tahtis katkestada, võttis Arvo Erik tem-

pot maha, et kaaslast mitte üksi jätta. Ning Nikolai Kaptelov jooksis ta kõrval aja välja ja kindlustas sellega allüksustevahelises võistluses esikoha.

«Võib-olla need teod ja saavutused tunduvad pisiasjadena, kuid seltsimehelikkusele, kollektiivsustundele ja spordile tuginebki meie väeosa hea lahinguline ettevalmistus. Leitnant Semjon Rõbtšinski allüksus on aga väeosas parim just tänu sõdurite erakordsele kollektiivsusele,» jutustas kapten Viktor Hamutov. «Muide, kas nende õppeklassi nägite?»

Varem oli tankijuhtimisklass kitsukeses ruumis. Mudelid ja maketid ei tahtnud sinna hästi mahtuda. Siis leiti üks tühi laoruum. Leitnant S. Rõbtšinski allüksusele anti korraldus see õppeklassiks sisustada. Komsomolikoosolekul otsustati teha seda eeskujulikult. Eestvedajaiks olid A. Hanson, E. Väli ja A. Erik. Ühiselt nuputati välja värvimiskavad ja sel ajal kui teised värvisid ning elektrijuhtmeid paigaldasid, läks E. Väli vabrikusse. Seffide juurest tuli ta tagasi koormatäie väljapraagitud puitmaterjaliga. Arvo Erik tõestas, et ta on õppinud mööblispetsialist: ta juhendas tisleritööd. Praegu on õppeklass igati eeskujulik.

«Kergema sõdurielu saladus on lihtne: püüa kõik esimesel korral ja kiiresti ning nõutust paremini teha. Siis jääb vaba aega ülegi,» lisas A. Hanson. See ongi allüksuse sõdurite deviisiks.

Ühel vabal hetkel kogunesid sõdurid Eino Väli ümber. Nad teadsid, et ta töötas diplomieelsel praktikal Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrikus koos Ilmar Selgega. Sõbrad palusid tal jutustada NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvuste Nõukogu saadikukandidaadist.

Siis saidki lätlane Ilmar Tšelminš, leedulane Arbotškis Baronakas, valgevenelane Pjotr Artjomenko, ukrainlane Tarass Krõll, venelane Nikolai Lazutin, eestlane Arvo Erik jt. üksikasjaliselt teada saadikukandidaadist lukksepp I. Selgest.

«Ilmar Selge on kuldsete kätega lukksepp,» meenutas E. Väli. «Kui mehaanikatsehhi toodi vastutusrikkamad ja kiiremad tööd, anti need ikka tema teha. Samal ajal ei öelnud ta kunagi abist ära. Kord jäin freesimisel jaotuspeaga jänni. Mul oli vaja freesida paaritu arvu hammastega hammasratas. Teoreetiliselt oli asi selge, kuid praktikas ei saanud jaotamispeaga hakkama. I. Selge tuli appi, näitas, õpetas ja varsti oli vajalik jaotus käes...»

Eino Väli jutustas ja sõbrad kuulasid, kuidas saadikukandidaat ametiühingukomitee liikmena lahendas inimeste muresid, tegi tööd... Sellist kandidaati sõdurid usaldavad. Seepärast nad astusidki kindlal sammul valimiskasti juurde. E. Väli oli agitaatorina sellesse oma osa andnud.

Millised tulevikuplaanid on kolmel kaardiväelasel?

«Kõigepealt tahan kätte saada tankijuhipaberid, edaspidi jõuda klassispetsialistiks. Enne teenistusaja lõppu aga hakkan valmistuma sisseastumiseksamiteks Jelgava Põllumajanduse Akadeemiasse. Tahan saada mööbliinseneriks,» ütles Arvo

Erik.

«Minul on plaanis minna Tallinna Polütehnilisse Instituuti. Tahan õppida tööriistade konstruktoriks,» sõnas Eino Väli.

«Mina lähen Eesti Põllumajanduse Akadeemiasse. Põllumajanduse mehhaniseerimine huvitab,» vastas A. Hanson.

Tallinna garnisonis NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste päeval.

Õige hõng

Teatavasti tegeles noorem teaduslik töötaja P. Pussak pikemat aega kandidaaditööga. Pärast mitmeaastast pingsat enesesalgamist valmis alljärgnev algupärane uurimus.

«Mees läks metsa. Ehitas maja. Tõrvas katuse. Lind lendas katusele, nokk jäi kinni. Tõmbas noka lahti, saba jäi kinni. Tõmbas saba lahti, nokk jäi kinni. Jne. jne.»

Teadagi lükati väitekiri tagasi. Leiti õigusega mõnes osas nõrgavõitu olevat. Märgiti ära, et uurimus on liiga üldist laadi, puudub sügavam metodoloogiline lähenemine, jääb vajaka vormikõhasest teaduslikust hõngust.

Seltsimees Pussak võttis märkused arvesse. Pärast uurimuse põhjalikku ümbertöötamist esitas ta uue käsikirja.

«Mees (üldises tähenduses: liigi homo sapiens täiskasvanud isaseksemplar)[1] läks (peetakse silmas edasiliikumist jalgsi)[2] metsa[3]. Ehi-

---

[1] Siin täpsemalt: veel mitte elamispinda omav perekonnapea (pater familiae sine domicilio).

[2] Vähemehhaniseeritud dünaamiline kulgemine maismaa tingimustes äärmiste alumiste (saabastatud) ekstremiteetide abil.

tas (minevikuline vorm sõnast «ehitama»)[4] maja (mõeldakse eraomandusel baseeruvat ehitist, s. o.[5] individuaalmaja ehk maja koos koeraga[6]). Tõrvas (sõnast «tõkat»)[7] katuse (sarikatele toetuv katusetaoline ehitise element). Lind (liigiline kuuluvus uurimuses täpselt määratlemata, kuid kõige tõenäolisemalt vares[8] või mõni muu lind) lendas (algvorm «lendama», siin tekstis otseses mõttes, s. o.[5] «lendas kohale», mitte ülekantud tõlgenduses nagu «lendas kohalt») katusele (ilmne vihje samale konstruktsioonile, mille kohta eespool fikseeriti, et see ära tõrvati), nokk (linnu kere ühe otsa[9] väljaulatuv sarvestunud putk) jäi kinni (mitte selles mõttes kinni, et keeldus häält tegemast, vaid autor püstitab julge hüpoteesi: nokk kleepus katuse külge)[10]. Tõmbas noka lahti (tegelikult see lahti oligi, kui vaadata märkust 10), saba (linnu kere teises otsas[11] paiknev sulisjätke) jäi kinni (vaata uuesti märkust 10!). Tõmbas saba lahti, nokk jäi kinni (vaata veel kord märkust 10!). Jne. jne.[5]»

---

[3] Mets = riigi valduses olev metsane ala koos mõningate puudega; asendamatu tooraine allikas: 1) taarakastide tootmiseks ja 2) propagandamaterjali «Säästke metsal» trükkimiseks.

[4] «Ehitama» olevikulises tähenduses: aegamööda, valmimistähtpäevi korduvalt edasi lükates mingit hoonet püstitama.

[5] Vaata selgitust osas «Tekstis tarvitatud pikemad lühendid»!

[6] Canis domesticus f. c e r b e r e u s.

[7] Teatav Emajõge kattev naftasaadus. Sellest ka sama jõe äärse linna nimi: Tartu linn < Tarva linn < Tõrva linn.

[8] Halvast, seetõttu üldsusele hästi tuntud perekonnast Corvus.

[9] S. o. teise ehk maakera gravitatsiooni keskme suhtes kaugema otsa ehk maapinnal paikneva vaatleja suhtes vastaspoolse otsa.

[10] Kõne alla tuleb ka vastupidine arvamus (Elamute valitsuse poolt välja töötatud kaasaegsel tõrvamismenetlusel tõrv ei jää katuse külge, ammu siis noka külge!), mispärast, auto-

ri arvates, on teiselt poolt ainuõige teaduslik järeldus, et nokk mingil tingimusel kinni ei jäänud.

[11] S. o. ühes ehk sabapoolse vaatleja suhtes omapoolses otsas.

Lisad:

1) Fotod mehest püstiasendis, kükakil ja ristlõikes normaalsuuruses (10,5 × 15 cm).

2) Linnu ja koera originaaltopised, mõlemad tugevasti vähendatud.

3) Üks koerakirp, kuivatatud, tugevasti surnud.

Tekstis tarvitatud pikemad lühendid:

1) s. o. = see on.

2) jne. = ja nii edasi.

Kasutatud kirjandus:

1)«Mis on filosoofia»(sari «Filosoofiaalaseid metoodilisi nõuandeid»), Moskva (saksa keeles).

2) Rahvalik laul «Metsa läksid sa ja metsa läksin ma» (eesti keeles).

3) «Naftasaaduste tuleohutu hoidmise eeskirjad» (Tuletõrjevalitsuse arhiivist).

— — — — — — — —

1131) Etikett «Ära hüppa tundmatus kohas, nokk ees!» (Viljandi tikuvabriku kogust).

Seekord võeti käsikiri vastu. Märgiti heameelega ära, et uurimuse ulatus ületab taolistele töödele ettenähtud normi.

PAUL VASSAR

A. LUUR

Ajalehe kujundamisest

I. AJALEHE KUJUNDAMISE PÕHIPRINTSIIBID

Kujundamine on ajalehe valmimise protsessis otsustava tähtsusega lõik, sest pole ükskõik, kuidas järjekordse numbri jaoks valitud kirjutised ja illustratsioonid lehte paigutatakse. Kokkuvõtvalt öeldes oleks ajalehe kujundamise põhieesmärgiks aidata lugejal kiiresti orienteeruda numbri sisus, leida sellest peamine, mis teda huvitab. Seejuures peab ajalehe üldilme olema kaasaegselt meeldiv.

Ajalehe kujundamine on tihedalt seotud numbri tehnilise valmimisega. Lihtsalt öeldes - need inimesed, kes toimetuses kujundamisega tegelevad, peavad hästi tundma trükikoja tehnilist baasi ja selle kasutamise võimalusi. Et need igas trükikojas suuresti erinevad on, siis järgnevalt ajalehe valmistamise sellel osal pikemalt peatatud pole (lisaks on polügraafiast ilmunud rohkesti kirjandust, mis on kõigile asjahuvilistele hõlpsasti kättesaadav). Juttu tuleb rohkem toimetusepoolsest osast. Seejuures meenutame, et arusaamine ajalehetehnikast on meil aastate vältel tublisti muutunud. Mis omal ajal tundus loomulikuna, on tänapäeval lootusetult iganenud ja maitsetu ega vasta kaugeltki nüüdisaja nõuetele. Mäletame ju selgesti meie lehti 15-20 aastat tagasi: üksluine kirjapilt, vähe illustratsioone, pikad kirjutised, standardne paigutus. Lööleht lahti kuskohast tahes, ikka kummitab vastu ... hallus.

Praegu kujundatakse ajalehte teiste printsiipide järgi. Seejuures ei saa sugugi öelda, et need printsiibid oleksid muutumatud. Elu läheb edasi, ühed tõekspidamised asenduvad teistega. Nii ei saa ka järgnevat võtta kaanonina. Keda ajalehe kujundamise probleemid sügavamalt huvitavad, need peavad

- ilmunud sellekohase kirjanduse kriitilise pilguga läbi lugema;

- pidevalt jälgima kõiki kättesattuvaid ajalehti, sealt iga aruka võtte meeles pidama, et seda siis võimaluse korral ja võimaluse piires loovalt rakendada;
- ise pidevalt nuputama.

1. Lähtealused: vaheldus ja väärtustamine

Kui meil eelnevalt ajakirjanduse mõjutegureid käsitledes tuli märkida v a h e l d u s t kui üht psühholoogilist faktorit, siis ajalehe kujundusest kõneldes peab seda esile tõstma kui k u j u n d u s e üht l ä h t e a l u s t, mida me igas ajalehenumbris (teadlikult või ebateadlikult!) arvestame.

Mis oleks, kui me ühel heal päeval kujundaksime ajalehenumbri niiviisi: ühesuguses kirjas, ühesuguse „rasvasusega", veerult veerule järgnev tekst, samas tekstikirjas pealkirjad, ilma fotodeta, ilma illustratsioonideta - nagu romaanis. Tõepoolest, kui ajaleht ei olnud veel teravasti erinenud rahvaraamatust, siis nägi ta välja ka umbes niisugusena. Võtke kätte kas või O. W. Masingu "Marahwa Näddala-Leht". Kuid tollal oli lehe formaatki raamatu oma ja 8 lk. oktaavkaustas nädalalehe läbilugemine ning sealt vajaliku leidmine ei olnud ka selles vormis raske. Praegu aga väsiks lugeja tähelepanu seesuguse kujunduse puhul peagi; tal oleks hiljem raske leida kohta, mida tahaks veel üle lugeda jne.

Lugeja tähelepanu hoiab virge just vahelduse järgimine, kusjuures see aitab kujundada ka meeldivat üldilmet.

Mis siis ühes ajalehenumbris vahelduvad:

- tumedam ja heledam pind (foto ja tekst; kergem ja raskem tekst) ning tumedam ning hoopiski valge pind ("õhk" fotode ja pealkirjade ümber);
- eri trükivärvid;
- eri laiusega veerud;

- horisontaalsed ja vertikaalsed küljenduspinnad;
- eri kujundusega ja eri suurusega kiri;
- lühikesed ja pikemad kirjutised;
- tekst ja illustratsioonid;
- tekst ja pealkirjad.

Nagu näeme, on vaheldus mitmekülgne isegi nigela trükibaasiga ajalehe puhul. Kujundaja ülesandeks on nende vahelduvate elementide kogumõju niiviisi arvestada, et nad koos annaksid meile väliselt huvitava ning värske ajalehenumbri, mille vorm aitaks sisul mõjule pääseda. Paljuski on siin määrav maitse, kuid seejuures tuleb arvestada neid vaheldusele toetuvaid küljendamisprintsiipe, millest alljärgnevalt juttu tuleb.

Teiseks küljendamise lähtealuseks on v ä ä r t u s t a m i n e. Väärtustamise all mõtleme seda, et küljendamisel juhitakse lugeja tähelepanu sellele, mis toimetuse arvates on oluline, Ei saa ju ühetugevuselt esitada numbri või lehekülje kõige olulisemat ning kõige ebaolulisemat materjali, ei ole ükskõik, millises järjekorras me materjali ajalehte paneme, sest on ju oluline see, et lugeja leiaks kõige tähtsama eelkõige ning ilma otsimise vaevata. See kehtib ka iga lehekülje kohta eraldi - ka siin on mõned materjalid tähtsamad, teised vähem tähtsad. Pikk kirjutis, mis sellisena vajab ka tugevamat pealkirja, torkab rohkem silma - s.o. ta väärtustab end ise. Kuid võibolla on hoopiski lühike kirjutis sisult olulisem. Siis tuleb seda väärtustada (laduda rasvasemas kirjas, laiemalt, küljendada silmapaistvamale kohale jne.). Väärtustame ka ühe kirjutise ulatuses (näit. tõstame olulised mõtted esile rasvkirjas).

Lähtealused realiseeruvad küljendamise põhiprintsiipe rakendades.

P a i g u t u s. Pole ükskõik, kuhu ajalehes paigutame tähtsama, kuhu vähem tähtsa kirjutise.

On päris loogiline, et lehekülgede "tähtsus" on kujunenud lugemise järjekorras. Seepärast paigutame tähtsaima materjali esiküljele (või - kui see pole võimalik - viitame esiküljel, mis antud numbris on olulist ning juhatame kätte vastavad lk-d või toome alguse). Üldreeglina väheneb lehekülgede "tähtsus" nende lugemise järjekorras. Lugeja hinnang võib sellest muidugi mõnevõrra erineda - olenevalt tema huvidest. Näit. võib filatelistile olla tähtsam neljas lk., kui ta sealt on harjunud leidma filateeliarubriigi:

Teiseks: üldreeglina on lehekülje ülaosa "tähtsam" kui alaosa. Põhjus on lihtne: jällegi lugemise järjekord. Meie pilk ju haarab kõigepealt ikkagi lehekülje ülemise poole ning on loogiline, et peaksime sinna paigutama selle, millest tahame, et seda tingimata loetaks.

K o n t r a s t. Kui tahame küljendamises olulist esile tõsta, tuleb see seada kontrasti ülejäänuga. Kontrastirakendusi on mitu.

a) Tumeda-heleda kontrast.
Tumedamas (rasvasemas) kirjas materjal on kontrastis nõrgema kirjaga ning torkab seepärast lugejale rohkem silma. Pealkiri on tugevam, seepärast on ta tekstiga kontrastis ning torkab silma. Mida rohkem taotleme pealkirja silmatorkavust, seda suuremasse kontrasti viime ta tekstiga ning teiste pealkirjadega, mis on vähemtähtsad.

b) Musta-valge (värvitu) kontrast.
Selleks, et tume trükipind (foto, raam, pealkiri) mõjule pääseks, on vaja talle anda valge foon - s.o. tume pind vajab esilekerkimiseks oma ümber

"õhku", puhast ruumi. Kui see puudub, kui tumedam pind on kohe (olgugi et heledama) trükipinna vastas, siis hävib efekt ning mulje on eba meeldiv.

Eile õhtul selgusid Kingissepas ka võitjad kutsealuste I vabariiklikul spartakiaadil. Esikoha sai Sillamäe meeskond (S. Sustrov, J. Korotškov, J. Livenko). Teine oli Pärnu rajoon ja kolmas Jõgeva rajoon. Üksikutel aladel oli Pärnu võidukas laskmises, Sillamäe ujumises, Kingissepa granaadiviskes, Viljandi rajoon käte rippes kõverdamises ja Rakvere rajoon motorratturite võistlusõidus.

c) Suure ja väikese kontrast.
Mahult suurem materjal loob juba iseenesest kontrasti väiksemate materjalidega ning kerkib seepärast esile. Järelikult: kui leneküIje tähtsaim materjal on mitte kõige suurem, peame selle esile tõstma kuidagi teisiti (väärtustame selle paigutusega, tugevama kirjaga, suurema pealkirjaga jne.).

d) Horisontaalse ja vertikaalse kontrast.
Meie ajalehtedes on sagedane kallak horisontaalsele küljendamisele, s.o. materjalid on paigutatud rohkem laiuti kui pikuti. Horisontaalne pind aga mõjub "raskelt", kirjutist pikendavalt ning võib seepärast juba enne lugemist esile kutsuda mittesoovitava igavuse-eelduse, eriti siis, kui puudub liigendatus. Seetõttu on otstarbekas kasutada ka vertikaalset küljendamist, mis on "kergem" ning näib kergendavat ka lugemist. Horisontaalsete ning vertikaalsete pindade mõõdutundeline kombineerimine võimaldab luua meeldiva üldkujunduse. Muidugi, värskema võib mõjuda ka kas ühe või teise

printsiibi ainuline, originaalne kasutamine.

Horisontaalse-vertikaalse (või ka suure-väikese) kontrastina võib vaadelda ka eri laiusega veergude kasutamist, mis võimaldab edukalt vahelduse rakendamist.

T a s a k a a l. Oleks ebaloomulik, kui kontrasti rakendades teravalt vastandaks näit. ülemise lehekülje poole alumisega, näit. kui koondaksime kõik fotod lehekülje ülaossa (või näit. vasakule poole) ning jätaksime alaosa (või parema poole) "pimedaks". Lehekülg kaotaks tasakaalu: ülaosa on liialt "raske", alumine "kerge". Seesugune pilt häirib silma, rikub lehekülje üldmuljet.

Seetõttu peab fotosid, illustratsioone, pealkirju, raame jne. paigutama selliselt, et lehekülje tasakaal ei oleks häiritud. Sisekülgede kujundamisel on vaja silmas pidada mõlema külje kogupilti.

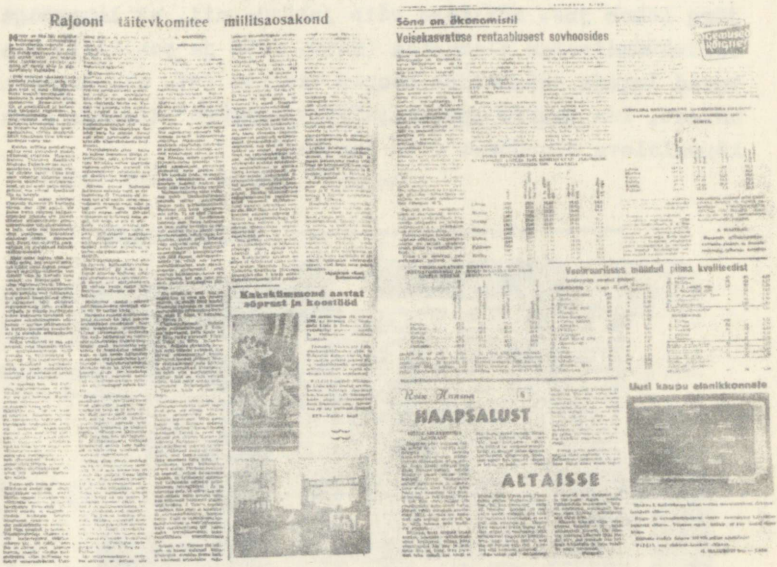

Need leheküljed on ilmselt tasakaalust väljas. Asja oleks parandanud see, kui näit. vasakpoolsel lk.-l oleks fotonurk olnud ülal.

L i h t s u s, l o o g i l i s u s, a r u s a a d a v u s . Lugeja peab lehte kätte võttes taipama, mis on antud leheküljel oluline, tähtis, milline pilt kuulub millise materjali juurde, kust kuhu kulgeb lugemise järg jne. See on saavutatav materjali lihtsa, loogilise ning arusaadava paigutusega. Tuleb vältida liigset kirevust, omavahel võistlevaid pealkirju, pealkirjade kirjatüüpide liigset erinevust(tuleb jälgida, et tekstikiri ning pealkiri oleksid kirjatüübi poolest stiilselt ning s i s u l i s e l t kooskõlas: ei saa tõsisele kirjutisele panna "kergemeelses" kirjas pealkirja), keerukat "jalgadega" küljendamist, kus lugeja enam ei tea, kuhu lugemisjärg läheb jne. Mõnikord võib juhtuda nii, et lehekülje esileküündivamad elemendid (näit. foto ja pealkiri) seostuvad lugeja esmamuljes hoopis vääriti (vt. alljärgnevat näidet, kus suurim pealkiri "Pilt on kurb" kuuluks nagu kõrvaloleva elurõõmsa foto juurde!).

Eilast

PILT ON KURB

Tartu noorte (18-aastased ja nooremad) ja noorsoo (18—19 a.) 1985. aasta esivõistlused tõstmises kujunesid senipeetuist kahvatumateks. Osavõtjaid oli seitsmest kollektiivist kokku 25. Täisarvulise võistkonnaga startis ainult, linnakutsekool nr. 16. Täielikult jäid eemale TRÜ ja EPA. Et koolides ei pöörata selleie spordialale üldse tähelepanu, siis on üldpilt üsna kurb. Praegu lasub linna tõstesportlaste organiseerimine ja meisterlikkuse kujundamine peamiseit «Kalevi» tõstetreeneri õlgadele. Kas seda koormat pole palju? Kus on aktiiv ja tõstespordi sektsioon? Meisterlikkuse saavutamiseks üksköik missugusel spordialal on vaja tugevat üldfüüsilist ettevalmistust. See saavutatakse peamiseit tõstetreeningutega.

Et lünka täita, on hädavajalik luua spordikoolide juurde tõstespordiosakonnad. Õpilastest puudus ei tule, seda näitab poiste huvi nimetatud ala vastu. Seekord aga läheme Eesti NSV noorte ja noorsoo esivõistlustele (21.—25. märtsini Pärnus) veel võrdlemisi väheste lootustega.

Paremaid tehnilisi tulemusi. Noored: 56 kg kehakaalus M. Toom, (kutsekool nr. 17) — 175 kg, 67,5 kg kehakaalus V. Rossinski (IV keskkool) — 190 kg, 82,5 kg kehakaalus Ü. Poll (I keskkool) — 270 kg. Noorsooklass: 67,5 kg kehakaalus A. Pavlov (aparaaditehas) — 222,5 kg, 75 kg kehakaalus E. Kuusk (aparaaditehas) — 295 kg, 82,5 kg kehakaalus T. Vadi (kutsekool nr. 16) — 245 kg.

O. PAATSI,
võistluste peakohtunik

EUROOPA PARIMAD

Nädalavahetus hoidis suurel arvul spordisõpru televiisorite ees. Arusaadav, sest kes ei tahtnud siis kaasa elada Euroopa meistrivõistlustele iluuisutamises. Erandiks ei olnud ka fotograaf H. Karro, kes jäädvustas televiisoriekraanilt Euroopa parimad iluuisutajad L. Belousova ja O. Protopopovi (paarisõidu võitjad) ning R. Heitzeri (üksiksõidu võitja fotol ülal).

Naiste üksiksõidus [illegible]

ROPKA ÜHISKONDLIK KEHAKULTUURINÕUKOGU TEGUTSEB

Kuu aega tagasi moodustati Ropka ühiskondlik kehakultuurinõukogu [illegible]

T r a d i t s i o o n. Nõukogude ajakirjanduses on kujunenud ka mõned n.-ö. ajaloolised põhimõtted, mida tuleb küljendamisel arvestada. Näit. on juhtkirjal või sellega samaväärsel kirjutisel oma kindel koht (1. lk-l päistiitli all vasakul), millega lugejad on juba harjunud ning mis omamoodi lähtub ka väärtustamisest. Omad n.-ö. "kohalikud" traditsioonid on aga peaaegu igal ajalehel, kus teatud rubriikidel on juba kindel koht (näit. veste 3.lk. joone all, satiirinurk 4.lk., spordirubriik 3. või 4. lk. jne.). Üldiselt peetakse niisuguste traditsioonide muutmist ebasoovitavaks, sest - nagu öeldud - on lugejad nendega harjunud.

3. Mõned praktilised näpunäited

Väldi küljendamisel "treppe"!

Trepi puhul jaguneb lehekülg siksakiliselt pooleks; kogumulje on igav ning silmale ebameeldiv.

Väldi pealkirjade ühtejooksmist!

On halb, kui pealkirjad satuvad küljendamisel kõrvuti; ehkki nad on laotud eri kirjas, võivad nad moodustada "koridore", mis lehekülge horisontaalselt läbi lõikavad ning raskendavad lugemist või põhjustavad väärseoseid.

TÄNANE intervjuu Kaks vaba päeva nädalas

...isi on päris palju, kes kinnitavad, et kõige raskem ...n pühapäev. Siis pesevad nad pesu ja arend vad kodu-...väsimuseni.

...neid mehigi vähe ole, kelle arvates ei jõua ühe päevaga

KÕIGE MOODSAM

Eesti Põllumajanduse Akadeemia histoloogialaboratoorium sai Sumõst (Ukraina NSV) elektronmikroskoobi. See pidi juba varem kohale jõudma, aga Tartule määratu saadeti Leipzigi messile. Lõpuks EPA-i vedas: kohale jõudis veeigi täiuslikum seadeldis. EPA sai selle teise kõrge-

Peps peni · Vastu seina

Väldi liiga kõrgeid (1/3 või rohkem lk. kõrgusest) joonealuseid - need on igavad ja teevad lehekülje alaosa liiga raskeks. Ka liigendamine ei päästa siin palju.

Väldi liigset kirevust!

Ei ole ilus, kui ühesuguse põhilao puhul kasutame pealkirjades liiga palju eri joonisega kirju; parem on kasutada jooniselt lähedasi kirju, mis annab rahulikuma kogumõju.

Ära paiguta fotot (eriti portreed!) lehekülje murru-

kohta! Vaata, mis sellest järele jääb:

4. Kujundamisprotsessist

Eespool oli juttu mõningatest põhimõttelistest seisukohtadest ajalehe kujundamisel. Kuidas aga näeks välja see oluline protsess konkreetselt ajalehe valmimisel.

Kujundamine algab osakonnast (resp. autorist). Igal toimetusel on oma tööstiil ja sellest lähtudes ka sekretariaadi (kes peaasjalikult vastutab lehe välisilme eest) ülesanded mõneti erinevad. Üks on aga selge: sekretariaati abistavad suuresti osakonna soovitused. Orienteerub ju loo autor või selle redigeerija-käikuandja kirjutises paremini kui vastutav sekretär (või tema asetäitja). Osakond teab

paremini, millised mõtted just selles kirjutises väärivad esiletõstmist, sest konkreetne artikkel võis ju olla üks paljudest mingis seerias, lüli osakonna üldsuunitluses.

Muidugi ei saa osakond lõplikult määrata kirjapilti ja lao laiust (need olenevad lõppkokkuvõttes ikkagi lehest kui tervikust), kuid omapoolsed soovitused on teretulnud ja hädavajalikud.

Samuti peab juba osakond mõtlema kirjutise liigendamisele. Kui on tegemist ulatuslikuma artikliga, siis sisulise põhjendatuse puhul varustame selle ala- ja vahepealkirjadega, uute mõtteliste lõikude algusse märgime initsiaali vms. Ei maksa karta liialdusi, sest alati on sekretariaadis võimalus neid vältida, kõigist osakondadest saabuvaid materjale ühtlustada.

Sekretariaadi ülesandeks peakski olema osakondade ettepanekute korrigeerimine ja kooskõlla viimine. Samuti otsuse langetamine, millisel laiusel ja millises kirjapildis lugu ladumisele anda. Seejuures tasub veel kord toonitada: lisaks ptiikirjale on olemas selle kursiiv- ja poolpaks variant; eksisteerivad nonparell, korpus, tsiitsero (kõik jällegi tavalisel ja poolpaksul kujul); kõiki neid kirjatüüpe võib kasutada ka versaalis (s.t. suurte tähtedega).

Versaali ei soovitata kasutada pikemate kirjutiste puhul. Seda on raske lugeda, sest harjumuspärane on ikkagi tavaline kiri. Küll on aga versaali sobiv kasutada lühemate (ja seejuures olulisemate) sõnumite puhul, samuti sissejuhatustes, kokkuvõtetes ja mujal tähtsamates, esiletõstmist väärivates kohtades. Ei maksa unustada, et lisaks teise kirjapildi kasutamisele ja sõrendamisele võib ühes konkreetses kirjutises esiletõstmist väärivad mõtted ka alla kriipsutada, kitsamalt laduda, raamiga ümbritseda, kõrvalt joonega tähistada.

Ka pealkirja suuruse ja kirjatüübi määrab kindlaks

sekretariaat. Samuti pealkirja paigutuse. Kujunduslikest kaalutlustest lähtudes võib pealkirja paigutada ka artikli sisse (eriti kui on tegemist pikema kirjutisega), selle joonega alla kriipsutada või raami paigutada. Võib kasutada ka ühe ja sama pealkirja ulatuses eri kirju. Kõige selle juures peab esmaseks nõuandjaks jääma ikkagi üldpildi kooskõla ja maitsekus.

Ajalehe kujunduses on tähtis osa fotodel ja joonistustel. Nende eest hea seismine kuulub samuti sekretariaadi ülesannete hulka. Fotode trükkimise kohta kehtigu üks põhinõue = pigem vähem aga suurelt. Väikesed, postmargisuurused klišeed on mõnel puhul küll omal kohal (näiteks "Edasis" rubriigis "Kroonikat", "Teadlane vestleb" jm.), kuid põhilised lehte leheks tegevad fotod olgu ikkagi esinduslikus suuruses. Joonklišeed seevastu võivad olla väiksemad, suured illustratsioonilahmakad ei jäta eriti sümpaatset muljet.

Ka rubriikide tähistamiseks kasutavad toimetused, kui võimalik, kunstniku kätt. Tänapäeval sobivad ilmselt lihtsad ilma ornamentikata klišeed. Põhiline sõnaõigus jäägu must-valge kontrastile ja šriftinüanssidele.

Trükikojapoolsest tööst ei ole siinkohal võimalik pikemalt juttu teha. Ühele tahaks siiski tähelepanu juhtida. Kui lehe makett on trükikotta saadetud, tuleks nõuda ka sellest kinnipidamist. Juhtub teinekord, et toimetuse väljalaskja ja trükikoja küljendaja ühise loomingulise mõtte tulemusena tekib kohapeal mõni uus ja huvitav idee. Seda võib ainult tervitada. Kui aga tehakse tööd põhimõttel: saaks aga kiiresti kaelast ära, siis on asi kurjasti, sest nii jäetakse toimetuse nõuded realiseerimata. Iga endast lugupidav lehe tegija (olgu siis toimetuses või trükikojas) peab alati kalliks pidama oma "firmamärgi" au.

II. TÜPOGRAAFILINE MÕÕDUSÜSTEEM

Teatavasti leiutas Johannes Gutenberg a. 1450 ladumise ning trükkimise lahtiste tähetüüpidega. Trükikunsti levik eri maades tõi kaasa väga erineva suurusega kirjade kasutamise, millega kaasnes mitmeid raskusi (näit. trükipinna või paberi formaadi arvestamisel). Tekkis vajadus ühtse mõõdusüsteemi järele. Selle lõigi 1764. aastal Prantsuse kirjameister P.-S. Fournier, hiljem täiendas seda tema kaasmaalane F.-A. Didot.

Tüpograafilise mõõdusüsteemi ühikuks on tüpograafiline punkt, millega trükiasjanduses mõõdetakse niihästi kirja kõrgust (keeglit), aga ka lao laiust ning kõrgust.

Punkt on väga väike mõõtühik (2660 punkti = 1 meeter, s.o. 1 punkt = 0,3759 mm), seepärast on praktikas üle mindud suuremale ühikule, nimelt t s i i t s e r o l e (cicero, lüh. üldiselt cic), mille suuruseks on 12 punkti e. ümmarguselt 4,51 mm.

Ümberarvestuses meetermõõdustikust tüpograafilisse ning vastupidi kasutame lähtealusena seda, et 2 tsiiterot võrdub ligikaudu 9 millimeetriga. Nii saame hõlpsamini arvestada.

Seega siis oleks arvestus meetermõõdustikust tüpograafilisse süsteemi järgmine:

$$\text{cic} = \frac{\text{mm}}{9} \times 2$$

ja meetermõõdustikku:

$$\text{mm} = \frac{\text{cic}}{2} \times 9$$

Muidugi, arvestus ei ole sajandikmillimeetrilise täpsusega, kuid praktikas on see üldiselt kasutusel.

Kasutatakse ka suuremat mõõtühikut, nimelt k v a d r a a t i (märk □); üks kvadraat = 4 cic, s.o. 48 p. (6 ptiirida).

Käsikirja trükimahu umbkaudsel arvestamisel lähtutakse tihti sellest, et üks masinakirjarida normaalformaadis lehel annab 2 ptiirida (veeru laiusega 11 cic), kui leheküljel on 28-30 rida, siis annab see 56-60 ptiirida, s.o. kuni 10 kvadraati ehk 40 cic.

Iga ajakirjanik peab tundma tähtsamaid trükikirju ning nende keeglit, oskama arvestada tüpograafilises süsteemis. Ei tee halba, kui tutvutaks ka trükikoja pealkirja-kirjade valikuga.

Pidage meeles, et iga kirja täpsel määramisel tuleb nimetada:

- kirja nimetus (näit. baltika);
- kirja variant (harilik või kursiiv; harilik või poolpaks, harilik või versaal).

Tüpograafilisest mõõdusüsteemist ning vastavatest kirjakraadidest annab ülevaate järgmine tabel.

1 p. kaheksandikptii	— —	0,3759 mm		
2 p. neljandikptii	= ▬	0,7518 mm		
3 p. neljandiktsiitsero	≡ ▬	1,1277 mm		nimet. ka briljandiks
4 p. poolptii	≡ ▬	1,5036 mm	H	
5 p. pärl	≡ ▬	1,8795 mm	H	
6 p. nonparell	▒ ▬	2,2554 mm	H	
7 p. kolonel	▒ ▬	2,6313 mm	H	ka mignon ('tilluke')
8 p. ptii	▒ ▬	3,0072 mm	H	kuni XVIII s. väikseim kiri
9 p. borgis	▒ ▬	3,3831 mm	H	<bourgois; XVI s. rahvaraamatute kiri
10 p. korpus	▒ ▬	3,7590 mm	H	lad. „Corpus iuris" järgi
12 p. tsiitsero	▒ ▬	4,5108 mm	H	M.T. Cicero nime järgi
14 p. mittel	▒ ▬	5,2626 mm	H	keskmine omaaegsest seitsmest kirjast
16 p. tertsia	▒ ▬	6,0144 mm	H	kolmas seitsmest kirjakraadist
20 p. tekst	▒ ▬	7,5180 mm	H	kutsut. Gutenbergi piblitekstijärgi
24 p. topelttsiitsero	▒ ▬	9,0216 mm	H	
28 p. topeltmittel	▒ ▬	10,5252 mm	H	ka romaan

KÜSIMUSI,HARJUTUSI,ÜLESANDEID

1.Missugused märkused teete trükikoja jaoks trükivalmis toimetatud käsikirjale?

2.Kuidas leiate,kui kõrge (cic)tuleb foto,mida tahate paigutada kahele veerule(s.o. mille laius tuleb 22 cic)?

3.Selgitage tüpograafilise joonlaua käsitsemist.

4. a)Mitu cic on 12 cm ?

b)Mitu cm on 4o cic ?

c)Ajalehte on vaja paigutada 2o realine korpuskirjas sõnum.Mitu cic see ruumi võtab (veeru laius 11 cic)? Mitu ptiirida mahub sellesse ruumi?

d)Kui palju ruumi võtab 16 masinakirjarida ptiikirjas laotuna(veeru laius 11 cic)?

e)Kui palju ruumi võtab 3o masinakirjarida korpuskirjas laotuna,kui veeru laius on 22 cic ?

f)Kui palju ruumi võtab 45 masinakirja-realine tekst ptiikirjas laotuna,kui veeru laius on 7 cic?

g)Teil on 24 cic kõrgune ladu ptiikirjas veeru laiusega 11 cic.Kui palju see kõrguti ruumi võtaks,kui tekst ümber laduda laiusele 8 cic ?

h)Mitu nonparellrida mahub 8 kvadraati ?

5.Määrake järgneval leheküljel toodud kirjad (õiged vastused leiate peatüki lõpus).

1.

KANTUD RÕIVAID, NAILONSÄRKE ja VILLAST LÕNGA

VÄRVIB KEEMILISE PUHASTUSE VABRIK.

Samas puhastatakse erirõivaid asutuste tellimusel.

PRAEGU TÄHTAJAD LÜHIKESED.

Teeninduskombinaat «Täht»

2. OTTAWA, 18. 6. (TASS). Montrealis lõppenud rahvusvahelisel pianistide konkursil määrati Nõukogude interpreetidele — Keskmuusikakooli õpilasele Ljubov Timofejevale ja Moskva Riikliku Konservatooriumi lõpetajale Aleksei Ljubimovile — vastavalt III ja IV preemia. I preemia väärilisena on arvatud Ameerika pianist Garrick Alson. II preemia sai Moskva Konservatooriumis õppiv muusik Saksa DV-st Peter Resel.

Konkursist võttis osa 38 noort interpreeti 15 riigist.

3. tada.

INIMESTE VEDU LINNAS

Istungil võeti vastu abinõude plaan inimesteveo parandamiseks linnas. Aastaks 1970 nähakse ette ehitada suurematesse bussipeatustesse ootepaviljonid — Aardla ja Soinaste tänava

4.

Päeval ja öösel täidavad meie kodumaa merepiiride valvel oma raskeid, kuid austavaid teenistuskohuseid mereväelased-piirivalvurid. Nende igapäevane elu on mitmekesine ja sisukas, selles ilmutatakse valvsust, mehisust ja leidlikkust.

Piirivalvurid täiustavad väsimatult oma lahingumeisterlikkust, täiendavad sõjalisi ja poliitilisi teadmisi, õpivad võitma kõiki raskusi.

5.

Tegime ka teisi sisulisi muudatusi, mis ainult tõstis teie veste loetavust.

Ootame teilt kirjatükke ka edaspidi.

Lugupidamisega

O. ANTON,

«Edasi» põllumajandusosakonna juhataja

6.

Oskar Kallis võib toal lae pealt mängida, aga kui tarvis, oskab ta selle lae ka paika rääkida.

K. RAUA foto

7.

1. Mis on Pärnu rajooni komsomoliorganisatsiooni ajaloosse jälgi jätnud?

2. Kes olid esimesed kommunistlikud noored? Kes on tublimad praegu?

3. Kuidas rajooni noored valmistuvad juubeliks?

8.

11.45 Koolielalistele: «Kuulsuse Ordeni kavalerid» (KTV). 13.00—14.05 Miniatuuride teleteater — A. Nesin — «Kuidas leida kurjategijat» (KTV).

17.00 ÕHTUNE KAVA

17.05 Päevauudised (KTV). 17.15 «Vaatajate soovil»: «Vene meloodiad» (KTV). 18.00 «SPORDIAREENILT». 19.45 «Aktuaalne kaamera» (vene keeles). 20.00 «INKADE MAAL». Populaarteaduslik film. 20.50 Teated ja reklaam. 20.55 «LEIERKAST». Gruusia telefilm. 21.15 EM-VÕISTLUSED

9.

VAESTE DEMONSTRATSIOON WASHINGTONIS

10.

TALLINNA «KALEV» — MOSKVA «BUREVESTNIK» 3:2

NSV Liidu meistrivõistlustel võrkpallis oli Tallinna «Kalevi» vastaseks eile Moskva «Burevestniku» esindus. Kalevlased võitsid esimese geimi suurelt 15:1, ent kaotasid siis kaks järgmist vastavalt 2:15 ja 7:15. Neljandas geimis tuli võit alles pingelise heitluse järel — 16:14. Viimane geim algas tasaväärselt, ent siis kaldus ülekaal otsustavalt «Kalevile» — 15:6. Kohtumine võideti seega 3:2.

11.

Suhteliselt palju on viimasel ajal ajakirjanduses juttu füüsikast, kuid enamalt jaolt ainult kahest teemast — kosmosefüüsikast ja elementaarosakeste ning aatomituuma füüsikast. Füüsika on siiski palju laiem ja mitmetahulisem. Neist üks füüsika osa — tahke keha füüsika — on aga erilisel kohal kõigi harude ja suundade

12.

P. ABRASSIMOVI KOHTUMINE W. BRANDTIGA

BERLIIN, 19. 6. (TASS). On saanud teatavaks, et Saksamaa SDP esimees W. Brandt kohtus 18. juunil omal initsiatiivil NLKP Keskkomitee liikme P. Abrassimoviga.

Kohtumisel vahetati arvamusi mõlemaid pooli huvitavates küsimustes.

13.

õppeosakonna ülema Valter Haameri poole, et teada saada, mida tänavu uut on.

Kuidas on vastuvõtukomisjoni töö korraldatud?

Oleme viimasel ajal hakanud esimeste kursuste üliõpilastele suuremat tähelepanu pöörama. Praktika näitab, et mitte kõik ei

14.

kommunistliku noore jõus ja tugevuses, selles, kuidas igaüks meist oskab määrata oma kohta, ülesandeid, kohustusi, oskab kõnelda oma südametunnistusega, võidelda ja võita. Mis tähendab olla? Mis see minule tähendab ja mida mina tähendan? Missugused on need väärtused, mida ei saa kusagilt osta, müüa ega vahetada, kuid milleta ei kujune tulevikku, homset päeva, meie tõelist saatust, meie tõelisi ideaale ja tõekspidamisi?

Päike pruunistas ja järv lehvitas jahedust. Mõtiskleti ja mõeldi, meenutati ja arutati. Välja jõuti neist öelda ainult ülesikud katked

.Analüüsige järgnevate leheküljede kujundust

Ostatni z szeregu

Z ACHOWANIA SIĘ ludzi na [illegible] wydaje się [illegible] [illegible] [illegible]

Képzés vagy tájékoztatás?

NYUGTALAN JEGYZET

Első rész

Második rész

Harmadik rész

Negyedik rész

Ötödik rész

Hatodik rész

Hetedik rész

KÉRDÉSEK,
avagy türelmetlen-e az ifjúság?

BESZÉLJÜNK A KISZ-RŐL!

Vezetők és problémák

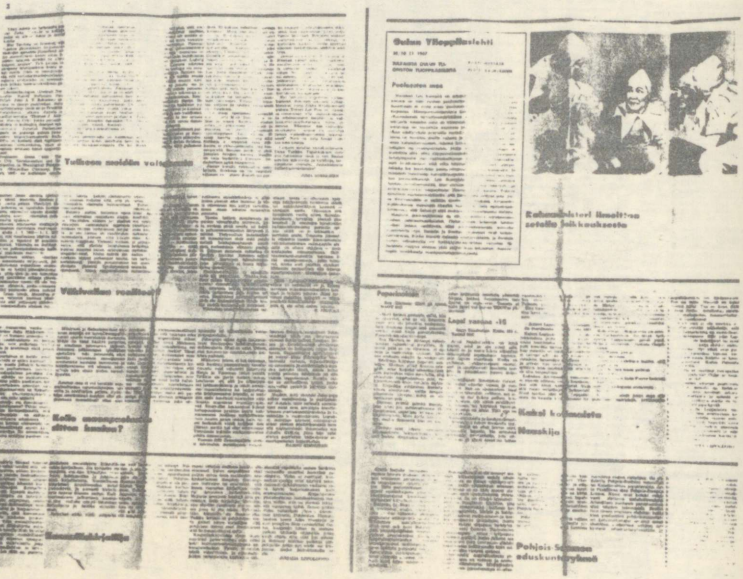

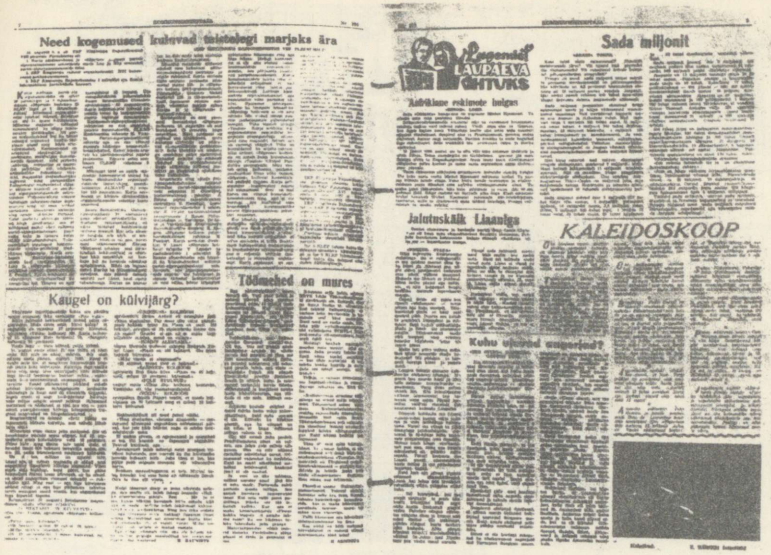

Need kogemused kuluvad teistelegi marjaks ära

Kaugel on külvijärg?

Töömehed on mures

Lugenäit LAUPÄEVA AGHTUKS

Aafriklane eskimote hulgas

Jalutuskäik Liaanigs

Kuhu ujuvad angerjad?

Sada miljonit

KALEIDOSKOOP

KOSMOSENÄITUS TALLINNAS

Kolhoosi esimees Liia Vares

Töö tulvil leidmisröömu

ROOTSI ÜHISTEGELASTE DELEGATSIOON EESTIS

AKADEEMIK ARNOLD HUMAL 60-AASTANE

25.

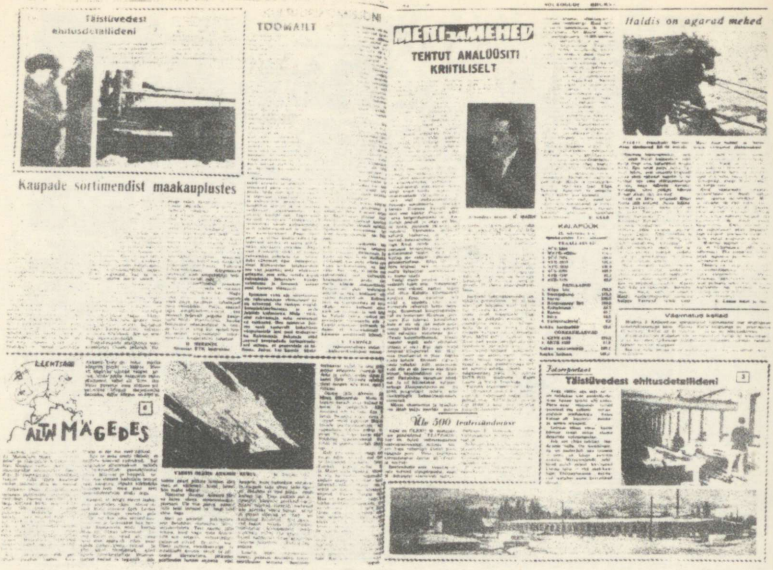
Täistüvedest ehitusdetailideni
Kaupade sortimendist maakauplustes
TÖÖMAILT
MERI ja MEHED
TENTUT ANALÜÜSITI KRIITILISELT
Haldis on agarad mehed
KALAPÜÜK
Väärnatud kalad
ALTAI MÄGEDES
Täistüvedest ehitusdetailideni

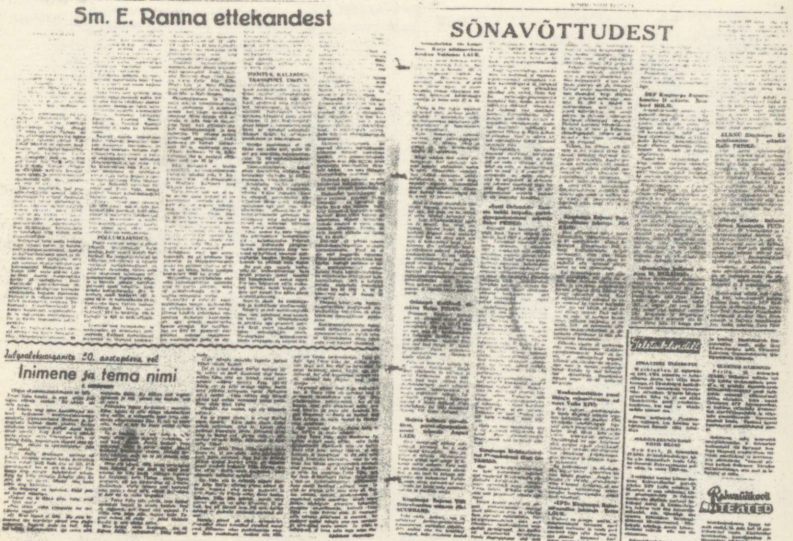
Sm. E. Ranna ettekandest
SÕNAVÕTTUDEST
Inimene ja tema nimi

SŁOWO powszechne

ROK XIX PISMO CODZIENNE

Z pomocą walczącemu Wietnamowi

USA sieje śmierć wśród bezbronnej ludności

Oświadczenie MSZ DRW o trzecim nalocie amerykańskim na Hajfong

Nota ZSRR do rządu USA

„Syrena-104" już w produkcji

Minister ZBA z wizytą w Polsce

Zabójstwo przedstawiciela handlowego PRL w Bangkoku

Ponad 25 tys. osób na studia wyższe dla pracujących

Warszawa czeka na nowe mosty

Pływacy lekkoatletki i tenisiści walczą o tytuły mistrzów Polski

DZIŚ o żyletkach

TELEWIZOR

NA BARDZO DOGODNYCH WARUNKACH RATALNYCH

6 procent WPŁATY

30 RAT

7.Võrrelge kahe alljärgneva foto paigutust.Kumb neist on õige?Miks?

tlik hind

valuuta-
aalse Re-
kogu esi-
sele, et
halvim
1. aastat.
sattusid
sed Mar-
võidakse
levalvee-

.AS
(TASS).
erakord-
r näitab
pola me-
nud sel-
ult 1922.
es Poola
id õitse-
d.

aavõistlus
vabariigi
Meie esi-
Lepmets,
o. Tšeh-
aga neli
at». Kui
l minutit,
ästi taba-
a visked.
t ja vii-
tiks 20:20.
d korvid
suutsid
e punkti-

Mõned aastad tagasi oli põhjust kurta, et teadusliku tööga ajakirjanduse valdkonnas tegeldakse meil väga vähe. Raadiomehed

...stleb

...iku. Sisekujundus on
pole seegi tore?
...hitame suure hoolega
...u. Võistleme omava-
...eb vägevama. Sauna-
...ole kellelgi midagi.
...leks, kui sama hoole-
...eriksime ka vanu hoo-

...as teeb meie arhitek-
kallal oma tööd.
...kirikud, kabelid, tuu-
...d, mõisahooned ja
kõdunevad ning va-
...apidi rusudeks. Mõ-
...eme ise kangi või
Jääb näiteks tee-
ja -sirgendajatele
kõrts või postijaam
se see maa pealt.
ehitusmeestele pae-
mmutatakse endine
...öök.
...leiavad vanad ehi-
isemat kasutamist.
...si maa peal seisis
...irik. Kolhoosi me-
...iriku ümber ja ma-
kiirkuivati.
«Sirbis ja Vasaras»
... Sangaste lossi

Ülo Kalm

PÕLLUMAJANDUS-
AJAKIRJANIK

Kirjanäidised lk.178-181 :

1) tsiitsero eri variandid
2) ptii - versaal ja harilik
3) ptii - rasvane versaal ja harilik
4) korpus - harilik
5) ptii - harilik kursiiv ja versaal
6) ptii - rasvane ja versaal
7) korpus - rasvane
8) nonparell - harilik ja versaal
9) tsiitsero - harilik versaal
10) nonparell - rasvane versaal ja harilik
11) grotesk (8 p.)
12) tsiitsero - rasvane versaal ja ptii rasvane
13) ptii - harilik,rasvane ,kursiiv
14) nonparell - harilik

E. UUSPÕLD

Ajalehe keel ja stiil

Kaasaegsele ajakirjandusele esitatavad nõuded kasvavad pidevalt. Vaimse kultuuri ja haridustaseme üldine tõus tähendab ühtlasi "keskmise" lugeja muutumist üha nõudlikumaks. Kahtlemata on tänane ajaleht mitte ainult oma sisukuselt, vaid ka sõnaseadmiselt kümme-kakskümmend aastat tagasi ilmunud lehest tunduvalt üle. Kuid üldisest keele- ja stiilimeisterlikkusest kogu meie perioodilise trükisõna ulatuses tuleb ikkagi alles rääkida kui kaugest eesmärgist, mille poole pürgimisel seisab ees veel palju tööd.

S õ n a kasutamise oskusest sõltub saavutatav publitsistlik mõju. Ei saa olla meisterlik ajakirjanik, kui sõnavara pole küllalt rikas, kui ei orienteeruta kõikvõimalike stiililiste väljendusvõimaluste väärtuses ja funktsioonis ning kui õigekeelsus lonkab.

Keele kõigi rikkuste omandamine pole muidugi kerge. See nõuab pidevat hoolt ja vaeva, üksnes ühekordsest "hoogtööst" siin ei piisa. Jätkuvalt tuleb rikastada oma aktiivset sõnavara, lihvida stiili, süvendada teadmisi õigekeelsusest jne. jne.

Mõnesuguseks toeks sellele tööle on mõeldud alljärgnev valimik seletusi, juhatusi ja harjutusi nii stiili kui õigekeelsuse alalt. Tähelepanu on püütud juhtida eeskätt sellistele keeleküsimustele, mille puhul kaasaegses perioodilises trükisõnas kõige sagedamini eksitakse. Valimiku koostamisel oli palju abi rajooniajakirjanike täienduskursuste kahe esimese lennu kontrolltöödest, samuti TRÜ eesti keele ja žurnalistika eriharu üliõpilaste korrektuuriseminari töödest, kust pärineb enamik näite- ja harjutusmaterjali.

I. S t i i l i s t.

Keele kasutamine suhtlemise eri valdkondades võib üsna tunduvalt erineda nii sõnavaliku kui ka lausete grammatilise vormistuse poolest. Keele väljendusvahendite koguhulgast eesmärgipärase valiku tegemine seisab tavaliselt suhtlemise mingi kitsama funktsiooni teenistuses. Sellele vastavalt eristatakse viit peamist funktsionaalset stiili:

1) igapäevase suhtlemise stiil (suhtlemises perekonnaliikmete, tuttavate ja töökaaslastega, isiklikus kirjavahetuses jne.);

2) ametlik stiil (protokollides, aruannetes, käskkirjades, resolutsioonides jne.);

3) teaduslik stiil (teaduslikus kirjanduses, loengul jne.);

4) publitsistlik stiil (ajakirjanduses, raadios, televisioonis);

5) ilukirjanduslik stiil.

Igapäevase suhtlemise stiil allub kõnekeele normidele; ametlik, teaduslik, publitsistlik ja ilukirjanduslik stiil on kirjakeele stiilid.

A m e t l i k u l e stiilile on iseloomulik neutraalse stiiliväärtusega sõnade kasutamine, trafaretsed sõnaühendid ja lausekonstruktsioonid.

T e a d u s l i k stiil opereerib samuti neutraalsete väljendusvahenditega, kuid teistest stiilidest eristab teda täpne, terminoloogiline sõna kasutamine. Ametliku ja teadusliku stiili väljendusvahendite sarnasus on seoses nende stiilide ühise funktsiooniga - anda edasi informatsiooni.

I l u k i r j a n d u s l i k u stiili funktsioon on teistsugune - lugejale emotsionaalse mõju avaldamine. Seetõttu on sellele stiilile iseloomulik ekspressiivse, s.t.emotsionaalse värvinguga sõnastuse, fraseoloogia ja kõnekujundite kasutamine, sageli ka kõrvalekaldumine tavapärasest lauseehitusest.

P u b l i t s i s t l i k stiil on eelmistest mitmepalgelisem. Ajalehepublitsistika ülesandeks ei ole lugejat mitte ainult informeerida, vaid ka teatavas kindlas suunas mõjustada ja veenda. Seepärast on publitsistlikule stiilile iseloomulik niihästi ametliku ja teaduslikku stiili kui ka ilukirjandusliku stiili elementide kasutamine. Ajaleht sisaldab rohkesti faktilist materjali,mis on seotud konkreetsete isikute,asutuste,organisatsioonide,kohtade ja kuupäevadega. Informatsiooni kõige efektiivsema vahendamise huvides peab see materjal olema esitatud täpselt, selgelt, ülevaatlikult. Kirjutaja mõttekäik peab olema hõlpsasti jälgitav, loogiliselt esitatud. Kuid niisama tähtis on asjaomastes žanrites leida lugejaga emotsionaalne kontakt, milleks publitsistlik stiil kasutab ilukirjanduslikule stiilile omaseid ekspressiivsuse saavutamise vahendeid.

Ekspressiivsuse astmest ja iseloomust sõltuvalt eristatakse järgmisi stiili alaliike:

1) pidulik (retooriline) stiil, mille ülesandeks on tekitada lugejas vaimustustunnet seoses kirjeldatava sündmuse või isikuga;

2) "külm" (ofitsiaalne) stiil, mis väljendab rõhutatult objektiivsust ja ametlikkust, ilma et kuidagi avalduks autori suhtumine esitatavasse materjalisse (nn. ekspressiivsuse nullaste);

3) intiimne stiil väljendab kirjeldatava suhtes autori sümpaatiat, kaastunnet vm.;

4) humoristlik stiil kutsub esile heasüdamliku naeratuse;

5) satiiriline stiil loob eitava, sarkastilise suhtumise kirjeldatavasse.

Ekspressiivsuse aste sõltub kirjutise ž a n r i s t. Asjaliku informatsiooni vormidele, nagu sõnumile, kommentaarile, kroonikale jms., on iseloomulik autori neutraalne suhtumine ja järelikult ka informatsiooni neutraalne vahendamine, mistõttu need žanrid on oma väljenduslaadilt lähedased ametlikule stiilile, s. t. on "nullekspressiivsed". Teaduslikule stiilile läheneb probleemilise, populaarteadusliku, ka propagandistliku artikli ütlemislaad. Intiimses laadis kirjutatakse reportaažid ja olukirjeldused, mistõttu neis on juba tunduvalt ilukirjandusliku stiili elemente. Veelgi lähedasemad on ilukirjanduslikule stiilile koomilised žanrid.

Seega sisaldab üldmõiste "ajalehe stiil" väga erinevaid väljenduslaade. Et iga kirjutis saaks oma ülesandele vastava keelelise kuue, peab keele rikkuste üldisele valdamisele lisaks tundma ka kõigi ajalehežanrite stilistilist spetsiifikat ja sealjuures hästi orienteeruma keeleelementide erinevas stiiliväärtuses.

Kirjutise stiililise külje kujundamine tähendab teadlikku valiku tegemist - esiteks sõnavalikut ja teiseks

lauseehituse valikut.

S õ n a d moodustavad temaatilisi rühmi, kuhu kuuluvad samatähenduslikud või tähenduselt lähedased sõnad. Näit. jooksma, liduma, sibama, lõikama, ruttama, tormama, kihutama on sama temaatilise rühma liikmed ühise tähendusega 'kiiresti edasi liikuma'. Stiili seisukohalt jagunevad sõnad sellistes temaatilistes rühmades 1) neutraalseteks ja 2) stiililiselt diferentseeritud sõnadeks.

Neutraalsed sõnad moodustavad sõnavara üldtarvitatava, "nullekspressiivse" osa, mida piiramatult kasutavad kõik stiilid (näit. sõrm, jalg, loom, jooksma, sööma, laulma, surema jne.). Stiililiselt diferentseeritud sõnavarale on omane mingi emotsionaalne värving, kas halvustav, humoristlik, pidulik, poeetiline vms. (näit. näpp, koib, elajas, liduma, sibama, õgima, näsima, kõõrutama, lõõritama, kärvama, hinge heitma, siit maailmast lahkuma jne.). Niisuguse sõnavara kasutamine on stiililiselt piiratud, ametlikku ja teaduslikku stiili see ei kuulu.

Peale seiliste absoluutse ekspressiivsusega sõnade on emotsionaalse väljendusviisi teenistuses veel mitmesugused kontekstilise ekspressiivsuse võimalused, näit. kõnekujundid, mille puhul neutraalne sõna omandab ekspressiivsuse ainult konteksti tõttu, näit. traktor streigib; viga ähvardab korduda; lahtris ilutses kriipsuke; mõjub kassale kurjasti jne.

Mida rikkalikum on ajakirjaniku aktiivne sõnavara, seda suuremad on valikuvõimalused.

S õ n a v a l i k u g a peab taotlema kirjeldatava situatsiooni tõepärast, võimalikult ökonoomset ja lugejale hõlpsasti mõistetavat edasiandmist. Tabava sõna leidmine võib sageli asendada paljusõnalisi selgitusi. Ka võib juba üksnes sõnavalikust ilmneda autori enda suhtumine kirjeldatavasse, ilma et seda kuskil eraldi oleks välja öeldud.

Valiku objektiivse külje tingib kirjutise žanrile omane ekspressiivsuse aste, subjektiivse külje aga autori

individuaalse stiili iseärasused.

L a u s e e h i t u s e valikus tulevad arvesse üldiselt samad momendid. Emotsionaalsele stiilile on omased elliptilised (öeldiseta või üldse pealiikmeteta) laused, kiillausete ja -sõnade kasutamine, hüüdlaused, retoorilised küsimused, mitmesugused kõrvalekaldumised tavapärasest sõnajärjestusest jne., nagu näit. alljärgnevas lõigus.

> Ühe päeva kohtumised? Ei, muidugi ei. Temal on neid iga päev. Iga päev oma, Kõljala osakonnas ning mujal ka. Mujal seetõttu, et Helgi Vasar on Kingissepa Rajooni Töörahva Nõukogu saadik. Juba mitmendat aastat.

Ametlik-informeerivat laadi kirjutises on sellise ehitusega laused muidugi mõeldamatud.

Tavapärase grammatilise vormistusega jutustava liht- ja liitlause tüübid on stiililiselt neutraalsed ja nende hulgast valiku tegemine on juba autori individuaalse stiili küsimus.

II. S t i i l i p u u d u s i a j a l e h e s.

1. Ülepakutud ametlikkus. Kantseleilik väljenduslaad tungis ajalehte eriti 1940.aastate lõpul, 1950.aastate algul. Väljakujunenud valik trafaretseid väljendeid kippus kõrvale tõrjuma isikupärast ütlemisviisi. Sellele "stiilivoolule" tüüpilised on näit. laused:

> Esinenud puuduste kõrvaldamiseks kavandati vajalikud abinõud, mis kajastuvad vastuvõetud otsuses.
>
> Rajoonis oli rida majandeid, kus piima tootmise tasemega suveperioodil võis enam-vähem rahule jääda.
>
> Ettevõtte autojuhid on teinud suurt tööd, aidates tublilt kaasa transpordiprobleemi lahendamisel.

Kuigi ajalehetoimetused on viimastel aastatel püüdnud seda stiilipuudust vältida, pole bürokraatlikud stambid meie ajalehtede veergudelt veel ikkagi kadunud, sest mõnedest ringkondadest saabuvates kaastöödes elavad nad visalt edasi. Näiteks mõned laused ühest 1967.a. vabariiklikus ajalehes ilmunud juhtkirjast:

> Asja õigel organiseerimisel jätkub ka orgaanilisi väetisi karjamaade üleplaaniliseks väetamiseks.
>
> Loomade suvine pidamine ei tohi takerduda organisatsiooniliste küsimuste taha. Lehmad lastagu õigeaegselt karjamaale, organiseeritagu kevadine siirdesöötmine.

Nagu toodud lausetes organiseerimine, nii on saanud bürokraatliku maiguga moesõnadeks veel mitmed muudki v õ õ r s õ n a d, näit. aktiviseerima, realiseerima, likvideerima, demonstreerima, fikseerima, protsess, fakt, kollektiiv, massiiv, territoorium, periood, probleem, konkreetne jt.

Ülepakutud ametlikkuse juurde kuulub ka lt-tuletistega liialdamine, näit.

> Tööga tuleks koheselt (pro kohe) peale hakata.
>
> Materjalid tuli veelkordselt (pro veel kord) läbi vaadata.

Samuti: ennetähtaegselt (pro enne tähtaega), õigeaegselt (pro õigel ajal), grupiviisiliselt (pro grupiviisi), pühadejärgselt (pro pühade järel, pärast pühi) jne.

Halba ametlikkust on väga sageli l a u s e e h i t u s e s k i. Peamiseks veaks on siin liialdamine nimisõnaliste tuletistega (eriti mine-tuletisega), mis enamasti on tingitud väga üldise tähendusega öeldisverbi kasutamisest. Võrrelgem:

Kogu summa läheb väljamaksmisele.	Kogu summa makstakse välja.
Taimede harvendamine peab toimuma kohe pärast esimest vaheltharimist.	Taimed tuleb harvendada kohe pärast esimest vaheltharimist.

3.veebruaril asuti juba kümnenda tellimuse täitmisele.

3.veebruaril asuti täitma juba kümnendat tellimust.

Kumba varianti tuleks siin eelistada? Miks?

Kantseleilik-trafaretseid konstruktsioone moodustavad teatavates ühendites sõnad osas, korras, raames, näit.

Toodangu omahind kujunes kõigi toodete osas madalamaks.

Programmi need osad tuleb omandada iseseisva töö korras.

Kunstinädala ürituste raames; tööaja raames.

Sellised konstruktsioonid on hõlpsasti asendatavad kohasemate väljenditega, näit.

Kõigi toodete omahind kujunes madalamaks.

Programmi need osad tuleb omandada iseseisvalt.

Kunstinädala ürituste hulgas, kunstinädala ürituse na; tööajal, tööaja jooksul.

2. Ülepakutud emotsionaalsus. Nähtavasti on kantseleilikule stiilile osaksaanud hukkamõist ja värske ning isikupärase sõnastuse nõudmine põhjustanud puhuti libastumist teise äärmusse - tarbetusse emotsionaalsusse. Ekspressiivse sõnavara või kõnekujundite kasutamine asjaliku informatsiooni žanrites on kohatu ja mõjub siinkoomiliselt. Näiteks paar seda laadi stiiliväärastust ühest muidu neutraalses laadis kirjutatud arutlusest:

Palju nupukaid päid mõtleb seal pidevalt, kuidas täiustada tootmisprotsessi.

Liiga teeb ka saepuru epideemia. Siin on tarvis mehhaanikuid, kes teiste saeveskite eeskujul seaksid sisse ventilaatorid.

Kirjutise üldise laadiga oleks kooskõlas:

Seal mõeldakse pidevalt, kuidas ...

Muret teeb ka saepuru. Siin on tarvis ...

3. Parasiitsõnad ja täitefraasid. Selle stiilivea puhul on tavaliselt tegemist tähenduse kattuva edasiandmisega kahe või mitme samatähendusliku väljendi abil. Tuleks hoiduda ajaleheruumi raiskamast sõnadele ja fraasidele, mis informatsiooni vahendamise seisukohalt on tarbetud. Mõned näited:

1. Laudaperioodi esimestel päevadel oli kariloomade söötmisel juhuslik iseloom.
2. Karjafarmis hakkas ta töötama juba siis, kui oli saanud 16-aastaseks tüdrukuks.
3. Iga rahvakontrolli grupp peab töötama hästi läbimõeldud plaani kohaselt, mis pole koostatud šablooni järgi, vaid iga üksikmajandi konkreetseid iseärasusi arvesse võttes.
4. Märkisin seda vaid selleks, et täiustamise ja uuendamise kõrval on vaja siiski rohkem tähelepanu pöörata olemasolevatele mehhaniseerimisvõimalustele.

Jätame ära liigse ja saame:

1. Laudaperioodi esimestel päevadel oli kariloomade söötmine juhuslik.
2. Karjafarmis hakkas ta töötama, kui oli saanud 16-aastaseks.
3. Iga rahvakontrolli grupp peab töötama hästi läbimõeldud plaani kohaselt, mis on koostatud majandi iseärasusi arvesse võttes.
4. Siiski on vaja rohkem tähelepanu pöörata olemasolevatele mehhaniseerimisvõimalustele.

Harjutus 1. Kuidas oleks järgnevais lauseis saanud väljenduda lihtsamalt ja loomulikumalt?

Tõrkab silma, et kõikjal on suuremat rõhku hakatud panema

□otsuste täitmise kontrollile ja kriitiliste märkuste realiseerimisele;

□ selle saavutamisele, et iga kommunist oma suhtumisega töösse, käitumisega tööl ja isiklikus elus, avaldaks aktiivset mõju kollektiivi kommunistliku teadlikkuse kasvule;

Hübriidkaalikas on võrdlemisi pika kasvuperioodiga, kusjuures ta kannatab välja ka võrdlemisi madalat temperatuuri.

f) töö organiseerimine on istutamisel lihtne ja hoiab kokku palju asjatut käimist.

Esineb hulgaliselt lagunenud hooneid ja varemeid. Küla täitevkomitee pole nende kõrvaldamiseks üles näidanud vajalikku nõudlikkust ja konkreetsust.

Harjutus 2. Redigeerida!

Vaid Lehmja 8-klassilise kooli võistkond suutis kaitsta mullu võidetud auhinda. Seda tänu kooli tublidele entusiastidele, kes organiseerivad koolis orienteerumisspordi üritusi aastaringselt. Praktiline töö doonoritelt verevõtmisel algab 16. novembril kell 9 rajooni kultuurimajas. Ei ole vist liialdus öelda, et pole peaaegu ühtegi ettevõtet, kus seadmed ei oleks tulnud asendada. Pärast loengut jälgiti filmi "Soomuslaev Potjomkin" demonstreerimist. Selle juhtmõtte all toimub 15. oktoobrist 15.detsembrini hoogtöö kirjanduse levitamiseks. Orkester töötab pidevalt oma kunstimeisterlikkuse tõstmisel ja oma küllaltki mahuka repertuaari rikastamisel. Tagajärjeks on sortimendi uuendamise vähene efektiivsus ja toodangu kvaliteedi taseme aeglane tõus. 1966.aasta suvel oli Harju rajooni reas kolhoosides ja sovhoosides lehmade piimatoodang madal ja piima toodeti vähe. Karjatamise alustamisega hilineti ning sellega tehti algust alles 2.-3.juunil. Eeloleval suvel on vaja tõsiselt tegelda piima kvaliteediga, samuti ka lautade ümbruse puhastamise ja korrastamisega. Ei ole kahtlust, et ka seekordne rahvaülikoolide ühiskondlik ülevaatus täidab temale pandud lootused, aidates kaasa rahvaülikoolide töö edasisele täiustamisele ja

parandamisele, uute rahvaülikoolide loomisele ja kuulajate kontingendi laiendamisele. Võib juhtuda, et kuulajad ise ei ole veel tõstatanud mõtet ühe või teise rahvaülikooli loomiseks; see aga ei tähenda sugugi seda, et uue, vajaliku rahvaülikooli loomine ei leiaks elanikkonna hulgas heakskiitu.

III. Loetavuse probleem.

Stiililis-keelelisest küljest peetakse loetavaks sellist kirjutist, mida on 1) h õ l p u s lugeda, sest autori mõttekäigud on väljendatud lihtsalt, täpselt ja arusaadavalt; 2) h u v i t a v lugeda, sest väljenduslaad on ilmekas ja vaimukas.

Esimene põhinõue on niisiis s e l g u s. See saavutatakse lihtsuse ja loogilisusega. Tuleb vältida liiga pikki, keeruka ehitusega lauseid. Sõnaohtrus ajalehes on pahe, sest see hajutab mõtte ja raiskab ruumi. Ka piltlike väljenditega ei tohi liiale minna. Kui ülekantud tähendusi esineb väga sageli, siis võib see hakata kahjustama mõtte selgust. Eriti hoolsasti peab jälgima, et sõnastus ei sisaldaks loogilisi vasturääkivusi ega mitmeti tõlgitsemise võimalusi.

Harjutus 3. Analüüsida alltoodud fragmente! Missuguste nõuete vastu siin on eksitud? Teha parandusettepanekuid!

Ülalmainitust tuleb teha järeldus, et koolides organiseeritava liiklusõpetuse aluseks peab jääma liikluseeskirjade tutvustamine, praktilised õppused nende rakendamisest ja liikluskultuuri küsimused, s. o. juhtide ja jalakäijate omavahelise viisaka suhtlemise küsimuste käsitlemine, mille tulemuseks peab olema iga üksiku liiklusest osavõtja vastutustunde suurenemine. Kui me seda saavutame, siis toob see kahtlematult kaasa lastega toimuvate liiklusõnnetuste vähenemise.

Üheks oluliseks teguriks, mis mõjub masinate vastupidavusele, on nende valmistamise kvaliteet. Tuleb öelda, et eriti paju avariisid ja mitmesuguste sõlmede enneaegset rikkimineku on märgata sammuvate ekskavaatorite ES-15/90, buldooserite DET-250, laadimismasinate UP-3, Tallinna masinatehase õhupumpade ja mõnede teiste mehhanismide juures.

Alljärgnevatest lõikudest vasakpoolses on mõttelüngast tingitud sisuline vasturääkivus. Missugune?

Viimane tõsisem karistusmäär rakendati läbindaja Toomas Leitsmaa suhtes — ettepanek kaevanduse administratsioonile ja ametiühingukomiteele vallandada T. Leitsmaa kui töödistsipliini järjekindel rikkuja. Kommunistide ja ametiühingukomitee ettepanek võeti vastu.

5. Tehakse teine vaheltharimine sama agregaadiga, millega esimesegi vaheltharimisel. See on vajalik taimede harvendamiseks harvenduskõplaga soodsa olukorra loomiseks.

Väärseoseid kipub eriti kergesti tekkima asesõnadega. Iga asesõna puhul peab olema ühemõtteliselt selge, missugust eelnevas tekstis juba esinenud sõna või fraasi ta märgib.

Harjutus 4. Kuidas tuleks need lõigud ümber sõnastada? Missuguse väärseose võimalus on parempoolses ülemises lõigus?

Pärast aruande-valimiskoosolekut vaatasid jaoskonna kommunistid läbi parteiliste ülesannete andmise. Ikka kippus nii olema, et ühel oli neid mitu, teisel peaaegu ei ühtegi. Kõigepealt propagandistitöö. Mäemeistrid-kommunistid Feliks Toomingas, Gennadi Levkovski ja Rein Saluri (tema on ka tsehhi parteiorganisatsiooni sekretär) ning brigadir Aksel Pärtel pidid neiks saama.

Hukka mõisteti laialtkülv, mida aga veel mullu meie majandites kasutati. See ei võimalda põllul teha vaheltharimist, mis kahandab saake miinimumini.

Tööde järkjärgulise mehhaniseerimisega kulutati ühe sõõtühiku tootmiseks 1959. aastal 15,7 kopikat, mullu aga ainult 6,3 kopikat. Tänavu on eesmärk viia see 5 kopikani.

Teine põhinõue on sõnastuse i l m e k u s. Kirjutis võib köita lugeja huvi mitte ainult oma sisuga, vaid ka värske ja vaimuka väljenduslaadiga. Huvitav on see, mis varem olnut ei korda. Seepärast äratabki huvi isikupärane, šabloonivaba sõnastuslaad (muidugi kui ta vastab ka esimesele põhinõudele).

Lugeja huvi tapab igasugune monotoonsus. Kõige üldisemalt öeldes on monotoonsus k o r d u m i s e tagajärg.

Samade vormide, sõnade, samade fraaside ja konstruktsioonide kordumine muutub tüütavaks ja kahandab kirjutise mõjujõudu. Õigupoolest tuleb eraldi rääkida 1) kordumistest ühe teatava kirjutise piires, mis on puht sõnastusstiili küsimus, ja 2) kordumistest kui trafarettide allikast ajalehekeeles üldse, mis aga ei ole enam üksnes väljendusviisi, vaid ühtlasi ka sisu küsimus.

Esimest liiki kordumised, s. t. sama sõnatüve, käändelõpu või ka sama tüüpi konstruktsiooni korduv lähestikku sattumine on hõlpsasti redigeeritav, kui toimetaja on küllalt osav leidma varieerimisvõimalusi. Siiski pole raske leida ajalehtedest näiteid, kus see töö on jäänud tegemata.

Harjutus 5. Kuidas oleks alljärgnevas saanud kordumisi vähendada?

Külviagregaat külvab nii, et igale külvikäigule põllul järgneb kaks tühja, s. o. seemne külvitakäiku.

Sm.. Niglas pidas taimede kõplamist väga tähtsaks tööks. Neil on igas brigaadis kõplamistöödel eraldi brigadirid, kes jaotavad töötajate vahel töölesande ja võtavad tehtud töö vastu. Kui harvendamine on halvasti tehtud, tuleb see uuesti teha, muidu tasu välja ei maksta.

Meie ettevõtetes ei tegelda praagis süüdi olevate isikute täpse süü väljaselgitamisega ja praagikahjude sissenõudmisega küllaldaselt.

Toodangu kvaliteet, sealhulgas toodangu maailmatase, on pidevalt muutuv. Seetõttu ei tohi ka toodangu kvaliteedi taseme hindamine ja võrdlemine kunagi katkeda.

Kuid mõnikord võidakse kordumisi kasutada just emotsionaalse efekti saavutamiseks (muidugi žanrites, mis ei nõua neutraalset stiili). Sel juhul on kordumine kindla eesmärgiga stiilivõte, nagu näiteks järgmistes lõikudes:

Ikka nii, et Nõo keskjaama noorikud ei võtnud hästi kuulda, ja kui võtsid, siis oli jälle rajoonikeskjaam kinni, või oli number 324 kinni. Miski oli kogu aeg kinni.

Viis minutit oli jutt pikk. Viis minutit pluss need kuuskümmend minutit, mis närve õgisid.

Teist liiki kordumised - trafaretid - on redigeerija-

le märksa tülikamad, mistõttu nad nähtavasti ongi nii visad ajaleheveergudelt kaduma. Aeg-ajalt riivavad ikka veel silma mahajäämuse likvideerimine, edu kindlustamine, eesrindlike kogemuste juurutamine, vajalike abinõude rakendamine, tulemuste saavutamine; (agitatsiooni-, spordi-, nõupidamise vms.) töö, võitlus (kõrgete saakide eest, suure päevase väljalüpsi eest jne.); huvitav ja sisukas üritus, järsk tõus, otsustav murrang, suur töö jt.

Oma väga üldise ja piiritlemata tähendusega sobivad seda liiki väljendid peaaegu iga teema puhul, mistõttu kordumisvõimalused ongi nii laialdased. Üldsõnalisus tähendab aga s i s u v a e s u s t. Teiste sõnadega: trafaretiderohke väljenduslaad tähendab informatsiooni vähesust. Tavaliselt ongi stampväljenditest kubisev stiil vaid kirjutise kõhnukese sisu kaasnähtuseks ja sel juhul ei ole mõtet otsida võimalusi ühtede üldiste sõnade asendamiseks teiste niisama üldistega. Lugu tuleb lihtsalt kärpida. Ajalehe ruumi ei tohi raisata niisugustele mitte midagi ütlevatele fraasidele:

Koostati abinõude plaan uuele süsteemile üleminekuks, mis näeb ette mitmeid uusi üritusi, mida siiani ei rakendatud või rakendati ainult osaliselt.

Mahajäämust esines ka mujal, kuid õigeaegselt rakendatud abinõud võimaldasid olukorra parandada.

Sellise ülepingutatult ametliku väljenduslaadi üksikuid elemente võib muidugi aeg-ajalt kohata ka asjalikes, sisutihedates artiklites. Redigeerijal peab olema silma nende leidmiseks ja leidlikkust neist vabanemiseks.

Trafaretsete tegusõnadega teostama, läbi viima, toimuma, kindlustama, tagama jts. seotud konstruktsioonid mõjustavad otseselt l a u s e e h i t u s t, muutes selle staatiliseks ja sageli isegi raskesti jälgitavaks. Peamist tegevust ei väljenda niisugustes lausetes enam tegusõna,

nagu oleks normaalne, vaid nimisõnaline tuletis. Vrd.näit.

Eelolevaks nädalaks kindlustatakse talivilja koristamise lõpetamine.	Eelolevaks nädalaks lõpetatakse talivilja koristamine.
Saagi koristamine teostati õigeaegselt.	Saak koristati õigeaegselt.

teostamisele, kindlustamisele jms. ülesehitatud laused muudavad ajalehe keele vaeseks tegusõnavormide poolest, mis aga koos oma laiendite - sihitiste ja määrustega - kujutavad endast just lause dünaamilist elementi. Nimisõnade hulga suurenemine nimisõnaliste tuletiste arvel toob ühtlasi kaasa täiendite hulga suurenemise, s. t. põhjustab lause staatilise elemendi kasvu. Sellepärast kahjustab lause loetavust igasugune liialdamine pikkade mine-konstruktsioonidega. Vrd. näit.

Tehti ettepanek tsehhi üldvalgustuseks kasutatavate suure võimsusega hõõglampide asendamiseks päevavalguslampidega.	Tehti ettepanek asendada tsehhi üldvalgustuseks kasutatavad suure võimsusega hõõglambid päevavalguslampidega.

Kohmakad on ka niisugused lühemad alalütlevas või saavas käändes mine-konstruktsioonid:

	parandatuna:
Tehti esimesed katsetused kaardi järgi liikumisel.	Tehti esimesed katsetused kaardi järgi liikuda.
Tuleb midagi ette võtta komsomolitöö huvitavamaks muutmiseks.	Tuleb midagi ette võtta, et komsomolitöö muutuks huvitavamaks.

Peale da-tegevusnime või kõrvallause aitab redigeerijat siin hädast välja mõnel juhul ka ma-tegevusnimi või desvorm:

Praegu valmistub noor mehhanisaator Eesti Põllu-	Praegu valmistub noor mehhanisaator Eesti

majanduse Akadeemiasse astumiseks.

Noored aga ei kartnud vihmast sügisilma ja andsid kooli spordiau kaitsmisel oma parima.

Põllumajanduse Akadeemiasse astuma.

Noored aga ei kartnud vihmast sügisilma ja andsid kooli spordiau kaitstes oma parima.

Harjutus 6. Redigeerida!

Praktiliselt saime läbi viia ainult põllumajanduse eesrindlaste õhtu korraldamise. Suurt tööd tootmistehnoloogia täiustamisel ja materjalide säästmisel on teinud mööblivabriku ratsionaliseerijad. Silmapaistvaks saavutuseks on mööblivabriku meistri E. M. ettepanek lauaplaatide jäätmete ärakasutamiseks, mis annab 10 590 rubla ökonoomiat. Üldvõit meistrivõistlustel peaks veelgi rohkem innustama Turba noori selle spordiala edu saladustesse tungimisel. Lepime õpetajatega kokku ja anname neile teemad kätte juba maikuu esimesel poolel, et neil oleks esinemiseks valmistumisel aega. Nõupidamine oli pühendatud ühiskonnateaduslike distsipliinide õpetamise parandamise küsimustele. Sõnavõttudega esinevad ja esitatud küsimustele vastavad kirjastuste esindajad. Koostöö komsomoliorganisatsiooniga piirdus individuaalsete vestlustega üliõpilaste-kommunistlike noortega. Järgnevaks spordisündmuseks on kavas läbi viia koolinoorte spartakiaad. Põldheina ja muude kultuuride saakide suhteid arvestades võib tekkida ekslik mulje, et põldheinakasvatus kaasaegsetes suurmajandites ei õigusta ennast kui madalasaagiline kultuur või õigustab ennast ainult ajutiselt. Väga meeldiva mulje jättis valgusküllane, peakorpusega koridoridega ühendatud suur saal. Parimaks on traktorist H. Rosina ettepanek kivikoristaja USK-0,7 konstruktsiooni muutmiseks. Olemasolevad andmed pärinevad linnade arhiividest, kus Gutenberg elas. Me räägime heakorrastamisest üsnagi palju, kuid paraku on lood sellised, et laiemas mastaabis piirdub see vaid riiklike

pühade eelse suurpuhastusega.

Harjutus 7. Kumba varianti eelistada? Miks?

Et likvideerida mahajäämust kaasaja teaduse ja tehnika saavutustest ning elanikkonna kasvavatest nõuetest, on vaja aktiviseerida kvaliteedikaartide koostamist ning nende alusel kokku seada insenertehniliste ja majanduslike ürituste plaanid.

Et kaasaja teaduse ja tehnika ning inimeste kasvavate nõudmistega sammu pidada, tuleb kvaliteedikaartide koostamine hoolega käsile võtta ning nende alusel kokku seada insener-tehniliste ja majanduslike ürituste plaanid.

Harjutus 8. Kuidas saaks neid fragmente paremini sõnastada?

Programmides ettenähtud materjali õigeaegseks läbitöötamiseks ja selle omandamiseks kuulajate poolt on parteiorganisatsioonidel vaja suurendada nõudlikkust kuulajate iseseisva töö vastu. Kahjuks on meil veel palju kommuniste, kes peavad küllaldaseks osavõttu õppustest, kuid arvavad et ülearune ja koormav on õpitavat materjali omandada lugemise ja märkmete tegemise teel iseseisva töö kerras. Nüüd, mil pinge õppuste läbiviimisel peab mõnevõrra suurenema, on vaja, et kuulajate iseseisva töö osatähtsus tõuseks. Selleks on olemas kõik vajalikud tingimused. Nende mulgas tuleb pidada kõige tähtsamaks kogemusi, mida iseseisvaks tööks siiani on omandatud.

Mõni aeg tagasi olid meie ajatehe veergudel kõne all mitmeaastase põldheina, kultuurniitude ja -karjamaade saagitõusu sõelumised.

Siin toimub agregaadi liikumine külvil jäänud jälgi mööda.

Nendes salkades, kust vajalik istutusmaterjal on juba võetud, tuostatakse ka kohe pärast seda kõplaga harvendamine ühele taimele. Istutamisel kastmist vaja ei ole, kuna taimed lähevad sellise nn. ümberlöstmise juures kergesti kasvama, sest nad tavaliselt võetakse ka osalise mullaga. Nad soovitasid hiljemalt nädal pärast külvi teha esimene vaheltharimine (ka sel juhul, kui taimed pole tõrganud) ja teha seda traktori järele haagitud kaitsekatastega varustatud kultivaatoriga.

28.

IV. Õigekeelsuse küsimusi

1. Kokku- ja lahkukirjutamisest.

Kokku- ja lahkukirjutamise põhireeglistiku on kujundanud meie normatiivse grammatika aastakümnetepikkune traditsioon ja juba küllalt pikka aega on ta püsinud eriliste muutusteta. Kuid kokku- ja lahkukirjutamine ei ole ainult ortograafia probleem, vaid ühtlasi ka liitsõna probleem. See tähendab aga vahetut seost kõigi nende arenemisprotsessidega, mis pidevalt toimuvad sõnavaras, selles keele kõige dünaamilisemas osas. Teaduse ja tehnika arenguga kaasnev uute terminite vajadus, tähenduste diferentseerumine ja püüd vastavalt ka väljendust täpsustada, muutused mõningate ühendite tarvitamise sageduses - see kõik on põhjustanud ja põhjustab põhireeglitest mitmesuguseid hälbeid. Kokku- ja lahkukirjutamise küsimustes orienteerumiseks tuleb seepärast peale põhireeglistiku tundmise osata õigesti arvestada t ä h e n d u s e ja t a r v i t a m i s s a g e d u s e mõju. Lisaks sellele sõltub kokku- ja lahkukirjutamine igal konkreetsel juhul veel k o n t e k s t i s t.

Põhireeglid lähtuvad ühendi komponentide sõnaliigist ja vormist.

Täiendsõna vorm tingib kokkukirjutamist:

1) nimetavalise täiendsõnaga ühendites (*kuldauraha*, *naaberrajoon*, *tekstiiljalatsid*, *killustiksillutis*, *lämmastikväetis*);

2) tüvelise liitumise puhul (*kapitaalehitus*, *individuaalmaja*, *metsaistutamistööd*, *ratsionaliseerimisettepanek*).

Täiendsõna vorm tingib lahkukirjutamist:

1) nimisõna juurde kuuluva mitmuse omastava

puhul (elamute valitsus, teadete agentuur, toiduainete kauplus);

2) line-, ne- ja lik-liiteliste omadussõnade puhul (põline elanik, punane lipp, neljakandiline viil). Liitsõna saab sellistest ühenditest moodustada ainult tüvelise liitumise abil (põliselanik, punalipp, nelikantviil).

Põhisõnana nõuab ne-, line- ja lik-liiteline omadussõna k o k k u k i r j u t a m i s t (ka mitmuse omastavaga): graafikukohane, ringkirjaline, ööpäevane, möödunudaastane, valutundlik, võimetekohane, brigaadidevaheline jne.

Pärisnimelised täiendsõnad ühendatakse sidekriipsuga: Koidula-aegne, Kingissepa-nimeline, Narva-tagune jne.

Arvsõna ja ne-, line-liitelise omadussõna kokku- või lahkukirjutamine sõltub arvsõna koosseisust: viiekümneaastane, viiesajalehekülgeline, aga viiekümne kahe aastane, viiesaja kahe lehekülgeline, viie tuhande meheline.

Numbritega muidugi 50-aastane, 52-aastane, 5000-meheline. Ka muude omadussõnaliste põhisõnadega tuleb käändsõna kokku kirjutada: ilmastikukindel, kaotusterohke, lasterikas jne.

Arvsõnade kirjutamisel kehtib kokkuleppeline norm, mille järgi on õige kolmkümmend, kolmsada, mitukümmend, mõnisada jne., aga kolm tuhat, kolm miljonit, paar tuhat, mitu miljonit jne.

Ühendtegusõna puhul kehtib täiendina kasutatavate kesksõnade ja mata-vormi kokkukirjutamise nõue, seega ostis kokku, on kokku ostnud, kokku ostma, kokku osta, oli kokku ostmas, jäi kokku ostmata, kuid kokkuostetud puuvili, kokkuostmata kartulid, kokkuminev riie, kokkutulnud rahvas jne.

Nende ja teiste vormist lähtuvate reeglitega satub sageli vastuollu t ä h e n d u s e kriteerium. Kokku-

kirjutamine, s. t. liitsõna võimaldab väljendada komponentsõnade tähendusest erinevat, iseseisvat tähendust. See on praegu üks peamisi sõnavara rikastumise viise, mis aga ühtlasi pidevalt suurendab erandlikult kokkukirjutatavate juhtude hulka.

Tähenduse terviklikkuse või täpsustumise arvestamine sunnib formaalsetest reeglitest kõrvalekalduvalt kokku kirjutama:

1) mitmuse omastavas täiendsõna (kui see ei ole kahest silbist pikem), näit. teedeosakond, teedevõrk, häälteenamus, noortebrigaad, meeltesegadus, meesteriietus, naistepäev, lastearst;

2) omadussõna või oleviku kesksõna järgneva nimisõnaga (eriti viimasel ajal produktiivne terminite soetamise viis), näit. puhaslaut, puhaskaal, sügavkünd, pehmekünd, koresõõt, tühikäik, külmtöötlemine, märgpuhtimine, vabapidamine, kitsasfilm, väikeauto, uuslavastus; nooremleitnant, vanemraamatupidaja; seisevnoot, ujuvdokk, elavjõud, tegevliige, jäävhammas, vahelduvvool;

3) käändsõna ja iseseisvat määrsõna järgneva kesksõnaga (kui on tegemist ülekantud tähendusega, s. t. fraseoloogilise ühendiga), näit. silmanähtav, käegakatsutav, rahulolev, jalustrabav, silmipimestav, pöörettekitav, kõiketeadev, kõrgemalseisev (organ), küüruvajunud (eideke), korrashoitud (kogud). Et ära hoida vigu, tuleb täiendiliste kesksõnade kokku- ja lahkukirjutamisel niisiis alati selgusele jõuda, kas on tegemist ühendtegusõnaga, fraseoloogilise ühendiga või on kesksõna seotud oma tavalises tähenduses esineva käändsõna või iseseisva määrsõnaga. Kahel esimesel juhul kirjutatakse kokku (juurdetulev, silmatorkav), viimasel juhul aga lahku (linna sõitev auto, riigile müüdud sead, viimaseks jäänud võistleja, lähedal asuv jaam, hiljuti mõõdunud valimised, viimati mainitud lubadus) ja just siin kiputaksegi eksima.

Vigu tekib sageli veel neil juhtudel, kus liitsõnaks kokkukirjutamine tähistab liigimõistet, lahkukirjutatav ühend aga konkreetset olendit, eset või nähtust, vrd.näit.

ajalehe toimetus (= näit. "Edasi" toimetus),

kolhoosi esimees (= näit. "Tuleviku" kolhoosi esimees),

aga ajalehetoimetus (kui teatavat liiki toimetus),

kolhoosiesimees (kui amet) jne.

Samuti: (teatava)tsehhi ülem, kaupluse juhataja, auto pidurid, traktori mootor, kirja kirjutamine, põranda värvimine, kuid ametinimetusena tsehhiülem, kauplusejuhataja, pidurite liigina autopidurid, mootoriliigina traktorimootor, tegevuseliigina kirjakirjutamine, põrandavärvimine jne.

Suur t a r v i t a m i s s a g e d u s võib kujundada liitsõna ka niisugustel juhtudel, kus tähenduslik külg seda eriti ei nõuakski. Deverbaal kirjutatakse tavaliselt eelnevast käändsõnast või iseseisvast määrsõnast lahku, kuid suure esinemissageduse tõttu on kujunenud liitsõnadeks näit. pesupesemine (vrd. auto pesemine), kooliminek (vrd. haiglasse minek), ellusuhtumine, lõpuleviimine, tarvituseletulek, kindlakstegemine, selgeksõppimine, haigeksjäämine, töötaolek, ärkvelolek, rahupooldaja jne. Samuti kirjutatakse suure esinemissageduse tõttu reeglivastaselt kokku mõned ma-tegevusnime ja kesksõna ühendid, näit. mõtlemapanev (fakt), liikumapanev (jõud), lüpsmatulev, käimasolev, olemasolev jt., või käändsõna ja kesksõna ühendid, näit. vabadustarmastavad (rahvad), rahuarmastavad (riigid), lootustäratav (algatus) jt.

K o n t e k s t i s võib liitnimisõna lahkukirjutamist tingida eelnev täiend, kui see ei ole seotud kogu ühendiga, vaid ainult selle omastavalise täiendsõnaga, näit. kasvatusvahend, aga kommunistliku kasvatuse vahend. Sellise täiendina toimib ka perekonnanimele eelnev eesnimi või eesnimetäht, näit. Gogoli-nimeline, aga N. Gogoli nimeline. Vigu tehakse väga sageli niisuguste ühendite kirjutamisel,

mis sisaldavad tegusõnatüvelist nimisõna. Oluline on siin laiendi ja põhisõna vahekorra õige analüüs.

Väär:	Õige:
pesu vastuvõtupunkt	pesu vastuvõtu punkt või pesuvastuvõtupunkt
marjade kokkuostupunkt	marjade kokkuostu punkt
saadikukandidaadi tutvustamiskoosolek	saadikukandidaadi tutvustamise koosolek
hanemunade hautamismeetod	hanemunade hautamise meetod
kärbeste hävitamisviisid	kärbeste hävitamise viisid
kevadmantlite müügidekaad	kevadmantlite müügi dekaad

Sõnadevaheliste seoste väära tõlgitsemise tõttu tehakse vigu ka kesksõnaliste ühendite kirjutamisel.

Väär:	Õige:
reisilt kaasa toodud fotod	reisilt kaasatoodud fotod
mulle vastu tulnud sõber	mulle vastutulnud sõber
selleks ette nähtud hoidlad	selleks ettenähtud hoidlad
kõrgelt üle lendav pall	kõrgelt ülelendav pall
laost välja antud kaup	laost väljaantud kaup
mäest alla sõitnud poiss	mäest allasõitnud poiss

Laiend (reisilt, mulle, selleks, kõrgelt, laost, mäest) on siin seotud ühendtegusõnaga tervikuna, seepärast pole lahkukirjutamiseks mingit põhjust. Iseasi muidugi, kui polegi tegemist tegusõna juurde kuuluva abimäärsõnaga, vaid hoopis käändsõna juurde kuuluva kaassõnaga, näit.

auto alla jäänud laps (aga: eile allajäänud laps),
auto peale laaditud koorem (aga: kiiresti pealelaaditud koorem),
laua kõrvale lükatud tool (aga: hooga kõrvalelükatud tool).

Arvsõnale eelnev peaaegu, ligi, umbes, alla, üle, kuni ei põhjusta ne-, line-liitelisest põhisõnast lahkukirjutamist, seega

ligi, peaaegu, umbes
alla, üle, kuni
} viieaastase staažiga

samuti: üle kahekilosed haugid (eelistatav siiski: üle kahe kilo raskused haugid või üle kahe kilo kaaluvad haugid), alla kahetunnine seanss (või: alla kahe tunni kestev seanss), kuni kolmerublased kingituspakid (või: kuni kolm rubla maksvad kingituspakid).

2. Sidekriipsu tarvitamine

ei tee erilisi raskusi sellistel klassikalistel juhtudel nagu

1) kodu-uurimine, kutse-eetika, partei- algorganisatsioon;
2) Põhja-Eesti, Lõuna-Ameerika, Taga-Karpaatia;
3) Lenini-nimeline, Emajõe-äärne, Tartu-lähedane;
4) aeg-ajalt, täht-tähelt, järk-järgult, kord-korralt;
5) marksism-leninism, naised-lapsed, õed-vennad, luud-kondid;
6) füüsikalis-keemiline, teaduslik-tehniline, sõjalis-poliitiline.

Ei tohi aga unustada, et 1) sidekriipsuga ühendites (2. ja 4. tüüp) saadud line-, lane-tuletised on ilma sidekriipsuta, näit. põhjaeestlane, kilinginõmmelane, täht-täheline, järkjärguline;

2) 6.tüübis on sidekriips omadussõnu ühendava ja asemel, s.t. füüsikalis-keemiline = füüsikaline ja keemiline. Omadussõnast + nimisõnast saadud tuletis aga kirjutatakse kokku: füüsikaliskeemiline (lähtub mõistest füüsikaline keemia), samuti konstitutsioonilisdemokraat-

lik (konstitutsiooniline demokraatia), liberaalmonarhistlik (liberaalne monarhia) jne.;

3) sidekriipsu asemel kasutatakse mõttekriipsu, kui ühendi üks pool (või mõlemad pooled) koosneb kahest või enamast sõnast, näit. Kanada - Saksa DV kohtumine, üliõpilased - kommunistlikud noored, zootehnik - ajalehe kirjasaatja jne.

Sidekriipsu asemel kasutatakse mõttekriipsu ka vahemaade ja marsruutide puhul, näit. Tartu - Võru maantee, Tallinn - Haapsalu - Rohuküla liin, marsruut Tallinn - Kohtla-Järve - Narva jne. Trükikirjas sõnavahesid kahel pool mõttekriipsu ei ole.

Suhteliselt uus tüüp sidekriipsuga ühendite hulgas on mitmesuguste kaksiktegevusalade nimetused, näit. sekretär-tõlk, traktorist-kombainer, koristaja-käskjalg jt. Käänata tuleb siin mõlemaid pooli (vrd. 5.tüüp): koristajat-käskjalga, koristajale-käskjalale jne. Kergekäeliselt tehtud tõlgete kaudu kipuvad aga seda tüüpi ühendid liiga ohtraks muutuma. Paljudel juhtudel on siiski võimalik väljenduda eesti keelele omasemal viisil, näit.

	parem:
kirjanik-prosaist	proosakirjanik,
lauljad-solistid	soololauljad,
üliõpilased-praktikandid	üliõpilaspraktikandid,
elevandid-hiiglased	hiigelelevandid,
poeet-patrioot	poeet ja patrioot,
naine-ema	naine ja ema,
kirjanik-rindemees	rindemehest kirjanik,
õpetaja-pensionär	pensionärist õpetaja või pensionil (olev) õpetaja,
arst-kirurg, arst-günekoloog	kirurg, günekoloog.

Sellistesse ühenditesse oleks vaja senisest kriitilisemalt suhtuda.

Harjutus 8. Mis on siin valesti?

Sõna võttis 45,2% aruande arutamisest osa võtnud kommunistidest, seega peaaegu iga teine partei liige ütles oma arvamuse.

Seesugune oli külvi alguseeelne meeleolu.

g) taimed, mis külvatud lagedale põllule, on palju tugevamad ja rohkem karastunud kui lava või peenrataimed;

Kuid kevadel maha pandud kartulist üks kümnendik oli ikkagi veel "Jõgeva piklik".

30 tsentnerise hektarisaagi said veel Saku ja Habaja sovhoos.

Nagu "Standardile" teatati, tunnevad eesti rahvusliku mööbli ostuvõimaluste vastu huvi ka Inglismaa, Prantsusmaa, Hollandi ja Taani kaubandusfirmade esindajad.

Populaarseks on saanud osakondade-vaheline sotsialistlik võistlus.

Eespoolloetletud abinõude tulemusena on aasta-aastalt vähenenud "Eesti Tööstusprojektis" 1 miljoni rubla ehitusmontaažtööde kohta väljaantud jooniste arv.

Kuid ometi näevad paljud üksteist võibolla esimest korda.

Meid võttis vastu vähemalt pooltuhat inimest, võttis vastu säärane tormiline aplaus, et südamesse puges kartus, kas suudame seda õigustada ja tasuda?

Partei-algorganisatsioonid lahendavad neid ülesandeid oma meetodite, organisatoorse- ja kasvatustöö meetodite abil.

Harjutus 9. Kas sulgudes olevad sõnad tuleb kirjutada kokku, lahku või sidekriipsuga? Missuguseid parandusi tuleb veel neis lausetes teha?

1. Seepärast tuleb nendega (päevast päeva, aastast aastasse) tegelda. 2. (Hiljuti möödunud) valimised olid noortele agitaatoritele heaks kooliks. 3. (Põhja eestlasele)

on (lõuna eesti) murdekeeles paljugi arusaamatut. 4. (Eespool toodud) piima (füüsikalis keemiliste) omaduste (määramis meetodid) on üksikasjalikult kirjeldatud N. Krõlova poolt. 5. (Komsomoli pleenumile) vastavas küsimuses aga (millegi pärast) (ametiühingu esindajaid) ei kutsutud. 6. Rahvakohtunike (valimise kampaania) toimub meie rahva suurte töövõitude tingimustes. 7. Enne sõitu olin kuulnud üksteisele (vastu käivaid) arvamusi. 8. Jõudis kätte (ärasõidu päev). 9. "Kalevi" (kehakultuuri kollektiivide vahelised) võistlused korvpallis kestsid mitu kuud. 10. Üldjuht istus (infarkti lähedases) seisundis tribüüni pingile. 11. Kui olin saanud (viieteist aastaseks), tegin kaasa üle (viiekümne kilomeetrise) suusamatka. Nüüd kus olen (viie kümnene), kipub isegi (paar kümmend) km liiga tegema. 12. See (mitme tuhande leheküljeline) lektüür ei tahtnud kuidagi mahtuda (napiks jäänud) aja raamidesse. 13. Ta vandus kogu selle (möödunud aastase) kupatuse (maa põhja). 14. On uskumatu, et (puht isiklikud) huvid sundisid teda ette võtma nii (tohutu suurt) mehhaanilist tööd. 15. Siin ei ole tegemist mitte ainult (mõne tuhande) sedeli (ümber kirjutamisega), vaid ka (mitme kümne tuhande sedeli (täht tähelise) (läbi võrdlemisega). 16. Väliselt oli Vello peaaegu (kokku varisemas) ja oli ime, kust ta leidis (nii palju) tahtejõudu, et suutis lõpuni (vastu panna). 17. Laupäeval palume koguneda kell 18 Toomemäele (haiglate vahelisele) tänavale. 18. Põhiliseks (linna ja maa vahelist) (kauba käivet) korraldavaks aparaadiks kapitalismilt sotsialismile (ülemineku perioodil) on tarbijate kooperatsioon. 19. Tänavu pannakse koosolekutel (arutamisele tulevate) küsimuste valikule suurt rõhku. 20. Praegu on siin tööd ja tegemist (üle pea kaela). 21. Viimane lause tundus (mitte midagi ütlev), kuid ühtlasi (kõike haarav). 22. Praegu veel (kindlaks määramata) asjaoludel tuleb eelmisel koosolekul (vastu võetud) otsust muuta. 23. (Aja jooksul

kuluvad need reeglid muidugi pähe, kuid (tarbe korral) tuleb neid uuesti korrata. 24. (Ühelt poolt) tingib uute sõnade vajaduse teaduse progressiga (seoses olev) uute mõistete tulv, (teiselt poolt) nõuab sõnavara pidevat täiendamist ka keele paendlikkuse eest hoolitsemine. 25. Vaevalt suudavad teadlased meid lähematel aastatel üllatada millegi ainulaadsega (maa lähiste) ja (planeetide vaheliste) lendude valdkonnas. 26. Võidelides (kõrgesti kvalifitseeritud) kaadrite ettevalmistamise eest, on EPA saavutanud edu nii (õppe, teaduslikus kui ka kasvatus töös). 27. On (ette nähtud) (eri kapid) üliriiete, kitlite jms. (eri rõivastuse) hoidmiseks. 28. Kui arvestada kõiki muutustega proove, siis mõnedes farmides oli (verd sisaldavat) piima kuni 20%. 29. (Tarvitusele võetud) abinõud on (tööstuse toodangu) tõstmise teenistuses. 30. Kevadel kavatsetakse korraldada põllumajanduse (mehhaniseerimise alane) konverents. 31. (Töö kvaliteediga) (silma paistnud) (maalrite brigaadi) külastati (pooleli oleval) objektil. 32. Hea oli (tagasi pöörduda) (armsaks saanud) töö juurde. 33. Möödunud suvel leiti Tšukotkal (kullatükk hiiglane), mis kaalus 6943 g. 34. Mõistlikult (välja ehitatud) linnas peaksid olema erinevatel kõrgustel ristuvad (mitme realised kõnniteed konveierid). 35. Romaan "Soolaarbuus" on pühendatud (Abakan Taišeti) raudtee ehitajaile. 36. Ta meenutab (kolleege kirjanikke) ja muidugi ei jäta (mööda minnes) lopsu andmata (jukmi võitu) kriitikule. 37. Kui liikluse motoriseerimine jätkub praeguses tempos, tuleb peagi keelata kõik (transpordi liigid), (välja arvatud) ühiskondlik transport. 38. (Illuka Iisaku) oos on üks tuntumaid (jää serva moodustisi) Nõukogude Liidus. 39. Kas peateeks pidada (asfalt või looduslikku kruusa teed), kui pole üles pandud ühtki (liiklus märki)? 40. Pikad (seisu ajad) on tingitud peamiselt sellest, et tuntakse puudust (töömeestest laadijatest). 41. (Peale selle) peab (raketi pardal) ole-

ma (hapniku varu), kuna sõidetakse (õhu tühjas) ruumis. 42. Tublilt esinesid ka (tallinlased tööjõureservlased).

Harjutus 10. Korrata suure ja väikese algustähe reeglid! Järgnevais lauseis kasutada õiget algustähte ja vajaduse korral panna ka jutumärgid.

1. See põnevusfilm vestab (N,n)õukogude vastuluure õilsast tööst, mis on täis ohte. 2. Krimmi (S,s)uure (K,k)anjoni pikkus on 3 km, sügavus 100–300 m. 3. Peahoone valmimisel asus viiluväljas (V,v)ene tsaaririigi embleem - kahe peaga kotkas. 4. Huvi teoksil oleva (E,e)sti (N,n)õukogude (E,e)ntsüklopeedia vastu oli üle ootuste suur. 5. Saku piirkonna kommunistlike noorte ja noorte mõttes mõlkus juba mõnda aega (H,h)uvitavate (K,k)ohtumiste (K,k)lubi asutamine. 6. Keegi ei jätnud Järvseljal külastamata (D,d)endroparki ega imetlemata (E,e)sti kõrgeimaid kuuski. 7. Suure Isamaasõja aastail teenis ta (N,n)õukogude (A,a)rmees rindekirjasaatjana ning kirjutas (N,n)õukogude sõjameeste kangelaslikkusest. 8. Samuti võiks ära käia O. Lutsu (M,m)ajamuuseumis, Eesti NSV TA (G,g)eoloogiamuuseumis ja (E,e)tnograafiamuuseumis. 9. Need aastad lähevad ajalukku (M,m)usta (M,m)andri järkjärgulise kolonialismist vabanemise aastatena. 10. Ekskursioonil Moskvasse külastati (Ü,ü)leliidulist (P,p)õllumajandusnäitust, käidi ära ka (A,a)metiühingute (M,m)aja (S,s)ammassaalis ning (S,s)uures (T,t)eatris. 11. Andmeid tuli nõutada ka 8. (M,m)ärtsi (N,n)imelisest sovhoosist. 12. Sama küsimus kerkis päevakorda Tartu, Viljandi ja Pärnu (L,l)inna TSN (T,t)äitevkomiteedes. 13. Korduvalt on asja arutatud Tartu (R,r)ajooni (T,t)äitevkomitee (H,h)aridusosakonnas. 14. Võimul on olnud vaheldumisi (A,a)meerika monopolistliku kapitali peamised parteid - (V,v)abariiklik (P,p)artei ja (D,d)emokraatlik (P,p)artei 15. Vietnami (D,d)emokraatliku (V,v)abariigi kõrgeimaks

riigivõimuorganiks on ühekojaline (R,r)ahvuskogu.

Harjutus 11. Korrata sihitise reeglid! Järgnevais lauseis valida sulgudest õiges vormis sihitis!

1. See aitab tal mitmesugustes olukordades (õige otsuse, õiget otsust) teha. 2. Väljakutsuja on kohustatud andma kiirabijaama dispetšerile (täpsed andmed, täpseid andmeid) haige kohta. 3. Ainult pikaajalise uurimisega saab tuua asjasse (suurema selguse, suuremat selgust). 4. Raamat sisaldab (kõik vajalikud andmed, kõiki vajalikke andmeid). 5. Füüsikaosakonda astujaile võiks (suuline eksam, suulise eksami) asendada kirjaliku eksamiga. 6. (Paremad plakatid, paremaid plakateid) suunatakse vabariiklikule näitusele. 7. Režissöör kiitis heaks filmi lavastamise plaani, (mis, mille, mida) A. Ford talle oli tutvustanud. 8. (Maa, maad) küntakse mitu korda, (seeme, seemet) külvatakse üks kord. 9. Alles siit saame (ülevaate, ülevaadet) kõikjale laialipaisatud järvesilmadest. 10. V. Grossil on õnnelik anne leida (situatsioon, situatsiooni), mis võimaldab tegelasi mitmest punktist läbi valgustada. 11. Kolm kuuenda klassi poissi otsustasid vallutada taigalt "Kuradi sõrme" (saladus, saladuse, saladust). 12. Ei leia kohta, kuhu (müts, mütsi) panna. 13. Kapten palus (lamp, lambi, lampi) süüdata. 14. Seegi raha,(mis, mille, mida) ta ema käest oli saanud, hakkas otsa lõppema.

3. Ühildumisest.

Ühildumisvigu kipub ajaleheveergudel leiduma liigagi tihti. Peatume mõningail reeglitel, mille vastu kõige sagedamini patustatakse, ja püüame mõningaid liiga üldisi reegleid täpsustada.

T i n g i v a s kõneviisis öeldis peab ühilduma alusega nii isikus kui ka arvus.

Väär:	Õige:
Ma oleks ju sellest kuulnud.	Ma oleksin ju sellest kuulnud.
Nii olekski nad alla jäänud.	Nii oleksidki nad alla jäänud.

A r v s õ n a l i s e aluse juurde kuuluv öeldis võib olla ainsuses või mitmuses sõltuvalt sellest, kas alus on lähemalt määratud või mitte.

Öeldis on alati mitmuses, kui alus on lähemalt määratud, näit. kui tal on täiendeid. Vrd.

Need kolm aastat möödusid kiiresti.	Kolm aastat möödus kiiresti.

Täienditeta arvsõnalise aluse (või arvsõna + ains.osast.) puhul on öeldis tavaliselt ainsuses, eriti neil juhtudel, kui alus väljendab ligikaudset hulka (mitu, paar, kaks-kolm; kümme, sada, tuhat jne. ligikaudsete arvudena; ligi, umbes, oma, vähemalt jms. arvsõna ees), näit.

Oma paarsada inimest tuli siia kokku.

Igasse komplekti kuulub vähemalt kuus üksikeset.

Samuti, kui alus asetseb öeldise järel, näit.

Aiast tuli välja kaks poissi.

Resolutsiooni ootab veel viis avaldust.

Kui öeldisverb märgib vastastikust või aktiivset sihilist tegevust, on ka lähemalt määramata arvsõnalise aluse öeldist loomulikum kasutada mitmuses, näit.

Neli noormeest vaidlesid kõrvallauas ägedalt millegi üle.

Kolm trükkijat andsid eile lahkumisavalduse.

Kui arvsõnalisel alusel on mitu öeldist, siis on nad mitmuses:

Kakskümmend poissi seisid rivis ja ootasid käsklust.

Autost väljusid kolm meest ja tõttasid lattu.

H u l k a märkivad sõnad, mis moodustavad sõnaühendi mitmuse osastavas laiendiga (enamik inimesi, hulk raama-

tuid, osa kauplusi, koorem puid jne.) jäävad selle sõna-ühendi käänamisel ainsusse, seega

enamikul juhtudel, osal juhtudel

samuti nagu hulgal inimestel, kuhjal heintel jne.

M i t m e ainsusliku täisaluse puhul on öeldis ja öeldistäide mitmuses, näit.

Laulavad meeskoor ja RT "Vanemuise" solist E. Tordik.

Tuleb silmas pidada, et see reegel kehtib ka neil juhtudel, kus kahel või enamal täisalusel on üks ja sama põhisõna:

Karja- ja sealaut valmisid juba viis aastat tagasi.

Mäe põhja- ja läänekülg on järsud.

Gruusia ja Armeenia liiduvabariik asetsevad Kaukaasias.

Erandlikult on öeldis mitme täisaluse puhul ainsuses, kui aluseid seovad või, ehk, mitte ainult ... vaid ka, nii ... kui ka, näit.

Ei saa mitte aru, kas sealt tuleb Juhan või Jüri.

Mitte ainult tuule suund, vaid ka tuule kiirus avaldab siin mõju.

Samuti, kui aluseid laiendab sõna iga, näit.

Küllap iga loodusesõber ja jahimees teab, kui raske on eristada kullilisi looduses.

Niisugustel juhtudel seostub öeldis otsekui iga alusega üksikult.

Teiselt poolt võib öeldise ainsust tingida aluste koondumine üheks rühmaks aluste lähedase tähenduse tõttu (eriti kui on tegemist abstraktsete mõistetega), näit.

Hirm ja ahastus peegeldus ta näos.

Sellele lisandus veel masina tundmine ja hooldamine.

Ka ühise täiendi tõttu:

Selleks kulus kogu tänavune kevad ja suvi.

Alati a i n s u s e s on ühend tuleb + da-tegevusnimi.

Väär:	Õige:
Just need probleemid tulevad konverentsil läbi arutada.	Just need probleemid tuleb konverentsil läbi arutada.

Saavas või olevas käändes omadussõnaline öeldistäitemäärus ei ühildu alusega arvus ja on alati ainsuses.

Väär:	Õige:
Põllud on muutunud viljakamateks.	Põllud on muutunud viljakamaks.
Uudistoodete hinnad ei tohi kujuneda liiga kõrgeteks.	Uudistoodete hinnad ei tohi kujuneda liiga kõrgeks.

Märkus. Tuleb hoiduda saavas käändes öeldistäitemäärusega liialdamast. Nimetavas käändes öeldistäitele jäetagu alles tema funktsioon.

Väär:	Õige:
Ta oli meil esimeseks meheks, kes selle piiri ületas.	Ta oli meil esimene mees, kes selle piiri ületas.

Senisest rangemini tuleks kinni pidada reeglist, mis nõuab l i s a n d i käänamist jutumärkides pärisnimelise põhisõna ees, kusjuures see põhisõna ise peab jääma muutumatuks.

Väär:	Õige:
Olin sel ajal riidevabrik "Keila" direktor.	Olin sel ajal riidevabriku "Keila" direktor.
Auto peatus hotell "Philadelphia" ees.	Auto peatus hotelli "Philadelphia" ees.

Harjutus 12. Missugustes alljärgnevaist lauseist tuleb parandada ühildumist ja miks?

1. Elanikkonna laiade hulkade raske majanduslik olukord ja jätkuv sõda sundis valitsust tegema sisepoliitilisi manöövreid. 2. Et kõik üritused hästi korda läheks, selleks püsivust ja tahet! 3. Et metsaheina saak jäi peamiselt samale tasemele, seda näitavad nii statistika kui ka tegelikkus. 4. Okaspuudest esineb siin peamiselt korea seedermänd ja mandžuuria nulg. 5. Esimesed kaks õppekuud kulusid pioneeriaktiivi väljaõpetamisele ja tööleasuunamisele. 6. Suurem osa osavõtjatest olid saabunud Tartu rajoonist. 7. Väga tublilt töötasid ka üliõpilaste Viidingu ja Viikmäe brigaad. 8. Nüüd tulid need võistlused lükata päris hilisele ajale. 9. Nii üks kui teine protsess arenevad ühtsuses ja kujutavad endast tegelikult majanduslike rajoonide formeerumise protsessi. 10. Seadmete spetsifikatsioonid tulevad esitada 1.aprilliks. 11. Enamikel juhtudel ületas tulemus ootused. 12. Niihästi Nõukogude näitus New Yorgis kui ka USA näitus Moskvas oli esimeseks tõsiseks katseks "jää sulatamisel" Nõukogude-Ameerika suhetes. 13. Tööviljakuse kasvu ja toodangu omahinna alandamise näitaja peegeldab ettevõtte töö kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid tulemusi. 14. Kahjuks osadele kursustele poliitvestlusi ei peetud üldse. 15. Asi pole mitte üksnes selles, et minu tegelaste elulaad, temperament ja mõtteviis on leedupärane ning et ma püüdsin avada meie talupoja rahvuslikku iseloomu. 16. Liites revolutsioonilise liikumisega oma võitluskaaslase talupoegade võitluse maa eest, lahendas proletariaadi partei kohe võimule tulles ka nende elulised nõudmised. 17. Põllud on muutunud umbrohuvabamateks kui mõned aastad tagasi. 18. O. Halliku juhendamisel on olnud kümme aspiranti, kellest seni on väitekirju kaitsnud ja kandidaadikraadi saanud viis. 19. Need väljendid ei tundu otsituina ega konstrueeri-

tuina. 20. 50% kangrutest saavutas skaala lõppastme normi täitmise ja ületamise. 21. Pealinn Tallinna kõrval on Tartu teine tähtsam linn. 22. Kolhoos "Säde" liige on ta juba selle asutamisest peale. 23. Punkt b) all on loetletud kõik olulisemad erandjuhud, punktis c) vaadeldakse mõningaid paralleelvõimalusi. 24. Raamatukaupluses võib tutvuda kirjastuse "Valgus" ja "Eesti Raamat" temaatiliste plaanidega. 25. Kartulivõtmine on lõpukorral "Tuleviku" ja "Rahva Võidu" kolhoosides. 26. Film "Keegi ei tahtnud surra" sündmused toimuvad Leedus esimestel sõjajärgsetel aastatel. 27. Korteris võib esineda elamispinna ülejäägina omaette eraldatud tuba või toad. 28. Tõve levikut soodustavad vitamiinirikaste mahlakate söötade ja joogivee puudus. 29. Mikroobiderikkad esimesed piimajoad tulevad kõrvaldada, et nad paljunedes ei mädaldaks piima kvaliteeti. 30. Igal tootmisjuhil on võimalik välja valida kõige tuumakama teraga vilja- või kartulisort.

4. Rektsioonist.

Vigu kipuvad põhjustama ikka samad kriitilised rektsioonid. Vaatame nad veel kord üle.

baseeruma
põhinema } m i l l e l g i
rajanema

Süüdistus baseerus (põhines, rajanes) vaieldamatutel faktidel. Oskused rajanegu (põhinegu) teadmistel.

tuginema } k e l l e l e g i,
toetuma } m i l l e l e g i

Süüdistaja tugines (toetus) oma kõnes vaieldamatutele faktidele.

jagama midagi { 1) k e l l e g a g i, m i l l e g a g i
2) k e l l e l e g i, m i l l e l e g i

Erinevad rektsioonivõimalused on seotud selle verbi eri tähendustega: 1) Kogusumma tuleb jagada kümnega.

Jagad temaga nii rõõmu kui ka muret. 2) Jagas meile kõigile tulusaid õpetusi.

kaasa aitama
tähelepanu pühendama
õigus } m i l l e l e g i

Tüüpiliseks veaks on siin laiendi saav kääne alaleütleva asemel.

Väär:	Õige:
Kuidas aidata kaasa komsomolitöö huvitavamaks muutmiseks?	Kuidas aidata kaasa komsomolitöö huvitavamaks muutmisele?
Tuleb rohkem tähelepanu pühendada noorte kaasatõmbamiseks.	Tuleb rohkem tähelepanu pühendada noorte kaasatõmbamisele.
Doonoril on õigus üheks vabaks päevaks ja tasuta lõunasöögiks.	Doonoril on õigus ühele vabale päevale ja tasuta lõunasöögile.

risti, paralleelne
võrdne, võrduma
sarnane, sarnanema
kohanema } k e l l e g a g i,
m i l l e g a g i

Alaleütlevas laiend on siin viga.

Väär:	Õige:
Asetseb risti aluspõhjale.	Asetseb aluspõhjaga risti.
Kulgeb paralleelselt raudteele.	Kulgeb paralleelselt raudteega.
Sarnaneb kõigiti naabertsehhile.	Sarnaneb kõigiti naabertsehhiga.
Pole veel kohanenud uutele tingimustele.	Pole veel kohanenud uute tingimustega.

teadlik m i l l e s t k i.

Seepärast on väär: Polnud teadlik oma vastutuse suuruses. Õige: Polnud teadlik oma vastutuse suurusest.

5. Sõnade järjekorrast.

Eesti keele lause sõnade järjekord on suhteliselt vaba. Seda piiravate grammatikareeglite kehtimine pole igal üksikjuhul absoluutne, vaid sõltub tavaliselt laiemast kontekstist, loogilisest rõhust, emfaatilisusest jms. "välistest" teguritest. Kuid sõnade järjekorra korrektsusest oleneb suuresti mõtteväljenduse selgus ja loogilisus, puhuti ka mõnede tähendusnüansside edasiandmine.

Sõnade järjekorra vead ajalehtedes kujutavadki endast tavaliselt loogilist rõhku kandva sõna paigutamist rõhutusse asendisse (ja vastupidi) või väärseoste võimalusi. Viimasel juhul tekib tihti kahemõttelisuse oht.

Loogiline rõhk langeb lause algusele ja lõpule. Seepärast on neis asendites tavaliselt sõnad, mis toovad mõttearendusse uue momendi.

Järgnev lause kuulub silokultuure käsitlevasse kirjutisse.

Väär:	Õige:
Tänavune ilmastik ei olnud soodne silokultuuride kasvatamiseks.	Tänavune ilmastik ei olnud silokultuuride kasvatamiseks soodne.

Uus ja rõhutatud pole siin silokultuuride kasvatamine, vaid hoopis ebasoodne ilmastik.

Tuleb silmas pidada, et rõhutav aga või ka satuks tõepoolest rõhutatava sõna kõrvale.

Väär:	Õige:
Vaatluse alla tuleb ka võtta teiste ühiskondlike organisatsioonide töö.	Vaatluse alla tuleb võtta ka teiste ühiskondlike organisatsioonide töö.

Mitme üksteisele järgneva täiendi puhul võib tekkida väärseoseid, mida saab hõlpsasti parandada täiendite järjekorra muutmisega.

Väär:	Õige:
Eesmärgiks oli iga väikse-magi töörahva meeleavalduse mahasurumine.	Eesmärgiks oli töörahva iga väiksemagi meeleavalduse mahasurumine.

Küllalt sageli kipuvad kahe silma vahele jääma kõrvallausete seostamise vead. Näit. lauses

> Juba aastaid on Laimjala külanõukogul sidemed noortega ja nende vanematega, kes ei ole pärast kooli lõpetamist või õpingute katkestamist leidnud tööd.

tekib väär seos siduva kes ja vanematega vahel, kuna õige oleks noortega, kes.

Lubamatu on kõrvallause asetamine täiendi ja tema põhisõna vahele:

> Keenia laste, kes karjatavad lambaid ja kitsi külade läheduses, armastatumaks "spordialaks" on hääletu lähenemine magavale ninasarvikule.

Määruskõrvallause või määruslik lauselühend ei tohi asjatult rikkuda pealause terviklikkust:

> Peale selle on mõnedel seltsimeestel tekkinud arvamus, et õpetöö tuleb katkestada, vaatamata sellele, kas programmis ettenähtud materjal on läbi võetud või ei, juba aprilli lõpul või isegi varem.

> Sügisel on esimeseks tööks, sel juhul kui eelviljaks oli põllul oder või mõni muu teravili, kõrrekoorimine.

Harjutus 13. Kuidas tuleks nelja viimast näitelauset parandada?

Harjutus 14. Redigeerida!

Tahaks meie põllumeestele eeskujuks seada Leedumaad, kus ei näe suviviljapõhu virnu tee ääres ega põlluserval seismas. Mõned aastad tagasi oli maadlus spordiala, mida ei tuntud Vastseliinas. Adavere näidissovhoosis hakati

hübriidkaalikat kasvatama 1959.a., kus selle all oli 5 ha põldu ja saadi 334 ts juurikaid hektarilt. Isahundi, kes kaalus üle 50 kg, laskjaks oli seltsi liige M. B. Seeria-viisilisele tootmisele üleminekut takistab praegu materjalitagavarade puudumine. Juba praegu peavad kõik rahvakontrolli grupid tundma huvi ettevalmistuse vastu kevadisteks põllutöödeks. Sügisese künni kasuks räägib ka see asjaolu, et kevadel ei jätku aega kündmiseks. Lauda juures on abiks V. O., põllul aga mahalaadimisel teine mees. Pressikonverentsi kohta antud majandusjuhtide hinnang oli hea ja avaldati soovi, et selliseid üritusi ka edaspidi korraldataks. Teeme seda põllumajandussaates 20.dets.kell 7.10 Moskvas toimunud nõupidamise seisukohtade valguses. See on üks põhjusi udarahaiguste levikus, mille unustavad isegi mõned veterinaarspetsialistid. Seedimisel tekkinud sööda laguproduktid nõrgestavad näärmekudet. Kose remonditöökoja eelarveline maksumus on näiteks 273 000 rubla. Esimesel õppusel ametiühingu komitee esimees E. Albre rääkis teemal: "Nõukogude ametiühing on kommunismi kooliks." Iseseisva koobastesse sisenemise plaani laitsid nad kohe maha. Käesoleval sügisel viidi komsomolikomitee korraldusel juba teistkordselt läbi jooksukross ümber Maardu järve kombinaadi esimese komsorgi, Buchenwaldi koondus-laagris hukkunud Endel Rootsi mälestuseks, millest võttis osa 11 Tallinna kehakultuurikollektiivi. Käesoleval aastal 845 avalduse esitajast sooritasid kõik eksamid 635. Kombineeritud kõrgemate koolide koondis, kes asendas Valgevene võistkonda, suutis pealtvaatajatele pakkuda enamiku mänguajast mõnusat närvikõdi. V. Klementi mõisteti sunnitööle aktiivse revolutsioonilise tegevuse ja tulise, kodanlust paljastava sõnavõtu pärast 1.mai demonstratsioonil.

Sõnade järjekorra vigadele üsna lähedane on nn. k i i l. Seegi on väärseoseid võimaldav lauseehitusviga, mida aga enamasti ei saa parandada üksnes sõnade ümber-

tõstmisega, vaid mis nõuab lause põhjalikumat ümbertegemist. Näit. lauses

Kõne all oli Peeter I akna raiumise kavatsus Euroopasse.

moodustab kiilu kavatsus, mis lõhestab grammatiliselt seotud ühendi (akna) raiumine Euroopasse. Kiilust on siin võimalik vabaneda da-tegevusnime abil:

Kõne all oli Peeter I kavatsus raiuda aken Euroopasse.

Harjutus 15. Kuidas vabaneda kiiludest järgmistes lausetes?

Kõne all oli kultuuriliste sidemete tõhustamine Skandinaaviamaadega. Instituudis on väljatöötamisel arahhiidhappe saamise metoodika loomse päritoluga tooraines t. Komisjoni algatusel tehtud taotluse alusel vabariigi valitsusele leiti sel aastal võimalus eraldada ülikoolile 500 m^2 elamispinda. Paljude haiguste puhul võib haiguse kindlakstegemise katse haige välimuse järele lõppeda veaga. Pioneeride Majas toimus Muusikakooli õpilaste kohtumisõhtu Pioneeride Maja ringide liikmetega, kus esinesid mõlema kollektiivi parimad isetegevuslased. Reservid peituvad ennekõike praeguse mahajäämuse likvideerimises mõnedes rajoonides. Peab veel lisama, et liiklusõnnetuste arv nii maailmas kui ka meil kümne- kuni viieteistaastaste lastega pidevalt suureneb. Hiljuti toimunud rajoonikomitee pleenumil arutati kevadpüügiks ettevalmistamise käiku Kingissepa Kalakombinaadis. Juba praegu peavad kõik rahvakontrolli grupid tundma huvi ettevalmistuse vastu kevadisteks põllutöödeks. Osa portreid kajastab kunstniku loominguliste komandeeringute tulemusi Taga-Karpaatiasse ja mujale. Sellest aspektist vaadatuna tõusis Venemaa väljapääsu probleem Läänemerele esile veelgi reljeefsemalt.

Harjutus 16. Panna puuduvad kirjavahemärgid ja teha ka muud vajalikud parandused.

1. Sellest millise pilguga kuueaastane inimene maailma näeb missugustena inimesed talle lapseeas paistavad ning kas teda pettuse ja valega eemale ei tõugata sõltub suurel määral tema edasine elukäik. 2. Tema publitsistlik teos "Jäine raamat" mida autasustati Lenini preemiaga ning "Jaapani meri, detsember" said noorte hulgas väga populaarseteks. 3. Selle seiklusfilmi aineks on tõesti sündinud lugu laeva "Hercogs Jekabs" meeskonna kangelastegu ajal kui Lätis varises kokku Ulmanise fašistlik režiim asus laeva meeskond otsusekindlalt nõukogude võimu poolele. 4. Elanikud sageli ei teagi millised ettevõtted neid teenindavad või millal need on avatud. 5. Saanud korduvalt väikesi vere- ja plasmaülekandeid hakkas laps kaalus juurde võtma. 6. Esimesel päeval peetud suundorienteerumine tõi kohe eestlastele nende hulgas ka TRÜ võistlejatele edu. 7. Pärast seda kui TRÜ oli alistanud Helsingi Ülikooli korvpallis 79:59 oodati sama kindlat võitu ka EPA meeskonnalt. 8. Meist kagus Euroopa ja Aasia piirimail laiub teistsugune avarus stepp mere kuiv ja kõrbeline poolvend. 9. See on mineviku tardunud maailm mida pole veel jõutud äratada uuele kaasaegsele elule. 10. Tere pererahvas kostis energiline mehe hääl. 11. Nähes rasket ja vanamoelist mööblit ja suurt raamatukogu küsisime kuidas ta end siin juba nii ruttu koduselt sisse seadis. 12. Olgugi et Pollis on noori isetegevuslasi pole neil õhtutel õiget hoogu. 13. Tuleb leida põhjused mis soodustavad rikete tekkimist ning asuda koheselt nende kõrvaldamisele. 14. Mainigem vaid tema olulisemaid ühiskondlikke ülesandeid vastastikuse abistamise kassa juhatuse esimees ametiühingu sotsiaalnõukogu liige KÕK instruktor jne. 15. Esimesena läks Väino ettevaatlikult kirkale toetudes siis Kaarel ja tema järel Kaardi-Ants Russakut talutades.

Harjutus 17. Redigeerida stiililiselt, parandada õigekeelsusvead.

Nagu näitab senine kontrollimise käik, avastasid rahvakontrolörid kasutamata reserve ning puudusi kütuse ja energiaressursside säästlikul kasutamisel. Tehti hulgaliselt asjalikke ning konkreetseid ettepanekuid.

Et mitte jääda paljasõnaliseks, toome selle kohta mõned näited. Tallinna Ekskavaatori Tehase Paide Autogreiderite tsehhis oli kontrolli initsiaatoriks ettevõtte rahvakontrolli grupi esimees Anti Ööbik. Elektrienergia säästliku kulutamise eesmärgil asendati seal detailide pesemisseadme vee elektriline eelsoojendus aurusoojendusega, millise abinõu rakendamine annab aastas elektrienergia kokkuhoidu umbes 22000 kilovatt-tundi. Kompressorijaam ja kalorifeerseadmed automatiseeriti, mis annab aastas elektrienergia säästu vastavalt 9500 ja 2500 kWh. Peale selle rakendati veel abinõusid olukorra parandamiseks, nagu kolme treipingi varustamine tühijooksuaja piirajatega, vahekarpide katsestendi automaatne väljalülitamine katsetustsükli lõppemisel, katlamaja rekonstrueerimine masuudi kasutamiseks põlevkivi asemel jne.

- - - - - - -

Tehase "Volta" Türi-Alliku tsehhi rahvakontrolörid selgitasid välja reservid elektrienergia säästlikumaks kasutamiseks. Alumiiniumsulatusahjude käsitsi sisse- ja väljalülitamine vastavalt metalli sulamisele ei taga optimaalset elektrienergia kokkuhoiurežiimi. See lõik vajab automatiseerimist. Antud küsimuse lahendamine võeti käesoleva aasta organisatsiooniliste ja tehniliste ürituste plaani. Ühtlasi tegid rahvakontrolörid ettepaneku tsehhi üldvalgustuseks kasutatavate suure võimsusega hõõglampide asendamiseks päevavalguslampidega, mis annab tunduvat elektrienergia kokkuhoidu.

Need on vaid üksikud näited elektri- ja soojusener-

gia ning kütuse säästliku kulutamise kohta organiseeritud kontrolli tulemustest. Kuid nendest piisab järelduse tegemiseks, et majandites, ettevõtetes ja asutustes leidub veel palju reserve energiaressursside kokkuhoidlikumaks ja otstarbekamaks kasutamiseks.

Harjutus 18. Redigeerida stiililiselt, parandada õigekeelsusvead.

Kaisma töölisnoorte kooli õpetajatekollektiiv ei ole suur, neid on veidi üle kümne, sealhulgas kuus põhikohaga õpetajat. Selle tööka kollektiivi eesotsas seisab tõsine töömees O. Saar, kelle õpetaja tööstaaž ulatab paari aastakümneni. Osavõtt Suurest Isamaasõjast, parteitöö, õpetajaks Vana-Kariste 8-klassilises kooliş. 1953.aastal Kaisma 7-klassilise kooli algklasside vene keele õpetaja, hiljem õpetas seal ka saksa keelt. Ja kui avati esimest korda klass täiskasvanuile, oli O. Saar siin esimeseks õpetajaks.

- - - - - - -

Kuidas siis jõuti niikaugele, et majandid tunnevad tõsist muret oma töötajate õppimise üle, loovad neile vastavad tingimused? O. Saar ütles pool naljatades, et ta ei tea, et kool oleks selleks midagi erilist ära teinud, kui välja arvata see, et peaaegu kõik nende majandite juhid, kust on õppijaid, on kooli endised kasvandikud. "Võibolla on kõik taolised majandite juhid, kes oma töötajate hariduse eest muret tunnevad, meie kanti kokku sattunud!"

Edu saladus ei seisa aga kaugeltki ainult selles, kuigi väga oluline on kahtlemata majandite ja asutuste suhtumine, õppijaile transpordi kindlustamine jne. Peamine on ikka selles, kuidas kool õpetab.

- - - - - - -

Õpilast tuleb usaldada, siis usaldab ka tema sind. Ei tohi puudumiste korral kergekäeliselt abi otsida kohe

asutuse või ettevõtte administratsioonilt. Täiskasvanud on sageli palju hellemad oma mahajäävuse tunnetamisel kui lapsed. Sellepärast lähenetaksegi esmajoones õpetaja enda poolt. Ka õppetöös pööravad nii direktor kui ka kooli kollektiiv suurt tähelepanu õpilaste individuaalsele lähenemisele.

Harjutus 19. Redigeerida!

Hiljuti arutas Hiiumaa rajooni Tarbijate Kooperatiivi partei-algorganisatsiooni üldkoosolek suvise kaubanduse olukorda rajoonis. Aruandega esines kooperatiivi juhatuse aseesimees.

Nagu aruandest selgus, on käesolevaks suveks fonde kõigi põhiliste kaupade osas küllaldaselt. Võrreldes möödunud kevadega on tunduvalt paranenud elanikkonna varustamine kalaga. Kui mullu müüdi samaks ajaks 20 t värsket kala, siis käesoleval aastal üle 40 tonni. Ja mis kõige tähtsam:värske kala on jõudnud ka maakauplustesse. Kahjuks ei ole Hiiumaa Kalakombinaat senini suutnud kaubandusvõrku varustada suitsukalaga. Teiseks probleemiks on kujunenud vorsti hankimine. Kuna lihakombinaadil puudub külmhoone, tuleb seda sisse vedada Haapsalust.

Käesoleval aastal paraneb elanikkonna varustamine ehitusmaterjalidega (värnits, värvid jne.). Arvestades elanikkonna nõudmisi tuleb suveperioodil pikendada kauplust lahtiolekuaegu. Samuti avatakse kauplus-auto mererannas ja kiosk Kassari poolsaarel. Kauplus-autosid saab rajoonis töötama kaks.

Suvise riietuse ja jalanõude osas on suurendatud fonde 30 tuhande rubla võrra. Sealjuures on muidugi tähtis, et need oleksid kauplustes õigeaegselt.

Puudust on senini tuntud lämmastikväetisest, mida elanikkond kõikjal nõuab. Terav probleem on kaubanduses ikka veel kaadrite küsimus. Ei ole normaalne, et paljud

müüjad töötavad ilma puhkuseta. Inimeste leidmist takistab elamispinna vähesus ja mõned teised põhjused. Kuid siiski on vaja see küsimus lahendada. Kaubanduse operatiivset juhtimist takistab ka see, et kooperatiivil puudub pikemat aega kergesõiduauto.

Siinjuures ei saa vaikida nendest kaubanduse töötajatest, kes tulid I kvartalis sotsialistliku võistluse võitjateks. Maikuus toimus kaubandustöötajate nõupidamine, kus tunnistati parimaks Kärdla Universaalkaupluse II osakond (juhataja Liine Porgand), keda autasustati rändvimpli ja rahalise preemiaga. Kaubaladudest parimaks tunnistati ladu nr.3 (Richard Tau). Tootmisbrigaadidest oli parimaks see, kus töötavad Leida Laur ja Leida Tamm. Märgiti ära ka universaalkaupluse I ja III osakonna ja toiduainetekaupluse nr.2 head tööd.

Kommunistid oma sõnavõttudes märkisid, et kaubanduses esineb veel elanikkonna varustamisel rida puudusi. Tõsiseid lünki on ette tulnud elanikkonna varustamisel leivaga. Sööklast puuduvad tihti salatid ja menüüdes on kalatoitude osatähtsus väike. Soovida jätab kaubanduse operatiivsus.

Et kaubandusvõrgus ei ole kõik asjad veel korras, seda näitas rahvakontrollikomitee poolt läbi viidud kontroll. Selle käigus avastati elanikkonna petmise fakte kahel korral. Nii müüs Palade kauplus elanikkonnale leiba kallimalt kui oli märgitud saatelehtedele. Toiduainetekaupluses nr.1 olid valmispakendid väiksemad suhkru, mustade ploomide jt. osas. Madal oli teenendamiskultuur Kidaste kaupluses. Üldise puudusena paistis silma, et kauplustes olevad sortimentnimekirjad olid 1963.a. koostatud ja seega vananenud. Paljud nimekirjad on koostatud pealiskaudselt.

Häireid on seni ette tulnud ka kaupluste varustamisel limonaadi ja õllega. Suveperioodil on selles osas vaja olukorda parandada.

Partei-algorganisatsiooni üldkoosolek kavandas abinõud nimetatud puuduste kõrvaldamiseks.

Harjutus 20. Redigeerida!

10 - 12. detsembrini toimub akadeemia peahoones mehhaniseerimisalane konverents. Konverentsi töö algab aulas täna kell 11 plenaaristungiga. Edasi kulgeb töö kolmes sektsioonis:

1) masinatraktoripargi remont ja tehniline teenindamine

2) masinatraktoripargi ekspluatatsioon

3) loomakasvatusfarmide mehaniseerimine

Lisaks arvukale praktikas töötavate mehhanisaatorite perele ootame ka üliõpilaste aktiivset osavõttu konverentsi tööst, et kohtumisel vanemate kolleegidega omandada kasulikke kogemusi eelseisvaks insener-mehhaaniku tööks.

KORREKTUURIMÄRGID

Põhimärgiks on ühe tähe (või märgi) parandamisel | , kahe või enama kõrvuti seisva tähe parandamisel H . Kui lähestikku on mitu parandust, tuleb neid põhimärke «lipukestega» varieerida: ⌐⌐ ⌐⌐ ⌐⌐ ⌐⌐ ⌐⌐ ⌐⌐ ⌐⌐ .
Kui parandus hõlmab lõiku või mitut rida, kasutatakse märki ⊠ või 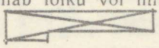

I. ASENDAMINE, JUURDELISAMINE, VÄLJAJÄTMINE

1. Vale või vigastatud tähe (tähtede) **asendamiseks** tõmmatakse see korrektuurimärgiga läbi, märki korratakse lehekülje äärel ja märgist paremale kirjutatakse õige täht (tähed).

2. Sõnas puuduva tähe (tähtede) või sõnale vahetult järgneva märgi **juurdelisamiseks** tõmmatakse vahelejätule eelnev täht korrektuurimärgiga läbi. Märki korratakse äärel ja kirjutatakse tema kõrvale mahatõmmatud täht koos puudu tähega (tähtedega).
Sidekriipsu sisseparandamine: ple-atus

3. Vahelejäänud sõna või tekstiosa juurdelisamiseks on märk V koos oma variantidega V V V V V V . Märk pannakse vajalikku kohta V . Lehekülje äärel märki korratakse ja kirjutatakse V vahelejäänud tekst.

4. Vahelejäänud rea (ridade) puhul pannakse see märk teravikuga vajalikku kohta ridade vahele. Märki korratakse äärel ja kirjutatakse juurde vahelejäänud read.

5. Liigse tähe (märgi) või mis tahes muu ulatusega tekstiosa **väljajätmiseks** tõmmatakse mittevajalik põhimärgiga läbi, märki korratakse äärel ja märgi kõrvale tehakse väljajätmismärk .
~~väljajätmise märk~~

II. SÕNA- VÕI REAVAHE MUUTMINE

6. Ekslikku kokkukirjutamist parandatakse märgi abil. Märk pannakse vajalikku kohta tähtede vahele ja korratakse äärel ilma mingit teksti juurdelisamata.
Liiga kitsaste sõnavahede puhul kasutatakse märki või . Märki korratakse äärel, teksti ei lisata.

7. Ekslikku lahkukirjutamist parandatakse märgi abil. Märk pannakse mitte vajalikku sõna vahesse või tähtede (märkide) vahele, mis peavad üksteisele järgnema vahetult. Märki korratakse äärel, teksti ei lisata.
Liiga suurte sõnavahede puhul kasutatakse märki või . Märki korratakse äärel, teksti ei lisata.

8. Liiga kitsast reavahet suurendatakse märgiga , mis tõmmatakse reavahe algusse ja korratakse äärel.

9. Liiga laia reavahet vähendatakse märgiga , mis samuti tõmmatakse reavahe algusse ja korratakse äärel.

III. TEKSTIOSADE ÜMBERPAIGUTAMINE

10. Samas reas kõrvuti seisva kahe sõna või sõnarühma omavaheliseks koha vahetamiseks kasutatakse märke . Ümberpaigutus (tekstis näidatakse) märgiga ja korratakse märki äärel.

11. Mitme sõna või sõnarühma ümberpaigutamiseks nummerdatakse tekstiosad sellises järjekorras, nagu peaksid olema nad. Äärel korratakse samad numbrid järjekorras. Sõnarühmad haaratakse kriipsudega või kaartega.

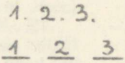

12. Vales järjekorras ridade ümberpaigutamiseks haaratakse nad märgiga ja nummerdatakse vajalikus järjekorras, näit.

13. Rea alguse või lõpu, tähe või märgi nihutamiseks paremale, vasakule, üles või alla kasutatakse märke

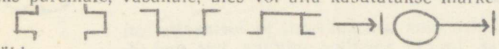

Näide:

Ei tulevik saabu
ise,
ta tuleku eest
kanna hoolt.
1927 V. Majakovski

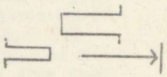

14. Alustamist uuest reast taandega näitab märk , mis pannakse tekstis sellesse kohta, kust peab algama uus lõik. Märk korratakse äärel.

15. Tarbetu uuest reast alustamine kaotatakse märgiga , mis ühendab ebavajaliku uue lõigu alguse eelmise lõigu lõpuga.
Märk korratakse äärel.

IV. ERISTAVATE KIRJADE MÄRKIMINE

16. Tekstiosadele, mis tuleb laduda poolpaksus kirjas, tõmmatakse alla kaks joont. Äärele märgitakse jooned koos lühendiga «pp.».

17. Sõrendatavatele tekstiosadele tõmmatakse alla üks joon. Äärele joon ja märkuş «sõre».

18. Kursiivkirja märgib laineline joon tekstis; äärel koos lühendiga «kurs.».

19. Sõrenduse kaotamiseks tehakse tähevahedesse kaarekesed, mida korratakse äärel.

20. Et parandada **poolpaksus** või *kursiivkirjas* tekstiosa harilikuks kirjaks, tõmmatakse sellele tekstilõigule joon alla, mida korratakse äärel koos lühendiga «har.».

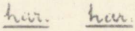

21. Kirja eri suurusjärke tähistatakse järgmiselt:
nonp. (nonparell) — 6-punktiline kiri,
ptii või *pet.* (prantsuse *petit* lühend) — 8-punktiline kiri,
korp. või *corp.* (korpus) — 10-punktiline kiri,
cic. (tsiitsero) — 12-punktiline kiri.

V. LAOTEHNILISTE VIGADE PARANDAMINE

22. Teisest kirjast teksti sattunud tähti parandatakse samuti nagu vigaseid tähti (vt. 1) Äärel tehakse tähe alla ristike

23. Tagurpidi tähtede või rea ümberpööramiseks tõmmatakse nad põhimärgiga maha, korratakse märk äärel ja lisatakse ümberpööramismärk.

24. Ridade otste joondamiseks kasutatakse kaht paralleelset püstjoont, mis tõmmatakse vastavas kohas laopinna serva ja korratakse äärel.

25. Kõvera rea või nn. «hüplevate» tähtede joondamiseks kasutatakse rea alla ja peale tõmmatud kaht rõhtjoont, mida korratakse ka äärel.

26. Kui sõnavahed satuvad kohakuti läbi mitme rea, tekib «koridor», mille kaotamist nõutakse sinna tõmmatud kahe paralleelse püstjoonega. Äärele tehakse märk.

27. Üleskerkinud täidismaterjalist tingitud määrise kaotamist nõutakse märgiga. Märki korratakse äärel.

28. Liiga kahvatult trükitud tekstiosad ümbritsetakse rõngaga.

29. Liiga tugeva survega trükitud tekstiosad haaratakse märgiga.

Parandused tuleb teha arusaadavalt ja loetavalt. Kui vaja, kirjutatakse juurde sõnaline selgitus, mis ümbritsetakse rõngaga, näit. PCT vene tähed.

Kui mitmeveerulisel lehekuljel tuleb teha palju parandusi, on soovitatav ühendada korrektuurimärk tekstis ja vastav parandus äärel joonega.

Kui ühes sõnas on kaks või enam eraldi täheviga, ei tule neid igaüht üksikult parandada, vaid soovitatav on kogu sõna maha tõmmata ja äärele uuesti välja kirjutada.

Paranduse annulleerimiseks tõmmatakse äärel parandus läbi, tekstis oleva korrektuurimärgi alla pannakse rida punkte.

L. KALJUVEE

Masinakiri

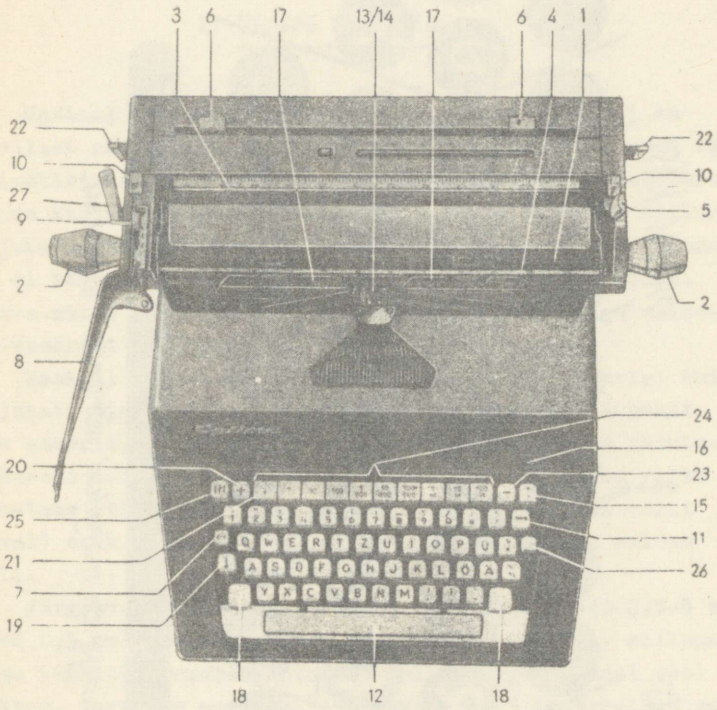

Kirjutusmasina osad.

1. Kelguvõll (paberit hoidev võll)
2. Võllinupp (paberi keeramiseks)
3. Paberialus
4. Skaalaga paberihoidja
5. Paberivabasti
6. Tõkesti
7. Äärevabasti
8. Reaalükkur
9. Reavahesättur
10. Kelgu vabakäigu nupp
11. Tagasisõrmis
12. Vahesõrmis
13. Tähejuht
14. Lindihark
15. Lindisättur
16. Sätturipilu
17. Reanäitaja
18. Ümberlüliti
19. Ümberlüliti lukk
20. Lahterdi
21. Tabuleerija
22. Lahterdamispiduri kustuti
23. Ükskpiduri kustuti
24. Detsimaaltabulaatori klahvid
25. Sõrendi
26. Harguti
27. Võllivabasti

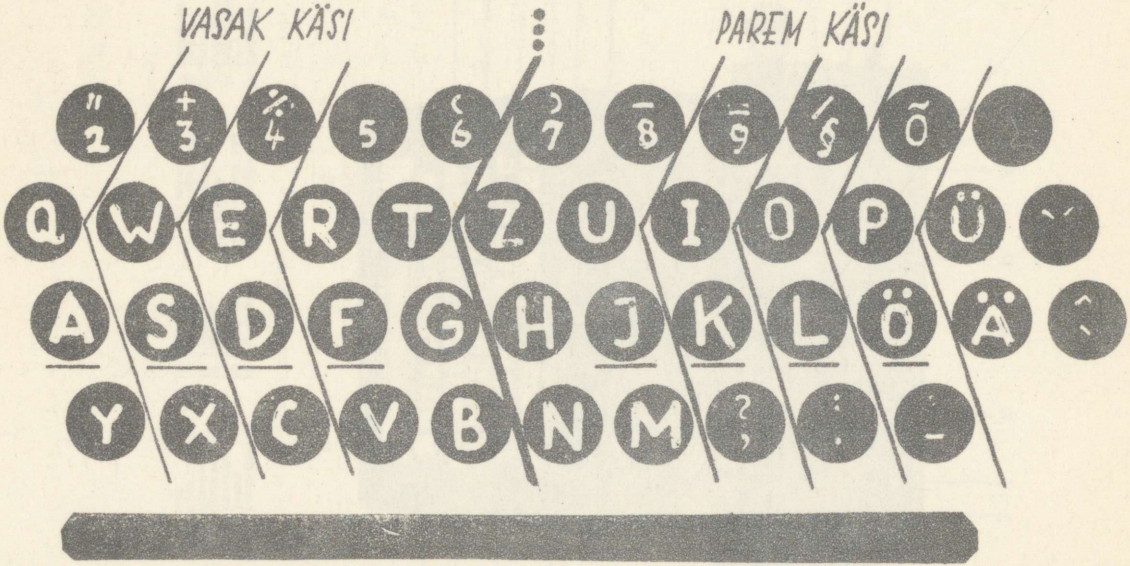

Allakriipsutusega on märgitud sõrmede algasend

1. ÜLDISI MÄRKMEID

Masinal kirjutamine nõuab niihästi vaimset kui ka füüsilist pingutust. Et vältida liigset väsimust, peab iga masinakirjutaja kasutama õigeid töövõtteid. Kõige otstarbekam on kirjutada kümne sõrmega, nn. pimesüsteemis. Masinakirjutaja peab istuma sirgelt, vabalt, pingutuseta. Randmed ei tohi puudutada masinat. Sõrmed on veidi kumeras. Klahve mitte alla vajutada, vaid sõrmed löögu nagu väikesed vasarad. Löök olgu lühike ja terav.

Masinal kirjutame tavaliselt mitmes eksemplaris; kui kirjutate ainult ühes, keerake masinasse alati vähemalt kaks paberit, et rulli kulumise eest hoida. Mitte kasutada kaheks murtud, vaid lahtisi lehti. Kui paber on viltu, vabastame võlli, tõmmates paberivabastit (paremal võlli kõrval) enda poole, seame lahtise paberi otse ja suleme võlli.

Järgnevalt fikseerime ääred: vasak äär umbes 2,5-3 cm, parem 0,5 cm. Uue rea puhul kasutame realükkurit, millega viime vankri paremale vastavalt selle käega, kummal pool on kang. Tavaline masinakirja reavahe on 3 intervalli; selle fikseerime vasakul oleva reavahe sätturiga. Ülemine äär on vähemalt 3 cm, alumine 2-3 cm.

Enne kirjutamisele asumist tuleb kindlasti tutvuda tähtede ja märkide paigutusega masinal, et erinevusi standarsest tähtede asetusest oleks võimalik arvestada.

Tähele panna järgmist:

1) Kas kõik tähed on samuti paigutatud nii nagu ees näidatud skeemil. Sageli on vahetatud Y ja Z asukohad. Kui masinal puuduvad tähed õ, ä, ö, ü, siis neid tähti kirjutada harjutuses nr.11 märgitud juhise kohaselt.

2) Kus asuvad kirjavahemärgid (, . : ! ? ' "). Kui puudub hüüumärk, tuleb see moodustada punktist (.) ja ülakomast (') - !. Numbrite null (0) ja üks puudumisel asendada esimene suure O-ga ja nr. üks väikese l-tähega.

3) Märgid /, §, %, +, () tuleb lüüa selle sõrmega, mille kirjutamispiirkonda nad kuuluvad (vt. skeem).

Igal sõrmel olgu oma kindel algasend ja tööpiirkond. Asetame sõrmed teisele reale: vasak käsi (alates väikesest sõrmest) asdf; parem käsi (alates nimetissõrmest) jklö. Tähed g ja h kahe nimetissõrme vahel jäävad vabaks. Sõrmed tuleb hoida kirjutamisel selles algasendis. Pöidlad on asetatud vahelööjale; vahet lööme parema käe pöidlaga.

Nimetagem edaspidi sõrmi vastavalt a-, s-, d-, f-sõrm ja j-, k-, l-, ö-sõrm.

Märkus: Kui parema käe väikese sõrme all ei ole kirjutusmasinal tähte ö, siis kasutame sõrmeharjutusteks küll sama märki, mis seal on, kuid sõnaharjutustest jätame esialgu ö-ga sõnad välja.

Rütm olgu ühtlane ka sõnavahe ja ühesuguste tähtede üksteisele järgneval löögil. Iga lööki (nii tähti, kui ka vahesõrmist või ümberlülitit lüües) loeme mõttes kaasa.

Kinnijäänud tähed vabastame, lükates nad käega kergelt tagasi, seejuures tähekange mitte painutades.

Peame meeles, et õigesti kirjutamine on tähtsam kui kiiresti kirjutamine.

2. HARJUTUSI

1. asdf jklö

ffff jjjj dddd kkkk ssss llll aaaa öööö
fjf fjf fjf fjf fjf fjf fjf fjf fjf fjf
kdk kdk kdk kdk kdk kdk kdk kdk kdk kdk
sls sls sls sls sls sls sls sls sls sls
aöa aöa aöa aöa aöa aöa aöa aöa aöa aöa
fdsa fdsa fdsa fdsa jklö jklö jklö jklö
asdf asdf asdf asdf ölkj ölkj ölkj ölkj

ja ja ja ja ja ja ja ka ka ka ka ka ka
kaja kaja kaja kaja kas kas kas kas kas
kajakas kajakas kajakas kajakas kajakas
klaas klass klaas klass klaas klass klaas
sada, sada sada sada kala kala kala kala
faas faas faas faas faas söök söök söök
jalad jalad jalad jalad kaldal kaldal kal
asjaajaja asjaajaja asjaajaja asjaajaja

2. gf-sörm
hj-sörm

fgf fgf fgf fgf fgf jhj jhj jhj jhj jhj
ga ga ga ga ga ga ha ha ha ha ha ha ha
jah jah jah jah jah aga aga aga aga aga
jaga jaga jaga jaga halg halg halg halg
lahja lahja lahja gaas gaas gaas gaas
sahk sahk sahk sahk algaja algaja algaja

3. e d-sörm
i k-sörm

ded ded ded ded ded kik kik kik kik kik
ae se de fe ge fe se hi ji ki öi li ki ji
ai ai ai ai ai ai ai ei ei ei ei ei ei ei
see see see see see isa isa isa isa isa

isik isik isik isik leidis leidis leidis lei
lai esik lai esik lai esik lai esik lai esik
keegi isik keegi isik keegi isik keegi isik
leige ahi leige ahi leige ahi leige ahi leige
liiga lahja liha liiga lahja liha liiga lahja
eile leidis eideke selle siili eile leidis ei

4. r f-sõrm
u j-sõrm

frf frf frf frf frf frf juj juj juj juj juj
ra ra ra re re re ri ri au su du fu gu hu ju
rada rada rada rada rada udu udu udu udu udu
raha raha raha raha raha ujus ujus ujus ujus
uhke uhke uhke uhke uhke rukis rukis rukis ru
aurik aurik aurik aurik kuri karu kuri karu
redis redis redis redis lahkus lahkus lahkus
uhke kalur uhke kalur uhke kalur uhke kalur
kirju kari kirju kari kirju kari kirju kari
suur uudis suur uudis suur uudis suur uudis
raske rusikas raske rusikas raske rusikas

reljeef reljeef reljeef figuur figuur figuur
graafika graafika graafika graafika graafika

5. t f-sõrm
z j-sõrm

ftf ftf ftf ftf ftf jzj jzj jzj jzj jzj jzj
ta ta ta te te tu tu za za ze ze ze zi zi zi
tare tare tare tare zu zu zu ze ze zi zer zer
tuul tuul tuul tuul turg turg turg turg turg
tasku tasku tasku tas tuli tuha all tuli tuha
kirjasaatja kuri kutsikas kirjasaatja kuri kut
lahja latikas lahja latikas lahja latikas lahja
juhtkiri juhtkiri juhtkiri juhtkiri juhtkiri

6. o l-sõrm
w s-sõrm

la le li lo lö le li wa we wi wo wa we wi wo sw
oli oli oli oli oli lootus lootus lootus lootus
tuli loitis tuli loi koer jooksis koer jooksis
wo wo wo was was was wie wie wie wer wer wer wer
fookus fookus fookus dialoog dialoog dialoog dia
zooloog zooloog zoo zlott zlott zlott zlott zlott
hoia raha hoiukassas egoist oskas hoida raha sukas
geograafia geograafia doktor doktor doktor doktor
kirjutage aeglaselt selle asjaga ei tuleks kiirustada

7. q a-sõrm
p ö-sõrm

aqua aqua aqua aqua pöökpuu pöökpuu pöökpuu pöök
qu qu qu qu qu qu qu paju paju paju paju paju paju
qua qua qua qua qua pori pori pori pori pori pori
qui qui qui qui qui ooper ooper ooper ooper ooper
pappel pappel pappel pappel pappel pappel pappel
sirp sirp sirp sirp pipar pipar pipar pipar pipar
pisike poiss pelgas kurja koera pisike poiss pelgas
pirtsakas plika pillas paar pisarat pirtsakas plika

8. njj-sõrm
m j-sõrm

jnj jnj jnj jnj jnj jnj jmj jmj jmj jmj jmj jmj jmj
na ne ni no nu nö na na ma me mi mo mu mö ma me mi
nina nina nina nina nina mina mina mina mina mina
neli neli neli neli neli mesi mesi mesi mesi mesi
kinnas kinnas kinnas kin lammas lammas lammas lammas
minema minema minema mi manitsema manitsema manitse
niisugune rumal nali niisugune rumal nali niisugune
ennemuiste elas natuke naljakas mehike meie majas
ninakas neiu kihutas minema napaka peiupoisi ninakas
magus moos punane moon sinine silm kollane kampsun
roheline mardikas esmakordne esinemine kena inimene

9. v f-sõrm
b f-sõrm

fvf fvf fvf fvf fvf fvf fvbf fvbf fvbf fvbf fvbf
va ve vi vo vu vö va ve ba be bi bo bu bö ba be
vana vana vana vana vana vaba vaba vaba vaba vaba
edev edev edev edev edev labidas labidas labidas
kibe tubakas kibe tubakas kibe tubakas kibe tubakas
vihane valvur vihane valvur vihane valvur vihane
valge tuba valge tuba valge tuba valge tuba valge
kaval vembumees sibas kibekiirelt minema kaval vembu
avalik arvamus avalik arvamus avalik arvamus avalik

10. c d-sõrm
, k-sõrm

dcd dcd dcd dcd dcd dcd k, k,k,k k,k k,k,k k,k k,k
ac ac ac ec ec ic ic ic oc oc oc uc uc öc öc öc
ck ck ck ch ch ack ack eck eck eck ick ick ick
ach ach ach ech ech ech ich ich och och uch uch
mina, sina, tema, meie, teie nemad
aprill, mai, juuni, juuli, august, september,detsem
esimene inimene, must lammas, koomiline mees, tore
ettevaatlik tööline, huvitav artikkel, valimisring
algaja ajakirjanik, pidulik aktus, rajooni raamatu
spordiuudised, sotsialistlik majandus eilne intervjuu

11. õ ä ö ü

Märkus: Tähed õ, ä, ö ja ü on tavaliselt parema käe väikese sõrme (ö-sõrme) tööpiirkonnas. Mõnedel kirjutusmasinatel puuduvad aga need tähed; selle asemel on eraldi märgid (¨ , ~) sama sõrme ulatuses kas teises või kolmandas reas. Selle märgi löömisel vanker edasi ei liigu. Pärast märgi löömist tuleb lüüa märgi alla vastav täht. Tähtede ä, ö, ü puhul on järjekord järgmine:

1) a-sõrmega vajutada ümberlülitile,
2) ö-sõrmega lüüa täpid,
3) ümberlüliti vabaks lasta,
4) lüüa (õige sõrmega!) vastav täht
(kas a, o või u)

Täht õ puhul jääb ära ümberlüliti kasutamine.

õ õ
õun õilis rõõm sõrmus sõdur õhtu võistlus võrdlema
õ õ
köök söök tööline föön pöökpuu höövel röövel
ü ü
küülik lühike küla hüüdma süda füüsika rüseleme
ä ä
hääl häll täht käskjalg särama jää läbi nägema mälu
ühes külas elas tõsine töökas tütarlaps
tikud jäid kööki riiuli äärele ära söö seda sülti

12. x ,-sõrm

sxs sxs sxs sxs sxs sxs	1.l 1.l 1.l 1.l 1.l 1.l
xa xa xa xo xo xo xa xa	kl. kl. kl. kl. kl. kl.
xe xe xe xe ex ex ex ex	sm. sm. sm. sm. sm. sm.
exemplar exemplar exstra	jne. jne. jne. jne. jne.
taxi taxi exsport export	astr. astr. geogr. geogr.

piltl. esmasp., teisip., kolmap., neljap., laup.

y - sõrm

fy aya aya aya aya aya ö-ö klö-ö jklö-ö jklö-ö
n.-ö. võib-olla üht-teist auto- ja motosportlased

Märki - kasutatakse nii side- kui ka mõttekriipsuna, kusjuures mõttekriipsu puhul on enne ja pärast märki vahelöök, sidekriips aga järgneb kohe viimasele tähele.
Sama märki kasutame ka miinusmärgina - 12-3=9.

13. Ümberlüliti käsitsemine

Igal tähekangil on kaks tähte (aA sS dD fF gG hH jJ) või märki (;= 2" 3+ 4% 5& 6(7) 8_ 9§). Ümberlülitit (mõlema käe väikese sõrme juures esimeses reas) alla vajutades saame kas suure tähe või klahvil näidatud märgi. Kui täht või ülal asuv märk asub parema käe kirjutuspiirkonnas, siis vajutame vasaku käe väikese sõrmega alla vasakpoolse ümberlüliti.

jJ kK lL öÖ iI oO pP nN mM ,? .!

Vasaku käe kirjutamispiirkonnas asuvate suurte tähtede kirjutamiseks vajutame alla parema käe juures asuva ümberlüliti

aA sS dD fF gG hH

Jaan, Karla, Laine, Heino, Urve, Ilmar, Oskar, Paul
Niina, Moskva, Narva, Helsingi, Jõgeva, Ufaa, Irkutsk, Omsk, Päärnu

Asta, Salme, Dante, Franz, Georg, Wolfgang, Eedi, Rein
Tõnu, Charles, Voldemar, Boris, Xerxes, Berliin.
New York, Kaliningrad, Genf, Tallinn, Järva-Jaani, Kohtla-Järve, Kilingi-Nõmme, Lõuna-Aafrika, Põhja-Eesti.

Numbrid

14.

d4d d4d d4d d4d d4d d4d	k9k k9k k9k k9k k9k k9k
49 49 49 49 49 49 49 49	94 94 94 94 94 94 94 94
494 km 494 km 949 km 49	949 m 949 m 949 m 949 m
s3s s3s s3s s3s s3s s3s	101 101 101 101 101 101
30 30 30 30 30 30 30 30	0,3 0,3 0,3 0,3 0,3 0,3
3490 3490 3490 3490 3490	930 340 439 934 903 904
30 min. 40 min. 90 min.	400 õpilast, 34 õpetajat
f6f f6f f6f f6f f6f f6f	j7j j7j j7j j7j j7j j7j
67 67 676 676 676 676	76 76 767 767 767 767 76
3456 7890 3456 7890 345	365 päeva 700 aastat 7 t.

a2a a2a a2a a2a a2a a2a 23456 7890 23456 7890 234
22 kirja 24 tundi 52 aastat 2372 raamatut 85 traktorit
1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15

15. Rooma numbrid

iI iI iI iI iI iI iI iI vV vV vV vV vV vV vV vV vV
I II III IV V VI VII VII xI xI xI xI xI xI xI xI xI
IX X XI XII XIII XIV XV XVI XVII XVIII XIX XX XXX
lL lL lL lL lL lL lL lL L (50) XL (40) LX (60)
cC cC cC cC cC cC cC cC C (100) XC (90) CX (110)
dD dD dD dD dD dD dD dD D (500) CD (400) DC (500)
mM mM mM mM mM mM mM mM M (1000) CM (900) MC (1100)
MCMLXII (1967) MCMXLI (1941) MCMXVII-MCMLXVII (1917-1967).

Tutvuge uudiskirjandusega!

Kas teate, et uuema erialase ja ilukirjandusega võite tutvuda TRÜ Teadusliku Raamatukogu abonemendiruumis, kus raamatukokku saabunud uudiskirjandus on välja pandud lugejatele tutvumiseks (esmaspäevast reedeni kella 8-st kuni 20-ni ja laupäeval kella 8-st kuni 14-ni). Uudiskirjanduse väljapanekut vahetatakse igal esmaspäeval.

x x x

Tähistati ajakirjanduse päeva. "Edasi" toimetuses korraldati sel puhul aktus. Räägiti pidupäevajuttu ja peeti meeles tublimaid toimetuse ja trükikoja töötajaid ning kirjasaatjaid. Parimatele aktivistidele anti üle aukirju ja rinnamärke.

x x x

ARVE JA FAKTE

Nelja viimase aasta jooksul on vabariigi tööstus arenenud kiires tempos nagu varemgi. Kogutoodang on kasvanud 43 protsenti. Eriti on suurenenud toodang elektrienergiatööstuses - 1,9-kordseks, masina-, metalli- ja keemiatööstuses - 1,6-kordseks ja ehitusmaterjalide tööstuses - 1,5-kordseks. Automatiseerimisriistade ja -vahendite väljalase on kasvanud 1,7-kordseks ning mineraalväetisetoodang 1,6-kordseks.

x x x

1940. aastaga võrreldes oli tööstustoodang vabariigis 1966. aastal peaaegu 20 korda suurem.

x x x

1966. aastal toodeti elektrienergiat 7,7 miljardit kilovatt-tundi, mis on 1,8 korda enam kui 1962. aastal. Sai valmis Balti Soojuselektrijaam ja hakati ehitama Eesti Soojuselektrijaama. Soojusenergia väljamine kasvas nende aastatega 2,5-kordseks.

x x x

Ühes talus elanud kaks tütarlast: perenaise oma tütar ja võõrastütar. Võõrastütar olnud kaunis kui kullerkupp künkal, tasane kui tuikene, hea nagu ingel, oma tütar seevastu inetu kui öökull, kuri nagu karjakrants, laisk ja unine kui karu talvel pesas. Kõik raskemad tööd veeretanud perenaine võõrastütre kaela. Oleks heameelega näinud, et mõni raske töö võõrastütre maha oleks murdnud. Võõrastütar teinud nurisemata kõik rasked tööd ära ja osanud ennast iga hädaohu eest eemale hoida.

x x x

Eevi kuulaski Kõrboja perenaise sõna, tõusis pehmelt samblalt, tõusis punaste marjade keskelt ja kõndis ühes Kõrboja perenaisega. Aga suurte juurikatega männi alt ei

pööranud nad mitte pahemat kätt, kust pääses külla ja maanteele, vaid läksid otseteed Kõrboja poole. Läks sinna Kõrboja perenaine isegi, ehk ta küll oli mõelnud teisele poole pöörduda. Läks vististi sellepärast, et ta süles kandis Katku Villu poega, kelle ta oli leidnud nutvat ema süles keset valuvaid marju.

x x x

Lõoke toob lõunasooja, pääsuke toob päevasooja, ööbik öösooja.

Kes palju lubab, see vähe annab.

Ega koer koera ei unusta, ega hunt hunti ei hammusta!

Ega naer nahka riku, tühi jutt ei tükki võta.

Kellel külm, sellel küüned, kellel nälg, sellel näpud.

Varajane vaatab juba tagasi, kui hiline alles haigutab.

Põllumees magab - põld kasvab, ametimees magab - amet seisab.

Maja ei tehta nõelaga ja vett ei kanta sõelaga.

x x x

Tartu linnas ja rajoonis telliti 1967. aastaks ajalehti 2,8 ja ajakirju 21,9 % mullusest rohkem. See, et Eestis tuleb iga tuhande inimese kohta kõige rohkem ajalehti ja ajakirju Nõukogude Liidus, pole vist enam uudiseks. Tänavu on see arv möödunud-aastaselt 1484-lt tõusnud 1621-ni (NSV Liidu keskmine 941).

Ajakirjade "Nõukogude Naine", "Horisont" ja "Siluett" järele on elav nõudmine. Aga nii palju, kui inimesed soovivad, ei suudeta trükkida. "Horisont" suudab rahuldada ainult 40 000, "Siluett" (eestikeelne) 50 000 lugejat. "Televisioonilehte" (Tartu vajaks seda 9000 eksemplari, saadakse vaid 3000) jätkub kioskites veerand tunniks.

x x x

Tallinnas lõppes kaks päeva kestnud Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee V pleenum.

Pleenumil arutati järgmisi küsimusi:

1. Tööst juhtiva kaadriga vabariiklikus parteiorganisatsioonis.

2. Vabariikliku parteiorganisatsiooni ülesanded seoses ettevalmistustega Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevaks.

Ettekandega esimeses päevakorraküsimuses esines EKP Keskkomitee esimene sekretär J. Käbin.

Ettekandega teises päevakorraküsimuses esines EKP Keskkomitee teine sekretär A. Vader.

Pleenum kiitis heaks ettevõtetes, tööstusharude, ehituste, transpordi, side, kaubanduse ja elutarbelise teenindamise alal töötajate partei- ja majandusaktiivi koosolekutel ning põllumajandustöötajate aktiivi rajooninõupidamistel välja töötatud ja läbi arutatud Eesti NSV töötajate sotsialistlistlikud kohustused 1967. aastaks.

Sisukord

1. Saatesõnu 3
2. J.Peegel, Pisut ajalugu 4
3. S.Uus, Nõukogude ajakirjanduse teooria ja praktika probleeme 24
4. J.Peegel, Ajalehežanrid 86
5. A.Luur, Ajalehetehnikast 160
6. E.Uuspõld, Ajalehe keel ja stiil . . 190
7. L.Kaljuvee, Masinakiri 238

ГАЗЕТА

Учебное пособие для курсов повышения
квалификации журналистов при ТГУ

На эстонском языке

Тартуский государственный университет
ЭССР, г.Тарту, ул. Юликооли, 18

Vastutav toimetaja J. Peegel

Korrektor J. Psebo

Kunstnik J. Kuusik

==========

TRÜ rotaprint 1968. Paljundamisele antud 6. IX 1968.
Trükipoognaid 15,75. Tingtrükipoognaid 14,33. Arvestuspoognaid 12,5. Trükiarv 700. Paber 30x42/4.
MB 06715. Tell. nr. 533.

Hind 35 kop.

Hind 35 kop.

A
29420
214157

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU
1 0300 00100355 9